HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'ın
MEKTUPLARI ve TİYATRO ELEŞTİRİLERİ

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'ın

Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri

Hazırlayanlar
ABDULLAH - GÜLÇİN TANRIINKULU

ÖZGÜR

Özgür Yayınları Kurucusu: Refik Ulu

Özgür Yayınları: 112

Yayın hakları:
Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Birinci basım: Temmuz 1998

Kapak Düzeni: Bülent Engez
Kapak Filmi: Diacan
Dizgi: Özgün Ajans
Baskı ve Cilt: Acar Matbaacılık A.Ş.

ÖZGÜR YAYINLARI
Ankara Cad. 31/2 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: (0212) 528 13 30 - 526 25 13 - 526 35 01
Fax : 527 57 78

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri

Yayına Hazırlayanlar
ABDULLAH - GÜLÇİN TANRIININKULU

ÖZGÜR ÖZGÜR

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN DİĞER KİTAPLARI

Acı Gülüş
Aşk Batağı / Hazan Bülbülü
Ben Deli miyim?
Billur Kalp
Cadı / Toraman
Can Pazarı
Cehennemlik
Deli Filozof
Dirilen İskelet
Efsuncu Baba / Gönül Bir Yeldeğirmenidir
Eşkıya İninde / İki Damla Yaş
Gulyabani / Gönül Ticareti / Melek Sanmıştım Şeytanı
İffet / Dünyanın Mihveri
İki Hödüğün Seyahati / Kesik Baş
İnsanlar Maymun muydu?
Kaynanam Nasıl Kudurdu? / Muhabbet Tılsımı
Kokotlar Mektebi
Kuyruklu Yıldız Altında Bir Evlenme / Kaderin Cilvesi
Metres
Mezarından Kalkan Şehit / Eti Senin Kemiği Benim / Tünelden İlk Çıkış
Mürebbiye / Hayattan Sayfalar / Kadınlar Vaizi
Namuslu Kokotlar
Nimetşinas / Hakka Sığındık / Meyhanede Kadınlar
Ölüler Yaşıyor mu?
Sevda Peşinde
Kadın Erkekleşince
Son Arzu / Tokuşan Kafalar
Şık / Ölüm Bir Kurtuluş mudur? / Öldüren Öpücük
Namusla Açlık Meselesi / Boşanmış Kadın
Şıpsevdi
Tesadüf / Şeytan İşi
Tutuşmuş Gönüller
Utanmaz Adam

İÇİNDEKİLER

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Yaşamı 7
Yazarlığa Başlaması 8
Romancılığı 10
Konuları 11
Romanlarında İşlediği Tipler 14
Roman Tekniği 14
Gerçekçiliği ve Doğalcılığı 15
Dil ve Anlatımı 16
Yazdığı Türler 17

YAPITLARI

Roman 17
Öykü 18
Oyun 18
Kalem Tartışmaları 18
Makale 18

SEÇME KAYNAKÇA 18

BİRKAÇ SÖZ 21

BU DA BENDEN 22

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN MEKTUPLARI VE TİYATRO ELEŞTİRİLERİ 23

BEN DELİ MİYİM
ROMANININ MAHKEMESİ
VE H.RAHMİ GÜRPINAR'IN SAVUNMASI 143

TİYATRO ELEŞTİRİLERİ 193

ELEŞTİRİ ÜZERİNE 239

GAZİ MUSTAFA KEMAL İÇİN 287

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Romanımızda doğalcılığın ve gerçekçiliğin en önemli kavşaklarından biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, sanat yaşamı boyunca hep aklın ve mantığın yanında olmuş; romanlarıyla, öyküleriyle, yazılarıyla toplumun çağdaşlaşması yolunda, yobazlığa, gericiliğe, bağnazlığa, sömürücülüğe karşı savaşmıştır. Onu böylesine verimli, çok okunan bir yazar yapan da bu özelliği olmuştur. Hüseyin Rahmi, Türk toplumunun büyük bir dönüşüm sürecine girdiği bir dönemde, yani doğru zamanda ortaya çıkmış bir düşünür-yazardır.

YAŞAMI

17 Ağustos 1864'te, İstanbul'un Ayaspaşa semtinde doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar, hünkâr yaverlerinden Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Ancak babasının pek etkisi altında kaldığı söylenemez; çünkü, Mehmet Sait Paşa, görevli olarak zamanının çoğunu İstanbul dışında geçiren bir kimsedir. Annesi de, küçük Hüseyin Rahmi daha dört buçuk yaşındayken ölünce, yapayalnız kalır. Bu nedenle çocukluğu teyzesinin Aksaray'daki konağında geçer.

Tipik bir Osmanlı konutu olan konakta kadınlar arasındaki yaşamı, romanlarında işlediği olaylar ve özellikle kadın tipleri konusunda büyük bir gözlem birikimi sağlamasında en önemli etken olacaktır.

Belki de anne imgesi ve bu imgeden çok çabuk ayrılması, romanlarındaki ve öykülerindeki «yaşlı kadın» tiplerinin de ana çizgilerini oluşturmuştur. Bir anısında, annesini şöyle anlatır: «Annem okur yazar bir kadındı. Beni dört buçuk yaşında teyzemin eğitici kucağına bırakarak pek genç iken, yirmi iki yaşında öldü.

Söz annemden açılınca, kendimi tutamam, ağlamadan duramam. Çünkü kendisine pek düşkündüm. Kucağından hiç inmezdim.» (Yalınlaştırılmıştır, *Yeni Türk Dergisi,* sayı 25, 1934). Buna karşın Hüseyin Rahmi, ilk öğrenimden sonra, önce Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştiyesi'nde okumaya başlar ama diploma almadan Mahrec-i Aklam adı verilen bir tür meslek okuluna geçer. Bu okul, devlet memuru yetiştiren bir okuldur. 1878'de Mülkiye İdadisi'ne yazılır; ancak ikinci sınıftayken, hastalandığı için ayrılmak zorunda kalır. Ağzından kan gelmiştir. Bu durum, genç Hüseyin Rahmi'yi ürkütür. Annesinin de veremden ölmüş olması, yazarın, bir bakıma mikrop korkusunun da nedenini oluşturur. Yakınlarının belirttiğine göre, oldukça «kuruntulu» bir kişiliği vardır ve işi, başkalarıyla ilişkiden kaçmaya kadar götürür.

1880'de Adliye Nezareti Umur-u Cezaiye Kalemi'nde (Ceza İşleri Bürosu) memur olarak çalışmaya başlar. Daha sonra İkinci Asliye Mahkemesi namzet üyeliğinde bulunur.

1908 Meşrutiyeti'nden sonra, resmi görevinden ayrılır ve yapıtlarını yayımlamaya başlar.

1912'de, Heybeliada'da yaptırdığı köşke taşınır ve ömrünün otuz yılını bu köşkte geçirir. 1914'te Darülbedâyi kurulduğu zaman oluşturulan «edebi kurul üyeliğine atanır. *Ikdam* gazetesinde, tiyatro yazıları da yayımlar. 1936'da Kütahya milletvekili seçilmesiyle başlayan siyasi yaşamı, iki dönem sonra, 1943'te sona erer.

Hüseyin Rahmi, 8 Mart 1944'te yaşama gözlerini yumar ve Heybeliada'daki Abbas Ağa Mezarlığı'na gömülür. Köşkü, ölümünden sonra, müze haline getirilmiştir.

YAZARLIĞA BAŞLAMASI

Hüseyin Rahmi'nin annesi de babası da okumuş insanlardı. Babasının divan şiiri yolunda şiirler yazdığı da bilinmektedir. Kendisinin yeteneği de küçük yaşta ortaya çıkmıştır; 1887'de yayımlanan ilk yazısı, *İs-*

tanbul'da Bir Frenk adını taşır. Bu öykü, hayli de beğeni toplar.

Bu yıllar, Tanzimat ikinci kuşak yazar ve şairlerinin, edebiyat dünyasına egemen olduğu, Servet-i Fünun kuşağınınsa yazı alanına çıkmaya hazırlandığı yıllardır. Şiirde, coşumculuk (romantizm) kendisini duyururken, roman ve öyküde, Samipaşazade'nin *Sergüzeşt* romanıyla *Küçük Şeyler* adlı öykü kitabı, Nabizade Nazım'ın *Zehra* romanıyla *Karabibik* adlı ilk doğalcı (natüralist) uzun öyküsü, Recaizade Ekrem'in *Araba Sevdası* romanı edebiyatımıza büyük açılımlar getirmiş, dilde, anlatımda, anlatı estetiğinde büyük bir gelişme sağlanmıştır. Bunların yanı sıra, ama bambaşka bir yolda yazan, dönemin basın ve yazın alanındaki devi Ahmet Mithat Efendi'nin her türden yazdığı romanları, okuru hem anlatı türünü okumaya alıştırmış, hem de romanlarıyla geçinebilmesi, genç yazarları yüreklendirmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin ilk romanı da, 1887'de Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde, tefrika edilmeye başlar. Kendisi, romanını Ahmet Mithat Efendi'ye göndermiş, ertesi günü romanın gazetede yayımlanacağını, kendisinin matbaaya çağrıldığını okuyunca gözlerine inanamamıştır: «Hazretin huzuruna büyük bir helecanla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhal bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. (.) Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin, ne yazı gücün, ne deneyimin, ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin, ama tek başına başaramazsın. Sana bır yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

(...) Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüzünlü

bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi.» (*Şık*'ın önsözünden, ikinci basım, İbrahim Hilmi Kütüphanesi, 1920)

Böylece Hüseyin Rahmi, yazın dünyasına, hem de onu, daha sonra kızını vermeyi düşünecek kadar beğenen ve seven Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. (Ahmet Mithat Efendi'nin, kendisine kızını verme teklifini nazikçe reddeder ve ömür boyunca evlenmez.)

ROMANCILIĞI

Hüseyin Rahmi, daha ilk yapıtıyla yani *Şık* romanıyla büyük bir ün kazanır. Buna kendisi de şaşırmıştır. Nedenini Ahmet Mithat Efendi'ye sorduğunda, şu yanıtı alır: «Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir.»

Gerçekten de, Hüseyin Rahmi, üstadı Ahmet Mithat Efendi gibi, hem okurlarını bilinçlendirmeye, çağdaşlaştırmaya, boş inanlardan, çağdışılıklardan kurtarmaya, hem de bunu yaparken eğlendirmeye, okura hoşça vakit geçirtmeye çalışır. Bu arada, ilerde değinileceği gibi, belki biraz aşırıya kaçar, öğreticiliğin dozunu biraz kaçırır; ama onun inancına göre, roman estetiği ister zedelensin, ister zedelenmesin, bunun o dönemde, o koşullarda, yaşamsal bir gereği vardır.

Hüseyin Rahmi'nin romanlarında, ilk kez yapmacıksız bir yerlilik vardır. İstanbul'un bütün semtleriyle, mahallenin delisinden konak hanımefendisine, sokak çocuklarından kayınpederinin evine yan gelen içgüveyine kadar, kimi ve neyi konu olarak alıyorsa, onu yerli renkleriyle betimlemesini bilir. *İffet* romanının yayımlandığı sırada (1897) romanın konusunun bir Fransız yapıtından aşırıldığını ileri sürenlere, şair Andelib'in verdiği yanıt, ilginçtir: «İnsaf ediniz yahu, Fransa'da Edirnekapı mezarlığı, Yenibahçe çayırı, Kaledibi mahallelerimizin hayatı var mıdır? Hüseyin Rahmi bu halkı dil şiveleriyle, bütün âdetleri, feci ve

gülünç ahlakları, sefaletleriyle yaşatmıştır. Mezarlıklarda gördüğümüz şiir de büsbütün yerlidir, hiç Fransız şiirselliğini andırmaz. İffet; ipliği, yünü, boyası yerli olan eski Türk halıları kadar Türktür!»

Hüseyin Rahmi, sanatı, halkı yükseltmek için bir araç olarak görür. Bu nedenle, bütün yazarlık yaşamı boyunca üzerine gitmediği, eleştirip alay etmediği hiçbir toplumsal kurum yoktur; iki yüzlü aile ahlakını (daha doğrusu ahlaksızlığını), dini kötüye kullanıp dünyalıklarını doğrultan yobazları, karısını ya da kocasını aldatan eşleri, her türlü rezaleti Avrupalılaşmanın bir gereği olarak gören kadınları, tüyü bitmedik yetimin hakkını gaspeden ticaret erbabını yergilerinin hedefi olarak işlerken, amacı yalnızca okuru biraz olsun düşündürmek ve eğlendirmektir. Kendisini «üslupsuzlukla suçlayan yazar ve eleştirmen Şahabettin Süleyman'a şöyle yanıt verir: «Karşımızda yükselmek özlemiyle ellerini bize uzatmış milyonlarla halk var. Bir milletin genel kültürü, birkaç estetik hocasının araştırmalarının sonuçlarıyla ölçülemez. / Halk için edebiyat olmazmış... Ne saçmalık! Halk bilgisizlik içinde boğulsun, koca bir millet yok olmaya mahkûm olsun, biz karşıdan seyrine bakalım, öyle mi? Siz edebiyatı kendi aranızda geçerli bir kalp paraya, yalnız seçkinlere özgü bir şifreye çevirmek istiyorsunuz.» (*Cadı Çarpıyor*'dan).

KONULARI

Refik Ahmet Sevengil, *Hüseyin Rahmi Gürpınar* adlı yapıtında, «Halk için yazan yazar, konularını ve tiplerini halkın yaşayışından, duygusundan, düşüncesinden, konuşuşundan aldı. Üstadın romanlarını okurken, bu kitaplardaki kahramanları bir bir tanır gibi olurum. Onlar yazarın düşlemgücünün (muhayyilesinin) yarattığı tiplerdir ama bu hayal âleminin yaratıkları, sokakta dolaşan, vapura, tramvaya, trene binen, sizinle konuşan, benim yanımda oturan gerçek insanlardan hiç de başka türlü değillerdir,» demektedir (1944, s. 58).

Gerçekten de Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yapıtla-

rında, coşumculuğun, düşlemlerin, büyük aşkların, karasevdaların, yaşamın düşsü yanlarının yeri yoktur. Kendi deyişiyle o, okurlarını yüksek bir felsefeye doğru yükseltme amacından başka bir amaçla yazmaz; bunun için de konularını seçerken, bunların yaşamın içinden sayfalar olmasına özen gösterir. İstanbul'un kenar semtlerinde, mezarlıklarında, Çingene mahallelerinde, konaklarında, şirket-i hayriye vapurlarında, gazinolarında, yazlıklarında, gezi yerlerinde vb. dolaşır, okurlarını dolaştırır. Berna Moran'ın deyişiyle, «Halk cahil kaldıkça hiçbir şeyin düzelmeyeceğine inandığından, halkın geleneklere, göreneklere ve dine dayalı zihniyeti yerine, Batı'nın akla, bilime dayalı pozitivist zihniyetini yerleştirmek istemiştir. Onun için, romanlarında hep 'eski kafa', 'yeni kafa' dediği iki zihniyetin çarpıştığına tanık oluruz.» (Selim İleri ile yaptığı konuşmadan). Bu amacını gerçekleştirmek için, İstanbul, bir laboratuvardır sanki.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu adlı yapıtında Önder Göçgün, Hüseyin Rahmi'nin işlediği konuları şöyle sınıflandırmaktadır:

«1. Batılılaşmayı yanlış anlayan, davranışları Türk toplumunun gelenekleriyle tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler (*Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsevdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*).

2. Toplumun gerisine itilmiş, yokluklar içinde kıvranan, genellikle her türlü himayeden mahrum, zavallı, aciz kimseleri ve onların problemlerini, düştükleri kötü durumları ele alan eserler (*İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*).

3. Bâtıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler (*Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tılsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*).

4. Karı-koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler (*Mutallâka, Tebessüm-i Elem*).

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler (*Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*).

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşıtları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler (*Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı?, Namuslu Kokotlar*).

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhuşu, son derece realist ölçüler içersinde gözler önüne seren eserler (*Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*).

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek, dünya ve ahretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavırlı kimseleri, onların fikri ve ruhsal yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler (*Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun mu idi?*)

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içersindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler (*Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam*).

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicvederek ele alan eserler (*Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu?*).

11. Tehditle para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler (*Eşkıya İninde*).

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler (*Kesik Baş*).

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler (*Ölüler Yaşıyor mu?*)

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek, çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hallerini tasvire yönelik eserler (*Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*).» (1993, s. 603-604).

Bu sınıflandırmadan da anlaşılacağı gibi, Hüseyin Rahmi, genel olarak toplumun ve insanların her türlü olumsuzluklarını, suça yönelmelerini, toplumsal ve dinsel yolsuzluklarını, cinsel kudurganlıklarını, saflıklarını, doğalcılara özgü bir gözlemci gerçekçilikle işlemiştir.

ROMANLARINDA İŞLEDİĞİ TİPLER

Yine Önder Göçgün'ün kapsamlı sınıflandırmasına göre, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında işlediği tipler, toplumun her kesiminden, her yaştan, her ruhsal durumda olan tiplerdir: Yoksullar, dilenciler, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, gayri meşru çocuklar, iffetsizler; mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, öğretmenler, din adamları, mürebbiyeler, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, politikacılar, şairler, musikişinaslar, ressamlar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, içgüveyi olanlar, dullar, dolandırıcılar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, beslemeler, dadılar, kalfalar; aydınlar, yarı-aydınlar, cahiller; alafranga-dejenere-züppe tipler, tutucular, yobazlar, milliyetçiler, devrimciler, yenilikçiler, pozitivistler, enternasyonalistler, namussuzlar, kalenderler, kaderciler, filozof geçinenler; Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar; hovardalar, şıpsevdiler, İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, fedakârlar, dedikoducular, fettanlar vb.

Bütün bu tipler arasında, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın özel bir beceriyle canlandırdığı tipler, kadınlar, özellikle yaşlı kadınlardır. Birçok eleştirmen bu konuda, onun küçük yaşta teyzesinin konağında tanıdığı kadınları gözlemlediğini söyler.

ROMAN TEKNİĞİ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarında teknik bir yetkinlik olmadığı genel kabul gören bir yargıdır. Roman estetiği tekniğinin yenileştiği, çağdaşlaştığı bir

dönemde, Servet-i Fünuncular'la aynı zaman diliminde yaşadığı düşünülürse, bir Halit Ziya Uşaklıgil'in, bir Mehmet Rauf'un romanlarında ulaştıkları düzeyle karşılaştırıldığında Hüseyin Rahmi'nin romanlarının (ve öykülerinin) gerçekten teknik kusurlar taşıdığı söylenmelidir.

Örneğin, doğalcıları ve gerçekçileri örnek almasına karşın, romanın akışını sık sık keserek kendi düşüncelerini söylemesi, hem roman tekniği açısından kusur sayılır, hem de gerçekçi ve doğalcı akımın anlatılan olaylara romancının karışmaması, yorum yapmaması, yalnızca olayı betimlemesi anlayışına aykırıdır. Romandan bir ders, bir sonuç çıkarılacaksa, bunu okurun anlayışına ve yorumuna bırakmak gerçekçiliğin ve doğalcılığın genel kuralıdır. *Mürebbiye* romanında Hüseyin Rahmi, Fransız mürebbiye Anjel'in geçmişine değinirken, onun düşkün bir kadın olduğunu belirtir ve dönemin Paris'inin betimlemesini yaparken, ahlak düşüklüğünün yol açtığı felaketler üzerinde uzun uzun durur; sözü doğalcılara getirerek, doğalcılığın nasıl bir sanat akımı olduğu, hangi özellikleri bulunduğu konusunda bilgi verir. *Gulyabani*'nin sonunda da, Gulyabani'nin gizi çözüldükten sonra, aslında bunun boş inançtan başka bir şey olmadığını, bu boş inançlardan dolayı, açıkgözlerin insanları dolandırdığını anlatır.

Hüseyin Rahmi'nin teknik özelliklerinden biri de, roman kurgusunu estetik bir biçimde düzenlemeyişi, dolayısıyla konunun gelişimini yalnızca olayların akışına bırakmasıdır. Bu nedenle de ortaya çıkan zorlukları, düğüm noktalarını kimi zaman mantığa uygun gelmeyen yollarla çözmek zorunda kalmakta, o zaman da yetkin olmaktan uzak, naif bir roman çatısı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu konunun, onun romanlarında gülmece öğelerinden birini oluşturduğu da söylenmelidir.

GERÇEKÇİLİĞİ VE DOĞALCILIĞI

Hüseyin Rahmi, sanatında gerçekçilik ve doğalcılık akımlarından çok etkilenmiş ve bu yolda yapıtlar vermiştir. Onun yapıtlarında, doğalcı geleneğe uygun

olarak topluma kötümser, yergici bir gözle bakılır ve çocuklar dışında «iyi insan» bulmak çok güçtür. Yazarın bu kötümserliğinde, annesini genç yaşta yitirmesinden hastalık korkusuna kadar pek çok etken bulmak olasıdır; ama asıl etkeni, belki de bir fotoğraf objektifi gibi betimlediği toplumda aramak yerinde olur.

Asıl olarak gerçekçiliği aldığı halde, Hüseyin Rahmi'nin romanlarında neden-sonuç ilişkisi de oldukça zayıftır. Kahramanlar daha çok «yazar öyle ya da böyle istediği için» «öyle ya da böyle» davranırlar. Çünkü yazarın olayları düzenleyişinde neden-sonuç ilişkisine dikkat etmekten çok başka amaçları vardır: «Okuru bilinçlendirmek». Bununla birlikte, Selim İleri'nin kendisiyle yaptığı konuşmada, Berna Moran, haklı olarak şunları söylemektedir: «Okurlarını yüksek bir felsefeye doğru çekmeye çalıştığını söyleyen Gürpınar'ın bunu başardığı söylenemez. Ondan akılda kalan, gülmecesi, türlü tipleriyle, canlı bir İstanbul yaşamıdır. Okura aşılamaya çalıştığı ve önemli saydığı fikirlerin pek çoğu gürültüye gitmiştir. Çünkü bunları romanın olay örgüsüyle bütünleştirerek işleyememiştir.»

Onun doğalcılığı konusunda söylenecek bir başka yargı da, doğalcıların genel olarak işlediği her toplum için geçerli olacak ilişkileri, aşk, cinayet, evlilik ilişkileri, karı ya da kocanın ihaneti gibi konuları değil, yazarın kendi toplumunun, hatta denebilir ki İstanbul'da yaşayan insanların (bu topluma özgü) ilişkilerini işlemesidir. Bu da aslında romantiklere özgü konu anlayışından başka bir şey değildir.

DİL VE ANLATIMI

Hüseyin Rahmi Gürpınar, romanlarında da öykülerinde de dil estetiğine önem vermez. İlk yapıtlarında yer yer Servet-i Fünun anlatımını uygular. Daha sonraysa hem sözcükleri, hem de anlatımı yalınlaşmaya yönelir. Bu konuda, *Cadı Çarpıyor* adlı polemik kitabında (1913), «Dilimizde sadeliğin zorunluluğu ve önemi ciddi olarak bilindiği gün, edebiyat başlamış olacaktır,» demektedir.

YAZDIĞI TÜRLER

Hüseyin Rahmi'nin en verimli olduğu tür, romandır. Roman dışında öykü, oyun, makale gibi türlerde de yazmıştır. Yazın ve dil konusundaki görüşlerini, kalem tartışmalarında dile getirmiştir.

Gönül Ticareti, Melek Sanmıştım Şeytanı, İki Hödüğün Seyahati, Meyhanede Kadınlar gibi kitaplarda topladığı öykülerinde, romanlarında olduğu gibi, amacı yine toplumsal yergi yoluyla halkın bilinç düzeyini yükseltmektir. Öykülerinin dili, romanlarından daha yalın, yapı bakımından da daha basittir.

Kalem tartışmaları *Cadı Çarpıyor* ve *Şakavet-i Edebiyye* (*Yazın Eşkıyalığı*) adlı yapıtlarında yer alır. Bu iki kitap, Şahabettin Süleyman'ın, *Cadı*'nın sanat yapıtı olmadığını, acele yazılmış olduğunu, güldürücü değil üzücü felsefelerle dolu olduğunu ileri süren eleştirisinin *Rübâb* dergisinde yayınlanmasıyla başlayan, lehte aleyhte birçok kişinin katıldığı tartışmalara verdiği yanıtları içerir. Bu kalem tartışmalarında Hüseyin Rahmi, kendi yazdıklarının üzerine titreyen, hırçın ama yazıncı kişiliğinden emin bir yazar kimliği göstermektedir. (Bu konuda daha fazla bilgi için bk. N. Polat, *"Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Cadı Romanı Hakkında Münakaşaları,"* Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, s. 21, Ar. 1982.)

YAPITLARI

(Tarihler, kitap olarak çıktığı yılı göstermektedir):

ROMAN

Şık (Ayna, 1889), İffet (1896), Mutallâka (1898), Mürebbiye (1899), Bir Muadele-i Sevda (1899), Metres (1899), Tesadüf (1900), Nimetşinas (1901), Şıpsevdi (1911), Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (1912), Sevda Peşinde (1912), Gulyabani (1912), Cadı (1912), Hakka Sığındık (1919), Toraman (1919), Hayattan Sayfalar (1919), Son Arzu (1922), Tebessüm-i Elem

(1923), Cehennemlik (1924), Efsuncu Baba (1924), Ben Deli miyim? (1925), Billur Kalp (1926), Tutuşmuş Gönüller (1926), Evlere Şenlik Kaynanam Nasıl Kudurdu? (1927), Muhabbet Tılsımı (1928), Mezarından Kalkan Şehit (1929), Kokotlar Mektebi (1929), Şeytan İşi (1933), Utanmaz Adam (1934), Eşkıya İninde (1935), Kesik Baş (1942), Gönül Bir Yeldeğirmenidir Sevda Öğütür (1943), Ölüm Bir Kurtuluş mudur? (1945), Dirilen İskelet (1946), Dünyanın Mihveri Kadın mı Para mı? (1949), Deli Filozof (1964), Acı Gülüş (Tebessüm-i Elem, (1967), Can Pazarı (1968), İnsanlar Maymun muydu? (1968), Namuslu Kokotlar (1973).

ÖYKÜ

Kadınlar Vaizi (1920), Meyhanede Hanımlar (1924), Namusla Açlık Meselesi (1933), Katil Buse (1933), İki Hödüğün Seyahati (1933), Tünelden İlk Çıkış (1934), Gönül Ticareti (1939), Melek Sanmıştım Şeytanı (1943), Eti Senin Kemiği Benim (1963).

OYUN

Hazan Bülbülü (1916), Kadın Erkekleşince (1933), İki Damla Yaş (1973), Tokuşan Kafalar (1973).

KALEM TARTIŞMALARI

Cadı Çarpıyor (1913), Şakavet-i Edebiyye (1913).

MAKALE

Müntehabat-ı Hüseyin Rahmi / Bülbül Yuvası (1889-1890).

SEÇME KAYNAKÇA

(Kitap Olarak)

Alangu, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri,* Milliyet yay., c. 2, s. 823-847.

Alemdar, Yalçın: *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı I,* kendi yayımı, s. 126, 127, 130, 131, 132, 133, 135, 138, 140, 141, 143, 144, 145.

Cevdet Kudret: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman,* Varlık yay., 1965, c. 1, s. 263-297.

Fethi Naci: *40 Yılda 40 Roman,* Oğlak yay., 1994, s. 14-20.

_____ *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme,* Gerçek yay., 1981, s. 46-51.

Göçgün, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu,* Kültür Bakanlığı yay., 1993.

Gökman, Muzaffer; *Hüseyin Rahmi Gürpınar,* Devlet Kitapları, 1966, Bibliyografya I, 249 s.

Hizarcı, Suat; *Hüseyin Rahmi Gürpınar,* Varlık yay., 1953.

Kabaklı Ahmet: *Türk Edebiyatı,* Türk Edebiyatı yay., 1974, s. 312-374.

Kaplan, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden,* Dergâh yay., s. 90-96.

_____ : *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I,* Dergâh yay., 1976, s. 392, 442, 457, 459-474.

_____ *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II,* Dergâh yay., 1987, s. 51, 52, 77, 91, 99, 107, 121.

Karaalioğlu, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi,* c. 3 Cumhuriyet Edebiyatı, İnkılâp Kitabevi yay., 1985, s. 95-156.

Kutlu, Şemsettin: *Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi,* Remzi Kitabevi yay., 1981, s. 286-315.

Levend, Agâh Sırrı: *Türk Edebiyatı Tarihi I,* Türk Tarih Kurumu yay., 1973, s. 54-55.
Mutluay, Rauf: *Bende Yaşayanlar,* İş Bankası yay., 1977, s. 304, 311, 318, 376.
_____ *100 Soruda Tanzimat ve Servet-i Fünun Edebiyatı* (XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı), Gerçek yay., 1988, s. 228-229.

Özön, Mustafa; *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalâalar,* Hilmi Kitabevi yay., 1945.
Sevengil, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar,* Hilmi Kitabevi yay., 1944.
Sevinçli, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar / İnceleme,* Arba yay., 1990.
Tanrınınkulu, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar,* Toker yay., 1974.
Timur, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik,* Afa yay., 1991, s. 46-49.
Yücebaş, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi,* İnkılâp ve Aka Kitabevleri yay., 1964.

Kemal Bek

BİRKAÇ SÖZ

Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın çeşitli konularda ve birçok kimselere yazdığı mektuplarını bir araya toplamıştık.

Üstadın bu mektupları hayatının çeşitli safhalarını, zamanının basınının içyüzünü ve ayrıca kendi özel ruh hayatını da aydınlatmaktadır. Bu bakımdan mektuplarının okuyucularımız tarafından memnunlukla karşılanacağını umuyoruz. Mektupların arasında (İsmet İnönü'den) gelenler ile İnönü'ye yazılanlar Refik Ahmet Sevengil'e yazılanlar ve ötekiler, (Ben Deli miyim?) mahkemesi ve Gürpınar'ın savunması, tiyatro eleştirileri ve Atatürk için yazılanlar bulunmaktadır.

Edebiyatımıza kaynak teşkil edecek olan bu kitapçıktan sonra sıra ile (Makale ve Sohbetleri), kendisiyle yapılan (Röportaj ve Anketler) (Hakkında Yazılanlar) ve (Polemikler) yayınlanacaktır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'a yaraşır bir şekilde külliyatını yayınlayan Özgür Yayınları kurucusu merhum Refik Ulu'yu rahmetle anar ve kardeşi Erol Ulu'ya teşekkür ederiz.

Abdullah-Gülçin TANRIINKULU

BU DA BENDEN

HÜSEYİN RAHMİ

Çocukluğumu, delikanlılığımı ve kırkına merdiven dayayan yaşımı kitaplarında toplayan bir yazıcı olduğu için onu, şu veya bu düşüncenin dışında, tabiatın bir görünüşünü sever gibi severim.

Çocukken anam yüksek sesle okur onu, ben masal gibi dinlerdim. Çok yerlerini anlamadan, arap bacılarına, kamburlarının, köftecilerinin, Şıpsevdiklerinin konuşmalarına katıla katıla gülerdim.

İlk delikanlılığımda, bana, insan yaşayışı üstünde düşünceler yürütmek kolaylığını gösterenlerden biri oldu. Şimdi ona, bütün radikal, küçük burjuva ideolojisini bir yana bırakarak, bütün bir yaşayış tarihinin bir bölümünü gösteren boyaları parlak bir tablo gibi doya doya bakıyorum.

Hüseyin Rahmi, yalnız kendi alnının teriyle tanışmışlığını yapan bir büyük yazıcıdır. Bu bakımdan da onu sayarım.

★★★

Bugün kaç yaşındadır. Bilmiyorum. Ancak bir büyük yazıcının ara sıra kutlulanması yaşına bağlıysa, bu yaşa nasıl olsa çoktan gelmiş olduğunu sanıyorum ki, halkın en çok okuduğu bir büyük artisti kutlulamaktan geç bile kalınmıştır.

Orhan Selim (Nazım Hikmet Ran)
Tan, 28 Mayıs 1935

MEKTUPLARI

İstanbul Havadisi

(İstihbarat-ı Hususiye)

Zîr-i hilâfetpenah müstelzim-ül felâh-ı cenâb-ı zıllullahilerinde nâil-i emn-ü saadet olan bilcümle bendegân ve tab'a-i saltanat-ı seniyyeleri hakkındaki merhamet ve inayat-ı celilelerine nihayet olmayan sevgili Padişah-ı şefikimiz ve hâm-i yegâne-i din-ü milletimiz bulunan şehr-i yâr-ı âdil efendimiz hazretlerinin her bâr çeşm-i şükran ve hayretle görülen bunca ef'âl-i nâfıa-i şehinşâhileri ve ef'âl-i avâtıf-ı seniyye-i cihanbânileri âsâr-ı bâhiresinden olarak pederim Said Paşa'nın Erzurum'da vefatı haberi mesmû-ı âlî-i hümâyûnları oldukda orada bîkes ve bîvâye kalan ailesinin Dersâadete gelmeleri için Hazine-i Hassa-i Mülûkânelerinden on yedi bin guruşun ihsanına ferman buyurmuşlar ve sâye-i Hazret-i hilâfetpenahilerinde ailemiz efradı salimen ve mutayyiben der bar-ı şevket karara gelmişlerdir.

Küçük, büyük bütün ailemiz efrâdı tezâyüd-i ömrü ikbâl-i şahanelerine eşk-riz-i şükran olarak duahan olmaktadırlar.

Cenâb-ı kaadir-i mutlak hazretleri Habib-i Ekremi ve Nebi-i muhteremi hürmetine sevgili padişahımız efendimiz hazretlerini taht-ı şevket musirinde kemâl-i afıyet ve azametle berdevam buyursun âmin yâ mûin!

Merhumun Mahdumu
Hüseyin Rahmi

Babası Sait Paşa'nın vefatı nedeniyle Padişaha teşekkür mektubu. Tercümanı Hakikat, 13 Şaban 1305 - Çarşamba, 13 Nisan-ı Rumi - 25 Nisan-ı Firengî 1888, Sahife 1 Sütun 3.

Açık Muhabere

Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye

Azizim efendim!

"Şık" başlığı ile gönderdiğiniz roman başlangıcını okudum. Eğer bunu da Kok gibi bazı Avrupa yazarlarının eserinden alınma olmayıp da, sizin kendi hayal ürününüz ise, roman yapmak için çok büyük bir istidada maliksiniz. Hatta bu anlatışın esas bir yabancı eserden alınma sanatı üzerine kurulmuş ise, yabancıların kurdukları bir konuyu, Osmanlı yaşayışına uydurmak hususunda da büyük bir kudret göstermiş oluyorsunuz. İki şekilde de sizi tebrik ederim. Ancak romanın sonu bizce görülmedikten sonra, gazetede yayınlanmaya başlanamaz. Bu ayın sekizinci pazartesi günü saat yedi sıralarında sıhhiyye dairesine gelirseniz bu esere dair konuşuruz. Hikâyenin sonu anlaşıldıktan sonra, yayına başlarız.

İzmir'de basılan Hizmet gazetesinin romancılığa dair yazdığı faydalı bir makale, sizin gibi gayretli kimseleri takdir edenleri, memnun eder. Zaten bendenize hitaben bu gazetede yayınlanan bir fıkranın sonları toplantıda da ümit vermişti. Açıklamasını buluştkuğumuzda konuşuruz.

Ahmet Mithat
Tercuman-ı Hakikat:
No: 2858
17 Aralık 1887

Beyefendi,

Cevabın biraz gecikmesinden dolayı affınızı dilerim. Sıcaklardan muzdaribim. (Son Arzu) hikâyesi aynen vâkidir. Eserin önsözünde bahsetmiş olduğum gibi vakayı yazdırtmak üzere müracaat eden Nuriyezdan'ın kocası tarafından bana bizzat anlatılmıştır. Fakat Abdülhamid zamanı böyle müessir bir hikâyeye sansürden müsaade almak kabil olamayacağı için, kitap bu müracaattan on dokuz sene sonra yazılmıştır. Romanda Ragıp Şeyda Bey adını verdiğimiz bu zat şimdi yaşıyor mu? Bundan da haberim yoktur.

Hikâyede anlatılan maceranın geçtiği yer hakikatte Vefa semti değil, Molla Gürani taraflarıdır. Fatih yangınında o yerler bütün yanmış, kül olmuş, ne Bodur Minare kalmıştır, ne de Feyzullah Efendi'nin konağı... Nuriyezdan'ın mezarı neresidir, onu da bilmiyorum.

Çocukluğumda Vefa semtinde bir evde oturmuştuk. Cami, Bodur Minare, mezarlık vesaire itibariyle iki mahalle hemen aynen birbirine benzediğinden, romanda da Molla Gürani'ye bedel vakanın Vefa'da geçmesini münasip gördüm. Ve o suretle yazdım.

Mektubunuzda yazdığınız gibi Vefa karakolunu geçince sağ taraftaki sokak... İşte orası, bunu pek güzel keşfetmişsiniz.

Orası fakat, bu yer hakikatte Nuriyezdan'ın semti değildir.

Çocukluğumdan gençliğime doğru ben bu ısırganlı mezarlık ve Bodur Minare'nin kasvetli manzaraları önünde pek gamlı, hazin saatler geçirmiş olduğum için o zamanlar, yaşadığım bu elemli duygularımı Nuriyezdan'a yakıştırıp romana geçirmiştim. Sizi müteessir eden de işte anlatıştaki bu, ruhu samimiyet?

Hakkımda göstermiş olduğunuz iltifatlara ve büyük teveccühünüze teşekkür ederim efendim.

Hüseyin Rahmi Gürpınar
Heybeliada
27 Temmuz 927

Not: Hüseyin Rahmi Gürpınar bu mektubu Rasim Köken adlı bir okuyucusuna cevap olarak yazmıştır. Ben de bir kopyasını rica ettim verdiler, kendilerine teşekkür ederim. (A. Tanrınınkulu)

Azizim Naci Fikret,

Size niçin mektup yazmadığım hakkındaki saydığınız ihtimallerin içinde hakikati hiç keşfedemeyerek daim ondan yüz fersah uzak kalmışsınız. Size dargın değilim. Hastayım. Geçen sene bu aylarda beni uzattılar. Başımda evcek ağlaştılar. Şimdiye kadar ölmedim. Fakat pek de diri değilim.

Hastalık dimağımda idi. Hemen kendimi bilmiyor gibiydim. Yazmak değil, iki kelime okuyabilmek kuvvetim de kalmamıştı. Birkaç defa icabettiği, kâğıt üzerine imzamı atamadım. Gelen mektupları okuyamadığım için üzülmesin diye hiçbirini bana göstermiyorlardı. Hâlâ sersemim. Yazmak, okumak benim için hâlâ tıbben memnu. Fakat size yazmak için bu memnuiyetim hilafına hareket ediyorum.

Tozlu yazıhanemin başına geçtim. Kalemler paslanmış. Takır takır kurumuş hokkaya biraz su akıttım. Gözlerim de beraber yaşardı. Azizim Fikret... Şu cümleleri ne kadar zorlukla yazdığımı bilseniz mutlak siz de biraz ağlarsınız. Ben bu yazı meydanının yılmaz bir eri idim. Elimde kalem bir küheylan kesilir bazan gemi azıya alır, beni bile korktuğum vadilere sürüklerdi.

Benden ne felsefesi soruyorsunuz? İşte hayatın sonu... İnsan da tıpkı bir dikiş makinesi, bir otomobil gibi bozuluyor. Birdenbire nereden geldiğini bilmediğiniz bir darbeye uğruyorsunuz. Ufak bir baygınlıktan sonra kendinize geliyorsunuz. Fakat bir de bakıyorsunuz ki, hiç o eski adam değilsiniz. Faaliyet-i uzviyeden ari, hiçbir tarafı tutmaz bir paçavrasınız. İnsan vücudunun bu kanlı mekanizması bir püften harab oluveri-

yor. Artık tahammül kabul etmiyor. Sakatlara tahtadan bacak, boncuktan gözler takıyorlar. Aman yarabbim. Fen namına insaniyetle bu ne istihza...

Hastalığım şu idi: Geçen sene ilkbahara doğru şiddetli titreme, yanma, gaseyen ve mide hiçbir şey kabul etmemek gibi deva kabul etmez bir maraza uğradım. Hayli müddet doktorlar derdimi teşhis edemediler. Yirmi beş gün gıda namına hemen hiçbir şey alamadım. Son derece zayıf düştüm. Sonra hastalık anlaşıldı. Malarya imiş, bu defa yüksek miktarda sulfato verdiler... Nöbetler durdu. Fakat şimdi de kininle zehirlendim. Zaten kafamda sürmenaje vardı. Hastalık bütün şiddetiyle beynime hücum etti. Şimdi sağır, sersem, sokakta sarhoş gibi yürüyen sarsak bir adam oldum. Bir gün (pan) yapan otomobil gibi cadde ortasına düştüm. Beni bir gazinoya aldılar. Doktorlar yetiştiler, ayılttılar. Senesi geldi, hastalık hâlâ gitmedi. Günde birkaç defa buhran geçiriyorum. İpi gayet uzun bir salıncakta kolon vurur gibi bir boşluğa doğru uçup yine kendime geliyorum. Zihnim bazan böyle beş, on dakika işliyor. Fakat saçma mı yazıyorum? Bilmiyorum ki Sürmenaje intellectuel'den sonra kalbim vurmaları (vuruşları) intizamını kaybetti. Durup dururken çarpıntılar, heyecanlar, ağlamalar, inlemeler, türlü sinir halleri.

Hastalık raporunu burada kesiyorum.

★★★

Benden tercüme-i halimi istiyorsunuz. Bu çürük kafa, bu bozuk kalple artık ne yazabilirim. Bazı gazeteler, mecmualar benden tercüme-i halimle beraber fotoğrafımı istiyorlar. Hiçbirine cevap vermiyorum. Bu öteden beri âdetimdir. Doğrusu bu talep hoşuma gitmiyor, böyle bir şey yapılacaksa bunu benden sormamalı, beni sayfalarında teşhir edeceklere yardımda bulunmak izzetinefsime dokunuyor. Ben hüviyeti, hayatı merak edilecek bir adam isem merak sahipleri tetkik,

tahkik zahmetine katlanmalıdırlar; ben, harici rüyetle meşgulüm, kendi kendimi göremem. Nefsime hiç önem vermiş bir adam değilim, hatta biyografimin bazı kısımları kendimce de meçhuldur. Bu kayıtsızlıktan dolayı birçok cihetler meçhul kalmıştır. Mesela doğduğum zaman babam bu facia dünyasında ilk avaze-i şikâyetimi kopardığım gün ve saatini, tarihini kayda düşmemiş. Kocakarıların rivayetlerince üzüm vakti doğmuşum, galiba Ağustos olacakmış. Hangi senenin? Bunlar icabettikçe sonradan hep takribi olarak kaydedilmiştir.

Azizim vaktinizi, zekânızı, irfanınızı benim gibi mesleğinde çalakalem yorulmuş bir avam muharririn tahkik ve tespit ahvalinden daha müfit şeylere sarfetmenizi halisane tavsiye ederim.

Eserlerimden feyz fikri almış olduğunuzu söylüyorsunuz. Siz hilkaten ezeli bir feyz ile münevversiniz. Benden istifade etmiş olmanızı pek kabul edemem. Eserlerimle eğer hakikaten etrafa feyyaz tohumları saçarak memleketimin şükranına ispat-ı liyakat etmiş bir deha olaydım bu bedahati sizden başka sekiz, on kişinin daha aynı minnettarlıkla bana karşı tekrar ve ikrar etmeleri lazım gelirdi. Hayır azizim hayır... Böyle bir şey vuku değildir. Ben gözlerimi yumuncaya kadar da vuku bulmayacaktır. Avam muharrirliği ithamı pek mayûp bir zemime gibi daima suratıma çarpılmaktadır. Sözlerimin uzunluğu ile sizi sıkıyorum affedersiniz. Çoktan beridir elime almadığım kalemi -hasta bir kafa ile çorak, akim fikir döküntüleri için koşturmaya uğraşmaya rağmen- parmaklarımın arasından bırakmıyorum. Söz sırası gelmişken size oldukça tuhaf bir şeyden bahsedeceğim. Maarif Vekâleti neşriyatı meyanında (Türk Teceddüt Edebiyat Tarihi) namıyla kocaman bir eser çıktı. Müellifi İ. H. Bey'dir. Bu telif münasebetiyle ilk defa işittiğim bir isim. Eserin tamamını görmedim. Bazı parçalarını gazetelerde okudum. Unvanın iddialı ciddiyetine bakarsanız bu kitapta hayata hiçbir yer ayıramazsınız. Fakat müellifin vüs'at-ı kari-

nasi tahkik, tetkik, teknik meziyetlerine çok galip... Eserin zaafını kapatmak için kelime, cümle, terkip oyunlarının âlâsını bu sayfalarda görürsünüz. Bir muharririn edebi hayatından, mesleğinden inceleyerek bahsedebilmek için onun tekmil eserlerini okumuş bulunmak lazım gelir. Halbuki İsmail Habip Bey'in benden yirmi sahife okumadığına çarpılmaktan korkmazsanız yemin edebilirim.

Siz beni en çok okuyanlardan birisiniz. T.T.E.T'de lütfen bana ayrılmış olan sayfayı okursanız hakikati anlarsınız. Romanlarımdaki felsefeyi seçemeyenlerin benden bahsetmelerine tahammül getiremiyorum.

İşte oradan alınmış birkaç satır:

"Çünkü o (Hüseyin Rahmi) eserlerini yazıhanesinin başında değil, romanlarına aldığı eşhasın arasında yazdı. Mesela İstanbul'un Sulukule âlemini tetkik için orada bir ev kiralayarak aylarca onlarla beraber yaşadı.

Hayatlarını tetkik için Çingenelerle hemhal olacak kadar onlara yaklaşmış olduğumdan dolayı bir gurur mu, yoksa hicap mı duymak lazım geleceği husunda mütahayyirim, müellif bu ince noktayı nereden almış acaba? Hangi eserimde Çingene hayatı vardır, bilemiyorum. Yalnız İffet'te bir nebze bundan bahsolunmuştur. O birkaç sayfayı yazmak için de aylarca kıptiler mahallesinde ikamete lüzum serdeinde derin bir tetkik, sağlam bir mantık göremiyorum.

Kaleme ilk sarılışımda bu kadar etrafımı tozutarak geniş bir cevalan yapabildiğime şimdi ben de şaşıyorum.

Ben yoruldum... Belki sizi de sıktım. Birkaç satır için daha tahammülünüzü rica ederim. Yüreğim çoktan beridir nasılsa hakkımda hasıl olmuş yanlış bir zehabın ukdesiyle sıkılıp duruyordu. Bunu tashihen çözerek ferahlamak istiyorum.

(T.T.E.T.)dan:

"Hüseyin Rahmi çok mühim bir mevkii olduğu

halde çok unutuldu. Servetifünun üstatlarıyla muasır bir romancımız ki o edebi zümre onu edebiyatın hududu dahiline sokmadı.

İ.H. Bey bunu böyle yazmakta mazurdur. Hakkımda devran eden şayia bu şekilde ise de hakikat bunun zıddınadır. Servet-i fünuncular, aralarında havasdan müteşekil bir Akademi kurdukları sırada Tevfik Fikret bana:

Niçin meyanemizde dahil olmuyorsunuz? Mealinde bir haber gönderdi. Bu haberi getiren güzide şairimiz Hüseyin Siret Bey'dir. O zaman ikimiz de Nafia Nezareti tercüme kaleminde kapı yoldaşı idik. Vakıa bugüne kadar çok zaman geçti. Tevfık Fikret'in ağzından çıkan sözlerin muhataplarınca aldığı ehemmiyete mebni Hüseyin Siret Bey o vakit getirdikleri bu haberi elbette şimdi dünkü gibi tahattur buyururlar.

Ahmet İhsan Bey beni hanesine götürdü. Çaylar, pastalar ikram etti. Bu pohpohlar Servet-i fünuna yanaşmam içindi. Davet olundum, fakat icabet etmedim. Niçin? Bunu şimdi pek iyi bilmiyorum. Galiba bir buketin içinde şeklini, rayihasını, hususiyetini ötekilere karıştırarak benliğini yarı yarıya kaybeden bir çiçek gibi olmak istemiyorum. İnfiradı çok seviyorum.

Bu gençler gelip bana diyorlar ki:

— Rahmi Bey, pek şaşıyoruz. Siz yirmi sekiz sene evvel de bugünkü gibi yazarmışsınız...

Bu istigrabe ben de şu cevabı veriyorum:

— Bunda şaşacak bir şey yok... Yalnız alınacak edebi bir ibret var. Alnıma avam muharrirliği markası yapıştırılması yirmi sekiz sene evvel de yine böyle yazdığım içindir, o senelerde üdebamız (Molyer)in Desprecieuses Ridicules devrini yaşıyorlardı. Sade yazmak kabalıktı. Ben, fikirlerimin zaaflarını düzgünle, allıkla, rastıkla kapatmadım, hiç tuvalet yapmadım. Müş-

teriye daima önümde peştemal, kollarım dirseklerime kadar sıvalı, ameliyathanemin üzerinde tüten kiriyle, pasıyla çıktım. İşte bu samimiyetim, fantaziyesiz, riyasız candan çalıştığım için bir kısım okuyucumun makbulü, mergubu oldum. Beni hiç bırakmadılar. Bütün eserlerimi takip ettiler.

İsmail Habip Bey, beni bazı cihetten Ahmet Mithat Efendi merhuma benzeterek sözünü şöyle bitiriyor:

"Bu tabiidir. O (Ahmet Mithat) hayatı muhayyelesine takmıştı. Bu (ben) mefekkeresini hayata projektör yapıyor. Bunun için onu bugün münvverler okuyamıyor."

Ahmet Mithat Efendi'ye benzer cihetlerim var mı, bilemiyorum. Bunu beni ve onu okumuş olan bir taraflar tayin edebilirler. Yine İsmail Habip Bey'e teşekkürler ederim. Hakkımda çok müsamahakâr ve mültefit bulunmuş.

Söz bitmedi ama kâğıt tükendi. Şimdi dördüncü bir kâğıda başlarsam serapa onu da karalayarak belki ben hasta düşerim, siz de yorgun...

Hu mevlana...

Hüseyin Rahmi
Heybeliada
4 Haziran 1342

Konya Yeni Fikir Mecmuası, 15 Eylül 1927 Sayı 16

Heybeliada'da
Hacı Sami Beyefendi'ye açık mektup

Geçen ayın on ikisi Salı günü akşama doğru, elimde Büyükada Sulh Mahkemesi'nden aciz ismime yazılı bir celpname ile gelen bir mübaşir, o saatte gezinti zamanım olmak münasebetiyle bendenizi hanemde bulamayarak çarşıya inmiş, arada rastladığı Hulusi Bey'e ihzarnameyi imzalaması teklifinde bulunmuş, o da buna mezun olmadığını bildirmesi üzerine birkaç defa teklifi tekrar etmiş, yine karşılık reddedilmesinden alınarak dost ve düşmanla dolu gazino halkı önünde kâğıdı yere, tozların içine atarak kanunu çiğnemiş ve savuşmuş...

Adliye hademesinden vazifesini bilmez bir echelin kanuna bu hürmetsizliğini nargilesini tokurdatarak karşıdan seyreden vekiliniz Mustafa Efendi, yarı ümmi, hüdayinabit avukat kanunun uğradığı hakareti başarılı kaba bir gülümseyişle seyir buyurmakla yetinmiş, tozların içine atılan kâğıt nedir? Mübaşirin üzerinde taşıdığı forma nedir? Böyle bir emirnameyi tebliğdeki adap nedir, etrafımızda bu feci hürmetsizliği seyreden gözler kimlerindir? Hep bu sorular mübaşirin küstahlığıyla avukatın cahil gülümseyişi arasında erimiştir.

Mübaşirde bu hakikatları idrak edecek adli terbiye değil adi bir terbiye yok. Bu pek müessir küstahlıkla pek kötü bir alışkanlık peyda etmiş... Onun nadan elleri bu şekil tebliği kim bilir kaçıncı defa tekrar ediyor.

Bu adli faciaya gülümseme ile seyirci kalan vekil efendide bu terbiyesizliği tamire atılacak dirayet külliyen yok.

Bu durum beni şiddetli bir asabi buhranla sarstı. Şimdi vakanın öncekinden daha az feci olmayan sonuna geçiyoruz.

Hacı Sami Bey... On senedir hanenizde kiracı ola-

rak oturduk. Siz senelere ait olmak üzere bazı iddialarda bulunuyorsunuz. Dokuz senedir kirayı tamamıyla ödemiş bir kiracı onuncu yılda neden sizinle ihtilafa düşüyor? Çünkü zamanın arızalarından istifade ile sizin her sene yaptığınız zamlara biz eyvallah dedik. Evinizin gayri safi geliri üzerine olan kira senede iki yüz seksen lira tutarken biz onun da üzerine çıktık. Son senede siz en muhtekir ev sahiplerini utandıracak bir cüretle beş hatta altı yüz lira çoğaltacak şekilde azıtınca işte o zaman hayır dedik. Meskensizleri Cenabı Hak sizin gibilerin hırslarından korusun. Gözleri doymayan ev sahiplerinin zulüm ve tamahlarından kurtulmak için derhal bir kulübe çatmaya karar verdik. Bir senedir boş duran evinizi üç yüz liraya vermeye razı olduğunuzu tellallardan duyduk. Fakat evinizin yüzüne bakan olmadı. Ömrümüz varsa göreceğiz. İleriki senelerde bu hüsranınız daha büyük bir açıklıkla tahakkuk edecektir.

Hacı Sami Bey... Evinizin tahakkuk etmiş kıymetinden bu düşkünlüğü karşısında hâlâ beş altı yüz lira aleyhinizde mahkemeye müracaattan sıkılmaz mısınız? Henüz evi terk etmeden birkaç defa ellişer lira taksitle borcumuzu ödemek teklifinde bulunduk. Bu miktarı küçümseyerek:

— Elli lira benim ne işimi görür? diye teklifimi reddederek bağırdınız. Helalarının kokusuna, tahtakurularının çokluğuna tahammül olunmayan ve on senedir çatısının akıntısı durdurulamayan, bahçesi dört tarafın tecavüzüne maruz bu harap evi tükenmez bir irad membaı sanıyorsunuz. Bizi kaçırdınız. Gelecek sene de kiracı gelmezse hanenin eski ve fahri sakinleri olan fareler aleyhinde mukavelesiz oturma davası açmak üzere Mustafa Efendi bendenizi, Büyükada Sulh Mahkemesi'ne bir defa daha gönderirsiniz ve bu, gayri meşhur vekilinizin liyakatıyla mütenasip bir dava ve hem de şöhret bulmasına sebep olur.

Bugün bizim size senelik üç yüz lira hesabından kalan iki yüz lira borcumuz vardır. Ve bu hesap gayet açıktır. Ve sizin bizden iddia ettiğiniz miktarda alaca-

ğınız çok karışıktır. Yolladığınız tehditkâr ve elyazınızla yazılı ve elimizde bulunan tezkerede üç güne kadar iki yüz lira göndermez isek dört yüz altmış altı lira olan alacağınızın tahsili hakkında mahkemeye müracaat edeceğinizi yazıyorsunuz. Sonra celpnamede bu miktarı beş yüz liraya yükselmiş görüyoruz.

Hacı Bey, karşı karşıya borsa oyunu mu oynuyoruz? Hiç böyle inen çıkan borç görülmemiştir. Alacağınızı muayyen bir miktar üzerine tespit edemeyişiniz, hırsıpirile (ihtiyarlık hırsıyla) karışmış zihninizden çıkan hesapların ne derece fasit olduklarını gösteriyor. (Ne kadar yüksek bir miktar koparabilirsem kârdır) hesabı üzerine mi hareket ediyorsunuz? Bu Yahudice tamahı size hiç yaraştıramıyorum. Tahminimde yanılmış olmayı arzu ediyorum.

Şimdi gelelim beş yüz liralık iddianıza zannettiğiniz faiz meselesine. Yeni tanıdığım zaman ben sizi bilgin bir din adamı, bir zatı muhterem sandım. Çok yanılmışım. Bu büyük hatamı şimdi anlıyorum. Bir gün yanınızda bulunduğum sırada o aralık gazetelerde cereyan eden faiz meselesinden söz açıldı. İslamiyette faizin haram ve memnu olduğundan bahsettiniz ve bu memnuiyeti tefsir ve açıklama için iri ciltli Arapça kitaplardan da birkaç sahife okudunuz. Bugün aynı zatın, yani sizin beş yüz liralık fasit bir alacağa bir de faiz ilave etmiş olması, yalnız bu acizi değil, acaba kimleri şaşırtmaz. Şeyhül Ekber Hazretlerinin ve birçok İslam ülemasının eserleriyle kaynaşmış olan bir zatın mangıra tapmakta bu derece sukût etmesi insanı ağlatacak bir faciadır. Katiyyen hakkınız olmayan bir paraya bir de faiz katmanız zamanın en bayağı mürabahacıları (tefecileri) için bile ağır bir günahtır. Bu hareketin sizden şuurunuzun dışında bir surette çıkmış olması beni biraz teselli ediyor. Bundaki müthiş ve korkunç ahlaksızlığı düşünmeyerek, böyle bir istekte bulundunuz. Çünkü belki hatırlarsınız. Gene bir gün devlethanenizde görüşürken, yorgunluğunuzdan bahsettiğiniz sırada:

— Yazılacak mektuplarım var. Fakat zihninde

kudret yok. Alt satırı yazarken üst satırda ne yazmış olduğumu unutuveriyorum.

Buyurmuştunuz. Ancak bu ihtiyarlık bunamasıyla bu ağır davranışınızda suçsuz olabilirsiniz.

Bu derece ayıp bir haksızlığa sizi, hemşireniz hanımın sevk etmiş olduğunu söylüyorlar. Ak sakalınızı kadın eline vermemeli, hakkı, şer'i düşünmeliydiniz. Hatice Bedriye Hanım'ın serveti kırk bin sarı İngiliz lirası olduğu Heybeliada'da mütevatirdir ve sizi altın babası diye anıyorlar. Daima yoksulluktan şikâyet tamahkârların tabiatıdır. Hak daha ziyade etsin. Fakat bu parayı yemeye dişiniz, vaktiniz kalmamış. Hemşireniz albüminden ayakları şişmiş vücudunun dörtte üçü mezara sarkmış yetmişine yakın bir kadın, siz onun yaşça büyüğü... Artık Azrailin kanatları ara sıra vücudunuzu okşuyor. Müheyyayı hareket bir sefine gibi (harekete hazır bir gemi gibi) ölüm ürpertileriyle sarsılıyorsunuz. Artık biz, bütün dünya hırslarının, birkaç arşın patiska ile örtüleceği ebedi karanlığın methalindeyiz.

Hacı Sami Bey, bizden üç ayrı hesap üzerine alacak isteğinde bulunuyorsunuz. Bunların hangisi doğru? Bu karışık hesaplar, sakalınızın rengine asla uymuyor. Bizim borcumuz muayyen ve kayıtlarımız muntazamdır.

Hemşireniz albüminli bacaklarıyla mahkemeye gelsin. İddia ettiği miktarda benden alacağı olduğuna dair Kur'anı Azimüşan üzerine el basarak yemin etsin. Her türlü mahkûmiyete razıyım. Ben kendim böyle bir yemine hazırım. Kim doğru, kim yalancı? Elbette bir manevi ceza bunu tayin edecektir. Faizi ile bu beş yüz lira doğru olmayan bir borçtan dolayı bir mahkûmiyet biraz pahalı, fakat benim için mükemmel bir araştırma vesilesi olacaktır. Zühtü takva perdesi altında bu ruhi maluliyetinizi ikinci bir makale, belki de uzun bir hikâye ile inceleyeceğim.

Hatice Bedriye Hanım, başına tülbent değil adeta salaşpur örter, yüzlerinden başka bir tarafını açmaktan korkar. Din ve şeriata dair olan araştırmalarınız

derindir. Hemşirenize söyleyiniz o yaşta, o malul vücutla sokağa açık çıksa da bir şey lazım gelmez. Öyle umacı şekline girmek İslamiyette bir mecburiyet değildir. Müslümanlığın farzları başka şeylerdir. Bir vekil tutarak üç yüz lira fazla istekte bulunmak Müslümanlığa değil, hiçbir din ve hiçbir vicdana yaraşmaz. Siz hemşire birader, dine riayetkâr ve Allah'tan korkar kimseler olaydınız mahkemeye alacağınızı doğru kaydettirirdiniz.

Sabırlarını fazla suiistimal ettiğim okuyucularımın aflarını dileyerek şu satırlarımın sonunda, başımı iki avucumun arasında sıkıp düşünüyorum. Davacılar hacıdan hocadan müsalli insanlar... Davalı kırk senedir memleketin ahlak sahasında kalem koşturmuş ve bulunduğu yaşa kadar borçlu sıfatıyla mahkemeye çağrılmamış bir adam... Bu davanın içinde lüzum görülürse ileride açığa vuracağım öyle çirkinlikler var ki insanlığımdan utanıyorum. Ve Hacı Sami Bey gibi eli tespihli, dudakları hemen daima bir dua mırıldanan kimselere rasgeldikçe birkaç yüz lira için vicdanlarının kutsallığından bir kısmını fakat bir riya ile sirkip atan bu adamlardan tiksinip kaçacağım.

Şimdi bu murdar hayat deresinin derinlerindeki kokmuş birikintilere bakalım. Aç, ahlaksız alt, süfli tabakayı düşünelim. Of, aman Yarabbi insanlık ne iğrenç. Hacı Sami Bey, tespihinle sen de iğrençsin, kalemimle ben de iğrencim. Şiş karınlı hemşiren de, yalnız şu farkla ki beni sıkça sıkça Camii Şerifin ön safında riya seccadesi üzerinde ibadetle meşgul görmezler. Belki bazı eserlerimde insanlık icabı irademin dışında yanılıp yanıltmışımdır. Fakat siz Cenabı Hakkı aldatmaya çalışıyorsunuz.

Hüseyin Rahmi

Not: Hacı Sami Bey, Heybeliadalıdır. Adada ismini taşıyan sokak da vardır. Bahriye okulunda ders nazırlığı da yapmıştır. H. Rahmi Bey, bu zatın evinde bir zaman kiracı olarak oturmuştur. (A. Tanrınınkulu)

Sevgili kızım Saffer,

Grip nöbeti ile ateşler içinde yanarken sana çok şiddetli bir mektup yazmıştım. Bana darılma, hiddetim onlaradır. Yalan söylüyorlar. Hulusi Bey Temmuz sıcağında vefat etti. Kendi canı ile uğraşıyordu. Onların demir sobalarını tamire gönderiği yalandır. Sırf yalandır. O mevsimde ve hasta halinde soba düşünülemeyeceği aşikârdır. Sorarsın soba hangi sobacıda tamirde imiş? Hamal parasını vereceğim getiriniz dersin. Hangi sobacıda olduğunu bilmiyoruz derlerse Heybeliada ucu bucağı bulunmaz bir memleket değildir. Dört sobacı vardır hepsine de soruşturmak kabildir. Bununla da ellerinden kurtulamazsan başın dinç olmak için Sami Bey'in evinden beri yirmi iki senedir bizde bulunan ve değeri yüz defa ödenen yatak odamdaki sobayı sök ver. Isıtmaz adi sobadır. Gelecek sene ömrüm varsa İstanbul'da kalacağım için bir yenisini alırım. Sarı zarfa gelince bunda da bir dubara var. Dayısının vefatından sonra Fatma bu zarfı birkaç defa aldı. Evine götürdü. Yine getirdi. İçinde bu kadar lüzumlu evrak varsa niçin almamış? Kendisinden bunu sor. Bu zarfın nerede olduğunu ben de iyi bilmiyorum. Evi o halde bırakıp ilk gurbete çıkışımın teessürleri içinde böyle şeyler düşünmeye vaktim yoktu. Soba Fatma'nın değil, merhum Rıza Paşa'nındır. Cenazesine otuz lira gönderdiğim bu adamın dört liralık sobasını alıkoymak hakkını kazanamayacak mıyım?

Bu işleri kendini üzmeyecek surette idare et. İstanbul'da soğuğun şiddetinden bahsediyorsunuz, hastalanacaksın diye korkuyorum. Hala Hanım'ın yattığı odadaki sandığı araştır. Belki zarf oradadır.

Ben iyiyim. Hastalığı atlattım, hakkımda çok itina gösterdiler. İstanbul'a avdetimde her şey düzelir. Bir sen bir ben ne geçinmez başımız var, ben iyileştiğimden beri gayet güzel bir romana başladım ve yarıladım. Otomobilde Prens'le gezmeye giderken bazı parçaları kendisine okudum, çok mahzuz oldu. Saraya dönüp de arabadan indiğimiz sırada elimi sıkarak: Beyefendi devam buyurunuz, roman çok güzel oluyor, dedi.

Şimdi benim büyük kederim Darülbedai'deki iki piyesimin oynanmayacağını hissetmektir. Orada büyük dalavereler dönüyor. Her artistin cebinde tercüme edilmiş bir piyes var. Bugünlerde oynanan M. Kemal'in Bekârlar tercümesidir. Dikkat ediyor musun, tercüme telife hiçbirinin kudreti yok ve bu tercümeler de benim yazdığım piyeslerden aşağıdır. Her yerde yerli malı kullanmaya teşvik varken irfan sahasında ecnebi sakızını çiğniyoruz. Zavallı Kemal hastadır. para lazım, ayıplamıyorum, para hususunda senin sıkılacağını düşündükçe burada çok rahatsız oluyorum.

Andon'a vereceğin cevap şudur: Hulusi Bey'in yediği dondurma paralarını Rahmi Bey'den istemeye ne hakkın var? Amcam hiçbir yerden borç alışveriş etmez, git çarşı esnafına sor. Süt, yoğurt paraları da öbür eve aittir. Bu borçlar hiç amcama ait olmadığı halde merhumun ruhu muazzep olmasın diye elinden geldiği kadar ödemeye uğraşıyor. O gelince konuşursunuz. Bin bu kadar kuruş alacağınız olduğunu iddia ediyorsunuz. Merhumun sağlığında hiçbir talepte bulunmayıp da onun vefatından sonra meydana çıkardığınız bu alacak hakkındaki ispatınız nedir?

Muhterem Hilmi Bey'imizden çok tesellikâr bir mektup aldım. Bu gayretli ve kıymetli hayırhah zatın kendi umurunca çalışmasına mukabil ben de boş durmuyorum. İki piyes yazdım bıraktım. Burada roman yazıyorum. Artık eserlerimi çeşit düzmek için gayet güzel asri mevzularda küçürek kıtalarda yazacağım yüz elli, yüz altmış sayfalık tabı kolay, ucuzlukları yüzümden sürümleri de ümitli olur.

Size Ehramlarda çektirdiğim fotoğrafımı gönderiyorum. Bakınız devenin üzerinde ne kadar sıhhatli ve iyi görünüyorum. Bunlardan 16x21 kıtasında büyüklerini de yaptırttım. Gelince Hilmi Bey'e takdim edeceğim. Diğer devedeki zat beni gezdirmeye memur olan Abdülaziz Efendi'dir.

Saffer, soba meselesinden dolayı mektubunu büyük bir merakla bekliyordum. Bu sabah alır almaz çok memnun oldum. Hiç vakit geçirmeden bu cevabı yazdım. 12-17 tarihli mektubunu 12-25 tarihinde aldım. Tamam sekiz günde gelmiş. Orada ortalık don olursa helaların musluklarındaki suları boşaltınız. Borular hazireler çatlamasın. Bir de sizin yattığınız odanın dışındaki su borularına dikkat ediniz, onlar bazen birbirinden çıkar, su boşa akar.

Baki Allah'a emanet olunuz. Mektubunuzu aldığım aynı günde cevabını postaya veriyorum.

Hüseyin Rahmi
25.12.1933

Sevgili Kızım Saffer Hanım,

4 Kanunisani (aralık) tarihli mektubunu şimdi aldım. Seni cevapsız bırakıp üzüntüye düşürmemek için cevabını hemen yazıyorum. Benim üzüntülerim hep o Habibe Hanım ailesine dairdir. Hep yalan hep dolan hep ahlaksızlık hep edepsizlik... İsmet gelmiş sobayı isterken demiş ki: (Aliye Hanım'ı soğuktan öldürdünüz. Bizim büyükhanımı da öldüreceksiniz) sen bana böyle yazmıştın. İşte beni çileden çıkaran bu cümledir. Bu namussuz karı, bir lakırdı çıkarmıştı. Güya Aliye Hanım hasta yatarken ben aşağıya inip de ateş ziyan olmasın diye mangalı küllemişim. Annenin hastalığında ben de yukarıda hasta yatıyordum. Ateşle, mangalla uğraşacak halde değildim.

Hulusi Bey'in yanında bu edepsizi çağırttım. Sordum:

— Ne vakit ben aşağıya inip de mangalı külledim, böyle bir şey oldu mu?

— Hayır olmadı...

— Peki olmadığı halde niçin böyle söylüyorsun?

— Vallahi ben söylemedim...

— Kim söyledi? Bu lakırdı nasıl çıktı?

— Ben söylemedim uyduruyorlar.

— Niçin uyduruyorlar?

— Benimle sizin aranızı bozmak için...

Benimle İsmet'in aramızı bozmaya uğraşmak kimin ne vazifesi canım. O edepsizi çağırıp onunla, Hulusi Bey'in muvacehesinde geçen şu muhavereyi suratına karşı okursan bakalım ne cevap verecek? Lakırdı çevirmeye utanır boydan değildir ki Aliye Hanım'ı öldürdün. Habibe Hanım da bu ay ölürse onu da ta bir haftalık yoldan ben öldürmüş olacağım.

Hulusi Bey onların bu derece ahlaksız olduklarını bilmezdi. Bileydi onları getirip Ada'nın en güzel yerinde oturtmazdı. Fakat öleceğine yakın her şeyi anladı. Fatma'nın bir yılan semdarlığındaki (zehir saçmaktaki) ahlaksızlığına parmak ısırdı ama iş işten geçmişti.

Fatma'nın saçmaladığı manifaturacı Pandelli'nin mührüyle alınmış makbuz senedi, veladet tarihinin meçhuliyeti falan falan hep bunlar mahkûm olduğu zaman mesuliyeti bizim üzerimize atmak için uydurulmuş bahanelerdir. Ne yapayım davayı müsbit evrak var ama onlarda saklıdır. Diyecek... O sarı zarfı kaç defa getirdi götürdü. Niçin getirdi bilmiyorum. Onlar bana lazım şeyler değil ki, belki de iş sonunda böyle bir dırıltı çıkarmak için.

Hilmi Bey'den gelen kıraatleri Prens hazretlerine takdim ettim. Mukabilinde bana beş on lira göndermesi ihtimalinden korktum. Çünkü bu fena bir şey olurdu. Bu takaddumenin mukabili olmadığını yani hediyeten verildiğini münasip bir ibare ile yazarak kitaplarla beraber gönderdim. Bayram tebriki için sarayın büyük salonunda kendilerini gördüğüm zaman yarım saat kadar konuştuk. Bu kitaplardan hiç bahis açılmadı.

A Saffer niçin bana masraf pusulası gönderiyorsun. Senden şüphe mi edeceğim, benim korkum paranın yetişmemesi endişesiyledir. Elimde yazılmış bir romanla İstanbul'a döneceğim. Bundan bir yıllık gecikme parası çıkacak mi? İstanbul'a gelince ev vergileri, odun kömür parası, şimdi bir de soba tedariki masrafı çıktı. Allah sonunu hayır eyleye...

Ben arada bir nezle gibi bir hastalık geçirerek iyileşiyorum. Şimdi iyiyim. Harıl harıl romanla meşgulüm.

Şimdi senin mektubunla beraber M. Kemal Bey'den bir tebrikname aldım. Vakit gazeteleri muntazaman geliyor.

Hilmi Beyefendi'ye çok teşekkürler ederim. Teselliyatkâr mektuplarıyla beni ferahlandırmayı unutturuyorlar.

Hepinize ayrı ayrı selamlar. Fethiye Hanımefendi'ye, Habibe'ye, Hala Hanım'a, Hayriye'ye... Bütün soranlara.

Merak etme iyiyim kızım.

Hilmi Bey'e, sana verilecek develi agrandisman fotografileri İstanbul'a geldiğim zaman takdim edeceğim. Baki cümlenin iyiliklerini temenni...

Hüseyin Rahmi
20.1.1934

Not: Selam bahsinde adı geçenler Fethiye Hanım, Saffer Hanım'ın teyzesidir. Habibe Hanım, Hulusi Bey'in kız kardeşidir. Hala Hanım ise evin baş halayığıdır. Hayriye uzun seneler yanında kalmış hizmetçisidir. *(A. Tanrınınkulu)*

Saffer Kızım,

Beyhude telaşlanıp üzülme. Hasta değilim. Dargın hiç... Mektuplarımı sık gönderemediğimin başlıca sebebi buradaki postanın uygunsuzluğudur. Posta memurları çok kaba adamlar. Mektubu taahhütlü verdiğim vakit insanı güneşin altında tamam yarım saat bekletiyorlar. Buranın güneşi maazallah. Zırıl zırıl ter içinde kalıyorum. Sonra dönerken sıkı rüzgârla karşılaşıyorum. Haydi nezle, grip korkusu. Taahhütsüz verdiğim zaman zarfı pullayıp iade ediyorlar. Sen götürüp sokaktaki posta kutusuna atacaksın, pulu damga ile iptal etmedikleri için şüpheleniyorum. Güya kutularda biriken mektupların hepsini birden damgalarlarmış, yolsuz bir iş...

Şimdi pullar aldım. Kendim yapıştırıp o heriflerin suratlarını görmeden kutuya atıyorum. Yerine gider mi gitmez mi artık bilemem. Halil Paşa da[1] benim gibi yapıyor. Taahhütsüz veriyor.

Ben burada mahkûmiyet müddetinin bitmesini bekleyerek günleri sayan bir mahpus gibiyim. Kanunisaniden (aralığın) nisanın on beşine kadar olan günleri sayarak bir cetvel yaptım. Her sabah kalkınca o günün hizasına kırmızı kalemle bir çizgi çekiyorum. Şimdi bugün çarşamba Kanunisaninin 31'inci günü, cetvel 15 gösteriyor. Yani buradan İstanbul'a hareketimiz nisanın 15'inde vuku bulursa daha 75 gün var. Tamam iki buçuk ay... Altı ayın üç buçuğunu geçirdik, iki buçuğu kaldı. Çoğu gitti azı kaldı demektir. Ama 75 gün de dile kolay. Bu müddetten evvel İstanbul'a gelemem ki... Odun yok derken şimdi soba da yok.

(1) Ressam Halil Paşa

Sobayı söküp götürdüler ama odunları var mı, çamları buduyorlar. Geçen sene İsmet'i ben kaç defa benim çamlığı budarken görüp darıldım, kovdum. Hulusi Bey'e söyledim. Gidip döverim, dedi. Artık benim çamlığı bu sene istediği gibi baltalamıştır. Biri çıkıp da ne yapıyorsun diyen yok ki... Romana devam ediyorum. Bugün 134. kâğıttayım. Fevkalade bir eser.[1] İçinde açık saçık sahneler yok. Zamanın ahlakiyetine dair müthiş kritikler var. Neşretmek için epeyce cesaret lazım. Ya böyle yazmalı ya hiç yazmamalı. Suya sabuna dokunmaz şeyler yazıp da kitapçı dükkânlarında tozlanmaya bırakmaktan ne çıkar. Hüseyin Cahid'in gönderilen mecmualarını okuyorum. Fakat her tarafını değil. Şöyle atlama suretiyle. Çünkü münderecatı ağır bir ciddiyet içinde çok kuru şeylerdir. İnsana sıkıntı veriyor. Demokrasi kelimesinden artık kusacağım geldi.

Tavsiye ettiğim bir kitabı Hilmi Bey, okumaya vaktim yoktur, diyor. Bu kadar çalışmanın sonu büsbütün bir hiçliğe değilse de insanın neşesini kaçıran bir akamete varmaktan da kurtulamıyor. Muhterem tabimin her sene neşrini vaat ettiği kitaplar hakkındaki kararlar kış soğuklarının şiddetleri içinde donup kalıyor. Ne ise bu kış da geçti. Gelecek yılın neşriyat programına konulacak eserlerin akibetleri hakkında şimdiden kehanette bulunmak kudretini malik değilim. Kendilerini hürmetle selamlar, muvaaffakiyetlerini temin için hissemize düşen gayreti ifadan geri duramayacağımızı arzeylerim.

Hüseyin Rahmi
31.1.1934

(1) Deli Filozof

Çok aziz muhterem dostum Hilmi Beyefendi,

Yine Saffer'den çok sinirli, heyecanlı, telaşlı bir mektup aldım. 24 gündür mektup yazmamış olduğumdan şikâyet ediyor. Kabil değil bu kadar müddet sizi ihmal etmedim. Mektuplarımın arası 10 günden fazla sürmez. Fakat Mısır postasının yolsuzluğu yüzünden elinize değmiyorsa ben ne yapayım. Şu satırları yazıyorum, elinize değip değmeyeceğini bilmiyorum. Aramızdaki mesafe uzaktır. Mektuplarımın gecikmesine sebep olan şey mutlak hastalık ve ölüm değildir. Birçok diğer ihtimaller var. Bunları nazarı itibara alarak telaşa düşmemelidir. Saffer'e söyleyiniz çocukça üzüntülere lüzum yok. Derhal akla niçin fena şeyler getirmelidir. Hiçbir şeyi fenaya yormamalıdır ki halimiz iyi olsun.

Bu hafta gönderdiğimiz gazetelerin kuşağı daktilo edilmemiş, kurşun kalemiyle yazılmış, mutadın değişmesinden ben de bir sebep aradım. Saffer'in hasta olması ihtimalini düşündüm. İhtimal denilen şey hakikatin onda biri bile değildir. Bazen on ihtimalden hiçbiri doğru çıkmaz. Binaenaleyh lüzumsuz üzüntülere düşmeden soruyorum. Bu düşüncem doğru mudur. Gelecek mektubunuzda sualimin cevabını yazarsınız.

Bundan evvelki mektuplarımda niçin taahhütlü göndermediğimin sebeplerini yazmıştım. O iki mektubumu da almadınızsa ben ne yapayım?

Çoğu gitti azı kaldı. Altı ay müddetin dördünü geçirdik. Şimdi ikisi kaldı. Elbette onları da atlatırız.

Prens hazretleri beni (Asuvan)a gezmeye gönderecek. Ta Mısır'ın içerlerine, haritaya bakarsanız Asuvan hizasında Kızıldeniz'in karşı yakasına geçince Medine ile iki memleket aynı arz derecesinde görünür. Şi-

mendüferle gidip gelme epey sürecek. 20 gün, belki daha ziyade. Mektup almazsanız sakın merak etmeyiniz. Bütün kibar seyyahlar şimdi oralara taşınıyorlar. Ben de onlardan birisi... Anlarsınız ya görülecek çok antikalar varmış. Yalnız iki sınıf tren işliyor. Efendiler için birinci, uşaklar için ikinci.

Bundan sonra size göndereceğim mektupları defterime kaydedeceğim. Siz de bana yazdığınız mektuplarda falan tarihli mektubunuzu aldık diye yazınız ki kaybolanların hangileri oldukları anlaşılsın.

Havalar iyi giderse şubatın 10'uncu cumartesi günü hareket edeceğiz.

Burada hiç kış yoktur. Bütün ağaçlar yaprakta, sokaklarda domates, patlıcan, fasulye, bamya, bütün yaz sebzeleri... Hava her gün berrak, her gün güneş. Ne yapayım ki benim içimin güneşi sönük.

Lüzumsuz şeyler için üzülmeyiniz. Her dem neşeli ve afiyette olunuz. Hepinize selamlar, ihtiramlar.

Hüseyin Rahmi
17.2.1934

Azizim Hilmi Bey,

Ne kendim üzülmek, ne de sizi sinirlendirmek isterim. Fakat ne çare ki insanı gayri ihtiyari asabileştirecek bir hakikat karşısındayım. Başınızı ağrıtacağım. Affedersiniz size bazı izahat vermek mecburiyetindeyim. Ben ayda iki yüz lira ile zor geçiniyorum. Salla pata sarfiyatta bulunmam. Her sene bir bütçe tanzim ederim. On iki aylık parayı şöyle cüzdanıma korum. Yıl nihayetine kadar sarfederim. Yani iki bin yüz lirayı hazırlarım.

Bu sene bin sekiz yüz lira da tedarik ettim. Ayda ellişer liradan altı yüz lira da sizden gelecek, bütçem nisabını bulacak. Bir sene geçineceğim.

Nasıl olur da siz sene nihayetine kadar vermeyi taahhüt etmiş bulunduğunuz bir parayı keyfi bir hareketle nisandan ve eylüle kadar katedebiliyorsunuz. Bu suretle benim intizam-ı idaremi ihlale ne hakkınız var. Bu muamele (Avrupalılaşmak) şaheserinin muharririne yaraşmaz. İki yüz lira ne sizi yıkar, ne beni yıkar, fakat bu pek yolsuz bir harekettir.

Gelelim meselenin ikinci kısmına; gazetelerin bin lira verdikleri romana siz neden altı yüz lira veriyorsunuz? Hem iki gazete üç gazete birden istiyor. Hem yalvararak alıyorlar. Bin ile altı yüzün arasında çok fark vardır Hilmi Bey... Muharebeden evvel siz bana beher forma için beş lira altın para verirdiniz ki bugünün kaimesiyle kırk lira eder. Kâğıt, tertibiye, yiyecek içecek her şeyin fiyatı o zamandan beri sekiz on misli arttı. Ben de bu kahtı galanın içinde çalışan bir ameleyim. Evvelden bir kuruşa aldığım ekmeği bugün on sekize yiyorum. Fakat romanlarımın size ait olan ücreti 15 lirada demir attı. Çok insafsızsınız Hilmi Bey... Ben si-

zin hatırınız için şimdiye kadar çok güzel fırsatlar kaçırdım. Çok kârlı tekliflere başımı çevirdim.

Tefrika yazdığım vakit gazetelerden çok para alıyordum. Ancak onunla geçiniyorum. Fakat hastalandım. Uzun müddet yatağımın başında üç dört tabibin toplandığı günler oldu. Yevmiye sekiz, on lira para su gibi gidiyordu. Bir senedir yazmıyorum. Doktorlar zihni meşguliyetten katiyyen men ettiler. Men etmeseydiler de zaten yazacak halde değildim. Ne kadar fenalaşmış olduğumu siz gelip görmüştünüz. Sizden on para fazla yardım talebinde bulunmadım. Çamlıca'ya tebdili hava tavsiye ettiler. Ev tutmak, eşya taşımak, masraf üstüne masraf, buna da katlandık. (Son Telgraf) sahipleri sıkıntıda olduğumu anladılar. Kendilerinden on para alacağım kalmamışken ve o esnada benden yazı almak ümitleri de yok iken sırf hatırşinaslık olarak ikramen iki yüz lira para gönderdiler. Bunlar daha dün tanıdığım adamlardır. Vuku bulan müteaddit taleplere rağmen işte hâlâ yazmıyorum. Darda kaldığımı işiten hükümet bile imdadına koşarken siz bir sene için mukannen olan paramı keyfi bir sözle nasıl kesiyorsunuz? Bayramda Ada'ya teşrifinizde buna dair hiçbir şey söylemediniz. İki satırlık bir itirazname ile keyfiyetin işarına da tenezzül buyurmadınız. Tamamen aylığın vadesi hululünde Saffer Hanım'la şifahen iradenizi tebliğ ettiniz. Sureta sade görünen bu şey ticaret kaide ve adabına tevafuk etmeyen düşük bir muameledir. Size yakıştıramadım.

İşler pek kesat gidiyor. Amenna, fakat her şeyi sene başında düşünüp ona göre karar vermelisiniz. Bende kapatmış olduğunuz üç bin beş yüz liranıza gelince bu meblağı siz bana bir deyin şeklinde vermediniz. Bu, tabedilecek eserlerimin mukabiline sayılacak bir paradır. Eserler on adetten fazla paket paket kaç senedir dolapta güvelenip duruyorlar. Niçin bastırmıyorsunuz, bunların tablarına mani olan ben miyim, sermayenizin kıtlığı mıdır? Bir eseri basacaksınız. Satacaksınız. Ondan aldığınız para ile diğerini neşredeceksiniz. Bunu,

dükkânını henüz birkaç ay evvel açmış olan herhangi bir mübtedi kitapçı da yapabilir. Benim seneleri geçip de dolapta sararan, çürüyen eserlerimin kıymetleri sizin hapsetmiş olduğunuz üç bin beş yüz liradan çok fazladır. Bugün ben size üç bin beş yüz lira borçlu bulunuyorum. Bunu müspet bir deyin sayıyorsunuz. Kıymetleri bu alacağınızdan birkaç misli fazla olarak benim turşuda yatan hikâyelerimden meydana gelen zararı ben kimden dava edeceğim. Sizinki müspet, fakat bu benimki menfi alacak...

Siz (Ben Deli miyim?)in yani bir eserin teehhür-ü neşrinden dolayı duyduğunuz zararın acısıyla sızlanıyorsunuz. Ben basılmayan ondan ziyade eserimin zararına nasıl tahammül edeceğim? Çünkü bunların herbirinde işletilmeyerek körleştirilmiş birer nakdi sermaye gömülüdür. Bir de bu ziyana üstelik olarak üç bin beş yüz liralık bir borç altına girmiş bulunuyorum. Her ne sebebe müstenit olursa olsun bu müsamaha sizindir. Bunda benim asla bir taksirim yoktur. Günahı siz işliyorsunuz, cezayı ben çekiyorum. Hiç kimse işini bir diğerinin insafına bırakmamalıdır. Bu parayı keserek beni uykudan uyandırmış olduğunuza teşekkür ederim.

(Ben Deli miyim?) hikâyesi bu sene muhakkak neşredilecektir. İsterseniz bunu yarın çıkarabilirsiniz. Bu teehhürün size verdiği ziyan benim zararlarımın yanında önemsiz kabilindendir. Hakikati olduğu gibi açık düşünürseniz bu zararı kaale almaya sıkılmanız lazım gelir. Hakkımı istihsal için size karşı bu kadar söz sarfına mecbur olduğumdan dolayı çok müteessirim.

Bu borcun ağırlığı altında apışıp kalmak benim hiç hoşuma gitmiyor. Bunun için size ileride ödeme teklif edeceğim. Fakat şimdilik işlerin tahammül derecesi ödenmesi vaat edilmiş olduğu yazılı meblağa bakarak bunu mevsimsiz görüyorum.

Sizin menfaatinizi de kendiminki gibi düşünüyorum. Bu satırları insafla okuyunuz azizim. Badema

ben size forması on beş liraya eser veremem. İhtiyarlığına vasıl olduğum bütün ömrümü size birkaç bin liraya satmış oluyorum. Kalbiniz rakiktir. Bu noktayı teemmül ediniz. Bundan sonra çok değil, beher forma için yirmi hra vereceksiniz. (Ben Deli miyim?) de, (Tutuşmuş Gönüller) de bu hesaba dahildir. İsterseniz bana eylüle ve daha sonraya kadar para vermeyiniz. Fakat sene başında beher forma yirmi lira olmak üzere borcumdan tenzilat yapınız. Bana (İkdam)dan başka iki gazeteden teklif vuku buldu. Yevmiye beher tefrika için on beş lira veriyorlar. Sizin sayfalarınızla üç tefrika bir forma tutar. Binaenaleyh her formanın fiyatı kırk beş liraya geliyor.

Gazeteciler hikâyelerimin üç günlük gelip geçici tefrikasına bu parayı veriyorlar. Siz esere sahip oluyorsunuz da yirmi lira vermekten nasıl çekiniyorsunuz?

İkinci şartım da bir hikâyem herhangi bir gazetede bilintişar hitama erer ermez onu salamuraya yatırmayıp derhal imkân-ı neşrini temin etmek veyahut ki forma hesabıyla tutarı ne ise hemen bedelini borcumdan bittenzil müsvetteleri kasanıza yatırarak eserin birinci tabına sahip olmanızdır. Fakat korkmayınız Hilmi Bey, gazeteleri yazıya boğacak bir halde değilim. Çok yorgunum. Ağır bir nekahat devresi geçiriyorum. Ömrümün şu son mevsiminde senede bir eser yetiştirebilirsem ne mutlu bana, yarın yine hasta düşmeyeceğim ne malum...

Teklifimi kabul ettiğiniz surette yarın (Tutuşmuş Gönüller)in basılan dört beş forması ve onun için getirtmiş olduğunuz kâğıt hakkında sizi zarara sokmayacak bir suret-i tesviye bulacağım. Bu kadar senelik birbirimizi incitmeyen dostuz. Birbirimizin zararını istemeyiz. Ne çare ki zaruret-i keyfiyet beni bu suretle harekete mecbur ediyor.

Cevabınıza muntazırım azizim.

Hüseyin Rahmi

Muhterem Hilmi Bey,

Saffer benim yanımdan ayrıldı. Teyzesi Fethiye Hanım'ın evine taşınacak. Sebebini anlatayım. Bizim evde hüküm süren bir kedi yahut kediler davası vardır. Esma adını verdikleri bir haydut kedi, yavrularını pencereden hizmetçi kızın karyolası altına taşımıştır. Bu münasebetle kendisi bizim eve girip çıkıyor. Ortalığı pisler, ne görse kapar. Tarif olunmaz haydutlukta bir hayvan...

Bu murdardan kurtulmak için baktım ki söz kâr etmiyor. Bu kediyi içeriye sokarsanız sizin ikinizi de ben eve koymam, dedim. Çünkü artık canıma kâr etti. Hayriye bir el kızı, hizmetçi ne cevap verdi: (Beyefendi ben gitmem. Yanınızda kalırım. Kedileri atarım).

Saffer ne dedi:

— Bugün eşyalarımı toplayamam. Yarın toplar çıkarım.

Allah selamet versin.

Saffer'de istenen terbiye, saygı olsaydı, şöyle diyecekti:

— Üzülmeyiniz, kedinin sözü mü olur. Hepsini atar, içeriye koymayız. Böyle münasebetsiz bir mesele için ben bu evden ayrılır mıyım hiç.

Bu suretle itaatsizliğini ortaya koyan bir kadını da ben artık istemem.

Hiçbir akrabaları yanında yüz bulamayan ana kız sayısız yıllardır ki yanıma sığınmışlardı. Sözüne söz, payına pay bir azamet ki deme gitsin. Ben sinirli bir ihtiyarım. Kendi evinde böyle münasebetsiz üzüntüleri kaldırmaya tahammülüm yoktur. Saffer sabah karanlığı evden çıkar, akşam karanlığında gelir. Onun benim evimden ayrıldığı hissolunacak bir hadise, bir ke-

der değildir. Teyzesinin yanında sürekli bir hüsnü kabul göreceğini hiç ummam. Ne hali varsa görsün...

Bir terbiyesizliği yüzünden 12.000 liralık bir mirastan mahrum olmuştur. Bana hiçbir şey olmaz. Ben evime arkadaş veya hizmetçi olarak iki kişi daha bulup alabilirim.

H.R.
23.7.1936

Not: Hüseyin Rahmi Bey'in gerek Saffer Hanım'a, gerek Hilmi Bey'e yazdığı mektuplarda büyük çelişkiler görüyoruz. Saffer Hanım ve annesi, Hüseyin Rahmi Bey'in en yakın akrabasıdırlar. Hiçbir zaman sığıntı olmamışlardır. Annesi dediği Aliye Hanım, Hüseyin Rahmi Bey'in yengesi, yani kardeşinin hanımı; Saffer Hanım da yeğenidir. Yükseköğrenim görmüştür. Çok güzel Fransızca bilir.

Bazı mektuplarında Saffer Hanım'ı dünyanın en dürüst, en saf bir insanı olarak kabul ederken, bu mektupta olduğu gibi ağır suçlamalar da yapmaktadır. Bu mektuptan da anlaşıldığına göre Hüseyin Rahmi Bey, Hilmi Bey'in Saffer Hanım'ı uyaracağı düşüncesiyle yazmış olabilir. Çünkü 12.000 liralık bir miras konusunda kullandığı (terbiyesiz) kelimesi, hiç de yerinde olmasa gerek. Bu konuyu Saffer Hanım bana şöyle izah etmişti: (Teyzemin bazı şımarıklıklarını sevmediğim için müşterek emlakımızdan bana düşen mirası reddedişim, amcam H. Rahmi Bey'i üzmüş ve bu hareketimi yüzüme karşı da teyzeme yaptığımın edebe sığmadığını söylemişti.) Saffer Hanım, öyle mal mülk ve paraya önem veren bir kişi değildi. Hilmi Kitabevi'nde çalıştı. Hüseyin Rahmi'nin yegâne vârisi olarak yaşadı ve öldü. Allah rahmet eylesin. (Abdullah Tanrınınkulu)

Doğum Gününü Kesin Olarak Belirleyen Mektubu

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın doğum tarihinin doğrusunun 17 değil 19 Ağustos olduğunu yeğeni Saffer Hanım'a yazdığı aşağıdaki mektubundan anlamaktayız:

Kızım Saffer Hanım,

Beyhude üzülme, hesabı senin bana anlatamadığın gibi ben de itirazımı sana doğru bildirmemişim. Ben seni kendimden daha doğru bilirim. Bazı noktalarda belki kendimden şüphelenirim senden şüphelenmem. Bu hükmüm katidir. Bu zamanın insanlarında ender olan bu hasletin cidden methe sezadır. Baban çok doğru bir adamdı fakat saftı. Sen de onun bu doğruluğunun saflıklarıyla beraber vâris olmuşsundur. Üzülme için rahat etsin.

Hilmi Bey'imizin mutevali lütufkârlıklarına teşekkür ederim. Meclis tatilinin ayın on sekizinde olacağını söylüyorlar. O halde ya ayın on beşinci çarşamba veya on altıncı perşembe günü yola çıkmaları muvafık olur.

Besim Ömer Paşa ve daha birkaç aza tatili beklemeden savuştular. Bana da aynı hareketi tavsiye ettiler. Fakat ben bir kere olsun bölgemde boy göstermek niyetindeyim. Bu sağır kulakla ne yapacağım. İşte âdet yerin bulsun.

Hilmi Bey'in dönüşte bastıracağını söylediği bana dair kitaptan bahsolundukça sinirleniyorum. Bu Ağustos'un on dokuzunda 75 yaşımın tes'idine gelince sıkıntı ile gülüyorum. Velev ki biz bize ufak bir toplantı olsun. Böyle şeye katiyyen lüzum yok. Hilmi Bey'den rica ederim. Beni hayat tuhaflıkları adesesinin haricinden görsün. İnsan ahmaklıklarının icat ettiği gülünç âdetlere sürüklenmesin. Bu 75 yılın içinde sevinecek,

övünecek, kutlayacak bir şey görmedim. Durmadan çalışmalarıma rağmen daima ömrüm ertesi günün maişet meçhuliyetini düşünmem endişeleri içinde geçti. Hatta bugün de öyledir. Yarınımdan emin değilim. Bu yaşlarda yapılan resmi, gayri resmi itifaller geçmiş acı ömrü tebriken değil belki yaklaşan ölümü tazimen yapılır. Bu fâni varlığın sonunda hâlâ mı hâlâ ahmak aldatan bu âdetlerin sevinciyle kendimi mesut bileceğim? Bunları geçiniz geçiniz... Hilmi Bey'le fakir cüzdanlarımızın vereceği müsaade nispetinde bir taksiye kurulur, Avrupa'ya, Amerika'ya değil Şişli'den Kilyos'a kadar bir gezinti yaparız. İşte bundan sonra hayattan alabileceğimiz zevk. Mayısın 23'ünde eski odama taşındım. İyiyim selamlar.

Hüseyin Rahmi
12.6 1938

H. Rahmi'nin milletvekili iken muhterem küçük kardeşim diye yazdığı mektubun orijinali

Muhterem Küçük kardeşim,

20.5.938 tarihli mektubuzunu aldım. Rahatsızlığınıza çok kederlendim. Vazgeçmemiz icabeden birkaç kabahatiniz vardır. Acemin lokantasında gıda derecesinden fazla yemek yemek, sıhhi bir ihtiyacınız yok iken her türlü ilaç kullanmak... İlaçla kamçılanan uzviyet aşınır, bünyeyi tabii tagaddi[1] ile kendi haline bırakmalıdır. Yazdığınız şekilde hastalık bana çok vaki olur. Gece döşekte birdenbire vücudumu bir ateş sarar, arkasından bir ter boşanır.. Bu halin bir kalb arızasından ileri geldiği şüphesizdir.

Buraya geldim geleli yiyip içmeme çok dikkat ediyorum. 12 gündür ağzıma bir damla işret[2] koymadım. Hediye ettiğiniz inhisar şişesi[3] öylece ağzı mantarlı duruyor. Ankara'da bunaltıcı bir sıcak hüküm sürüyor. Hekimlere çok kıymet vermemeli, herkes kendinin hekimi olmalıdır.

Cümleye, bilhassa Mustafa Hilmi Beye[4] çok çok selamlar, dualar.

(1) Tagaddi: Gıda, beslenme.
(2) İşret: İçki kullanma, alkollü içki içme.
(3) İnhisar Şişesi: Tekel idaresinin çıkardığı içkilere verilen ad.
(4) O tarihte Gümilcine'de kitapçı idi, Fatih'e yerleşti ve burada vefat etti. Çok iyi bir kimse idi. Allah rahmet eylesin oğlu Fatih'te Öztürk Eczanesi'nin sahibidir. O da babası gibi insanlık örneği bir kardeşimizdir. (Abdullah Tanrınınkulu)

Büyük dostum Hilmi Bey,

Haydarpaşa'dan trenin hareketinde gökyüzü hep damla damla ağlıyor, güneş ve hararet bekleyenlere hüzün veriyordu. Gece kış gibi serin geçti. Vaktimin büyük kısmını hep pencere önünde geçirdim. Ay değirmi çehresiyle nadiren gülümsüyor, yine çarçabuk bulutlar altına saklanıyordu. Yolun step kısmına gelinceye kadar tren göğe yükselmiş kayalar arasından yılan gibi kıvrılarak süzülüp gidiyordu. Saat sekiz buçukta Ankara garı önünde durduk. Bir insan kaynaşması, bir gürültü, herkes kendi işini başarmakla meşgul, kimsenin kimseye metelik verdiği yok. Bir hamal bularak valizlerimi otomobile aşırttım. Belvü Palas'ın önünde durduk. Şoför, muvasalatımızı içeriye bildirmek için düdük çaldı. Garsonlar koşuştular. Eşyalarım asansöre naklolundu. Hep odalar meşgul, bizim üst kat koridorda yalnız 12 numara boş... Ne ise açıkta kalmayalım da... Yerleştik.

Pazar günü istirahat, Pazartesi Kamutay'a gittim. En önce Veysel Bey'i ziyaret ettim. Bu ciddi adam ağır tavrıyla beni kabul etti. İşte artık sağır kulakla Meclis'e devam ediyorum. Gözlerimle ne seçebilirsem, bir şey işittiğim yok.

★★★

Şimdi buradaki hayatımdan bahsedeceğim. Burada benim için bir ucu Hilmi Bey size de dokunan nazik bir vaziyet peyda oldu. İçinden nasıl çıkacağımı bilemiyorum. Anlatayım:

Perşembe günü bütçe meselesinden dolayı Meclis tamamen toplantı halinde idi. Salona girdiğim zaman

bütün sıralar dolmuştu. Kapıya doğru sıralanmış sandalyelerden birine oturdum. Bitişik sandalyede Bursa saylavı Doktor Refik Güran bulunuyordu. Onunla iyi dostuz. Çok geçmedi önümüzde Maarif Vekili Saffet Arıkan yer aldı. Mültefit bir çehre ile bana baka baka bir şeyler söylemeye başladı. Ah tıkalı kulaklarım. Söylenenlerden bir tek kelime anlayamıyorum. Bursa Saylavı Refik'ten sordum:

— Ne diyorlar?

Refik kulağıma cevap verdi:

— Geçenlerde Cumhuriyet gazetesinde neşrettiğiniz falakalı eski mektepler makalesinden dolayı size çok teşekkür ediyorlar. Ve buyuruyorlar ki bundan sonraki yazılarını başka yere vermesin. Bana versin. Ben bastırıp köylere dağıtacağım.

Ben kızara bozara bir mahcubiyet içinde peki dedim. Fakat biliyorsunuz ki yazılarımın hepsi köylüyü âlâkadar edecek bir üslup ve mevzuda değildir. Ben parada değilim. Hiç ücret vermeseler de makalelerimin Cumhuriyet'te neşrolunması arzusundayım. Çünkü çok okunuyor. Lehime pek iyi bir tesir yapıyor.

Buraya geldiğiniz zaman bu müşkile bir hal sureti düşünürüz. Ya bu işi sizin vasıtanızla gördürmek. Veyahut ki yazıların Cumhuriyet'te neşredilmelerinden sonra beğendiklerini almalarına müsait bulunmak...

Ben bu iltifatı görünce fırsat bu fırsattır, dedim. Malik çocuğun mektep meselesini açtım. Merhum babasının eski bir arkadaşım olduğundan ve çocuğun fevkâlâde zekâvetinden behsederek Galatasaray Lisesi preparatuvar sınıfına meccani kabulünü rica ettim. Bu ricama karşı vekilin verdiği cevabı ona doğru eğilerek kendi kulağımla işittim:

— Kanunen imkânsızdır. Fakat ben bir kolayını bulurum, dedi.

Refik Güran kulağıma eğilerek:

— Tebrik ederim. Talihli çocuk, bu iş oldu bitti dedi.

★

Şimdi Saffer'den rica ederim. Onların ya Aksaray'da Külhan sokağındaki 15 numaralı evlerine veyahut ki Kandilli'de bulunuyorlarsa o adrese makine ile mektup yazarak (çünkü kadın Arap harflerini okuyamaz) Malik'in birkaç fotoğrafisini istesin. Bu zeki bakışlı sempatik çocuğun resmi, vekil üzerinde iyi bir tesir yapacağından eminim...

★

Cuma günü Meclis dokuz buçuğa kadar devam etti. Yeni bütçenin kabulü meselesiydi. Nihayet reyler toplandı. Kanuni ekseriyetle kabul edildi. Meclis dağılırken Çankırı Saylavı Fazıl Nazmi yanıma geldi:

— Sizinle görüşmek arzusundayım. Büyükada'da mı oturuluyor. Görüşmeye geleceğim, dedi. Heybeli cevabını verdim. Bu zatın albümdeki kaydı şudur:

Tevellüdü Kandiye 1675, Edebiyat, hukuk, Arapça, Farsça, Yunanca, Latince, Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve lügat... Evli profösör...

★

Sonra Meclis kapısından çıkarken Maliye Vekili Ağralı elimden yakaladı. Eğildi öpmeye uğraşıyor, ben çekmeye çalışıyorum. Herkes bize bakıyor. Hep bu tesirleri yapan Cumhuriyet'te münteşir makalelerdir.

★

Sokağa çıktım. İri boy mebus beni şu sözlerle durdurdu:

— Siz beni bilmezsiniz ama ben sizinle çok eski bir tanışığım. Bütün eserleriniz bende mevcuttur. Teker teker okur münşerih olurum.

★

Mecliste iken yanıma Konya mebusu meşhur ressamlarımızdan Şevket Bey gelmişti.

— Bütün eserleriniz bende vardır. Fakat koleksiyonumu tamamlamak için şu üçünü bulamıyorum, dedi. Şıpsevdi, Sevda Peşinde, Gulyabani...

Bunların bizde de mevcutları kalmadığını söyledim.

★

Nasılsınız Hilmi Bey savuşturdunuz inşallah... Mesleklerimiz uç uca birleşirse de ahlak ve itiyatlarımız ayrıdır. Yürüyerek adalelerinizi harekete getirmek, iyi hava almak yaşlanmaya başlayanlar için elzem bir spordur. Siz ise kışın üşümekten, yazın terlemekten korkarak yürümezsiniz. Galata'dan kitabevinize kadar bir nakil vasıtasına atlarsınız. Ben Ada'dan İstanbul'a indiğim zamanlar tramvaylar bedava olduğu halde size kadar yürüyerek gelirim. Marazi bir şekilde döşekte terlemek değil yürüyerek terlemek ve hemen çamaşır değiştirmek mesametten kanı tasfiye eden sıhhi çaredir. Yazın birkaç defa kitabevinizde çamaşır değiştirdiğimi biliyorsunuz. Kapalı yerde uzun müddet çalışmak teneffüs tarikiyle kanı zehirlemektir. Siz ne kadar söyleseniz ben bildiğime giderim. Ben ne kadar söylensem siz itiyadınızı takibedersiniz. Herkes kendi aklının mağruru olduğundan başkasının fikrine ittibaı bir tenezzül sayar. Her ne ise...

Geliniz bu satırları ayrı ayrı selamlarla sıla mektubuna çevirmeyelim. Cümlenize selamler, hürmetler, dualar, Allah kabul eyleye amin...

23.5.1938

Muhterem Hilmi Bey,

Sizden başka dostum, Saffer'den gayri akrabam kalmadı. Bazı bazı sizden sezdiğim şeyler de beni müteessir eder. Abdal gibi dururum. Fakat ruhlarınızı o kadar inceden inceye tahlil etmişimdir ki benim sizi anladığım kadar belki sizin kendi kendinizden haberiniz yoktur. Bu mektup sahifeciği bu psikolojik intikallerimin izahına müsait değildir, geçiyorum. Burada bir felsefe ummanı içine daldım. Aklım bocalıyor. İnsanlar her hakikate kendi menfaatlerini katmaksızın payını vermiş olsalar dünya düzelir. Fakat iyiliğin, fenalığın, ahlakın değişmez, kat'i, edebi, mutlak bir şekil olmadığından buna imkân yoktur. Ben de kötülediğim insan neslinden biriyim. Ben de felsefenin istisnasız mahkûm ettiği fena adamlar cümlesindenim. Ben de kalemimin kandırıcı madrabazlığına güvenerek belki samimiyetsizliğimi örtmeye çalışan bir safsata yapıyorum. Sizden aynı surette alacağım cevapla bu moral hokkabazlığı marifetinde ödeşmiş olacağız. Bunu da atlıyorum. Çünkü insanlığımızın derinden derine tahlilini yapmaktan gurur duyacak bir neticeye varacak değiliz.

Gönderdiğiniz felsefe kitabına çok memnun oldum. Gayet mühim bir eser... İşime çok yarayacaktır. Bakınız kitabı açar açmaz okuduğum ilk fasıldan biraz yerini size anlatayım. İşte okuduklarımın cüzi bir kısmı:

Felsefeyi birkaç kısma ayırıyorlar. Bunlardan biri moral yani ahlakımızı düzeltmekten başlamalıyız. Buna lazım düzeni vermeden girişeceğimiz her işin çarpık gideceği pek tabiidir. Şimdiki sosyetelerin politik, ekonomik ve ilh, ahlak ibresi egoizm üzerinde dolaşır. Biz herkesi aldatalım, fakat kimse bizi aldatmasın.

Her kârımıza benlik hissemizin menfaatlerini en önde tutarız. Mesela herhangi bir meslekte kırk yıl çalışmış bir adamın (namuskârlıkla ne kadar övünürse övünsün) kendi kârına takdimen kimseyi aldatmamış olması mümkün değildir. Fakat bu hilelerin ukdeleri içimizde kalır. Bunlar vicdanımız üzerinde sikatrizler bırakmış gizli yaralarımızdır. Bunların kapalı kaldığına emin bulundukça müsterih yaşarız. Dışarı sızıntı verdikçe telaşa düşeriz. Şöyle böyle hilekârlıklarını gizli tutmak endişesiyle yaşayanlar, işte cemiyetin namuskâr sınıfı... Declaré ahlaksızlıkla pervasızca hareket edenler, işte cemiyetin bozuk takımı. Mevzu burada o kadar genişliyor ki bir kere içine dalınca bir cilt yazmadan çıkılmaz.

Meşhur filozof Auguste Comte gençliğinde felsefeye sevgi ve merak sardırınca düşünüyor. Felsefenin mühim gayelerinden biri de sosyete ahlakının ıslahıdır. Fert iki cephe arasındadır. Dış terbiyesi, içi terbiyesi. Ben evvela kendi kendimi düzeltmeliyim, sonra haricin terbiyesiyle meşgul olmalıyım diyor. Bu mühim husus yeknazarda zannolunduğu kadar kolay değildir. Amerikalı Franklin'in ahlak düsturlarını nefsine tatbike girişmekten işe başlıyor. Fakat uğradığı müşkiller yenilmez çetinliktedir. Egoistlikten (altruiste)liğe geçmek.. Doğduğumuzdan beri hayvani ihtiyaç ve inhimaklarımıza tabiiz. Yaşam vasıtalarımızı cemiyetin milyonlarca uzanmış pençeleri arasında kavrayıp koparmak yahut açlığa mahkûm kalmak... Dürüst bir adam olmak için fenni, sıhhi, ahlaki, medeni kanunların icapları önünde, kamçısı altında yaşadığımız hayvani meylimizin kötü igvalarından kaçınmak. Şiddetle arzusuna tutulduğumuz her şeyi icradan evvel, ahlak düsturlarının mihengine vurmak. Böyle böyle bütün güçlüklere rağmen nefis terbiyesine uğraşarak mükemmel bir adam olmak gayesini gütmek...

Filozof, güçlükleri içinde çırpındığı bu düsturları kendi nefsine de tatbike kalkışır. Hiç muvaffak ola-

maz. Müthiş bir fikir hezimetine uğrar? Ailesine kabul ettiremediği bir (utople)yi bütün insaniyete nasıl teşmil, tatbik edecek?.. Beşerin salah kabul etmemekteki taş gibi bu hılki inadı önünde uğradığı çok derin inkisarı hayalin sevkiyle intihar manyasına tutulur. Kendini Seine nehrine atar. Öyle ya da böyle bozuk düzen beşeriyetin içinde yaşamaktan ne zevk umulur? Görürler, kurtarırlar. Kurtarılan şey filozof'un hayatından ibaret değildir. Onun ondan sonra yazdığı 5 büyük cilt (positiviste) eserdir.

Yahudilik, Hırıstiyanlık, Müslümanlık dinlerinin eskimiş akideleriyle bugünkü sosyeteleri idare kabil değildir. Bunları bütün insaniyete şamil tek bir din haline ifrağla değiştirmeli fakat cahil kitleleri eski itikatlarından ayırıp yenisine taptırmak kolay iş mi?

Aguste Comte yeni bir din icadı hevesine düşer. Bu yeni dinde maneviyeti okşayan şeyler bulunmakla beraber (discipline) her umdeye hâkim olacak. İbadet şeklinde alim edilecek moral ile insanlarda çok zayıf derecede bulunan (altruisme) (digergamlık) hissi kuvvetlendirilecek. Yani beşeriyet kardeşlerimizin umumi menfaatini kendi hususi menfaatimize takdim etmek. Mukaddes tanıdığımız bütün dini eşhasın isimleri silinip onların yerine insaniyete mebrur hizmetler etmiş büyük müceddit ve kâşiflerin adları kaydolunacak. Nietzsche ile Auguste comte tımarhanelik filozoflardandırlar. Ne ise bitireyim artık.

★

Yeni kitapta Voltaire'e dair şu latifeciği okudum. Voltaire'in son hastalığında karşısına bir papaz çıkagelmiş. Bu ziyaretten sıkılan filozof sormuş:

— Kimin tarafından geliyorsunuz?

Papaz cevap vermiş:

— Allah tarafından...

— İtimatnamenizi gösteriniz...
Papaz kaçmış.

★

Azizim, buradaki sıhhi vaziyetim hakkında da tabii malumat istersiniz. Ne pek düşkün, ne de övülünecek bir haldeyim. Birdenbire hava, su, yemek, yatak, muhit, mekân değiştirmek yetmiş yaş için eğlenceli sayılacak tebeddülattan değildir. Allah ne verir de kul götürmez...

★

Dün akşam bir kutu şeker almak için Hacı Bekir'in dükkânına girdim. İçerdeki sıcağı, kalabalığı, nefes, ter kokusunu tarif edemem. İskemle iskemle üstünde, adım atacak, kıpırdanacak yer yok. Bu halka acıdım. Kan ter içinde dondurma yiyorlar. Sıcak o derecede ki bizim otelin hamamı onun yanında buzdolabı gibi kalır. Bu zavallı müşterilere karşı hemen haykıracaktım:

— Baylar, bayanlar serin bir yerde dayak yemeyi burada dondurma yemeye tercih ederim vallahi...

Gazeteler muntazam geliyor, teşekkürler. Saffer Hanım kızıma, Sabri ve Nizamettin'e(*) gönülden selamlar dualar...

Bu pencereleri zor açılıp kapanan balkonsuz dört duvar arasında çok sıkılıyorum. Benim eski odamdaki Rum kibarları yerlerini beğenmişler. Otel alt katlardan üst kata kadar tıklım tıklım dolu. Boş oda yok. Allah hiçbir ihtiyarı bu çağında tedirgin etmesin amin.

Oda kapımı aralayıp da helalara girip çıkanları gözetlemekten bıktım. Bir türlü bana nöbet gelmiyor. Otele verdiğim icar nispetinde benim de bu ihtiyaç mahallerinde ikamete günde beş on dakikalık hakkım olduğunu kimseye anlatamıyorum.

(*) Kütüphanede çalışanlar.

Beşeri birçok hukukumuz gibi bu hakkınızı da söktüremediğiniz takdirde tabiatın size bu ihtiyacı ihtar ettiği dakikada değil, helaların boş kaldığı zamanda bu işi görmeye vücudunuzu alıştırmak mecburiyetindesiniz. Uzviyetiniz bu bekleme tahammülünü gösteremeyecek bir gevşeklikte ise vay halinize, çamaşırınızı kirlettiniz gitti.

28.5.1938

Muhterem Hilmi Bey,

Geçen seneki bir ricamı bu yıl da tekrarlıyorum. Mektubunuzun başındaki (Yüksek huzura) hitabını şiddetle protesto ederim. Buna benim istihkakim yoktur. Bu tabir ancak Cumhur ve meclis reisleri ve vekillerden daha birkaçı hakkında kullanılabilir ve yerinde olur. Benim gibilerine karşı hitabedilirse yersizliği hasebiyle acı bir istahza şeklini alır. İstihkakın gayrıda istimalinde hürmet değil piyaz yerine geçer. Ve katiyetle samimiyeti muhaldir. Hilmi Bey beni niçin piyazlasın? Bundaki sebebi araştırıp bulunca daha ziyade acı duyarım. Böyle piyazlardan hoşlanacağımı sanacak kadar bunca yıllardan sonra daha beni hiç mi hiç anlayamamış olduğunuza ayrıca müteessirim. İçtimai vaziyetçe aynı seviyede isek de maişetçe ve hatta bugünkü günde bile sizden aşağıyım. Kazancı aleladeden yukarıya çıkmayan bir muharir olarak bugüne kadar yaşadım. Hiçbir zaman da parmaklarımın arasından yüzbinlerce liralar akıp geçmedi. Hiçbir zaman da mesleğimin istikbaline, kafamın kazanç cüretine kapılarak birkaç yüz bin liralık adam olmak hülyalarına düşmedim. Yani bende ne kazanç, ne de insani sınıf yükselince megalomani düşkünlüğü yoktur.

Size olan hürmetim büyüktür. Fakat bir misteroya karşı pohpohlandırılan gibi kof ve samimiyetsiz değildir. Arkadaştan arkadaşa olan candan bir samimiyettir. Bu sadeliğin arasına yüksek ve alçak huzur sığamaz.

★

Malik'in işi burada benim için bir üzüntü oldu. Fotoğrafları aldım. Şimdi çocuğun künyesi lazım. Doğdu-

ğu tarih, ana baba adı... Veladet tarihini bilmiyorum. Tahkik edersiniz. Ana adı için ne diyeceğiz? Çocuğun kendi ifadesine göre Eftima imiş, fakat bu isimle çağrıldığı zaman kadın kızıyormuş. Künyeye bunu ne suretle kaydedeceğiz? Sizin Ankara'ya gelmenize de çok vakit kalmadı. Bu tahkikatı yapıp gelirsiniz. Fotoğrafları rapten bu künyeyi vekile takdim ederiz. Olursa olur, olmazsa elimden başka ne gelir.

★

Pazartesi Meclise gireceğim esnada hademe bir görüşme kâğıdı getirdi. Her kim mebuslardan biriyle görüşmek isterse idareden verilen matbu bir kâğıt üzerine, ismini, sanatını ve kimle görüşmek istediğini yazdıktan sonra bu nevi mülakata mahsus bir mahal var. Orada görüşülüyor. Gittim baktım, Gazi Terbiye Enstitüsü talebesinden dört genç beni bekliyorlar. Romanlarımı okurlarmış da beni çok sevdiklerinden görüşmek arzusunda imişler. Meclis dağıldıktan sonra oradaki küçük parkta iki saatten ziyade görüştük. Müdürleri Mustafa Nihat Bey imiş. Bu zatın Türk edebiyatından bahis bir eserinde benden de bahsettiğini söylediler. Ankara'ya gelirken müdürün bu eserini buldurup getirmenizi rica ederim. Enstitüde bizi bekliyorlar. Sizinle beraber gideceğiz. Bu ziyaretten önce bu eser hakkında lazım malumatı edinmek ihtiyacındayım.

6.6.1938

Muhterem patronumuz,

Dert dinlemekten hoşlanmam. Dinletmesinin de dinleyene sıkıntı vereceğini bildiğim için ondan da kaçınırım. Size mektup yazmak istedim. Fakat yazacak neşeli bir şey olmadığı için iş uzadı.

Bizim hastalık malum, ihtiyarlık hastalığı. Bütün bütün geçmez yalnız tedavi ile hafifletmeye uğraşılır. Birkaç akse geçirdim. Şimdi komşumuz olan doktor Mesut Bey sıhhatim hakkında büyük âlâka gösteriyor. Beni çok sevdiğini söyleyerek siz bizim gözbebeğimizsiniz diyor... Başka doktorlara müracaata lüzum yoktur.

Bulunduğu sıhhi vesaya şunlardır: Verdiği padntina damlası birer hafta ara ile alınacak, ağır şeyler yenmeyecek. Her gün az bir miktarda ete izin vermekle beraber sebze ve hele bol yemiş yenecek.. Hesapladım, günde bir portakal en iyi cinsinden bir elma bir armut yesem haftada yedi portakal ile laakal yarımşar kilodan ziyade elma armut eder. Ben bir ayda yedi portakal yiyemiyorum. Her hafta bunları bana kim taşıyacak? Kendini taşımaya hali kalmayan Saffer mi?

Hastalığımın birinci sebebi beş aydır kış müddetince eve kapanmak oldu. Soğuk alırsın aman çıkma demek kolaydır. Fakat hele on gün eve kapanınız, bunun ne demek olduğunu anlarsınız. Uzun müddet zihni meşguliyetlerde bulunulmayacak. Yazma, okuma hemen hiçe indirdiler gibi bir memnuiyet böyle avare otur otur, çamlara, denizlere bak çıldırmak işten bile değil. Bütün dünyada korkunç bir kıtlık hüküm sürüyor. Ölüm etrafta tırpan atıyor. Mezarlık müdürü söylemiş... 55 cenaze otomobilleri varmış, ölü taşımaya yetiştiremiyorlarmış. Bu kıranın en büyük sebebi gıdasızlıktır. Bir de bugün yediklerimizi acaba yarın bula-

bilecek miyiz? Siyasi durumunuz vahimleşti. Bugünkü Vakit'te okudum: İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi bugün şehrimizden ayrılmış. Bu ne demek olacak, Allah sonumuzu hayır eyleye...

H. Rahmi Gürpınar
29.2.1944

Not: Bu mektup, ölümünden sekiz gün önce yazılmış son mektubudur. (A. Tanrıınkulu)

Muhterem Hakkı Süha'ya,

Yeni Mecmua'daki değerimden aşkın iltifatlarınızı okudum. Mukabil mahcup teşekkürlerimi arzediyorum. Yalnız fazla teveccühünüzden doğan bir sebeple maruz kaldığım sorguların karşısında cevabımı şaşırdım.

Diyorlar ki:

— Biz sana yetmiş yaşını bile vermiyorduk. Meğerse seksen beşinde imişsin. Hakkı Süha bu hakikati apaçık ilan etti. Şaştık.

Kendime güldürmeden bu müstehzilere verilecek cevabı arıyorum. Evet muhterem edibin bu ifşasına herkesten ziyade ben şaştım. İddiasını üzerine kurduğu temelin güvenilecek bir sağlamlığa istinadına ihtimal veremiyorum. Düşünüyorum bunu bulamıyorum. Bu cehlimi de müdafaamı yapmama mani sayamıyorum.

Kendimi bildim bileli nüfus tezkeremdeki doğum tarihim şudur: 1864-1280. Bu hakikatin tevatürün de ispatı lazım gelirse henüz berhayat mektep, matbuat, kalem ve meclis arkadaşlarıma doğruyu söyletebilirim. Değil yaşımdan 10 yıl gizlemek, bu hesaptan bir senelik bir hile tahakkuk ederse maazallah bütün hayatımca bu kayıt üzerine yürütülmüş muameleler de kanuna karşı mesul bir sahtekâr sayılırım. Bütün muharrir arkadaşlarıma aharın hayat ve medeni hukukuna taallûk eden nazik hususlarda kalemlerini gündelik laubaliliğin tetkiksiz, frensiz koşmasından kurtaracak bir teenniye sahip olmalarını tavsiye ederim. Affınıza güvenerek söylüyorum. Yaşı yetmiş beşe ermiş olgun bir ihtiyara defaten 10 yıl daha zammı her ne mazeretle olursa olsun insafa sığar cilvelerden değildir. Bu

tevcihi uzun ömür için hayır fali sayanlar da oldu. Fakat bu himmetin hayatımca tecile mi, tacile mi matuf olabileceğini kestiremiyorum. Yaşı yetmiş beşten seksen beşe çıkarıvermek, sahibini ölüme daha yaklaştırmak değil midir? İkimiz de yaşayalım. Ömrüme eklemek lutfunda bulunduğunuz bu uzun yılları doldurduktan sonra bir ikinci yazıyla yanlışlığın tashihini sihirkâr kaleminizin sihirkâr kudretinden beklerim.

Teyiden samimi hürmetler.

Hüseyin Rahmi
13 Temmuz 1939
Cumhuriyet

61 Muharririn Jübilesi Münasebetiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Bir Mektubu

"Sorgunuza cevabımı, aynen yayınlanmak şartıyla veriyorum. Düşündüm. Nezaketi mi ele alayım, doğruluğu mu? Bu ikinin ortasını bulmak güç... Doğruluk için tok sözlülük gerektir. Birçok hareketlerimizde nezaket doğruluğu köstekleyen bir engel kesilir, sizi memnun etmek için 61 kişiyi mi gücendireyim?

Münzevi bir ihtiyarım. Bu meseleye dair gazetelerde yazılanlardan hiçbirini okumadım. Sizinle mülâkatımdan sonra Sayın Hakkı Tarık'la görüştüm. Çokları bizce meçhul kalan jübilelik 61 zat içinde pek değerli kimseler bulunduğunu anlattı. Dekart'ın nutuk tercümesi gibi pek önemli eserler saydı. Biraz düşünelim ki iştihar her zaman müştehirin tamamıyla ilmini, fazlını bildiren şaşmaz bir ölçü değildir. Adlarını şöhret pazarına çıkarmayı bilmeyen, yahut ki bunu tenezzül sayan hakiki bilginler vardır. Bahusus ki bizdeki gibi ciddi ve ağırlarından ziyade (frivole) eserlere değer verilen bir memlekette... Biz de ehemmiyetleri halk kulağına değmemiş kıymetli kimselerin vücutlarını da büsbütün inkâr edemeyiz. Kendi samimiyetime gelince alayişlerden, gösterilerden hoşlanmadığım için ihtifal, merasim denilen hayhuylardan çoğunun ortadan kaldırılması fikrindeyim. Bizde ihtifaller çok ucuzlamıştır. Bunlar ne kadar seyrekleştirilir, ne kadar çok yüksek şahsiyetlere tahsis edilirse kıymetleri o kadar artar. Bahusus edebi sahada.

Vefatından biraz önce (Victor Hugo)ya (Apotheose) yani ilahlar derecesinde fevkalade bir saygı yapıldı. Bu büyük hürmet şairi edebi azametinden ziyade vatan severlik kıymetini istihdaf ediyordu. Hürriyet aşkile çok tepişti, ömrünün bir kısmını sürgünde geçirdi.

(Shakespeare), (Goethe) gibi ve emsali dehaların giydikleri nurdan haleleri zaman hâlâ solduramadı.

Yorulmaz ve yenilmez ve harikulade vatani mücahedelerine memleketlerini, milletlerini kurtaran kafaları ilahi ışıklı büyüklere Afotheose bile azdır. Şöyle birkaç eser karalamış olan adları belli veya belirsiz bizler kim oluyoruz? Bununla beraber edebi varlığımızın yufkalığı önünde teselli arayarak düşünürsek 18 milyonluk Türk milleti içinde saygı değer 61 münevver ihtiyarı çok görmemeliyiz.

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Not: Yarım Ay Mecmuası. 162, 1 Aralık 1942, Şevket Evliyagil'e yazılmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Genç Öğrencilere Bir Mektubu

İstanbul-Heybeliada 20/2/1943

Aziz Gençler,

Mektubunuzu iftiharla okudum. Hakkımdaki teveccühünüzü büyük bahtiyarlık sayarım. Seksenine yaklaşmış ihtiyar bir muharririn ,"époque"unu geçirmiş eski eserlerini tetkikinizle değerlendiriyorsunuz. Genç dimağların bu iltifatları âhir ömrümün en büyük mükâfatıdır.

Şahsıma büyük önem vermediğim için hayat hadiselerimin çoğu mazbutum değildir. Ne olacak? Doğuş, yaşayış, ölüş mukadderatında az çok farklarla esas bakımından insan insana benzer. Benim de başka insanlardan ayrı gayrı, müstesna hallerim yoktur.

Bununla beraber mümkün olduğu kadar sorularınıza cevap vermeye uğraşacağım. Babam Voyvoda karakolunda zabit iken saray hünkâr yavarliğine seçilmiş, bütün ömrünü askerlikle taşralarda geçirmiş, Rus muharebesinde Gazi Osman Paşa ile esir düşmüş. Plevne harp tarihinde adı geçen miralay Sait Bey babamdır.

Onun babası yüzbaşı Çolak Hüseyin Efendi'dir. Sivastopol muharebesinde bir kolunu top götürmüş olduğu için çolaklık namını almıştır. Daha onun babası Kitabi Osman Efendi adında bir zattır. Dedelerim Aydınlıdır. Babam İstanbul'da doğmuştur. Daha ötesini bilmiyorum.

Dinlerin teminlerine göre ilk ceddimiz Cennet'ten kovulma Hazreti Adem'dir. "Darwinisme" bakımından hep Orangotan zadeleriz. Bu iki rivayetten asalet ihsasiyle hoşumuza gideni değil, naturel "généalogie"ye uygun düşeni kabul etmeliyiz.

Annemin vefatından sonra babam evlendi. O, taşralarda geziyor, ben İstanbul'da büyükannemin, teyzemin yanında tahsilde bulunuyordum. Bir ara Yanya'ya babamın yanına gidip geldim. Babam şiir yazardı. Hazır cevap, şen sohbetli bir zattı.

Annem Ayşe Sıdıka Hanım, babası tarafından Zagfırıncılar Kâhyası Hacı Ahmet Efendi'nin oğlu İbrahim Efendi'nin kızıdır. Ana tarafından büyükannem Zehra Hanım fırıncılar Kâhyası İnce Mehmet'in kızıdır. Yeniçeri vakasında idam edilmiştir.

Fransızcadan başka dil bilmem. Onu da mekteplerde şöyle böyle ders gördükten ve bir ara Tahir Efendi adında bir zattan hususi olarak okuduktan sonra kendi kendime ilerletmeye uğraştım. Benim de kendi hakkımda bilgilerim bunlardan ibarettir. Hepinizi hürmetle selamlarım, aziz gençler.

H. Rahmi Gürpınar

Ankara Dil ve T.C. Fak. Dergisi C. 3 sayı 3 1945

İ. İnönü'ye

Ulu Huzura Maruzdur

Dört yıldır vatan sınırlarının dışında ikide birde kanlı pençelerini göstererek taarruza fırsat bekleyen ejderleri alargada tutan mucize kudreti yalnız bir tek ismin siyasi dahası ve manevi heybetidir. Ulu İnönü... Türkün uğursuz talihini değiştiren bu koruyucu ulu nam ilahi ve edebi bir iftihar remzimiz olmuştur.

Ulu şef kökümüzü kaplayan hain, rakip cereyanların kara bulutları üzerinde parlayan feyyaz, hami bir güneşsiniz, saçtığınız nurlar sizin lekesiz, berrak, temiz, mert ruhunuzun havalarda görülen inikasıdır. Bu çetin imtihanda Türklük şaşmaz, yanılmaz, ayartılamaz, candan sımsıkı bir birlik kesafetiyle gözlerini vereceğiniz işarete dikmekle halasa erebilir.

Ulu şef, Türklüğü bu ikinci defa da kurtarmaya müekkel rabbani bir kudretsiniz.

Gizlenemeyen haris niyetleri malum düşmanlarla sarılmış yurdumuzun bu tehlike anında varlığını tutan tek hayatınız bütün bir milletin hayatına muadildir. Dimağının engin görüşüyle ruhunun samimiyetinde bu kanaati taşımayan yurttaş haşa Türk değil ona muzir bir unsurdur.

Stalingrad topraklarında yatan sayısız cesetlerin hazin manzaralarından bizim için alınacak iki mühim ibret dersi vardır. Birincisi bugüne kadar harp dışında kalmak mucizesindeki milli hayat tasarrufu. İkincisi yurdu kurtarmak için yalnız mal değil sakınılmayan milyonlarca can vergisi fedakârlığı önünde derin huşuyla düşünüş.

Ulu İnönü, askeri dehanızın tarihi sembolü ufuklarda parlayan yenilmez yüksek harp yıldızınızın ma-

neviyatından telkinlenen ruhlara asla tereddüt gölgesi giremez.

Bu büyük inanla istikbali şereflerle halelenmiş görerek yeni yılınızı ruhi enginliğinden kopan saygılarımla kutlarım.

H. Rahmi
1.1.1942
Heybeliada

Aziz Gürpınar,

Mektubunuzu sevinç ile ve teselli duyarak okudum. Çok müteessir olmuş idim. Siyaset hayatının cilvesini olgun ve güngörmüş vatandaşın gözü ile görmenizi takdir ettim. Siz benim daima arkadaşım kalacaksınız. Hayatınız ve afiyetinizle yakından alakamı muhafaza edeceğim.

Niçe'den örneklerinizi lezzetle okudum. (Durmayan Kervan) için büyük bir hırs ile sabırsızlık hissettim. Bu kıymetli müjdenin arkasını bırakmayacağız, yerine getirilmesini isteyeceğiz.

Selamlar ve sevgilerle

İsmet İnönü
Ankara: 8.11.1943

İSMET

Heybeli — 4 9 935

Yarpuzar dam ocağımıza
serpilen serin damlalar,
nurlar gibi, gönlümüze ışık,
yüreğimize genişlik getirdi
Var ol, sevgili üstat
Yarpuzar'a sevgilerle teşekkürler ve
candan dilekler sunarız
İsmet İnönü

İ

Ankara 12.2.1940

Sevgili Gurpınar

Geçmiş olsun diyen kıymetli mektubunuzu aldım. Çok teşekkür ederim. Arkadaşlar küçük bir gezide tamamen geçti. Tabii halde gezmeğe, çalışmağa başladım. Afiyetinize dilerim. Muhabbetle.

İsmet İnönü

Sevgili Çağlayan;

Yıldönümümü kutluyorsunuz. Benim için her zaman gür ve sıcak olan sevgi duygularınızı serpiyorsunuz. Yüreğimin içinden teşekkürler, millet kültürüne yüce hizmetlerle geçen varlığınıza iyi ve özden dilekler sunarak gözlerinizden öperim sevgili Gürpınar.

İsmet İnönü
Ankara, 4-10-1941

Ulu başınız

Biz vücud kütlesiyiz siz ruh ve fikir sınız
varlığımız bütün güçlüklerimi en kalabalık
büyük dinsiz kuvvetinden bekliyor olmak
sizlerle istikbalime güvene biliyor. Tarihden
unutulmuş kalıplara düşen kollar şimdi sizlere
uzatılıyor. Milletin bir bucağından öteki-
ne koşarak etrafınızı kuşatan halkın dile-
klerine sevindirici cevaplar siz verebilirsiniz

[illegible] hakim olacaksın. En
kadar yakından kalbini dinleyip nabzına
el atarak önüne açılan yaralarını dağla
değil mi? Bunu bir derdine deva arayarak
Türkçeyi yaşatanlar şüphesizki ikiçağın
ve tarihin kıvancında sonsuz yaşayacaklar
dır.

Bu koçaman yazı ömrünün en büyük
ödülü olan yanıbaşımızın önünce rahmu-
nun eridiğin saygılarla eğilir.

İhsan Rahmi
Gürpınar

Not: Bu mektup zarflanarak kapatılmış gönderilmemiştir. (A. Tanrı-nınku u)

İ. İnönü'ye

Ulu Huzura maruzdur

Ulu Şefim,

Benim için dünyanın en büyük nimeti en yüce şerefi teveccühünüzdür. Varlığınızın milleti ayakta tutan biricik temel olduğuna içten iman getirenlerin ön safındayım. Bu vicdani hükmünü içinde yaşadığımız çetin zaman tarihinin izahı gerekmeyen sizce malum vakalarından alıyorum. Sayın valimiz vasıtasıyla lütuf buyrulan yüksek himaye ve iltifatlarınızın şükranını edadan kalemim acizdir.

Yurdun beklediği zaferlerinizin müspet kanaatlerinden aldığım neşe ile ömrünün sayılı son günlerini yaşayan bir ihtiyarım.

Türklüğün hayat mesnedi ulu şefimiz siz var olunuz.

Hüseyin Rahmi Gürpınar
2.3.1943
Heybeliada

Nefis Muhasebesi Nedeniyle Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Necip Fazıl Kısakürek'e Mektup

Aziz şair,

Koyu (sceptique) bir adamım. Sorularınızdan niye inanıp inanmadığımı kestirebilirsiniz. (Nietzsche) ölmemek için öldür, doy, yaşa, diyor. Zaten beşeriyet bu nasihatı almadan önce işini böyle görüyordu; görüyor ve görecektir. Kuvvetten başka hak, nizam kanun tanımıyorum. (Communisme), kominizme, faşizme falan, filan hep bu palavralar, hiçbir zamanda, beklenilen edebi tahakkuklarına tabiaten imkân olmayan göz boyayıcı vaatlerle avare kafaları peşlerine takmak için döndürülen dolaplardır.

Büyük kuvvetler daima küçükleri hazmederek kendi bünyelerine katarlar. Tabiatın bu çok vahşi, zalim huyunu beşerin her dem mutebeddil suni kanunları, moralleri değiştiremezler. İnsan daima insan kalacaktır. Bilmem ki sizin gibi kafasının emniyet supabını ara sıra havaya fırlatan taşkın bir zekâya bu banal sözlerin lüzumu var mıdır?

Ahmet'in, Mehmet'in evet veya hayırı ile bu işe bir çare bulmak fikrinde iseniz, fala bakmadan aldandığınızı söyleyebilirim. İhtisar hakkındaki ihtarınıza uyamayacağımdan dolayı af diler, hürmetlerimi sunarım.

Hüseyin Rahmi
Büyükdoğu, 1 Ekim 1943

Alyanak Mustafa Paşazade Şevket Beyefendiye Açık Mektup

Bir Mezarın Üzerine Kurulan Sahtekârlık Binası

Beyefendi,

Yedi yıl önce Bostancı'da cereyan etmiş bir kızın güya tecavüzle meydana gelen gebelik olayını bugün hak ve adalet huzurunda size hatırlatmak zorundayım.

Yine Alyanak Zadelerden biraderiniz Halil Bey'in yalısında kiracı bulunan yine yakın akrabalarınızdan Habibe Hanım'ın hizmetçisi İsmet adlı genç kız birdenbire gebeliğin son devre arazlarını göstermiş ve derhal Kadırga doğumevine götürülerek bir kız çocuğu dünyaya getirmişti.

Olayın ikinci günü Hulusi Bey (Habibe Hanım'ın kardeşidir) öfkeden morarmış bir yüzle odama gelerek:

— Gördün mü hemşiremin başına gelenleri...

— Ne olmuş?

— İsmet'imi berbat etmişler. Bir kız doğurdu.

— Kimdir?

— Sıkıştırmışlar hık mıktan sonra nihayet itiraf etmiş. Bostancı'da bir aşçıdanmış. Ben kahpenin çocuğuyla beraber evden defedilmesini söyledim. Henüz bir karar vermediler.

Birkaç gün geçti sordum:

Olay üzerine ne muamele yapıldı?

— Herifi dava için Üsküdar mahkemesine dilekçe vermişler...

Şimdi yedi sene evvel Bostancı Polis komiseri, imam, muhtarlar ve ahalinin bir kısmı sorunun nasıl

olduğunu biliyorlar. Bundan başka mahkemede bir de dosya var.

Hakikat kesinlikle böyle iken nasıl oluyor da benim Mısır'da olduğumdan faydalanıp iki yalancı şahit bularak çocuğun Hulusi Bey'den olduğu ileri sürülerek aşçının bu gayrimeşruuna aylık tahsis ettiriliyor?

Sizi işinizde doğru, namazında niyazında ve inancınıza karşı daima şiddetle itirazda bulunan inançlı bir mümin bilirim.

Yine nasıl oluyor da art eteğinde namaz kılınacak bir zatın damı altında bu sahtekârlık komplosu pişirilip kotarılarak fiile çıkarılıyor?

Olay dünya ve ahirette vebali büyük bir kötülüktür. Bu apaçık hakikate karşı göze aldırılan cüretkârlığı hangi yönden inceleyerek açıklayalım? Dinen, kanunen ve ahlaken... Taassuplarında bu düşkünlüğüne üzüldüğümden elimde kalem titriyor.

Dinin yasağı çıkarcılığa nefret edilecek bir yalan. Kanunun ceza tayin ettiği ağır bir sahtekârlık, ebedi sükutundan faydalanarak mahsun ölüye atılan alçakça iftira... Hem Allah gücendiriliyor, hem hazineye zarar veriliyor, hem ahlaki büyük bir düşkünlük gösteriliyor.

Merhum Şevket Beyefendi muhterem babanızın size bıraktığı çok temiz adı, torunlarında meydana gelen bu sahtekârlığın yaygınlığından kurtarmak için size düşen tek bir şey vardır:

Göğsünüze el bağlayarak gerçeği benimle beraber bağırmak, doğum olayı aynen yukarıda söylediğim gibi olmadı mı? Evet mi, hayır mı? Bir tarafta başkasının sulbünden gelme meşru olmayan bir çocuğun başkasına maletmeye uğraşılmak sahtekârlığı, diğer tarafta vereceğimiz cevabı bekleyerek sonsuzlukta titreyen babanızın kutsal ruhu var. Bu lanetli madik'i mi? O ilahi maneviyeti mi tercih edeceksiniz? Haşa sizi ahlaken bu derece düşkün olarak düşünmüyorum. Olay bütün deliller ve belgeleriyle ortada bulunduğundan, bu hususta sizin vereceğiniz müspet ve menfi cevabın önemi

yoktur. Bu sorumu ancak size maddi manevi sorumluluğun ağırlığını hissettirerek her nedense hiç mühimsemediğiniz olay hakkındaki zihin uyuşukluğunuzu gidermek için söyleyeceğiniz yedi sene sonra bu maceranın alçak bir iftira şekli de ebediyen susmuş Hulusi'nin aleyhine döndürüleceği ihtimali düşüncelere sığar bir hal olmadığı için, o zaman bu dava ile hiç ilgilenmemiştir. Ne şekil aldığını bilmiyorum. Bu husus savcı beyefendinin yapacakları kanuni araştırma sonunda anlaşılacaktır.

Habibe Hanım'ın kocası merhum Ali Bey, karısı ve çocuklarıyla daima dirliksizlik halinde ve çoğu zaman ayrı yaşar. Onların geçimleri için asla yanaşmazdı. Aile tamamıyla Hulusi'nin omuzuna yüklenmişti.

Hulusi Bey kırk senedir bu ailenin yanında bir tek gece bile kalmamıştır. Başı dinç olmak dertlerinden kaçarak hep benim evimde yatıp kalkmıştır. Gerektiğinde bazı günler görüşmeye gittiği vakit mosmor bir yüzle, yine hemşire ile üst perdelerden kavga ettik, derdi ve daima da böyle idi.

Gerçekten Albay bulunduğu müddetçe onların bütün masraflarını görürdü. Eski usulde gayet az bir maaşla emekli oldu. (Emekliye sevk edilme zamanı gelmeden kendi isteğiyle ayrılmıştı.) Artık parası yetişmiyordu. Benim evimde onun on paralık masrafı olmadıktan başka, üst baş ve her türlü ihtiyacı tarafımdan karşılanıyordu.

Her sabah bir mübaşir gibi İsmet gelir karşımıza dikilir. Ne o para... Her gün ona bir lira verilecek... Verilir. Bu para ile iş bitmez. Kasaba, bakkala, manava, ekmekçiye, sütçüye yığınla borç ederler. Üç ayda bir aldığı yüz elli lira kadar az bir parayı esnafa dağıtır, cüzdanını bana gösterir:

— Bak Rahmi Bey (Elli senedir onun bana beysiz yalnız Rahmi adıyla hitabettiğini işitmedim.) Hepsini verdim, bana ancak beş lira kaldı. Üç ay kendimi bununla nasıl idare edeceğim?.. Sen olmasaydın halim neye varacaktı, derdi.

Bütün varını onlara harcayan bu velinimete karşı yapılan muamele, her gün kavga, hakaret, bizi iyi beslemiyorsun şikayeti idi. Nihayet Habibe Hanım'ın beyni sulandı, ne yaptığını bilmez bir hale geldi. Onun acuzeliği kızına geçti.

Hulusi oradan eli ayağı titreyerek baygınlık halinde gelir:

— Aman Rahmi Bey, kızı anasından çok berbat çıktı. Bana söylediklerini işitsen mutlak elinden bir kaza çıkar. Beni yiyorlar, öldürecekler, öldürüyorlar.

Artık hastalığı ilerlemişti. Yürüyecek hali yoktu. Bütün insaniyetin şefkatine muhtaç bu her an biraz daha sönen yolcu ihtiyarın dermansızlığı karşısında Fatma Hanım'ın inatçı saldırgan, zalim tavırları büsbütün artıyordu. Zavallıyı biraz iyi bir halde bırakarak bir gün İstanbul'a inmiştim. Akşam dönüşümde hastanın balkonda gözlerini yaşlı buldum:

— Ne var Hulusi Bey, neye üzülüyorsun böyle?

— Ah, dedi, ah bugün Fatma beni çok ağır sözlerle hırpaladı. Bitirdi beni, kuvvetim olaydı dövecektim.

Bu satırlarımla o kalpsiz kadına sesleniyorum. Fatma Hanım, dayınıza yaptığınız bu son saygısızlığın vicdanınızda bıraktığı bir ukdecik yok mudur? Yoktur, eğer olsaydı hayatını kemirdikten sonra yabancı bir çocuğa baba yaparak onun ölüsünü de istismarda utanırdınız.

O gece hasta, balkonda ellerini denize uzatarak:

— Rahmi Bey ben ölüyorum. Göreceksin sürünecekler... Ve sonra zayıf sesini titreterek:

— Sürünsünler... Sürünsünler, dedi.

Ertesi günü öldü. Masum hasta onun ölüsü üzerine bir dolap kurulmak tertibi alınmış olduğunu bilmiyor. Bu son melaneti aklına getirmiyordu.

Fatma Hanım anormal bir facia kadınıdır. Çünkü normal bir kafada bu vahşet düşünülemez. Velinimet dayısının adını (pis bunak) koymuştu. İhtiyara karşı olan bu sonsuz dargınlık neden? Sebep mühim... Elli

yaşına kadar kendine bir talip çıkmamasının hıncını o zavallıdan çıkarmak istiyordu.

Fatma Hanım, bu sözlerimden hangisi yalan? Şirretlikteki ustalığınızı da bilirim. Fakat ne söyleseniz kendi kendinizi aldatabilirsiniz. Şu saatte apaçık bir hakikatle karşı karşıya vicdanınızın önünde mezarından bizi dinleyen bir maneviyat da var. Hangimiz iftiracı, hangimiz davacıyız?

Ben size lanet etmeyeyim, siz kendi kendinize ediniz. Çocuğun aşçıdan olduğunu kesinlikle biliyorsunuz. Böyle bir iftira ile ortaya çıkmak suçluluğundan ötürü bir azap duymayacak kadar insanlıktan nasıl ayrılabiliyorsunuz? Siz nasıl bir hilkatte yaratılmışsınız yarabbi?

Merhum Hulusi sokakta rasladığı çocukları sever, onlar için ceplerinde çukulatalar taşırdı. Çocuklara karşı yüreği bu kadar hassas olan bir adam, nasıl oluyor da şimdi ona maletmeye uğraştığınız çocuğun altı sene süren bir zaman içinde babalığını tanıyarak Belediyece gerekli medeni kaydını yaptırmıyor.

Ben kırk beş roman yazmış, hayatının son yıllarında bir ihtiyar hakikati kesinlikle bilmesem Hulusi'nin sulbü evladını veraset hakkından düşürmek için kalem tutmaya acaba elim nasıl varabilirdi? Bu iskattan benim için maddi manevi ne menfaat olabilir.

İsmet bizim eve çocuğu ile beraber gelip de onun karşısına çıktıkları zaman, Hulusi Bey hizmetçiye şöyle haykırırdı:

— Karı, ben sana bin defa tenbih etmiyor muyum? Bu piçi beraber getirme diye, çıkınız dışarıya azarlamasıyla ikisini de odadan kovardı.

Davada da şahit gösterdiğiniz eczacı Yusuf Bey'le dellal Şevket Efendi, yedi yıl evvel Bostancı'da meydana gelen gayrimeşru doğum olayına Heybeli'den ne suretle vakıf olabilmişlerdir? Bu yabancılar ne bilir. Eski Şeyhülislam kapısı şehadet komedyaları Cumhuriyet devrinde de mi cilvelenebiliyor.

Fatma Hanım tehlikeli bir yılan gibi her gün zehirleye zehirleye çabuklaştırdığınız bir ölünün mezarı üzerine kurduğunuz sahtekârlık binasının getireceği iratla, hiçbir vicdan azabı duymadan yaşamakta zevk arayışınız işitenleri tiksindirecek bir günahkârlıktır.

Namusuna sürülen son lekeyi temizlemek için muhterem ölünün geçen yedi seneyi, esrarı tamamen örtmeye yeterli bir taş duvar sararak sahtekârlık cüretinde pek ileri vardınız. Adalet divanına çıkacağız. Ben bu duvarı devirip gizlenmek isteyenleri bütün gözlerin önüne sereceğim.

Hüseyin Rahmi

Öğretmen Zeki Ozan'a Yazdığı Mektup

Vezirköprü Halkevi'nde Hüseyin Rahmi Gürpınar için bir anma töreni yapılmış ve bu toplantıda üstadın vaktiyle Öğretmen Zeki Ozan'a yazdığı mektubundan aşağıdaki parça okunmuştur.

"İhtiyarlamak o kadar ser bir hadise ki, geçmiş bir asır, gelecek saniyenin içine sığdıktan başka boşluk da bırakıyor. Hayat bir rüyadır diyorlar; geçiş itibarıyla öyle fakat hakikatte değil. İnsan görmüş olduğu rüyayı uyandıktan sonra hatırlayabilir. Lakin ölümün ferdasında...

Ruhiyyunun iddialarına rağmen bu âlemden hiçbir şey tahattur edebilecek miyiz? Pek çabuk ihtiyarlıyoruz, o kadar ki kendimize muvazeneli bir vaziyet bulmaya uğraşırken sendelemeye başladığımızdan haberimiz olmuyor.

Hayat daima değişen ve bizi değiştiren bir şey... Bu daimi tahavvüllerinde şu kurnazlık var ki bize bugünkünden daha iyi günler vaat eder gibi bir şivekârlık gösteriyor. Halbuki değil... Mütemadi bir iğfale kapılmakla çok acıları unutup yaşıyoruz. Ben geçmiş günlerimi arıyorum. Şimdiki hayatımın meraretlerini eski zamanımı yad ile tadile uğraşıyorum.

İffet'ten bahsederek bana o zamanı hatırlattınız. Nerede o günler? Henüz diplomasını almış olan Doktor Nail Bey'le yeni tanışmıştık, şimdi (Nail Paşadır) çabuk dost olduk; o bana: Seninle bir defa görüşen bir daha kendini alamaz, derdi. Ben gülerdim. Bütün boş vakitlerimizi beraber geçirirdik. Yenibahçe çayır kahvesinde oturduğumuz, kıpti yavruları, şarkılar, mezarlıklar içindeki seyranlarımız, akşam güneşi ile yaldızlanan servilerin hüznü, sur harabelerinin tarihi mehabetleri hepsi hepsi tabiattan kopya edilmiştir.

Doktor, gayet güzel, müteverrim bir kızı tedavi ediyoruz. Zavallıcığı kurtaramadık. O bahtsızın gönlümüzde bıraktığı matem! Teessürle İffet'i yazdık. Binaenaleyh roman büsbütün muhayyel olmadığı ve gençlik kalplerimizin, kalemlerimizin feveranlarına büründüğü için mizacen bize yakın olanların üzerinde hâlâ bir tesir bırakabiliyor. Bu şeyler bana hep dünkü ve henüz uyandığım bir uykunun rüyası gibi geliyor. Çalıkuşu'ndan bahsetmişsiniz. Günahımı muterifim. Bu meşhur eseri henüz okuyamadım. Reşat Nuri'nin yalnız Damga isimli bir romanını okudum. Takdire seza buldum...

Muharrirlik, esas itibarıyla fena bir meşgale olmamakla beraber hayattaki bütün tecelliler gibi garipçe bir şey... Düşünüyorum. Acaba niçin yazıyoruz? Niçin yazacağız? İnsanların zihniyetlerini düzeltmek için mi? Heyhat!.. Onların çoğu tedavi kabul etmez surette budaladırlar...

Yeni Adam 488
4 / Mayıs / 944

(Zurih)den: (*)

Bir Hasb-i Hal

Azizim Rahmi Bey!

İkdam'a lütfen gönderdiğiniz cevapnameyi okudum. Düşüncelerinizin büyük çizgilerini çok iyi resimlemişsiniz. Bunlara bakınca, memleketin çalışmaları ne gibi sınırla sınırlı olduğu gözümüzün önünde belirir. Çok üzgünsünüz. Bunda hakkınız yok değildir. Fakat benim de size başvuruşum, zorluklar arasında sıkışıp kalan zihniyetimizin elden geldiği kadar bazı taraflarını teşrih etmek içindir. Değil bizde, bizi Aeroplan süratiyle geçmiş olan memleketlerde bile aydın kimseler bu ödevi yaparlar. Hatta bunların içinde öyleleri vardır ki, düşünceleriyle yaşadıkları yüzyılı geride bırakmışlardır. Ve belki bu düşüncelerini bir yüzyıl sonraya vardırmışlardır. Bunlara keşif sahipleri denir.

Siz, sizin çevreniz içinde bulunan her şeyi noksan ve yetersiz görüyorsunuz. Bu noksan, bu yetersizlik bizde bütün insanların çalıştıkları yerlerde vardır ve açıkça görülmektedir. Bir yazar, bir şair, bir sanatcı, bir çiftçi, bir okul müdürü, bir tüccar, bir hâkim ve diğerleri çevrelerindeki noksanlığı görmüyor değillerdir. Evet, Avrupa'nın sosyal yapısıyla bizim memleket ölçüldüğünde insan hayret etmekten başka bir şey duymaz. Şu üç dört milyonluk İsviçre'ye bakar bakarım da, mekleketim hatırıma gelince büyük bir üzüntü ve ümitsizliğe düşerim. Arada bir kıyaslama mümkün değil ki... Bizde hem bireyler, hem toplum uyumuş, uyumuş, uykuya hiç doyamamıştır. Bunun asıl garibi, bize bu kadar yakın olan memleketleri hiç görmeyişimiz, hiç de anlayamayışımızdır. Avrupa dillerini bilenlerin de, bundan pek az faydalandıkları çok az olsa gerektir.

(x) İsviçre'de bulunan sahibi imtiyaz tarafından gönderilmiştir.

Böyle olmakla beraber ben, bütün azlığa karşı, imkânsız olduğuna inanmışlardan değilim. Ne kadar hoş görüşlüyüm ki, hareketlerimizi düzenleyecek olan öncülerden birkaç kişi, sosyal çalışmalarımız için bize lazım olan yolları gösterebilirler, diyorum. Ancak şu koşullarla ki, kendilerinde görebilecek ve yapabilecek bilgi olsun. Benim inancıma göre, Avrupa'nın sosyal hareketlerine ve toplumuna göre, bunları anlayarak ve içyüzüne girerek incelenmedikçe bir şey yapılamaz. İşte en güç olan da bu içyüzünü görüp anlamaktır. Çünkü, Sur Place mahallinde yorulmadan, üşenmeden çalışmak lazımdır. Elbette bu bir insanın, birkaç kimsenin yapabileceği bir iş değildir. Başlıca çalışabilecek birkaç kısım iyice incelenerek, anlaşılmış olursa, o zaman hakikatlar görünmeye başlar. Uzaktan bakmakla bir şey öğrenilemez. Hatta bunun içindir ki, birkaç makalemde Avrupa'da eğitimlerini tamamlamış olan birkaç zeki öğrencilerimizin oralarda birkaç yıl tecrübe görmelerine kesin bir gerek gösterdim.

Maddiyattan size küçük bir örnek göstereyim:

"Filistin kıtasının ziraatla donatımını çabuklaştırmak için, Museviler bir çare düşünmüşler. Avrupa'da ziraat hususunda en çok yükselmiş olan bir yerde beş milyon frank ödeyerek geniş bir toprak satın almışlar. Filistin'e gönderilecek çiftçinin bir kısmını burada uzmanlaştırarak, Filistin'e gönderecekler. Bunlar Avrupa'da gördükleri usulleri, az bir zaman içinde uygulayarak memleketin ziraatini yükseltecekler.

Bu bir küçük örnektir. Bütün insanların çalışması için böyle bir öğrenime gerek vardır. Çalışacak adamların başında bilgiçlerin bulunması şarttır.

İkinci bir örnek? Bilindiği gibi İsviçre saatçılıkta ön sırayı almış bir memlekettir. Bu zamana kadar saat rakkasları her yerde havanın değişiminden müteessir oldukları için, saatlarda mutlaka bir yanlışlık olurmuş. Buradaki bilginlerden biri, bu rakkasları ne gibi karışık bir madenden yapmak gerektiğini uzun tecrübeleri sonunda buldu. Ve bu sanatta bir yenilik mey-

dana getirdi. Ama bunun için kim bilir ne kadar çalıştı.

Demek isterim ki, ümitsizliğe düşmeden evvel, bilgi elde etmeliyiz. Bunun dış kapıları ise oldukça açıktır. Avrupa'da bir çinkoğrafi ve hak atelyesini gezmiştim. Sahibi bana demişti ki: "Her yıl iki ay İngiltere'ye gidip de bu sanat sahipleriyle görüşmezsem, kendimi bu sanatta geri kalmış sayarım."

Kendi sanatımıza, gazetecilik sanatına gelelim: Bu ne kadar güç bir şey, şimdi Londra'da yeni bir gazetecilik üniversitesi kuruluyor. Programında öyle fen ve bilgiler var ki, insan bir anda bunların gazeteciliğe ne gereği var, diye kendi kendine soruyor. Hatta muhabirlerin bile bir husus hakkında dikkatleri isteniyor. Çok kere görülüyormuş ki, bir olayı görenler, onun etkisi altında kalarak, doğru haber veriyorum diye, yanlış haber veriyorlarmış. İşte bunun için muhabirleri bile bu hususta aydınlatmak ve bilgi sahibi yapmak icabediyormuş.

Memleketimiz her türlü yükselmeyi kucaklamaya hazırdır. Yalnız bunun nasıl olacağı, toplu bir teşkilatla gösterilmelidir. Bazan düşünceleriniz uygun görülmez ama, sonra aydınlanırız da kıymeti anlaşılır ve takdir olunur. Şimdiki büyük yazarlar da zahmet çekmemiş değillerdir. Bugün dünyanın en büyük yazarlarından sayılan Dostoyevski'nin biyografisi meydandadır. Geçen gün bir gazete okudum. Müelliflerden biri vaktiyle Rusya'da yüz almış kitap yazmış. Doksanını yasaklamışlar. O yine geri kalanlarla memnun olmuş.

İbsen de zahmet çekmemiş mi? Onun kitaplarını yasaklayan olmamış ama, eserlerindeki düşünceler ilk önce halkın hoşuna gitmemiş. O da gitmiş bir müddet İtalya'da oturmuş. Milleti bugün onun varlığı ile övünüyor.

Siz ne Darülbedai[1], ne de artistleri beğeniyorsunuz. "Ne yapalım bir müddet böyle gidecek, onlar da olgunlaşır. Bunlar para ile olacak işlerdir. Viyana'nın

(1) Bugünkü Şehir Tiyatroları.

büyük operası dünyanın en ünlü operalarından biriydi. Oradaki orkestrayı bir araya toplamak çok zordu. Hepsi birer usta idi. Dünyanın en iyi fülüt çalan artistini bile oraya almışlardı. Fakat unutmayalım ki, İmparator bu opera ile (Hof teatr) denilen tiyatroya senede birer milyon kron veriyordu.

(Lozan) şehri yüz bin kişilik, fakat zengin bir şehirdir. Buranın (Mezon dö popl) denilen (Halkevi)ni görseniz hayrette kalırsınız. Bir zamanlar burası bir manej imiş! Fakat bilginler ve aydınlar buraya gelip halkı aydınlatmak için konferanslar verirler. Binanın eskiliğine, adiliğine bakmayarak ödevlerini yerine getirirler. Zamanı geldi, şimdi bunun için yeni bir bina yaptırıyorlar.

Tiyatroya artist nasıl yetiştirildiğini buralarda görüp işitiyoruz. Bu ne büyük sorun... Tiyatronun birtakım adamları var ki, onlar olmayınca tiyatro oynamak değil, yazılamaz bile. İşte yazarlara bile o kimseler komuta ediyor. Yazar, yazdığı eseri bunlara gösteriyor. Onların aydınlatması ve yol gösterisi üzerine yazar kitabını birkaç kere değiştiriyor. Tiyatronun çeşitli bölümleri için birtakım kaidelerden başka uygulama hususundan da birçok incelikleri var. Darülbedayi'den çıkan yamakları, artist yapacak işte bu kimselerdir. Bunlardan bir tanesini bile bizde göstremezsiniz. Biz o sıraya geldik mi ki... Fakat ne çare: İrkilerek, aksayarak yürüyeceğiz. Çünkü buna herhalde ihtiyacımız var. Hem yükselme müddeti için, hem nezih bir eğlence için ihtiyacımız var.

Makks Nordau'nun düşüncesine gelince: Onun dediği gibi romanlar da vardır. Yazar, kendisinden başkasını göremez. Fakat bu en ziyade şiirde olur. Şair kendi duygusuyla, kendi felsefesiyle şiir yazar. Onun vücut ve ruhça varlığı şiirlerinin içinde gömülüdür. Yalnız romanlarda mı, başka eserlerde de bu haller vardır. İşte ünlü NİÇE, bu kimsenin ilk önceleri mükemmel bir biyoğrafisi, bir eleştirisi okunmazsa, insan, onun sözlerine saçma der, geçer. Bizde de felsefeciler-

den böyle niceleri görülmüştür. Bu kimselerin aşklarını ve manevi yönlerini anlamayan kimseler, bu zavallıları küfürle bile suçlamışlardı. Avrupa'da da böyleydi, ya... Kanunların esasları değişip, kişisel hukuk ve kişisel özgürlüğün, yükselmenin ve uygarlaşmanın temeli olduğu anlaşılınca, icra kuvvetlerinin, kanun kuvvetlerinin, adli kuvvetlerin sınırları belirlendi. Böylece beğenilen feyiz meydana çıktı. Hepsini (Levh u kalem)e borçluyuz.[1]

İkdam: 16 Eylül 1920

(1) Levh u kalem - yazı yazılan tahta, yazı tahtası.

Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye (Açık Mektup)

Özel milli halimize ve eski âdetlerimize dair şimdiye kadar yazmış bulunduğunuz güzide eserlere ek olarak (Hayattan Sayfalar) eserinizi (Ati)de okurken, bundan yirmi altı sene evvel Viyana'da Sadullah Paşa büyükelçi, bendeniz de elçilik kâtibi iken, aramızda geçen bir konuşmaya hatırladım.

Merhum bir gün demişti ki: "Seneler geçtikçe milli geleneklerimiz başka kalıplara giriyor. Birçoğu da unutuluyor. Belki bundan otuz sene sonra daha nelerimiz unutulacaktır. Bundan dolayı bir İstanbullunun doğuşundan ölümüne kadar -Milli âdetlerimizden olarak- ne gibi haller başından geçerse, roman tarzında hikâye gibi anlatması çok lüzumludur."

Sadullah Paşa'nın bu düşüncesinin yerinde olduğunu ispat için yirmi sene bile yetmiştir. Çünkü şehrimizin bazı mahalleleri dışında, küçük büyük hemen her aile içinde o eskiden geçerli olan haller bütünüyle başkalaşmıştır. Hatta bizim otuz beş kırk sene önce işittiğimiz masalları ve bildiğimiz gelenekleri bizim torunlar hiç bilmiyorlar ve öyle bir söz geçince, başka memleketten yeni gelmiş gibi, garip garip sorular soruyorlar. Bu sebeple Sadullah Paşa'nın gerekli saydığı eseri meydana getirmek zorunlu olup, bunun için de zatıâlinizin kuvvetli kaleminize ihtiyaç görülmektedir. Çünkü sizin anlatma kuvvetiniz o derece yüksektir ki, yazınızdaki inceliklere hayran olmamak kabil değildir, ve okurken duyulan zevke de son yoktur.

Ati, 37, 6.2.1918

Bakkal Bodosaki'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup

Efendi!

Sen bir muharrir adammışsın!... Heybede otururmuşsun. İster muharrir ol, ister mahrir ol, ister heybede otur, ister çuvalda. Ondan bağa bir keder yoh... Fahat şu ne deyi açlara ahıl örgetirsin? Ahlı çoh olan, az olan hep gelir bize çatar. Bahhal, bahhal, bahhal... âlemin gozi bahhalda. Nazara geldih kardaş. Bahhal çoğaldıhça kâr azaldı. Çünküleyim hası, efendisi, beği, paşası, Müslümanı, Hıristiyanı, Yehudisi, sözüm ona Çingânesi hep bahhal oldi. Hele bir yol gel bah hepimize ne hal oldu. Açlıh salğınlaşalı ahıllar sivrildi. Müşterinin gozi açıldı. Ivıra zıvıra yer kalmadı. Evelden biz müşteriyi aldatırdıh. Şimdi o bizi kafese koyur. Beş bin lira sermaye koy. Bir mağaza aç... Malın bozulanı var, gohanı var, kurudukça tartıda eksileni var. Hele piyaça oynak karı gibi beş dakika yerinde durmaz. Onun çilvesinden kaç bahhal topu attı. İflasa vardı. O şanlı, kazançlı muharebe yıllarında ohhasını üç yüze sattığımız gazyağının şimdi tenekesini o fiyata veriyoruz. Malı üç yüze, beş yüze almağa... bah... Piyaçe tepe aşağı elli guruşluh bir tahlah neticesi bavuuu efendi kıç üstü oturun gayik. Bu biçim üç zoga yiyen bahhal, dükânın önündeki türlü çeşit bandıralara bir de iflas bayrağı karıştırır vesselam...

Mal üste koyduhcas zenaat inceldi. Kuyumculuh çalımı aldı. Peynir, tereyağı, havyar elmas gibi dirhemden kırat'a bindi. Malın böyle nadırlıh ve kıtlıh zemanında, sen ne deyi bir tahım aç kimseleri çaşni yemekliğe benim başına saldırıyon? Zaten bu otlahcılardan ben bıhdım. Usandım. Dükândan içeri girerkene biz müşterinin gozünden nece adam olduğunu şippadah ağnarız. Geçenlerde açlıhdan kursağı kursağına geçmiş hafiflerden biri geldi. Daha fiyat ney sormadan

tarafındaki çuvaldan kutudan kuru fasulyeye varıncaya kadar, ne bulursa ağzına atmaya bulaşdı.

— Efendi çeh elini, dedim...

— Sen geçen günki gazateyi okumadın mı? Çaşnisi helaldır, deyi cevap etti.

— Çaşni, mal alacak adam için helaldır. Senin alış verişde gozün yoh. Sen bunun burasına yalnız otlahcılıh için gelmişsin, deyincah yazihanenin önündeki iskemleye yığıldı. Melul hayran sıfatıma baharah:

— Bahhal! Lafın doğrusu iki gundur acım... Ah ne olurdu insan olacağıma bir fare doğaydım da birkaç gece senin dükânında müsafir kalaydım...

— Kapanım var, kedim var, seni yahalar, alimallah gaza bular cayır cayır yahardım.

Can çekişir gibi gözleri döndü, ak oldu.

— Aman bahhal malından yedirmiyorsun. Birah biraz dükânından kohu alayım, sağa bir zararı olmaz. Belki açıh faydası vardır, dedi, oraya yıhıldı. Geberir deyi korhdum. Ağzına bir parmah bulama urdum. Memedeki yavru çocuh gibi yalandı yuttu, yalandı yuttu. Çırah dedi ki:

— İki gunluh aç adam bir parnah bulama ile canlanmaz. Bir parnah daha çal usta.

Çırahın lafına uydum. Baygının ağzına bir parnah daha bulama çaldım. Bavuu efendi tatlının kuvvetiyle ac canlandı. Parmağımı ısıracahdı. Ağzından zor kurtardım. Gozlerin açdı. Hep ol hapran bahurdi:

— Dirildinse şimdi kalh git.

— Eee canlandım...

— Daha ne istiyorsun?

— Çevriş, sade, zeytinyağı ne bulursan durma ağzıma çal...

— Oğlum bula üzerine zeytinyağı içilmez. Miğdeni bozar.

— Kuzum bahhal yapdın bir sevap tamamla... Ohhası beşe altıya iken zeytinyağı miğde bozardı. Fakat

şimdi yüz yirmiye çıhdıhlayın, kimyalaşdı. En büyuh hasseli, şifalı bir ilaç yerine geçti. Acım aç... İçim onu sünger gibi çeher. Sen ağzıma bir ohha doh... Eğerleyim yüz dirhemi geri çıhar dersem yüzüme tuhur. Üzerine pastırma, havyar, sucuh, ne bulursan mezelih ver.

Çoh yalvardı dayanamadım. Kandillih için süzgüne tortu koymuştum Vebalin boynuma koyu koyu boza gibi elli dirhemini doldurdum. Ağzına dayadım. Efendi sözüme inan. Şampanya gibi içti. Daha yoh mi? Aman kurbanın olam bahhal efendi ağzıma bir ölçehlih daha döh, dedi. Bahdım ki ağzına yirmi ohhalıh tulumu dayasam, bütün günahların sırtıma olsun ki, geri çeh demeyeceh. Vay babağın canına bir de üstüne mezelih havyar sayıhlıyor.

— Haydi oğlum işine. Benim dükânımda senin kısmetin bu hadar, dedim. Çırığımla koltuğuna girdih, caddeye çıhardıh.

Artık düştü mü, gitti mi? O tortu zeytinyağı miğdesini ne fesad çıhardı, bilmem...

Gazeteye yazıldığı gündenberi çaşni otlahcıları çoğaldı.

— Bahhal! kuşguni pastırmaların var mı?

Bu suvali duyuncah müşterinin bir yol sıfatına baharım. Alıcı mı, çaşnıcı mı? Kardaş bazan da ağnaşılmıyor. Efendi kılığında kâmil adamlar otlahcılığa çıhıyorlar. Tövbeler ola zemane çoh acayip... Öyle benzi çakıh, urbası soluh, ayahları yırtıh biri gelip de mal sordu mi, artık dükâna sohmiyorum. Ayılır, bayılır. Allah'a sığındıh geberir bir şey olur. İnsanı istintaha çağırırlar. Adliyeye celb ederler. Kırk bir sıvale cevap ver gayrih...

Bahallar hilekâr olur derler. Piyaçadan gaybeder, veresiyeye gider, çaşniye gider. Hırsızlığa uğrar. Bahhal bu ziyanları bizden çıharacah? Söz aramızda elbette kantara, teraziye hile koyacah. Eksih vereceh, sadeye patates karışdıracah, zeytinyağı deyi pamuhyağı yutturacah, boyuna ıvıra zıvıra kaçacah.

Aman efendi, ocağına düştüm. O gazeteye bir mahale çizihtir. Mal almayacah bir adam için bahhalın çaşnısını yemek haramdır, vebaldir de... Yarin ahiret gununda palamut tavası gibi cızır cızır yanarsınız de...

Şimdicim obür dünyadan, yanmadan falan horhan kalmadı ya. İşte ne dersen de. Bu çaşnici alayından bizi gurtar. Gazatalarda bahhalların apokatliğini edersen seni kuş südüyle besleriz. Ağnadın mı muharrir efendi? Hele bir yol Balıhpazarı'nda bizim dükâna uğra! Sağa çaşni tattırayım da bir goresin. Senin için helaldır korhma... Zatınıza bol bol dualar ederih efendi. Biz sizin gibi ince kıyım nazik laflar bilmezih. Bahhal mektubudur bu kusura kalma.

Balıkpazarı:
İkdam 8496
28/1. Teşrin 1920

Cevap

Bodos efendi!

Mektubunuzu okurken adeta neşelendim. Ne kadar samimi ve tabiisiniz. Gazeteleri dolduran arşın boyu ciddi makaleler, biribirini ısıran edebi sütunlar, gammazlıklarla dolu ahlaki sayfalar arasında sizin bu Balıkpazarı mektubu hoş kaçtı. Sözleriniz fazlaca pastırma, sucuk kokuyor. Ama şimdi böyle şeylerden tiksinilmiyor. Herkes bu kokuları burnuna çekiyor.

Ne kadar saf ve hoş anlatışınız var. Gururlu, zamane edibleri gibi uslubunuzda kimseyi ağlatmak ve-

ya güldürmek iddiası yok. Sanatkârlık, övgü bolluğundan koku hissedilmiyor. Hikmet satmayı aklınıza getirmeden feylesof olmuşsunuz. Zavallı aç baygına yalattığınız bulamadan daha tatlı bir kimse olduğunuzu anladım. İstanbul'a indiğim günü Balıkpazarı'na koşmakta kusur etmeyeceğim, efendim.

Hüseyin Rahmi
Heybeliada

Bakkal Bodos'tan mektup

Muharir efendi, sağa geçen sene tatlı sert bir nehtup yazdiydim. Bilmem ki neden muharirlik piyaçesinde bu nehtube bu hadar ihtibar ettiler? Kuskuni kulağı düşük muharrirler hep etrafıma dolandılar. Bodos bir nehtup da bağa yaz sega... Sega beş lira verelim on lira verelim. Yirmi beşe otuza gadar çıhdılar. İnnellah sabirin canım ne gunlere galdıh. Hiç bahhal mehtub yazar mı ki? Elimin çirüyişiyle gazyağiyle beni mutlah çibar edeb işlerine mi karıştırdacahlar?... Hele bir yol baha bah... Şu orostopohluğuma bah. Benim imlalarıma güleçahlar. Karemanlı ağzı laflarımla alay edecehler. Geç canım geç. Gülecehseniz kendi imlalarınıza gulünüz. Kaç senedir ki imlalarınız bir dürlüme imlaya gelmiyor. Turhçedir deyi kiminiz frenk gustosunda, kiminiz arab çalımında, kiminiz acem çaşnisinde, cilvesi bozuh laflar yumurtlayursunuz. Tavuğun yumurtası fiyatça her gun üste koymakda, sizinki dayima ihtibarını gaybetmekte... Çunkuleyim tavuğunkinden omlet olur. Salçe olur, terbiye olur, şu sizinkinden ağız tadiyle hiçbir matah olmaz.

Bir de ortalıh yere çıharah: "Rüstem Bey iyi yazamaz da ben yazarım" deyi çalımlanır, ogunur, turur. Kaça alırım seni?... Eh haydi canım bir laf di de guldur beni bahayım... Şöyle yavuuuh... yavuuh deyi kahkahalatıncas ta gobeyimden işkenbeme gadar her yanım gumbur gumbur depreşmeli, tiril tiril titremeli... Altımda iskele gacır da gacır, gacır da gacır vay aman çağırmalı ki gulduğumu ağnayım.

Senin böyle garnına lodos fırtınası gaçmış gibi dalğalı, köpöğlu golduğun var mı? Gulerkene insanın içine hava girmeli, çıkmalı... Bahhal Bodos işte böyle guler...

Şimdiki komih muharirler tuhaflığın gustosunu mu gaybettiler? Yohsa biz guluneceh şeyi ağnayamaz

mı olduh?.. bu işe ahlım ermedi, getti... Zemanenin derdile acıhlı mı olduh? Gulemiyum vesselam. Her şey terse döndü getti. Sen şu işe bah... Bahhal mahale yaziyor, kâtip efendiler bahhallıh ediyor. Bahhal bıçağını, terazusını birah eline kalemi al sonram kalemi birah yine bahhal tezgâhına otur. İşte guluneceh şey... Düşündükces kendi kendime sıgılıyum. Bunca edib ve üdeba iflasa mı vardı ki gazateler laf ve edeb bilmeyenlere kaldı?

Edeb işlerinin de mengenesi bozuldu. Mekiği çarpıldı. Gayrık dorgu işlemiyor. Aksataların tadı kaçtı. Her iş ıvır zıvıra vardı. Bu gülle-i arz tabanı yuharı, tepesu aşağı ters döndü. Sokağa çıh âlemin halinden bir şey ağnayemazsın. Hangisi garı, hangisi erkeh bellisiz. Çunguleyim ikisi de bıyıhsız. Sahalsız. Kıyametden bir alamet canım. Hepsinin baldırında et göstürten fantaziye ince çorap. Erkehının da dişisinin de elinde boston... Garılar erkeh işini goruyorlar, erkehler gadın işini. Suratlarına bah da gel bunların cinsini ayır et gayrik.

Bahhallar, çahhallar, manavlar, hamallar bütün kâtibleşip de bu dünyanın şimdiki halini çala kalem çızıkdırsalar yine bu zamanın derdini ağnatamaz tüketemezler. Cümle âlem kâtib oldukdan kelli yazılan buhadar zırvalatı kim ohuyacah dersin. Sözüne asla itilazım yoh. Lafın bekçi sopası gibi tos torgu. Fakat efendum sözüm ona biz büyük muharririz deyi ortada çalımlananların zırvalatlarını kim ohuyor ki sanki?.. Yazılan mahalelerin, kitapların, gazatelerde en çoh patırtılar ile rehlam yapılanları ohha ile bizlere, bahhallara gelir. Bunların birkaç yüzini birden bir kantara ururum. Yarım ohha kogmuş çürüyüş fiyatına İstanbul'un en nazih yazan, en kalantor muharirlerinin yazılarını topdan satun alırım. İçlerine pastırma, sucuh, salamura gibi gozel kogulu mal sararım, boş vahıtlarımda da bunların en keskinliklerini de mutalaa ede ede işte kalemim buhadar yazıya yattı. Kendimden baha biçerek ağnadım ki bu memlehette en guzel yazanlar nehtep

gormeyenler, kayde bilmeyenlerdir. Çunguleyim efendim Turhçede imla yohdur. Nasıl istersen öyle yaz...

Mademki gerek edeb işlerine karışdım, malumatımı dinle gayrik... İstanbul'da kaç çeşit muharir vardır bilir misin? Bilmezsen dur ki ben sega diyeyim. Bunların en menşurları üç türlüdür. Payandalı muharirler, salçalı muharirler, piyazlı muharirler...

Egerleyim bir muharrir senede üç yüz altmış mahale yazarsa onun gafası cıvır gayrık. Ne yazdığını bilir, ne lafın... Döner dolanır... Yine eski dediğini tekrarlar. Çunguleyim ahlının sivrisi korlenir. Serhoş gibi olur. Kendi başına ayahda duramaz. O zaman arhadaşları kalemleriyle oga birkaç yandan payanda ururlar. Derler ki, bizim baş muharirlerin baş muhariri yahni kapan düm tek beyi bilir misin?.. Zurna gibi çifte telli yazar. Çoponya'yı, Amelika'yı tolaşsan dünyanın ardına varsan gelsen içi bu hadar ilim dolu azğın gafalısına rastalanamazsın... Bunların en finosu, âlim uleması. Bizde yani Türkiya'da çıhar. Hind horusu gibi yılmaz gayetle gavgacı olurlar. İnatları inat, işte oraları iki kanattır.

Bir muharir senelerce ahlının kuvamını halka tanıttırıp da Vefa'nın bozası gibi menşur oldukdan kelli gayrik bunu medhe lüzum kalır mı ki? İşte buga payanda derler. Buyuh bir muharir ahlının ağırlığıyla, yığılacağı vahit oğa sağdan soldan Ayakapısı'ndaki çıfıt evi gibi mertek ururlar. Payandalı muharririn ne olduğunu ağnadın mı şimdicik? Bu payanda badava urulmaz. Bu ödünç para almak gibidir. Bugun o seni medh ederse, yarın da sen onu goklere çıhartırsın. Biribirinizi destekleyerek ödeşirsiniz. Bırah ki bu İstanbul'un ohuyicileri benim de, senin de, onun da, ötekinin de, berikinin de ne mal olduğumuzu bilirler a.

Şimdicik gelelim salçalı muharirlere... Bunlar bal kabağı kafalı şeylerdir. Bir kitap yazarlar. Oğa gayetle cici bir ad taharlar. Bu yalancı adının guzelliğiyle ondan beş on dane satılır, bir ohuyan pişman bir ohumayan. Ohuyanlar ohumayanlara söylerler: — Namı şa-

tapatlı amme içinde insanın ahlını gıdıhlayacah zırnıh yoh...

Uzun senelerle bir kitap camkânlarda güneşlenereh bayatlar, solar. O zaman muharirin dostlarından biri beyaz bir salça yaparah tazelemek için bu kohmiş matahın üzerine serper. Gazatelerde ohursun gayrik. İnyiltere'de, Fransa'da, Alamanya'da, Amelika'da böyle cin ahilli, böyle orustopoğluklu bir kitap yazılmış mıdır acep?...

Piyazlı muharire gelinces... Bu da yazıcıların en gerisidir. Adı sanı malum değildir. Amme o kendini buyuhlardan buyuh sanır. Yazar, beğenmez bozar. Bir daha yazar... Dünyada kimsenin demediği lafları dimeğe savaşır. Kimsenin yiyemediği naneyi yimeye uğraşır. Üç senede üç yaprah donatır. Hinci var, al ohu. Kimsenin dişi altında ezilecek helva değil. Çiğnesen tadı ağnaşılmaz. Yutmak istesen boğazından gitmez. Gargara edip bırahmalı. İşte bunu da arhadaşları piyazlarlar. Aldanarah kitabı alanlar sonra o piyazcılara bol bol beddua ederler. Halk polatihadan yılmış goşulu, ipince hasta, sıska laflar dinlemehden bıhmış...

Behlul Nihavend Bey bulutların aşka tesiri hakkında bir kitap düzmüş demiyorlar mı, herkes başını obür yana çeviriyor. Fahat Bahhal Bodos Balıhpazarı'ndan bir nehtup imlalamış haberini alıncah yavuuuh, yavuuuh, yavuuuh herkesin elinde yüzpara,

— Aman gazateci bir dane de bağa ver bahalım koca bahhal ne demiş?.. deyi koşan koşana, çünküleyim ötekilerin kaç defa yalanları çıhtı. Bahhal Bodos havyar gibi lafı dirheminden çekirdeğine hadar tartar o öyle söyler... Kaba söyler Amme togri söyler. Allah bir, gayrik herkes ince yalandan, nazih ivir zıvırden bıhtı... Marazlandı...

Müstensihi
Hüseyin Rahmi

Balıkpazarı: İkdam 8800, 13 Eylül 337, 15 Eylül 1921

Büyük Üstadımız
Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye

Kalemi elime aldığım zaman ilk defa hitabedeceğim büyük bir üstatla kendim arasında o kadar büyük bir mesafe... Ve mukayesizlik görüyorum ki... fikirlerde, düşüncelerde, sönük bir muhitin teşvik, teşci değil; daima inkisar veren şikâyetlerinden feragat etmek istiyorum. Fakat ne zarar! Asarını seve seve okuduğum hayatın bütün inceliklerini, canlı noktalarını, his ve heyecanın bütün bu coşkunluklarını, sünühat-ı kalyesinden kudret-i kalemiyesine kadar intikal ettiren, icatlarıyla ebediyetine kandığım ve kuvvetle inandığım mütevazı bir insanım, ruhlara hürmet ve inkiyat telkin eden mevcudiyetinden istifaze, istiane etmek için diyorum!

Büyük üstat! Sizin bir enmuzeciniz olabilmek, size benzemek ne kadar uzak!!

Eserlerinizin, fikirlerinizin zebunu olarak seviniyorum. Seviniyorum diyorum, şüphesiz; ibdağlarınızın esaret kadar tatlı bir ihtiyaç tasavvur edilemez.

Sizi tanıyorum... Aciz bir insan görüşüyle... bilgisiyle! Kim bilir, daha ne kadar yüksek bir şahsiyet... Ruhlardan anlayan ne büyük hüviyetsiniz!

Şahsiyetinizin gizledikleri hüviyetler eserlerinde tezahür etmez mi?

Büyük üstat!...

Yeni kitapta hayatınızı anlatıyorsunuz! Ben onda sizin mananızı daha çok anladım. Okudukça samimiyetinize daha çok yaklaştığımı hissediyorum. Muhayyelelere, mefkürelere, heves ve arzulara güllü sular döken, bir muhitten mürşitsiz, muktedir olmayan bir muhitten takdir beklemek ne vahi ümit! Lütuf buyrulacak olursa, sıkılarak vesatet-i aliyenizden istifadeye çalışacağım üstat! Sık sık tastiğlerimle irşatlarınıza mashariyeti düşüneceğim. Edebiyat mefhumun iksirini, manasını sizde arayacağım, vefa, rıza ve kadirşi-

naslığın mealini sizden öğreneceğim üstat. Bütün bir feragatı nefisle sizden muzaharet bekleyeceğim üstat!

On altı yaşındayım! Aciz bir insanın aciz bir eserini size takdim ediyorum üstat! Enzarı mütalaanızı arz ile tashihinizi rica ediyorum.

Kitap halinde eserimi tabettirmek için ne gibi bir şeraete lüzum olduğunu yeni kitaptan sordum. İmzanızın tanınması lazımdır, dediler. Bilmiyorum artık; herhangi bir mecmuada veya gazetede intişarı hususunun temin istirhamatına terdifen arzeyliyorum büyük üstat! Muhterem üstat!

12 / Temmuz / 1927

Hikâyem melfuftur.

Cevap lütuf buyrulacak olursa iftihar edeceğim, minnattar kalacağım efendim.

Adana:
Burhaneddin Sadık
Adana'da Mermerli Mahallesinde
(4) No. Hanede

Not: Hikâyenin adı Cüce'dir. Bu hikâye koleksiyonumdadır, yeri gelince neşredilecektir. (Abdullah Tanrınınkulu)

Refik Ahmet Sevengil'e Yazılan Mektuplar

1

Azizim, efendim,

Şahsınızı bilmiyorum; müfid, mugaddi mahsuller veren dimağınızı tanıyorum. Şahsın ne ehemmiyeti var? Her gün hesapsız çehreler görürüz, hemen unutur geçeriz; bunların içinde fikrinin cevheriyle zihnimizde yer tutan kaç kişi bulunabilir.

Bir memleket yalnız toprak çiftçileriyle yaşamaz, beyin zürraı daha mühimdir. Biz müsinler zamanımızı yaptık. Şimdi terakkinin hedimkâr fırtınaları karşısında titriyor, sallanıyoruz. Aşınmış sapanlarımızın altındaki toprak artık dermansız kollarımıza pek katı geliyor.

Biz olgunlar hazin sisler arasından hayatın mağribine, hilkatin meçhulat kuyusuna inerken doğan yeni güneşin altında çalışmaya tarlalara koşan gürbüzleri görmekten haz ve teselli alıyoruz. Bilmem ki yüreğimin hakkınızdaki takdirini şu birkaç satırla arz edebildim mi?

Cuma günü sizi beklerken telgrafınızı aldım. Bir gün evvel Son Saat'te ve Vakit'te güzide yazılarınızı okudum. Rahatsızlığınızın hiffetine hükm ile müteselli oldum.

Dağ tepesinde tam bir münzevi hayatı yaşadığım için bizim evin müsafireti şehir ziyaretlerine benzemez. Binaenaleyh bazı izahata lüzum görüyorum:

Hanenin asıl kapısı garp cihetindedir; fakat keçilerin bile zor çıkacakları sarp bir mevkide olduğu için burası bir zincir ile daima kilitli durur. Şark tarafında bir kümes kapısı açtık, oradan girip çıkıyoruz. Lakin üzerinde ne halka vardır, ne tokmak... Ne çan, ne çıngırak... Yerden iri bir taş almalı, kefareti budur diye

aşındırıncaya kadar tak tak çok kuvvetli vurmalı. Çünkü içeride ilk gümgümlere koşacak kadar hassas kulaklı insan yoktur. Bazı zairler duyuramadan dönüyorlar; merdümgrizliğim hasebiyle bu iptidai sağır kapının çok faydasını görüyorum.

Aziz meslektaşım, bu izahatı herkese vermem. Zedelemekten çekinmeyerek kapıyı açtırıncaya kadar taşlamalı. Diyojen'in fıçısından içeriye girmeli.

Bu defa telgrafınıza bedel sizinle müşerref olacağıma rabtı ümit ile arzı müveddet ederim, efendim.

6 Kânunevvel 1926

2

Aziz Efendim,

Dün biz evde yokken genç, şık, güzel bir hanım gelmiş; beni sormuş; İstanbul'a indiğimi söylemişler. İnanmak istememiş, gitmiş, tekrar gelmiş; benimle görüşmenin sureti mutlakada lüzumundan bahs etmiş... Bizden de cumartesi gelirseniz görüşebilirsiniz, demişler... Mutlaka geleceğini söylemiş gitmiş.

Bu esrarengiz hanım kimdir? Ben Bedri Bey'in[1] ailesi efradından olduğu zannındayım.

Cumartesi günü biz Alayköşkü'nde kaçta birleşeceğiz?[2] Lütfen bir iki satırla işarını rica ederim. Beşten sonra birleşilecekse hanımı bekleyeyim, İstanbul'a dört vapuru ile ineyim.

Baki müveddet, efendim.

12 Temmuz 1928

(1) 1914-1918 harbi sıralarında İstanbul'da polis müdürü. Hüseyin Rahmi'nin bu mektubu yazıldığı tarihte tefrika edilmekte olan bir romanında onu telmih eden satırlar vardı.

(2) Hüseyin Rahmi bu mektubun yazıldığı tarihte Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat Şubesi reisi idi; ben idare heyeti azası idim; birliğin merkezi Alayköşkü'nde idi.

3

Muazzez meslektaşım Refık Ahmet Beyefendi'ye

"Kokotlar Mektebi"ni takdim ediyorum. Eser «Vakit»te tefrika edilirken fuhşa mektep açılıyor zanniyle koparılan yaygaralara hâlâ gülüyorum. Asırlardanberi ilim mekteplerinin uslandıramadığı insanları bu muhayyel fuhuş mektebi mi baştan çıkaracak?

Fuhşun cemiyet içinde ve bazan gül yapraklariyle örtülü asıl yataklarından tecahül edip de onu bu kitabın sahifeleri arasında arayan malul kafalara bu neşe kıtlığında beraber gülelim, azizim.

17 Kânunusani 1929

4

Çok aziz efendim,

Ben romanı değiştirdim; sebebini görüştüğümüz vakit arz ederim. Tamamı elde bulunmadıkça (İntihar)ın tefrika suretiyle neşrine başlanılamayacak. Şimdi «Deli Filozof» namında bir roman yazıyorum. Filozof her şeye karşı muhaliftir, her yerde doğruyu söyler, ya kovulur, ya dayak yer; fakat fikirleri eksantriktir, romanda pek şık sahifeler vardır.

Eseri ne vakit gazeteye verebilirim? En son bir ay sonra... Aceleye lüzum varsa yirmi beş veya yirmi gün sonra da olabilir.

Hulusi Bey'den adaların intihabat patırdılarını dinleyiniz. Bir serbest fırka gürültüsüdür, gidiyor. Ah, insanların gözlerini karartan bu hırs ve tama... "Deli Filozof" tam zamanında yazılan bir eserdir. Ona hemen hepsini söyleteceğim.

Hikmetullah Efendi (Filozof'un adı) pek çok pesimistlerin hissiyatına terceman olacaktır.

Selam, müveddet, hürmet.

H. R:

Doğruyu söylemek için ya veli olmalı, ya deli... Mevzuumuz dertlerimizi dökmeye çok elverişlidir; fakat Vakit'in altında mesuliyeti müteahhit bir Refik Ahmet imzası bulunduğunu hiç unutmayacağım.

8 Eylül 1930

5

Aziz efendim,

Parmaklarımda kalem tutacak derman, dimağımda şu kâğıda bir iki fikir akıtabilecek kudret yok.[1] Mahaza yazmak mecburiyetindeyim. Kırk beş senelik muharririm, böyle ağır bir darbeye uğramamıştım. Bu ahmak adam kimdir? Ahmak, çünkü benim eserimi gazetenin ikinci sahifesinden beşinciye nakletmenin onun haddinin çok fevkinde bir iş olduğunu anlayamamıştır. Haysiyetime karşı bu darbe indirildikten sonra pasportunu isteyen muharip bir devletin sefiri gibi müsveddelerimi geri alacağımı neden akıl edememiş?[2]

Romanımı ikinci sahifeden ilan sahifesine sürükledikten sonra şöyle de bir hezeyan neşrediyor: Üstad Hüseyin Rahminin eseri beşinci sahifeye nakledilmiş-

(1) Hüseyin Rahmi o sırada ağır bir malaryaya tutulmuştu, tedavi altında idi.

(2) Vakit gazetesinde yazı müdürü idim, plörüziden hasta yatıyordum; bana vekâlet eden arkadaşım, Hüseyin Rahmi'nin bitmeye yaklaşan roman tefrikasının gazetede her gün çıkmakta olduğu yeri hiçbir fena maksat taşımayarak sırf teknik bir sebeple değiştirmiş. Hulusi Bey bana gelerek Hüseyin Rahmi'nin darıldığını ve tefrikayı kesmeye kalktığını söyledi; gazeteye telefon ederek tefrikayı eski yerine iade ettim.

tir ilâahıre... Buradaki üstatlık tabiri tamamiyle küstahlıktır.

Geçiyorum bunları... Vakit, romanı mevkiine iade etti. Bunu hakkımda bir lütuf sayamam; çünkü bir lüzumu yerine getirdi; fakat iki satırlık bir itizar ilave etmesi lazım gelirdi. Buna üşendi diyemem. Patavatsız muharririn hareketini kapatmak için sükût etti. Etraftan ne dediler? Bunu sonra anlatırım. Birkaç satırlık bir ilamla mevkiinden sökülen roman sessizce yerine getirildi. Bu da bir ikinci darbedir, değil mi efendim? Buna eyvallah diyeyim mi? Hayır, demeyeceğim. İşin günü sırası gelecektir.

29 Kânunusani 1931

6

Pek muazzez efendim,

Yuvadan yeni çıkıp da kanat çırparak uçma meşk eden yavru kuşcağız gibiyim. Acaba yazabiliyor muyum? Yoksa griple malarya bendeki melekeyi tamamiyle alıp götürdüler mi?

Bir müddet dünya ile ahiret arasında büsbütün başka bir âlemde bocaladım. İstanbul'un en hâzik doktorları yakamdan tutarak beni geri çektiler. Ne halde döndüm. Allahım! Sarartma, sıska, buruşuk, titrek, beyinsiz, titiz, taş gibi sağır bir zavallı olarak... Bu fırtına benim bütün varlıklarımı söktü götürdü. Bu ihtiyarlıkta ne zaman yine tam adam olabileceğim?

Nöbetler esnasında gözlerimin önünde öyle müthiş sinema şeritleri çevrildi ki, bunların yanında Dante'nin cehennemleri hiç kalır.

Bu satırları bir çırpıda çıkardım. kendimi yazıya alıştırmak için bu mektup temrin mahiyetindedir. Cevap vermek mecburiyetinde değilsiniz. Sizi beyhude meşgul etdimse affınızı dilerim. Hürmetler.

Hamiş:

Bu ihtiyar yavru kuş ya çırpına çırpına yuvadan düşerek cenneti âlâya kadar uçacak, yahut ki bu kanat talimleriyle yavaş yavaş yazıya alışacaktır.

Doktor ne diyor?

— Bu büyük za'f halinizde zihnen çalışırsanız nekahatinizi uzatırsınız, hastalığın tekrar avdetinden de korkulabilir.

Bu tehdit karşısında ben sıfırı tüketiyorum. Bir haftaya kadar «Deli Filozof»un elimizdeki yazısı bitiyor. Vakit bana ne kadar bir ara müddeti verebilir? Siz ne dersiniz, azizim?

Mektubun baş sahifesinde cevap vermek mecburiyetinde değilsiniz dedikten sonra kâğıdın bu yüzünde sizden bir sual soruyorum. Bunu da hastalığımın sersemliğine bağışlarsınız değil mi?

7 Şubat 1931

7

Azizim efendim,

Dündenberi rahatsızım. Iztırabım gayri nezih nevinden olduğu için tafsile cesaretim yok. Bir çeyrek saat yerimde ârâm kabil değil.

Bir tayyare beni bu müddetten evvel birliğe[1] uçurabilmiş olsa da koca salonun davetlilerle dolu bulunmuş olmasına rağmen bendeniz tek pencereli, mermer döşeli, rutubetli odacıkta tek başıma oturmak mecburiyetinde kalacağım.

İstanbul'da tifo var diyorlar; eğer kolera sözü de çıkarsa ahiret hakkınızı helal ediniz. Hürmetler.

11 Ağustos 1931

(1) Güzel Sanatlar Birliği.

8

Çok aziz efendim,

hakkındaki tezkereniz ile beni içinden çıkılması müşkül bir tefekkür hendeğine düşürdünüz.[1] Bu bir vicdan işidir. Bu modasını savmış nesneden kendimde bir nebzecik bulur gibi oluyorum. Bu gülünç vesvese de bunaklığın bir şiarıdır.

Rica ederim, gücenmeyiniz. Düşündüğümü doğruca söylemek bir kabahat ise suçluyum; fakat sizi aldatmadığım için neden suçlu oluyorum?

İçleri dışları başka adamlardan ayrılmak lüzumunu dert edecek bir yaşa geldim. Hayatta bizi bu müraililiklerin günahlarına katlandıracak değerde bir kıymet göremiyorum. Samimi fikirlerimizi kafalarımızda mahbus bırakan riya diliyle konuşmaktan artık bulantı duyuyorum. Şüpheli ahbaba karşı çehrelerimizin hakiki ifadesini örtmek için kullandığımız maskeyi has dostlarımızın huzurunda biraz aralayamaz mıyız?

Mebusların kanuni masuniyetleri vardır, fakat muharrirliğin ahlaki masuniyeti yoktur. Vicdanların istikrah edeceği her fiil uhdemize günah yazılır. Ne fayda ki çoğumuz amellerimizi bu teraziye vurmak vecibesini unuttuk.

bir ahlak âbidi olarak ölmedi; ölü veballi de olsa ölüme hürmet lazımdır. Bu noktada susuyorum. Bugünkü çetin hayatın dikenli, çakıllı son merhalesini kalemimden akıttığım mürekkepten ziyade alnımdan ter dökerek yürüyorum. Elimde kalem, dağları yaran gündelikçi rençberin kazması kadar ağırlaştı. Yediğim ekmek beynimden sızan bu terin mukabilidir. Başkalarının emeklerinden gelecek lokmalara ağız açmadım, açanları tazizde mazurum. Çalgılı, şarkılı bir ölüm derneğinde samimi olamayacağımı düşünüyorum. Böyle şeyler ölülere hürmetten ziyade dirilerin vaniteleri-

(1) Hüseyin Rahmi'yi o sırada ölen tanınmış bir muharrir hakkında yapılacak toplantıda söz söylemeye davet etmiştim.

ni memnun eden eğlencelerdir. Bu toplantılarda her hatip belagatine sami bulmak fırsatına ermiş olur. Her ölü mütevatir günahlarına rağmen bıraktığı içtimai mevkiin ehemmiyetine göre tezkiye ve methedilir. İnsanlar ahret huzurunda da dünya menfaatleri kaygısiyle yalancılıktan vaz geçemezler. Böyle programlı cemiyetlerde kabul ettiğim ve edemediğim senakârlıklara el şakırdatacak bir devrede değilim.

Affınızı esirgemeyeceğinizi bilerek selam ve hürmetlerimi yolluyorum, efendim.

Hamiş:

Piyes[1] çoktan bitti, Darülbedayi'e götürmek için Kemal'in[2] iyileşmesini bekledik. Pazar günü birlikte ineceğiz.

Kafama tuhaf bir tiyatro mevzuu doğdu. Ahlak kaynağı, çifte oluk... Birinden gürül gürül bulanık bir su akıyor, ötekisinden berrak damlalar sızıyor: Şer ile hayır... Şimdi bu remiz etrafında üç perdelik bir çatı kurmak.

Refik Beyefendi, ben tüfeği kucağında can veren asker gibi kalem elimde iken düşeceğim.

22 Teşrinievvel 1932

9

Çok aziz efendim,

İzmir çapkınları beni sinirlendirdiler. Gönderdiğim yazı vaktiyle Çankaya mecmuasına verdiğim cevabın çok hafifidir. Fakat o zamanlar kanunlar kapılarını sıkıntılı, meccani bir otel gibi muharrirlere iki kanadiyle ve bu kadar tahassürle açmamıştılar. Şimdiki haysiyet tamiri maluûmuâliniz on bin lira... Sıkışınca kolpasına getirip herkes birbirinden bunu istiyor. Fa-

(1) Kadın Erkekleşince.
(2) Rahmetli aktör Küçük Kemal.

kat daima sözde kalan bir şey. Kimsenin kimseye bu münasebetle on para verdiği görülmemiştir. Bununla beraber cevabımın bizden daha züğürt olan İzmir muharrirlerini böyle ham bir hayale düşürebilecek yerleri varsa tay edebilirsiniz.

Göreceğim geldi, cidden söylüyorum. Tamam adanın güzel mevsimi... Bekliyoruz, hürmet, müveddet.

16 Mayıs 1933

10

Benim iyi ve karagün dostum, muhterem efendim,

Necip Asım'ın davetinde bilmem sıkıldınız mı idi? O gün Necip'in evinden çıkarken ağustosun yirmi birinci pazartesi günü için de Çamlıca'ya Halit Bey'e davet edilmiştik. Hazır bulunmamış olduğunuz için arz ediyorum.

Ben içimin sıkıntısından gidecek yer arıyorum ve icabetimden beş dakika sonra da ben buraya niçin geldim diye pişman oluyorum.(1)

Yarın 7,50 ile hareket edilecek. Teşrif buyurulursa hem Çamlıca suyu içmiş, hem de bizi payansız memnun etmiş olursunuz. Bir mani varsa herhalde irade sizindir, aziz efendim.

20 Ağustos 1933

(1) Mütekait miralay Hulusi'nin ölümünden sonraki günler.

11

Pek aziz, pek muhterem efendim,

Bu hafta İstanbul'dan gelen mektuba melfuf bir kartınız çıktı.[1] Unutulduğum ve ara sıra gazete sütunlarında taşlanmak için yad olunduğum anavatandan gelen bir selamın ne kadar sevindirici bir tesiri oluyor. Sevinmek de çocuklara mahsus bir gafletmiş. Bazı filozofların kavlince hüznün, ye'sin de büyük bir lezzeti varmış. Şimdi bunu tatmaya uğraşıyorum.

Heybeli'de iken M. Kemal Bey'den rahatsızlığınızı duymuş, evinize uğramış, fakat kimseyi bulamamıştım. Benim İstanbul'a avdetim sizin adayı teşrifiniz zamanına tesadüf eder. Zaten altı ayda bir görüşmez miyiz? Bu gurbeti aradan tarh edebiliriz.

İstanbul'dan hareketimden bir gün evvel hatıra defterime kaydettiğim satırlardan birkaçını buraya alıyorum:

«Yağmur çamları yıkadı. Matemi dinmez bir göz gibi hâlâ gökten damla damla kasvet yağıyor. Dağ başındaki inziva evimde yaşadığım hüzünlü saatler çile dolduran dervişler gibi ruhumu tasfiye ediyor. Alelade zamanlarımda üstünkörü bir bakışla görüp geçtiğim şeyler şimdi bana ürküntü verecek birer derinlik alıyor. Adadaki bir mezar bütün dünyayı nazarımda kabristana çevirdi. Nereye baksam başucuna tahta parçası dikili bir toprak kümesi görüyorum. Kalabalığı içinde tek başıma kaldığım vatanımdan muvakkat bir ayrılışla gidiyorum. Leyleklerin göçtüğü, kırlangıçların uçtuğu nurlu ufuklara... Biraz da çölün kızgın kumları üzerine yaşlarımı serpeyim. Bakalım ehramların heybetleri önünde ne duyacağım? Burnu kulağı kırık ebülhevlin cüzamlı bir cadı gibi uzaklara bakan falcı gözlerinden ne anlayacağım.

Hepsini gezdim. Hiçbir emosiyon duymadım. Artık neşeyi de gamı da kanıksayan sinirleri porsumuş bir

(1) Bu mektup Mısır'dan yazılıyor.

ihtiyar olduğumu anladım. Müzeyi gezerken nasılsa gözlerim bir aynaya tesadüf etti. Aman yarabbi, kendimi ne kadar göçmüş, buruşmuş, sararmış gördüm. Oradaki antika tabutlardan birinin içine uzanmış olaydım Avrupalı enayi seyirciler beni de mumya sanıp kim bilir kaçıncı Ramses devrine nispetle kataloğda numaramı arayacaklardı.

Mısır'a vusulümüzden üç gün sonra sefarethanemize giderek pasportumu kaydettirdim. Bu muameleyi yapan senpatik genç bir kâtip bürosunun gözünü çekti, benim bir romanımı çıkardı.

— Beyefendi, sizinle maddi teşerrüfüm bugün vuku buluyor, fakat çoktandır siz benim manevi hocamsınız, dedi. Cumhuriyet bayramında sefarethane süvaresine beni de çağırdılar; gittim. Orada İstanbul'da bana bir türlü kısmet olmayan bir talihe erdim: Hükümet hesabına bir kadeh şampanya içtim.

Bu iklimde sıcaklar hâlâ devam ediyor. Sinek öldürmek için iki nevi alet kullanılıyor; ikisinden de aldım. Akşamlara kadar sinek avlıyorum. Bunun hiç de kârlı bir iş olmadığını bilirsiniz. Japonya'da çok avlayanlara mükâfat veriyorlarmış. Yeni başladım. Bu sanatın acemisiyim. Dört beş hücumla ancak bir tane öldürebiliyorum. Sekiz on sinek azaltmakla bu diyara ne kadar yararlık gösterdiğimi bilmiyorum. Mısırlılara sebkeden bu emeğimin belki İstanbul'da bazı meslektaşlarca hakir görülen muharrirliğimden ziyade takdire uğrayacağı ümidindeyim.

Vakit idaresinin lütfen Heybeli'ye namıma yolladığı gazeteler paket edilerek her hafta buraya gönderiliyor. Anavatan havadisine bu suretle muttali oluyorum. Bu garibüddiyarın hürmetleriyle beraber teşekkürlerini ceride sahipleri Asım ve Tarık Beyefendilere arza tavassutunuzu rica ederim.

1352 senesi ramazanının teravihini Camii Ezher' de kılacağım hiç ömrümde aklıma gelmezdi.

Refikanız hanımefendiye nihayetsiz hürmetler, senalar; Fatuş Hanım'a tükenmez dualar.

Bu cübbe, sarık diyarından başka ne gönderilebilir?

22 Teşrinisani 1933

12

Çok aziz beyim, efendim,

İnsan hayatında iki defa emekliyor: Beşikten çıktığı vakit, tabuta gireceğine yakın... Çocukken ana baba var, tutarlar. İhtiyarın tutunmak için uzattığı ele karşı çehreler dönüktür. Bakışlarda "Artık sen git" istiskali var gibidir. İkinci çocukluk da birincisi kadar teşvike muhtaçtır. Bahusus benim gibi maişetleri suyu çekilmiş bir dimağ fabrikasının çıkaracağı demode fikir işlerine münhasır kalanlar...

Çok iltifatlı mektubunuzu alınca ikinci çocukluğumun şevkiyle sevindim. Oh ne iyi, başıma fırlatılan taşlara rağmen hâlâ beni de okuyanlar var.[1] İlk mektubuma verdiğiniz kıymet, hakiki değerinden ziyade büyük dostluğumuzun bir nişanesi olsa da bence cesaretimi arttırıcı bir ehemmiyetidir.

İbrahim Hilmi Bey bastırdığı ufak tefek hikâyelerimden ikişer tanesini buraya bana gönderdi. On beş yirmi senelik bayat yazılar. Yeni elbise giymiş ihtiyarlara benziyor. Eskimiş bazı cümleler gözlere çarpıyor, kulaklara çok falso geliyor.

Şimdi tezgâhta yeni bir romanım var. Bir diritnot inşa eder gibi çekiçleye çekiçleye yazıyorum.[2] Yarıla-

(1) Hüseyin Rahmi'nin Mısır'dan bana gönderdiği ilk mektubu aldığım zaman o vakit İstanbul vali muavini olan (şimdi Manisa valisi) Ali Rıza, İstanbul belediye âzasından avukat Avni, Mehmet Ali ve diğer bazı arkadaşlarla beraber bulunuyordum. Bu mektubu onlara da okuduğumu, derin bir tahassis, takdir ve hayranlıkla dinlediklerini Hüseyin Rahmi'ye yazmıştım.

(2) "İnsanlar Önce Maymun muydu?" isimli roman.

dım. Edebi edepsizliklerin haksızlıklarından bununla öç alacağımı düşünerek müteselli oluyorum. Bazı parçalarını Prens'e okudum.[1] "Pek fevkalade, beyefendi, devam buyurunuz" tebrikiyle elimi sıktı.

İstanbul'dan gelen gazetelerin ön sahifeleri futbolcularla güreşçilerin kronikleriyle dolu. Edipler, şairler ne ile meşgul? Onların neye çalıştıklarını Hüseyin Cahid'in "Fikir hareketleri"nde okudum. Cahit, mecmuasında bazı kimselerin sanat foyalarını güneşe tutmaya başladı. Pırlanta süs verilen cevherlerin basbayağı cam parçaları olduğunu gösteriyor. Hurdebinin altına ilk..... yi koydu. Bu genç dimağından ziyade murdar iliğinin ilhamiyle çalışır. Yazdığı girift cinsiyet vakası her gün olağan banalitelerdendir. Cümle âlem gibi kafiyesiz vezinsiz de pek âlâ olur. Mevzu şiirlendirilmekle yükselmez. Bu bir erotisme sarasıdır, bediiyattan ziyade tıbbın bevliye kısmından sayılır.

Bana, «Behey ihtiyar adam, senden böyle kritik beklenir miydi? Edepsizlikte ayıpladığın şairi de geçmişsin!» demeyiniz; matbaada bu satırları hemen makineye veriniz; söyleyiniz, otuz bin işlesinler. Üç gün sonra bir tek gazete kalmaz.

Meşhur bir muganniyeyi dinlemek için dün akşam Helvan'ın tiyatrosunda idim. Evvela bina bana büyük bir hüzün getirdi. Yarabbim, biz derme çatma yapılara nasıl bu namı veriyoruz? Kapıdan adımımı atarken bana bir saraydan içeriye giriyorum hissi geldi. O kadar heybetli bir cephe... İçeride ne yaldız var, ne kırmızı boya... Açık krem taş, demir ve kabartma.

Elimden nezaketle biletimi aldılar. 50 numaralı koltuk. Yarısını alıkoydular, yarısını iade ettiler.

Bina son tahammülüne kadar doldu. Perde açılıp da muganniye çıktığı vakit bir ikinci hayrete de o zaman düştüm. Arkasında topuklarına kadar inen siyah elbise, başı yine o renkte bir kreple kundaklı... Üzerinde ne bir kırma, ne bir boncuk, ne bir çiçek, yalnız par-

(1) Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa.

maklarında birkaç pırlanta parlıyordu. Ümmü Gülsüm... Avrupa'da şan tahsil etmiş Mısır'ın meşhur muganniyesi... Orkestra, bazı yenilikler ilave edilmiş ince sazdır. Gülsüm'ün sade kıyafeti, çok vekarlı tavrı derhal gönlümü cezbetti. Hazin hazin başladı. Derece derece dalgalanarak yükselen pürüzsüz ses sahneyi, parteri, paradiyi kapladıktan başka belli dışarıya taşıyordu. Bir insan gırtlağından otuz kırk kişilik koronun verebileceği kuvvette ses çıksın. Sadadaki bu gümrahlığın tatlılığını sahnelerde bir taraflarını sıkıyorlarmış gibi çığlık koparanların yaygaralarına asla nispet etmemelidir.

Emin olunuz, Refik Beyefendi, gözlerimden iki damla yuvarlandı. Mendilimle yüzümü siliyormuşum gibi yaşlarımı yanımdaki madamdan sakladım. Niçin ağlıyordum? Heybeli iskele gazinosunun sahnesi ve orada vakvaklayan Şamramlar, şamdanlar aklıma gelmişti. Bizde sanat niçin bu kadar sefilleşiyor, bu sefalet önünde niçin gülüp eğleniyoruz?

Helvan İstanbul'un Yeşilköy'ü gibi Kahire'den ekspresle yarım saat mesafede bir kasabadır. Mısır'ın bu köy tiyatrosu İstanbul'da olaylı işte o medeniyet binasından bizde de var diye göğüs kabartabilirdik. Ona nisbetle Darülbedayi çatısı ancak eski vezirlerin kömürlüklerine benzetilebilir.

İncesaz bu kantatrise refakat edebilecek nağmeler fışkırtamaz. Fakat sazı sözü kim dinliyordu ki... Ümmü Gülsüm Araplarla beraber beni de kırdı geçirdi. Zannedersiniz ki ah çekenlerle beraber binanın taş duvarları da beraber inliyor.

Ben yürekten bu kadar samimi alkışı hiçbir temsilde göredim. Arap musikisinin monotonluğuna rağmen (mamafih buna biraz garp çeşnisi verilmiştir). Ümmü Gülsüm'ün nağmelerini dinlerken bülbüller öten cennet bahçelerinde meleklerin salladıkları bir bersöz içinde imişim gibi rüya ve hulya âlemleri yaşadım. Hayat bana uzun yıllardan beri çektiği kasvetlerin acısını sanki bu iki saatin mükâfatiyle ödemek istemiş gibi idi.

Ne olur bizde de gırtlakları müstesna yaratılmış bir iki genç bulunup da şan dersleri görmeye Avrupa' ya gönderilseler... Bazı bazı gazetelerde filan bey veya filan hanımın Avrupa konservatuvarlarında büyük musiki istidadı göstermiş olduklarını okuyoruz; sonra derin bir sükût...

Tiyatroda bir şaheser dinlemedense yarım okka fındık yemeyi daha lezzeti bulanlarımız var. Oynanmak için tiyatroya gönderilen eserlerin kıymetleri getirecekleri hasılatla ölçülüyor. Biz tiyatronun halkı yükselteceğini beklerken halkın onu düşürdüğünü görüyoruz.

Hürmetler.

Kânunusani 1934

13

Taltifkâr efendim,

Size babamın 302 yılındaki telgrafnamesini gösterdiğim esnada o tarihte kaç yaşında bulunduğumu sordunuz. Doğumum 80'dedir. 17 ağustosu akşam ezanı dünyaya gelmişim. Önümüzdeki ağustosun 17'sinde 71'e basacağım.

Hemen hemen bu üç rubu' asırlık hayat sellerinin taştan taşa hırpalaya hırpalaya munsabba indirdiği bereli bir kütük gibiyim. Kopacak son seylabla adem ummanının meçhuliyetine yuvarlanacağım. Bu hiçliğin karanlığı önünde göz kırpmadan nöbetimi bekliyorum. Belki bu kış, belki gelecekte... Herhalde çok uzak değil.

Şairiâzamın hakkımdaki çok taltifkâr ve el yazıları ile olan şiirlerini istemiştiniz; mazrufen takdim edi-

yorum. O güneşin gölgedeki şahsiyetime serptiği nurlar birkaç kalemin benden bahislerine vesile verdi; bazıları büyük şairimizin bu teveccühlerini tenkiden...

Geldim, gidiyorum. Ama yetmiş yıllık varlığımdan ne bırakacağım? Aleksandr Düma Per ölürken oğlundan sormuş:

— Doğru söyle, benden bir şeyler kalacak mı? Oğlu babasını temin etmiş... Fakat bugünkü yıkıcı terakkinin enkazı arasından değil altmışlık yetmişliklerimiz, otuzluklarımız bile böyle bir suale kalkışmak cesaretini gösterebilecekler mi? Üzerinden sekiz sene geçen ibare ifadece tutunameye dönüyor. Biz iki buçuk asırlık Evliya Çelebi'yi okuyup anlıyoruz; lakin otuz yıl sonra bugünkü Türkçemizi anlayacak bir Türk bulunacak mı?

Edebiyatımızın ulu mefhareti büyük şairin lütfen ve tenezzülen fakirhanemi şenlendirecekleri tebşirinde bulundunuz. Bizim kulübeye çıkan dik keçiyolunun önüne kadar araba ile gelinebilir, fakat ötesi... Bu ziyaretin küçükten büyüğe olması kabilse keyfiyetin idaresini müsellem büyük dirayetinizden beklerim efendim.

Samimi selamlar, hürmetler.

26 Temmuz 1934

14

Büyük mürüvvetkârım efendim,

Yine beni iltifatlarınızla iftiharlandırdınız. Münzevi bir rahip hayatı sürdüğüm dağbaşı manastırında halktan uzak, zihnimin ona muayyen bir şekil çizemediği mevhum hâlikle daima karşı karşıyayım. İhtiyarlığın çıkmazına girenlerin Allahtan başka hemdemleri olur mu?

Azizim, o ahiret bahçesini[1] size merhum hakkında kaleminizin lutufkârlığını rica fikriyle göndermemiştik. Yarım düzine fotoğrafı çektirdim, kim gördüyse bir tane istedi, hiç kalmadı. Altı tane daha yaptırdım. Onlar da tükenmek üzeredir. Sizi çok severdi. Zavallı Hulusi'nin yadına vesile olacak mezarından başka bu dâri fenâdan geçtiğini andırtacak bir şey kalmadı. Bu hazin hediyeden siz dostuna da bir tane takdimini sanki onun hatifi sesi bana ihtar eder gibi olmuştu. Mahaza nasıl emrederseniz öyle olsun...[2]

Maalesef son zamanlarına ait takdime değer bir fotoğrafısi de yoktur. Bu ihmal benim için de bir dağ-ı derun olmuştur. On beş sene evveli fotoğraflarla meşgul olduğumuz zamanlardan kalma birtakım prova döküntüleri var. Bunların içinden bir münasibini bulabilirsem kopye ettirtip göndereceğim.

Ölü ve diri bu iki dostunuzu hatırlamanızın ödenmez ebedi şükraniyle ellerinizi sıkarım.

17 Şubat 1936

15

Çok muazzez, çok kıymetli efendim,

Aradım, taradım, ancak bunu buldum.[3] Merhumun hastalığından çok evvel benim kütüphanenin önünde alınmış fotografisi... Vakıa fon pek koyu düşmüşse de çehre ayniyle kendisidir. Kopye edildikten sonra aslın iadesini hassaten rica ederim. Hürmetler, tahassürler, teşekkürler.

H. M.

Hususi bir rica: Lütfen aziz Haberciden[4] soru-

(1) Miralay Hulusi'nin mezarının resmi.
(2) Hulusi hakkında Yedigün mecmuasında yazı neşretmek ve mezarın resmini koymak için üstadın müsaadesini rica etmiştim.
(3) Rahmetli Hulusi'nin resmi.
(4) Haber gazetesi muharriri.

nuz. Evimin tarifinde de benim natüralist kalacağımı neden düşünememiş. Mesleğe hürmeti ticari menfaata müreccah tuttuğumu takdir lazım gelirken bu fazileti bönce bir kusur gibi gösteriyor. Ah, bu gazeteciler... Kalemleri kâğıt üzerinde koşarken dimağlarında kaynaşan düşüncelerin çokluğundan ve perişanlığından nihayet fikri şaküllerini kaybediyorlar... Selamlar, saygılar.

29/2/1936

16

Çok aziz, çok kıymetli dostum, efendim,

Beni bu ihtiyar yaşıma kadar kayıranlar hep bu hayat sahnesinden çekildiler; yapayalnız kaldım; son senelerimde ise elimden tutup beni sendelemeden yürümeye teşvik eden siz oldunuz.[1]

Cevabımın geçikmiş olmasından dolayı affınızı rica ederim. Başka bir işle meşguldum. Elimdeki yazıyı bırakıp diğerine başlamak âdetim değildir.

Bu cevaba[2] dün başladım ve bitirdim. Oraya kaydım unuttuğum noktaları da buraya ilave ediyorum.

Benim çocukluğumdaki mektep kaçaklığımı bilen bir hanım vardır. Yakın vakte kadar yaşıyordu. Naciye ismindeki bu ihtiyar kadın dört yıl evvel Heybeliada'ya Sabri Bey'in evine misafir gelmişti. Beni görmek arzusunda bulunmuş; haber gönderdiler, gittim. İki ihtiyarın bu mülakatı hazin bir tuhaflık aldı. Bana:

— Ayol Rahmi, dedi, senin şöhretli bir romancı olmuş bulunduğunu işitiyorum. Sen bucak bucak mektepten kaçardın; ne vakit okumayı yazmayı öğrendin de meydana bu kadar eser getirdin?

(1) Kendisine olan saygı ve bağlılığımı mükâfatlandıran iltifatlar.
(2) Çocukluk hayatına ait sorgularıma verdiği cevap ki, bu kitap hazırlanırken o notlardan da istifade edilmiştir.

Gülüştük.

Devlet memuriyetine kendi rızamla girmedim. Sansür tazyikının çok artmış olduğu bir zamanda bize şöyle söylediler:

— Ahmet Rasim, Saffet Nezihi, Hüseyin Rahmi... Bu üçünün yazıda devamı matlubu âli değildir. Binaenaleyh biner kuruş maaşla Rasim'i maarife, Nezihi'yi hariciyeye, beni de nafiaya verdiler; terceme kalemine... Bu memuriyette 309'dan 324'e kadar yani on beş sene kaldım. Meşrutiyet ilanının ertesi günü istifa ettim.

Edebiyat hayatımda vasıl olduğum vaziyet ve netice hakkında ne düşündüğümü soruyorsunuz; bunu karşıdan objektif bir tetkikle siz daha iyi tayin edebilirsiniz. Yaşımın çok ilerlemiş olmasına rağmen kalemim henüz peltekleşmedi. İhtiyarlığın gözlerime, kulaklarıma, sinirlerime verdiği zaaflardan dimağımı sakınmış olduğuna ben de taaccüp ediyorum. Bugün eskisinden ziyade yazı talebine maruz bulunuyorum. Kitaplarım işportaya düşmedi. Nakdi vaziyetleri altüst eden mütemadi inkılaplara nazaran teklif olunan üçretler gençlerin aldıklarına nisbetle çok yüksektir. Kazanılmış muharrirlik kıymet ve haysiyetini muhafaza adeta büyük bir fendir. Ben bu fende oldukça ustalaştım.

İhtiyaç sevkiyle çalakalem yazanlar böyle bir kıymet vaziyeti ihdas edemezler. Ben girdiğim yolun ucundaki neticeden hiç gözümü ayırmadan dosdoğru yürüdüm. Bütün tasavvur ve tahminlerim doğru çıktı ve çıkıyor.

Edebiyat hayatında muvaffak olmanın yolu... Bu sualinizi en mühim buluyorum. Kalem ve fikir mesleğine girenler kendilerindeki fıtri istidadın nevini tebellür ettirtmek için daima kendi kendilerini tartarak yoklamalıdırlar. Hangi janra yarıyorlarsa onu tenmiyeden ayrılmamaya uğraşmalıdırlar. Mesela Balzak edebiyattaki kendi fıtri yoluna varıncaya kadar sağa

sola sapıtarak çok zaman kaybetmiştir. Her ağaç meyvesinin kokusu, lezzeti başka olduğu gibi hepimizin de fıtri istidatlarımız ayrıdır. Orijinal olmanın sırrı işte buradan doğuyor. Diğer büyük ediplerin tesirlerine kapılmış mukallitlere büyük değer verilmiyor. Daha mühim cihet dimağımızda kendi fıtratımızın yaratıcı janr kaynağını bulduktan sonra ruhumuzdan koparabileceğimiz verimlerin son derecede itinalarına gayret sebatından ayrılmamak... Daima liyakatimizin en ileri haddine atılmak endişesiyle düşünüp yazmak... Bu çok mühim itinadan ayrıldığımız gün sükutumuz başlar.

Dadaism, fütürism gibi sözüm ona mesleklerin saliki birkaç şuuru bozuğun iddiaları veçhile "kafandan ne kaynarsa, kaleminden ne saçılırsa hemencecik kâğıda dök, en halis fikirlerin en iyi tespit usulü budur" tavsiyesinin saçmalığını anlatmaya lüzum yok. Herkes böyle yazsa okumaya kim yetişir? İyi iş kırk günde çıkar meselinden yazıyı niçin istisna edelim... O halde düşünmek, mülahaza kelimelerinde ne mana kalır?

(1)

İlk büyük telifinizi tebrikle fakir Türk kütüphanesine diğerlerini yetiştirmek himmetinize intizaren hürmetlerimi, sevgilerimi gönderiyorum.

17 Eylül 1936

17

Çok kıymetli, çok muazzez efendim,

Size üstadım demeye hiç tereddüt etmeyeceğim; bu sizi hiç yakışık almayacak surette ihtiyarlatmamış olsa... Çıplaklar'ınızı okudukça kendimin ne kadar göç-

(1) Çıplaklar isimli romanımın intişarı münasebetiyle iltifatlar.

müş olduğumu anlıyorum. Benim geçmiş eserlerim sizinkilerin yanında tıpkı cumbalı, yüklü, şahnişinli, musandıralı kadimden yadigâr kalmış evlere benziyor.(1)

Takdim etmiş olduğum mektuba ilavesini unutmuş bulunduğum eserlerimin cetvelini gönderiyorum. Bunların adları bile Mısırçarşısı kokuyor, değil mi? Hürmetler...

24.9.1936

18

Çok sevdiğim Sevengil,

Anketinize benim de yıllanmış kısık sesimi karıştırmak istemişsiniz. Köhnemiş hatıra mahfazamı yokladım. Talihinize çıka çıka üçe bedel bir tane çıktı. Fakat bu meşhur vaka şöhretine rağmen henüz ineditdir. Şimdiye kadar matbuat sütunlarına geçmiş olduğunu bilmiyorum. Bu bir, iki eksiği öder sanırım.

O sandal dolusu vaka şahitlerinden kala kala bir ben mi kaldım acaba? Bu korkuyu kırk yıl evvel yaşayanlardan bugün sağ bulunanlar varsa belki köşe bucaktan sesime ses verirler.

Azizim, nasılsınız? Altı aylık bir dinlenişten sonra galiba yine kalemi aldınız ele, girdiniz yola... Ah gazetecilik... Bu, ömre süren bir tiryakiliktir.

Çok şirin Fatuş'un bu defa bende bıraktığı intibaı tarif edemem.(2) Bu sefer ayrılırken ben onu öptüm; o

(1) Üstadım şahsım hakkındaki birçok iltifatları bu mektuplardan çıkarıldığı gibi hu satırları da tay etmek mümkündü; kendi eserlerine karşı kendi gözüyle alaycı bir bakışı ihtiva ettiği için muhafaza olundu. Aşağıki satırlar nezaket ve iltifat cümleleridir.

(2) O zaman sekiz yaşında olan kızım.

da büyük babasına bu samimiyeti öpücükle iade etti. Hanım kızımda kibar şatolarda müteaddit mürebbiyelerin ihtimamiyle büyütülmüş, ırki asalet taşıyan bir küçük kontes vekarı var. Yavruyu kutlarken onu yetiştirmekte olan ana babanın muvaffakiyetlerini tebrik de bir vecibedir.[1] Refikanız hanımefendiye hürmetlerimi sunar, tazimlerimle size de sevgilerimi yollarım.

26.9.1938

19

Pek aziz ve lütufkâr efendim,

İhtiyar dimağı çatlak mahfazaya benzer. Bir yandan aldığını, öbür taraftan kaçırır. bu mazerete mebni geçen cuma günü altı buçuk vapurunda verdiğimiz kararı nisyan tehlikesinden korumak için hatırlamak ve hatırlatmak mecburiyeti ile bu satırları karalıyorum. Sizin genç hafızanıza da inanım berkemal değildir. Çünkü günün zihin yorucu türlü işleriyle meşgul olduktan sonra vapurdaki istirahat zamanınızı da gazete mütalasından kurtaramıyorsunuz. Gözleriniz koltuğunuzu dolduran bütün İstanbul matbuatı üzerinden bir seyeran yapıyor. Muhtevası bu kadar kalabalık bir kafanın kronometro intizamiyle işleyebileceğine pek güvenemiyorum doğrusu...

İnsan hali bu ya, unutmuş olabilirsiniz; her iki tarafın da hatıra zaafını takviye için tekrarlıyorum:

Ayın 17'nci cumartesi günü Büyükada'dan 9,15'te hareketle Heybeli'ye 9,20'de uğrayan vapurda Sevengil

(1) İhtiyarlık senelerinde küçük çocuklara karşı derin bir şefkat hissi uyanmıştı; ölmüş eski bir dostunun küçük yetim çocuğu Mâlik'in Boğaziçi Lisesi'ne yerleştirilmesine önayak oldu. Çocuğun zekâsını, gayretini meth ede ede bitiremezdi.

ailesiyle mülaki olmak[1] şerefinin şimdiden duyduğum sevinci ile hürmetlerimi teyiden arz ederim efendim.

12.8.1940

20

Bundan evvelki yazdığım mektuptaki cumanın cumartesiye atılması tarih yanlışlığından ileri geliyor. Geçen cuma günü vapurda bu gezintiyi kararlaştırırken aramızda şöyle bir söz geçmişti: Gelecek haftanın yine bu aynı gününde...

Binaenaleyh tarih sarihti. Fakat yine söz arasında siz ayın 17'inci günü demiştiniz. Yahut benim çakar almaz kulaklarım böyle anlamıştı. Düştüğüm bu iştibahı düzeltmek için size evvelki mektubu yazdım. Hizmetçi işe dalarak zarfı gününde yerine götürmeyi unutmuş. Geçen akşam vapurda Safver'e[2] tesadüfünüzle bu yanlışlık patlak verdi. Her ne ise aşk ile şevk ile bir daha tekrarlıyorum: Ağustosun 16'ncı cuma günü 9,25 vapurunda birleşmekle müşerref olacağım.

Bu defa herhalde tarihi şaşırmayacağıma emin olabilirsiniz, hürmetler.

14.8.1940

(1) Mevsim yazdı; ikimiz de Heybeliada'da oturuyorduk. Hüseyin Rahmi bizi Sarıyer'e Bentler'e gidip birlikte yamek yemeye ve gezmeye davet etmişti. Etler pişirtti, dolmalar doldurttu, meyveler aldı; Heybeli'den Sarıyer'e taşıttı, orada sularda oturup yedik.

(2) Yeğeni.

Fatih'in Türbesini Ziyaret

Doksanını aşkın olduğu ifadesinden anlaşılan, tanımadığım bir muhterem pirifanı tarafından bir mektup aldım. Edayı beyanda rakımülhuruf gibi yaşlı. Okuyucuları daha başlangıçta altmış bu kadar satır sonra gelen haberin üzüntülü bekleyişinden kurtarmak için ben bu hasbihalnamenin mümkün olduğu kadar aslındaki antikalığı bozmamaya uğraşarak anlatmak istediğini çözdüm. İfade bağlantısını küçük küçük makasladım. Sultan Mahmut'u (Adli, belki Mustafa-ı Rabi, ihtimal Selim-i Salis) devre-i münşeatından yadi-gâr kavuklu, mücevvezeli, destarlı, iri fesli, kelime, tabir ve teşbihleri biraz yeni edebi zevke göre tabir ettim. Buna cüretim, maziye hürmetsizlik değil, uzunca olan makalenin okunmasını temin içindir. Bu iyiniyetim affolunur ümidindeyim.

İşte mektup;

"Efendi,

Ben dolab-ı hayatın edvarı sininde döne döne bir antika oldum. Tarihi valadetim 1200... efem?.. Erkamı müteakıbeyi çizmeye pek cesaretim yok. Bugün 1355 senei hicriyesindeyiz. Son ahat hanesini aşerata iblağ edebileceğimden o kadar ümitvar değilim. Ecel bu rakamların arkasından bana sırıtıyor. Pek yüz yüze geldik. Hatta, şikârlarını pençei bazicelerinde üzen sübba gibi benimle mülatafaya başladı. Bende bir asırlık adam olmak inadı var. Hamdenlillah şükufe-i ömrünü yüz adedi ile desteklemeye bir şey kalmadı. Yaşımı haber vermek, ölüme vazifesindeki ihmali ihtar gibi geliyor. Ben onu her gün düşünüyorum. İsterim ki o beni biraz daha unutsun.

Medeniyetin müzehhaneler tesisinde akledemediği bir noksanı var. Oralara hep mazinin cansız timsal-

lerini dizeceklerine benim gibi canlı asırları söyletmek için de biraz yer ayırmış olaydılar. Biz geçmişi yalnız eşkâlen değil, lisanen de ifade ederdik.

Her memleketteki bu canlı antikalar rişte-i tahassüsleri geriye merbut, halden maziyi gören mütekellim birer vesika-i tarihiyedir. Yeniçeri karavanasından çorba içmiş, samur kürkü, murassa hançeri, sorgucu ve hatemi ile sedefli seririnde mehabet-nişin Selim-i Salis'in veçh-i sabihini görmüş, ziruh bir nakil-i tarihinin karşısında acaba yerden çıkmış, paslı antika parçalarını rüyetten ziyade huşu ile mütehassis olmaz mısınız? Bilmem sünühat-ı maziyenin bize bahşettiği huzur ve halavet nedendir? Düşününce şunu buluyorum;

Sekenesinin velvele-i hayatı sönmüş, ırkı, nesli münkariz olmuş, asırlarca topraklar altında medfun kalmış bir harabenin otlar bürümüş bisakf duvarları, mail sütunları, çıplak kemerleri önündeki lal ve mütehayyir tefekkürat-ı amikamız nedir? Hiç şüphe yok ki bu manzaranın hüzünbahş, derin azameti, maziden istikbale ait bize verdiği ders-i hakikattedir. Toprakları bir milleti medeniyeti ile tantanası ile beletmiş bu geniş mezar bize mukadderatı beşeriyenin bir sahife-i ibretamizini okutuyor. Tarihin ikmal-i dürus için bu makberleri didik didik karıştırıyor. İnsanlar meçhulatı müstakbele kadar, derece-i kesafeti buhar-ı zamanla gittikçe artan malumat-ı maziyeyi de merak ediyorlar. Mehmaemken ileriyi keşfetmek için geriyi iyi bilmek lazım geliyor. Kıyas-ı hayat hep bir değil mi? Kübra, sugra, netice..

Oğlum gel, bütün akranı serd-i zamanla devrilmiş cidal-i ömür dediğim şevahik arasında hemen münferit ve şerefraz kalmış şu karlı tepemden, ecdadının açtığı kişverleri seyret. Başın dönmezse Adriyatik sahillerinden başla. Asya-i Osmani'ye geç, bir lam elif çevir. Irak'a in, yine garba dolan. Altın zümrütten mahluk sinei harini Akdeniz'in dalgaları ile ıslanan Afrika sevahilinde maneviyati mühibeleri hâlâ sair Türk süvarilerinin şehametlerine karışarak Tunus'lara kadar

git. Nehirleri, dereleri, dağları, vadileri, toprakları, taşları isticvap et. Cihanın bu en vasi kıtalarında serpili yatan Türk şühedasının menakıb-i celadetlerini hepsi sana hikâyet ederler.

Dinle, düşün, bu tabı tarih sahalarında kahraman ecdadının hatıraları ile musafaha et? Ruhun onların hamasetlerinden ateşlensin, ahlakını düzeltmek, eski mertlik ve kuvvetini iktisab için bu maneviyetlerden istimdat eyle. Bu mülk-i meftuhun her tarafında onların bükülmez elleri ile dikilmiş manevi abideler, unutulmaz hatıralardır ki Türk denince düşmanın kalbine bugün sarsıntı veriyor. Hâlâ onların Türklük namına izafe ettikleri heybetle yaşıyoruz.

Sana coğrafyadan, tarihten bahsedecek değilim. Biz, o mazinin filizleri, damarlarımıza o derin köklerden gelen feyyaz, usare-i milliyeyi birçok fena aşılarla bozduk. Biz ne idik? Ne olduk? Kanımızın eski halisiyet ve kuvvetini iadeye çalışalım. Islah-ı nefs ve nesil edelim.

Evvelden Fransa kralı ne idi? İngiltere hükümdarı kim oluyordu? Padişahlarımız mükalamat-ı tahririyelerinde bunlarla nasıl konuşurlardı? Bu büyük asaleti tarihiyemizi niçin unuttuk? Kim olduğumuzu, tarihimizin sahahif-i müessiri önünde düşünelim. Irki izzet-i nefs, kanlarımızda yine dalgalansın.

Liva-i zaferimizin dolaştığı afakıbaideye şed u rahl sence biimkânsa sünuhat-ı maziyye ile ikaz-ı fikir ve vicdan için Hazret-i Fatih'in, Yavuz'un rımad-ı muhibleri uyuyan türbelerini ziyarete git. Müze temaşa eder gibi sathi bir nazarla bakma. Bu bir ibadettir. İbadet ruh ile olur. Beşeri gaflet-i müstevliyeden silkinecek, inkişaf-ı hissiyet istidadın varsa görünmez meleklerin buhurdanlarından intişar eden bir bu-i manevi etrafına yayılır. Ferişte (kanatlarının) refrefeleri ruhunu yelpazeleyerek uyandırır. Yavaş yavaş bu şebikelerin etrafında tarih meşalelerini yakar. Geçmiş asırların dumanlı, kanlı, zaferli, şanlı afak-ı şükuhu açılır. Büyük mazimizin kuvvet, tefevvuk, ihtişam âlemlerine

girersin. Hücum, baskın, melhame levhaları önünde devreder, Osmanlı süvarilerinin tolga, kalkan, mızrak ve geniş özengileri ile harp sahalarında rüzgârlarla yarıştıklarını görürsün. Bize emanet için üzerlerine kanlarını akıttıkları topraklardan, süzgün fakat memnun gözleri ile şüheda sana bakarlar. Bastığımız bu yerlerin her karışını bir şehidin ruhuna medyun olduğumuzu anlarsın.

Tarihin bu kadar muhayyer-ül lukul şanlarını, zaferlerini ıdlağı ihtiramı içinde uyutan şebike nazarında büyür, büyür. Dünyalara sığmayan bu ululazmın heybetli sandukasından hâlâ asırların mukadderatına hâkim olmak azameti tayaran ediyor zannedersin.

O türbede bu maneviyat-ı münebbihe ile temasa gelen hissiyatın pasından temizlenir. Ruhun açılır. Maziden ibretbeyn olan gözlerin yakaza-i istikbal için incila bulur. Arkanı önünü görür, kim olduğunu bilir. Ecdadından mevdu vazife-i hayatiyeni anlarsın.

Bu maneviyet-i ruhaniye içinde hissiyatın yükseldikçe cezben artar. Lahuti bir âleme geçersin. Kendini, bülbülleri mefahirimizi terennüm eden, gülleri vatan kokusu neşreyleyen, evrak-ı eşcarı milliyetimizin birer divançe-i eşarı bir hadika-i firdevsde bulursun. Şura-ı salifemizden bugünkü Kemal'lere, Ekrem'lere, Hamit'lere kadar milletin fazailini, mekarimini, cerihalarını, elemlerini feryad eden cazim-i nazmiyemizin maneviyatı da bu sanduka-i azametin etrafında tairdir. Çünkü ruhlarımız, eflak-i hamaset ve fazilette bunların bize taktıkları kanatlarla uçabilirler. Hazret-i Fatih'in seyf-i celadeti barika saldıkça saçılan alevler arasından şuaramızın sanihatını okursun. Mesela Baki'nin Sultan Süleyman için söylediği:

Kıldı feraz-i kenkere-i civegan
Layık değildi şanına hakka bu hakedan
Mürg-i revanı göklere erdi hüma
Kaldı hadid-i hakte bir iki istihvan

Ve Kemal'in;

Git vatan-ı Kâbe'de siyaha bürün
Bir kolun Revza-i nebiye uzat
Birini Kerbela'dan Meşhed'e at
Kâinata o heybetinle görün

Aç vatan sineni Allahına aç
Şühedanı çıkar da ortaya saç

Manzum levhası murdan bir avihte-i semavi gibi görünür. Enzar-ı cezbedarında o türbenin kubbe-i kudsiyeti göklere kadar açılır. Tarihimizin afak-ı zaferinde kanlar, dumanlar, şimşekler arasında hilalin düşmanının bağrında temevvücünü gördüğün bu şehr-i ayin mazinin nurlarına müstağrak olduğu esnada Fatih'in mahfaza-i uhreviyesinden bir hutbe yükselir. O zaman tüylerin ürperir. Hazret-i Padişah'ın deryaya at sürüşü lavha-ı fatihası gözlerinin önünde canlamr. Pay-ı azminde Haliç,[1] fevk-i serinde zafer için meleklerin hazırladıkları resm-i tetvic, işte bu ikisinin ortasını feth-i mübine doğru tair bir şehsuvar-ı asumani piş-i cezbe ve hayretinde berk vurur. Bu celadet-i taireyi diğer şehsuvaran-ı zafer peyması, bu şems-i fethin peykleri takibeder. Gökler süvarilerle dolar. Firdevsi'nin Şehname'sindeki müzehhep kanatlı süvarilerin tayeranı saha-i imkânda tecelli ediyor sanırsın.

Refrefsuvar Osmanlı cengâverleri Bizans'ın afakını istila ederken mahsurların muhasırlara ilka-i havf ve dehşet için şehrin barularında dolaştırdıkları haşa ümmüallah'ın ser-i zinnetindeki envar-ı iklili söner. Bütün halaslarını tac-ı füruzanının kerametinden bekledikleri sahte Meryem, Fatih'in ateş-i celadeti karşısında münkesif olur.

Fatih'in hitabesi nedir? Bunu benden değil, incilaı hissiyet-ı samimiyetle o makam-ı heybete git. Tevekküle var. O sandukanın azamet-i sükûtundan dinle. Ziyaret-i türbedar-ı gaflet, gözlerle kubbenin nakış ve

(1) Asıldaki bu seçmeleri bozmaya kıyamadım.

zehebini, avizesini, merkadin şallarını, gümüş şamdanlarını temaşaya denmez, orası sim-ü zer teş hirgâh-ı bedestan kubbesi değildir. O tak-ı füruz altında bir celadet-i tarihiyye uyuyor. Mülaki olacağın onun maneviyatıdır.

Dimağında tarihimizin şelale-i envarı, meşammından bir bû-i ulviyet, asabında bir raşe-i yakaza, türbe-i şerifeden çıkarsın. Sekiz on adım atar atmaz yığın yığın pastırma, yağ, peynir, et, balık, her nevi sebze, meyve kokuların etrafını alır. Oradaki türbenin kudsiyetinden bihaber meşgul-ü ahz-ü ita cari bir nehr-i hayat aşağı yukarı akar. Camiin abdest muslukları önünde ayaklarının kirlerini yıkamak ibadeti ile iktifa eden bir halk görürsün. Tezyid-i fer-i iman ve ruhaniyet için o türbenin maneviyatından feyizdar olmayı bu ahaliye öğretmek istersin.

Fatih türbesi, hürriyet-i mukaddese bizim ziyaretlerimizden tezyid-i şeref ihtiyacından değildir. Çünkü onlar bizatihi gaye-i kudsiyettir. Zeng-i uyun ve kalbimizi silmek için biz onların muhtaç-ı maneviyetiyiz.

Birtakım halkımızın halet-i ruhiyesi tuhaftır. Yirmi sene evvel yeniçeri kıyafet hanesini görmeye gitmiştim. Benimle beraber dolaşan seyircilerin maksad-ı vürudlarını tetkik etmek istedim. Kılıksız gencin biri kulluk neferinin ızgara üzerinde kızarttığı mısırları muayeneden sonra (pek bayat) dedi. Ben de taze olmadıklarına hamdettim. Mevsim soğuktu. Sırtı yufka, cepleri tehi zatın biri defterdar efendinin çedik papuçlarına inen boy kürkünü göstererek:

— Fıkara dışarıda soğuktan titriyor. Bunlar cansız kalıplara samur giydiriyorlar, itirazında bulundu.

Hatırat-ı maziye ve muasır-i milliyemizi canlandıracak ve ruhlarımızı bu maneviyatla mağrur edecek müze müesseselerimiz çoğalırsa bunları ziyaretten maksat kürk mankeni, mısır kebabı görmek olmadığını bilmeyenlerimiz de anlar, tenevvür ederiz.

Hüseyin Rahmi
İkdam Gazetesi
25 Kasım 1917

BEN DELİ MİYİM? ROMANININ MAHKEMESİ VE HÜSEYİNRAHMİ GÜRPINAR'IN SAVUNMASI

Yarım Akıllılar Hakkında

MAZHAR OSMAN BEYEFENDİ'YE

Sayın efendim;

Huzurunuza çıkaracağım mesele ihtisasınız içinde bir konudur, yeni değildir. Zaten bu dünyada yeni bir şey yoktur. Bilgimize erişen ürünler bu kâinat kadar eskidir.Fakat nedense Avrupa'da modası geçmiş fikirlerin filizleri bizde yeni yeni sürer.

İlim, fen, edebiyat, şiir, sanat dallarımızda bir kuraklık, bir kısırlıktır gidiyor... Çevrenin bu inatçı kabız hali içinde kafa ve kalemlerimizden her ne kadar bazı kavruk ham, piç, miç kırıntılar saçılıyor ama bunlar hıyar gibi tatsız ve gıdasız şeyler, kanımızı beslemiyor...

Sebebi sizce de malum. Çünkü sayılı bazı müstesna kişilerden başka bizde âlim yetişmemiş... "Pedan" var, tartışma var, ama marifet yok, bol bol iddia var, bilgi yok, öğünme derseniz alabildiğine... Çok defa bu cehlin öteki cehli, cahillikle yermesine rastlıyorum ve müteessir oluyorum.

Edebiyat alanında mağrur tavırlarla ve eserleriyle perende atan kalem erbabına dikkat ediniz, daima aynı fantezi, aynı bulutlu ifadeler, aynı ışıksız sarsak fikirler, kayadan kayaya yalpa vuran gülünç dipsiz iddialar, "savulun çarparım" naraları hem de sarhoşça saldırışlar...

Evet. Edebi makalelerin genel görünüşü baş ağrısı reçetesi gibidir. Formülünü vereyim: "Bodler", "Stan Mallarme", "Jan Morea", işte bu kabil batılı (frenk)lerin edebi zümreleri içinden abideleşmiş birkaç isim sayıp döktükten sonra, bu nefis türlüyü Çin, Hind, Roma ve Yunan mitolojisiyle bir güzel salçalarsınız, işte bu tabakla halka güzel bir şölen vermiş olur, ayrıca ilim ve zekânızı da ispatlamış olursunuz. Hamer, Dante, Shekespeare, Goethe, "anterme"lerini de unutmamak

gerekir. Bu ünlü hevenklerle kurduğunuz yüce çardağın semavi gölgesi altında coşarak yazar yazar çizersiniz. Ama bu heyecanın ateşi yalnız kendi damarlarınızda kalır, dışarıya bir zerresi bile nüfuz etmez. Çünkü o sahte bir "alaz"dan başka bir şey değildir. Bu saydığım ünlü isimler makaleden çıkarılmış olsalar, sermaye hemen kediye yükletilir, ortada bir şey kalmaz...

Ben bu bayları kendi hülyaları içinde bırakarak maksada geliyorum: Bendeniz, biraz "determinist" kafalıyım. Buna dilimizde kısaca «muayyenlik ve açık seçiklik» diyorlar. Bizde her yazar kendi keyfince rasgele ıstılah ve çeşitli deyimler ortaya atar, sonra da her şey karmakarışık olur, işin içinden çıkılmaz, şaşırmamak için kelimenin Fransızca'sını gözden kaçırmamalıdır. Mesela, ben kendi bünyemin yaradanı değilim, anamdan ve babamdan eyi ya da kötü şeylere vâris olmuşumdur, belki de silsilemde birkaç deli vardır. Kendi irademe ve kudretim dışındaki bu oluşa ilaveten kucağında büyüdüğüm çevre beni hangi kalıba dökmüşse o şekli alarak, terbiyeli, terbiyesiz, ahlaklı, ahlaksız, fâzıl, âlim, faydalı ya da cahil, kepaze muzir bir kişi olarak yetişmişimdir.

Azizim doktor. Şimdi sorumlu olmak ya da olmamak problemi karşısında bulunuyoruz. Biliyorsunuz, mesele çok nazik... Hayli zamandır uğraşarak yeni bir çalışma içine girdim, ama düşüncelerimde henüz bir istikrar yok... Bu durumu şöyle daha iyi anlatabilirim. "Ben Deli miyim?" adlı bir yeni hikâye kaleme alıyorum. Bu hikâyedeki tipleri tabiatta oldukları gibi tespite çalışıyorum. Bir ressamlık yapacağım, hiçbir şey icat etmeyeceğim, mümkün olduğu kadar sadık bir kopyacı olacağım. Ağır gelsin diye terazinin bir kefesini bastırmayacağım. Halk hikâyecisi olduğumdan, ilmi ve fenni deyimlerden, havasa ait gereksiz tafsilattan kaçınacağım.

Biliyorsunuz, tam delilerin teşhisleri tabelalarına yazılmıştır. Bunları şifa evlerine kapar ve kendimizi onların deliliklerinden koruruz. Konumuz serbestçe

her yanda dolaşan cinayete müstaid yarım delilere dairdir. Bu mesele sosyal konularla ilgili yazarlar, uzman doktorlar arasında çatal-çutaldır. Çünkü bu yarım akıllıların sayısı her türlü tahminlerin üzerindedir. Komşularımızda, yakınlarımızda, her gün selam verdiğimiz, ellerini sıktığımız kişiler, memurlar, esnaf arasında her yerde, her işte, bunlarla karşı karşıyayızdır. Bir bilinç kontrol aleti keşfedilip de hepimize tatbik edilse, belki sizde de, bende de, telaşımızı gerektiren eksiklikler görülür.

Hiç şüphesiz bu meseleye bütün derinliklerine kadar vâkıfsınız. Benim pek az bildiğim şu ki: "GRASE" ve taraftarları, yarım delilerin cezalarını, akıllarının eksikliklerine göre tespite çalışıyor ve ortaya bir sorumluluktan kurtulma hakkı çıkarıyorlar. Amaçları bu yarım delilerin cezalarını hafifletmektir. Eski Fransız ceza kanununda (1838), sorumluluk ya da sorumsuzluk hakkında bir açıklık yok. Fakat fennin ilerlemesi ve uzmanlar tarafından mesele derinliklerine inilmeye başlayınca, işin önemi artıyor, 1907 Ocak ayında teklifler mecliste oya sunuluyor. Bu işe muhalif yazarlardan birkaçının yaptıkları itirazları özetle kaydediyorum:

"... Her cani bir delidir. Bu sebeple, canilerden söz açılınca, 'mesuliyet' kelimesini ağza almaya gerek yoktur. Her cani cinayetinin derecesine göre aynı cezayı görmelidir. Çünkü cani ile (mecnun) deli tabirleri aynı manayı taşırlar. Cani, ya da deli sözü yoktur. Cemiyete zararlı olmak maddesi vardır. "Emil Fake"

"Cinayetin tarifinin 'yarım delilik' olup olmadığını düşünmemize ne gerek var? Bir cani'nin cinayeti işlediği sıradaki iç mücadelesini tayine cemiyetin ihtiyacı yoktur. Paramızı; tıbbi çalışmalarımızı birtakım şuuru bozuk canilerin korunmalarını tetkike sarfetmek yerine daha yararlı işlerde kullanmalıyız. Sorumluluğu hafifletme meselesi, ceza kanunu açısından hiçbir yarar sağlamaz. Bu sırf ilmin yetki alanı içinde kalan bir şeydir. Doktorları, psikologları ilgilendiren bir konu-

dur. Hukuk adamlarını yargıçları değil... "Piyer Buden"

"Hâkimler hükümlerini Ceza Kanununun 64'üncü maddesine uydurmalı, meseleyi çözmek için ayrıca uzman hekimlere başvurmak gereksiz olmaktadır. Çünkü konu, onların yetki alanları dışındadır." "Eme Lövu"

64'üncü maddede yarım delilerin sorumluluklarını hafifletecek hiçbir açıklık olmadığından bu hususta yapılan Cenova Konferansı, müzakereler sonunda, cinayet işleyenlerin ruh halleri hakında bir iştigal; kesinlikle reddolunmaktadır. «Caninin fiili cinayetiyle ölçülür.»

"Hâkimler tarafından sorumluluk konusunda fikirleri sorulan uzman hekimler, yaptıkları toplantıda bu konuda hiçbir mutalaa ileri sürmemeye karar vermekle çok isabet etmişlerdir."

"... Bir yanda katiller, öte yanda da öldürülenler var. Öldürenin dengesizliği, cemiyetin ortadaki cinayet hakkındaki üzüntü ve kaybını önleyebilir mi? Benim beynimi dağıtanın bir apaş ya da deli olmasında benim için ne fark var?.. Bence önemli olan yaşamaktır. İşte bu kadar..." "Remi Dö Gurmon"

Grase diyor ki:

"Bir delinin kafasındaki hastalıkları ve onların acınacak hallerini yalnız doktorlar bilirler. Onlar bu meseleyi terk ederlerse, kimse iştigal etmez. Zavallılara çok yazık olur..." Şimdi konunun daha nazik bir noktasına geliyorum. Yine Grase diyor ki:

"Yarım delilerin dimağlarının bütünüyle bozuk olması gerekmez. Bunların çeşitli ruh merkezlerinde asabi bozukluklar vardır. Yani bu asabi merkezlerinden bazıları çok zayıf ama, bazıları da çok kuvvetli olabilirler. Hatta o kadar ki, bu dengesizlerin, birtakım uslu akıllı tanıdığımız dengeli kimselerden çok daha parlak hizmetler verdikleri ve cemiyete yararları dokundukları görülmüştür."

Gerçekten olduğu gibi, tarihi karıştırırsak, seyahatte, askerlikte, edebiyatta, sanayide hasılı her branşta Grase'nin bu hükmünü müspet örneklerle görmekteyiz.

Bu dar sütunlara bu hususta bu koca konu hakkında bir zerre sıkıştırmanın bile mümkün olmadığını görerek üzülüyorum. Grase'nin bu parlak nazariyesine rağmen ben, toplumun bu yarım delilerden faydadan çok zarar gördüğüne inanıyorum. Çünkü bunlardan beş tanesi, talihin lütfuyla ve pek müstesna şartlarda faydalı olsalar dahi, beş yüz tanesi türlü türlü zararlar meydana getirebiliyorlar.

"Cenova toplantısı kararlarına göre, yalnız herkese eşit şekilde ceza Kanununun 64'üncü maddesi tatbik edilecekse, cinayet vakalarında delilerle akıllılar arasında hiçbir fark gözetilmemiş olur, buysa hiç doğru değildir. Bütün canileri deli farz etmekle işin içinden çıkılmış oluyor, bu çok acı bir sonuçtur.

Halbuki mesele, şu düşündüğümüz iptidai şekilden çok daha naziktir. Hareketlerinde sorumlu, sağlıklı kişilerle, sorumsuz deliler arasında, ne sorumlu, ne de sorumsuz orta derecede hastalar bulunduğunu artık inkâra gerek yoktur sanıyorum. Bu gibilerin sorumlulukları sağlıklı kişilere nazaran daha hafif olmalı değil midir?

"Mesuliyet=neuroe"lerin[1] işlemesiyle, meydana geldiğinden, eğer (nöron)lar sağlam iseler, sanık hareketinden sorumlu olur, hasta iseler sorumlu olmazlar."

"...Deliler insanlığın talihsiz çocuklarıdır. Bunların varlıkları, cemiyet için zararlı dahi olsa tedaviye muhtaçtırlar ve tedavi edilmelidirler."

Zararlıdır diye bir deliyi kuduz bir köpek gibi itlaf edemeyiz. Bu zavallılara hastalıklarının gerektirdiği şefkati göstermek en insani ve medeni bir icaptır."

Nöronların sakatlığı, ya da sağlıklı oluşu hakkında tetkikler yapılıyor, ama bu çalışmalar meseleyi çö-

(1) İlerleyen asabi tenbihler.

zümlemeye yetmez. Grase'nin "demifous ed pemiresponsable" isimli eserinden sonra bu konuda (bugünkü görüşler hakkında) yeni bir bilgim yok.

Meselenin ilmi yönü hakkında kanaat yürütecek yetkiye malik değilim. Bu yetki tamamen sizindir. Ben yalnız bu feci davanın toplum açısından önemi üzerinde ve iki tarafın iddiaları önünde şaşırıp kalıyorum. Evet, delilere acımalı... Bu, insanlık borcudur. Fakat her iyi şey yanlış kullanılırsa berbat olur. Turlakyan davası henüz hatırlarımızdan çıkmadı. Deliliğin verdiği sorumsuzluktan yararlanarak, yaptığı işten tam sorumlu olan adi bir cani kurtarıldı. İngilizler kanunu bu şekilde lekelemeksizin de korudukları kimseleri salıverirlerdi. Görüyorsunuz, içine kötülük girmemesi için uğraşılıp konulan usuller bir gün karşınıza ters çevrilerek nasıl zararlı hale konuluyorlar?...

Turlakyan davasından sonra, delilikten bahsederek canilerin kurtarılması savunma organlarınca adeta moda haline geldi.

Bu yarım akıllıların birçok türü vardır. Bazıları aptal görünüşlü, zararsız, sessizdirler, bazıları tenbeldir, bazılarında türlü türlü meraklar vardır, kötü alışkanlıklara müpteladırlar. Bazılarında ise, kendine dalma, "hülya kurma" hastalığı daha ön plandadır. Bir kısmı geçimsiz, hırçın, çabuk kızan, bir hiçten parlayan atan patavatsızdırlar. Bunlar arasında çeşitli mesleklere mensup olanlar, büyük küçük memuriyetlerde bulunanlar görülür. Bazıları devlet makamlarına verilmek üzere, devleti ıslah amacına dayalı planlar taslaklar tanzim etmek hevesindedirler. Aralarında hükümeti tenkit etmek hastaları çoktur. Muhterimler de bunların arasında yer alır, bunlar bu uğurda servetlerni batırırlar. Büyük yatırımlar yaparak giriştikleri ticari işlerden ziyan ve iflaslara çıkarlar. Vakitler hep boşa akar gider, bir bölümü de sergüzeşt meraklısıdır. Serserilik zevk verir onlara. Hikâyemdeki hedefim, tımarhanedeki deliler değil, işte bu gibi serbest gezen delilerdir.

Sayın Doktor..

İhtisasınız ve bilginize verilmiş hastalarınız üzerinde her günkü görevinizi yaptıktan sonra, dimağ denilen yumuşak maddenin maruz bulunduğu türlü afetlerle henüz zihniniz meşgul iken, geniş tedavi yerinizin penceresinden dışarı baktığınız vakit, gördüğünüz kırmızı damlardan birçoğunun altında, doktorsuz, tedavisiz, kontrolsüz birer küçük tımarhane olduğunu belki düşünürsünüz... O aile yurtlarında, o kiremitlerin örttüğü damlar altında gülünecek, ağlanacak ne vakalar ve dramlar cereyan ediyor. Sarhoşluk felaketleri, aşk delilikleri, ümitsizlikler, iğfaller, intiharlar, karı-koca geçimsizlikleri. Sonra gazetelerde okuyoruz: Şakalaşırken, gülüşürken birdenbire iki taraf arasında bıçaklar çekilmiş, göğüslere saplanmıştır. Bazan yoktan bir iddia, bazan da sebepsiz bir tahkir, bazan para ve bazan da beş kuruş etmeyen bir fahişe için kanlar dökülmüş, yuvalar yıkılmıştır.

Bir cana kıymaktaki felaketi hiç akla getirmiyorlar. Ve galiba buna dair de müktesep hiçbir bilgileri yok. Tıynetlerindeki canavarlık insanlık duygularını bir anda yok ediyor ve bilinçsiz birer çılgın oluveriyorlar... Cinayeti, cinnetten (delilikten) mefhum olarak ayırmayanlara bazan hak vermiyor değilim. Cinnet, cinayet deyimlerine ben üçüncü bir kelime ekleyeceğim: "Cehalet...

Birkaç kuruşa tamah ederek öyle adice yapılmış cinayetler var ki, adamlar güya tavuk boğazlamış gibi elinin kanını silmeden gidip mahalle kahvesine oturuyorlar. İki saat geçmeden de şıp diye yakalanıyorlar, ilk sorgulamada neticesiz inkârlardan sonra itirafa mecbur oluyorlar, birkaç lira için sonunda ya bir darağacı, ya da en hafifinden on beş yıl kürek cezası... Katil yalnız kıydığı hayata değil kendi canına da hiç acımıyor, her şey adileşti, cinayetler de öyle...

Siz, hayat için hizmet edenler "çok adam doğsun" diye uğraşıyor, sağlıklı yaşamak için didiniyor az kişi

ölsün istiyorsunuz ama beri yanda bu amacınızın tersi olaylar arttıkça artıyor.

"Lombrozo" cinayetin dar bir (deterfism)e tabi olduğunu ileri sürüyor. Bazı suçları kaçınılmaz vakalar gibi gösteriyor. Sonra cani doğanları rasgele ve tesadüfen suçlu olanlardan ayırıyor.

Doktor. Delilerin çok belli bir kısmıyla uğraşmaktasınız. Ama gördüğünüz gibi asıl azılılar dışardadır. Hem de tabancalarını, kamalarını ceplerinde taşıyorlar, bir küçük menfaat veya kızgınlık uğruna hiç düşünmeden yapıştırıyorlar.

Ben bu serbest gezen yarım delilerden hikâyeme iki tip aldım. Biri pek ince muhakemelere muktedir ve kendisinin deliliğinden şüphesi bulunmayan bir kaçık. Bir bakıyorsunuz deliliğinin zararı kendi nefsinden dışarıya taşmadan tam bir sağlıklı centilmen gibi hayat sürerken, kendi ruh haline göre kaçınılmaz bir teessürün baskısıyle birden cani oluveriyor.

Şuursuzluğun zavallı yüzlerdeki hazin ve tesirli ifadesini belirten ünlü tablolar vardır, POL E RUYO'nun L' İNCONNU gibi, yine bu konuyla ilgili tüyleri ürpertecek romanlar da yazılmıştır.

"Ben Deli miyim?" başlığıyla karaladığım sahifeler de naciz birer tecrübedir. İhtisasınızdan yararlanmak için eserimin sayın şahsınıza ithafıma müsaadenizi rica ediyorum.

Hüseyin Rahmi
3-6-1924 Son Telgraf

Suçlama Değil, Saygı
(İttiham Değil İhtiram)

Tercüman-ı Hakikat'ın İstanbul halk edebiyatına kumanda ettiği günlerden biriydi. Hoca-i Evvel, büyük başını eğmiş, çalışıyordu. Odaya ince yapılı kumral, ufak tefek bir genç girdi; utangaç, çekingen adımlarla yürüyerek Hoca'ya yaklaştı. Ve elindeki kâğıtları hep aynı tereddüt ve heyecan ile ona uzattı. Anlaşılıyor ki tercüman edebiyatının fikirlere hâkim olduğu devirde basın mensupları büyüklüğe şimdikilerin verdiği manayı vermiyordu. Ve onların genç kalemleri okuyacak boş vakitleri vardı, Ahmet Mithat Efendi, kumral genci dikkatle süzdükten sonra uzatılan müsvetteleri aldı, okudu, düşündü ve sordu:

— Bunları sen mi yazdın?

— Evet, efendim, ben yazdım,

— Şurada gözümün önünde devamını birkaç sayfa yazar mısın?

— Yazarım.

— Peki, işte Halep, işte arşın, haydi bakalım.

Kumral genç orada, Hasan Mellah müellifinin gözü önünde eserinin alt tarafından bir iki sayfa yazdı. Üstad bunları evvelkilerle karşılaştırdı ve hükmünü verdi;

— Sende espiri komik var: Bu alanda çalışırsan büyük bir hikâyeci olacağın muhakkaktır. Eserini gazetede yayınlayacağım, istersen seni Tercüman'a daimi yazar yapayım.

O genç, ilk yazısından beri süratle yükselerek tıpkı üstadın tahmini gibi Türk milletinin en büyük hikâyecisi mevkiine geçen üstadımız Hüseyin Rahmi Bey'di ve Tercüman'da tefrika edildiktan sonra, kitap halinde basılan eser, üstadın ilk eseri (Şık) idi. Bütün edebiyat üstadlarının ilk eserleri meydandadır. Bu eserler umumiyetle ya kendilerini izleyen eserlerin en iptidaisi, yahut en üstünü olurlar, yazar ya ilk eserin-

den başlayarak gittikçe yükselerek nihayet son merhalesine ulaşmış, yahut ilk eseri ile son kudretini tüketerek sanat hayatının sonunu onun şafak aydınlığında yaşamıştır. İşte Nemide, işte Eylül. Hüseyin Rahmi Bey, bu iki sınıf üstaddan hiçbirine benzemez, eğer (Şık)tan (Ben Deli miyim?) hikâyesine kadar bütün eserlerini gelişi güzel önünüze yığsanız hangisinin ilk ve hangisinin son eser olduğunu seçmekte şaşırırsınız. O sanat hayatında acemilik çekmedi. Gerçi daima yükseldi, daima yavaş yavaş gelişmeye ve olgunlaşmaya devam etti. Fakat ilk eserini ortaya koyduğu vakit zaten yüksek ve olgun idi. Hakiki sanatkârın kesin ölçüsü budur.

Hüseyin Rahmi Bey için kimimiz yazar, kimimiz edip diyoruz, bu bakış ayrılığı yazar ile edibi ayrı ayrı iki şahsiyet olarak kabul etmemizden geliyor. Ama yine de Hüseyin Rahmi Bey'in bir üstad olduğunu kabulde hepimiz birleşiyoruz. Yazı sanatında üstadlık, öyle erişilmez bir mertebedir ki, bu mertebeye yükselmiş olanın artık yazarlığı, edipliği söz konusu olamaz. İki Arapça kelimenin çengeline takılarak düşünüp durmakta mana yoktur.

(45) büyük eser tanıklık ediyor ki Hüseyin Rahmi Bey yalnız Türk edebiyatında değil, bütün edebiyat sahibi milletlerde eşi onlarla sayılacak kadar az yetişmiş insanlardan biridir. Bir yazı ustası, bir edebiyat ustası, bir fikir ustasıdır. İyi görmek için yüzümüzü çevirdiğimiz o temiz ve çok yüksek çehrenin göze batan hatlarını çizmek bizim elimizden gelmez, hep yayınladıkları çeşitli tarihlerde okuduğumuz (45) eseri aralıksız bir çalışma ile okuyup inceleyerek Hüseyin Rahmi Bey'in sanat hayatını yaşamak ve bu hayatın dönüm yerlerinde anlayış bakışımızı onun kişiliğine ve yaşadığı muhitine karşılıklı etki yapmış olaylar, maceralarla birlikte yürümek, sonra bu uzun ve yorucu çalışma sonunda üstadın sanat tarafını açık ve hissedilmeyen bütün hatları ve renkleri ile aydınlatmak, geleceğin gençlerinden beklenecek bir hizmettir. Eğer biz sadece

onu sevmeyi, sanatına saygı göstermeyi ve dehasına hayran olmayı bilir ve bildiğimizi de gösterebilirsek payımıza düşen vazifeyi yapmış, borcumuzu ödemiş oluruz.

Hüseyin Rahmi Bey'in büyük bir üstad olmasında birleşiyoruz demiştim: Bunu biraz derinleştirmek isterim. Türk milletinin yetiştirdiği şairlerden, ediplerden, hikâye ve piyes yazarlarından hiçbiri Türk sosyal hayatını onun kadar derin ve çıplak görememiş, görmüş olsa bile onun kadar hakikate yakın bir açıklık ve kesinlikle göstememiştir. Özel hayatını feragat ve inziva ile geçirmekten zevk alan Hüseyin Rahmi Bey, bağlı bulunduğu uygar topluluğun için için işleyen yaralarını duymuş, onların acılarını kalbinde çekmiş, toplumla birlikte üzülmüş, ıstırap çekmiş ve daima korku ve rica endişelerinin üstünden bakarak o topluma hitap etmiştir. Yalnız yaşayışından beklenmeyen bu anlayış, üstadın başarı sırlarından biridir. On beş yirmi seneden beri Ada'da oturur, çamlarla söyleşir, haftada yahut iki haftada bir İstanbul'a gelir ve sonra yine yalnızlığının kucağına çekilir, fakat Türkün hiçbir adımını, hiçbir hamlesini gözünden ve incelemesinden kaçırmaz, bütün âdet, zihniyet ve yaşayış değişiklikleri üstadın penceresi önünde meydana gelmiş ve devam eder gibidir. Bu sebeptendir ki, eserleri yayın tarihi sırası ile okunduğu zaman, okuyucu, sosyal hayatımızın ilerleyişini adım adım takip ederek zamanımıza kadar getirebiliriz. Konusunu, yerelleştirmekte Hüseyin Rahmi Bey kadar başarılı olmuş romancımız yoktur. Edebi eserlerimizden hemen hepsini, yalnız ad değiştirmek suretiyle yabancı dillerden çeviri olarak gösterebilirsiniz. Yalnız Hüseyin Rahmi Bey'in eserleridir ki, semt ve insan adlarını değiştirmekle onları Türk Edebiyatının yerli malı olmak özellik ve nefasetinden ayırmak mümkün olamaz.

Deniliyor ki Hüseyin Rahmi Bey'de konu bolluğu yoktur, her kitabın konusunu aynı kaynaktan almıştır; hemen her kitabında kaynana, gelin, baba ve evlat, eş

ve metres, birçok da aşçı ve uşak, sonra serseriler ve külhanbeyleri. İşte bu ve daima bu, fakat hakiki hayat hikâyelerinin sahnesi daima aile ocağı değil midir? Ve etrafımızda meydana gelen olaylar konularını aileden, ailenin bireylerinden almıyor mu? Toplum hayatını karıştıran kuvvetlerce insanların ihtiras ve kırgınlıkları kaynak olmayor mu?

Hüseyin Rahmi Bey Türk milli toplumunun kişileri ile meydana gelen Türk ailesine değil de nereye, hangi konuya baş vuracaktı? Dikkat edersek insan hayatında daima aynı konunun çeşitli şekillerle, çeşitli renklerle devam edip durmakta olduğunu görürüz. Yeryüzünde birçok insan, fakat birkaç sebep ve birkaç sonuç vardır. Bu birkaç sebebin tesiri ile o birçok insan arasında hep aynı hikâye sürüp gider ve sebeplerin ulaştığı sonuçlara varır. Üstadın eserlerinde varlığı ileri sürülen konu tekniği işte bu hakikatten ileri gelir. Ama Hüseyin Rahmi Bey, konu tekliğini, o konunun oluş tarzının aslındaki renkleri ile boyamakta ve olaylara geniş bir değişiklik vermekte, tabiata pek yakın bir kudret göstermiştir. Aralarındaki konunun aynını anlayabilmek için mesela Mürebbiye ile Raslantı'yı, Metres ile Cehennemliği, Nimetşinas ile Billur Kalbi pek derin bir görüşle okumak gerekir.

Hüseyin Rahmi Bey'i öteki büyük hikâyecilerden ayıran açık bir tarafı, bir özelliği de kişileri her gün konuşup selamlaştığımız insanlardan seçmekte gösterdiği başarıdır. Bu başarısıdır ki hikâyelerini konunun sınırları içinde bırakmıştır. Hüseyin Rahmi Bey'de kişiler kadar sahneler de yerlidir. O, ne mabetlerin ihtişamını, ne mehtapların şiirini, ne tulu ve gurupların İstanbul'a mahsus güzelliğini anlatır, fakat onu okurken yarattığı kişilerin gölgesine basarak, kimliğine bürünerek İstanbul'un en uzak köşelerini gezer, en harap olmuş türbelerini dolaşır, en saklı özelliğine girersiniz ve bütün bu gezişleriniz sırasında gördüğünüz İstanbul sahneleri, kokladığınız İstanbul havası ve seslerini işittiğiniz insanlar İstanbul halkıdır. Bir romancı için

kişileri seçtikten sonra onlar gibi düşünmek, onlar gibi konuşmak zorunluğu başgösterir. Üstadın kişileri seçmesi kadar bu iki zorunluluğa düşmesi hayret edilecek bir şeydir. Yarattığı kişileri düşündürmek ve konuşturmak hususunda Hüseyin Rahmi Bey o derece başarı göstermiştir ki, insan yazarın ayrı ayrı kişinin beynine, kalbine ve sinirlerine girdiği, o âlemlerde uzun tecrübe yılları geçirdiğini zanneder. Bu başarı karşısında hayrete düşen bazı eleştirmenler, üstadın eserlerini ortaoyununa benzetirler. Çünkü o eserlerde her uzman kendi kıyafetiyle görünüyor, kendi dimağı ile düşünüyor, Türkçeyi kendi şivesiyle söyliyordu. Üstadın bu kudretine bu teşhisi koyanlar, her gün gözlerinin önünde cereyan eden olayın ortaoyununa benzediğini düşünmüyorlardı. Hikâyede konuşma zorluğunu tarif ve inceleme sayfaları ile önlemek güç değildir. Mesela Halit Ziya Bey meydana getirdiği o seçkin hikâyelerinde kişileri konuşturmaktan ziyade düşündürmeye ve konuşmaların yalnız tarif ve tahlilini vermeye çalışmıştır. Halbuki Halit Ziya Bey'in konuları hemen daima sosyete arasında ve yüksek mahfellerde geçtiği için kişiler kendi kafaları ile düşündürmek, dilleriyle konuşturmak güç değildi. Halide Edip Hanım, konu aldığı özel zümreyi muhakeme ve konuşturmakta gerçi büyük bir başarı göstermiştir. Fakat bu zümre, Türk toplumunu oluşturan zümrelerden yalnız biri, yükseği, aydını ve düşünürü, nihayet kendinin bağlı olduğu ve his ve düşüncesine yabancı kalmadığı bir zümredir, Kalb Ağrısı'nda Hasan, Zeyno ile beraber Gülhane Parkı'ndan çıkarken halktan iki kişinin tecavüzüne uğramış ve o güzel eser, yazarın yabancı kaldığı zümreden iki kişinin müdahalesi ile tehlikeli bir sarsıntı geçirmiştir. Biz, Seviye Talip, Handan, Mev'ut Hüküm ve Kalb Ağrısı eserlerini veren kalem bağlı olduğu zümrenin dışına çıktıkça böyle sürçmeye, sendelemeye ve sarsılmaya mahkûmdur. Kişileri görünür görünmez, bütün huy ve seciyeleri ile yaratmak ve eserin sonuna kadar öldürmeden yaşatmak hususunda

Çalıkuşu pek vaad edici idi. Fakat Reşat Nuri Bey (Dudaktan Kalbe) ile zaafa düşürdüğü bu vadiyi (Damğa)da unuttu ve yalnız piyeslerinde hatırladı.

Şimdi umumi edep yönünden ona karşı veya taraf olma davasına geliyorum. Her şeyden evvel umumi edebin tarifinde zorluğa düşmekte olduğumuzu söyleyebilirim. Bunun dünkü tarifi ile bugünkü tarifi arasında geniş bir uçurum vardır. Dün ayıp sayılan tavır ve hareketler bugün kısmen hoş görülmekte, kısmen de olağan sayılmaktadır. Serbest ve şehvani şartlar altında yaşamaktayız ki eğer yarım asır evvel ölmüş olan bir İstanbul Türkü aramızda birkaç gün dolaşacak olsa utancından kahrolur ve çıktığı mezara diri diri uzanarak kendi kendini elleriyle gömerdi. Sanılabilir ki yarım asır sonra doğacak bir İstanbul Türkü bugünkü yaşayışımızı zevksiz, neşesiz ve mutaassıp bulacaktır. Eğer umumi edebe karşı gelmek demek görenleri utancından kızarıp terlemeye mecbur edecek hareketleri yapmak demek ise resim ve kitap ikinci derecede kalmaktadır. Bizce muzır olan, hayvani hırsımızı tahrik eden şeydir ve Hüseyin Rahmi Bey'de bu özellik yoktur. Mesela (Karanfil ve Yasemin)de bazı sahneler, bazı tasvirler, bazı açıklamalar vardır ki size (Zanbak) kitabından iştiha verici ve tahrik edici kokular getirir. Halbuki Hüseyin Rahmi Bey'de açık sahneler hiçbir vakit iştihanızı tahrike hizmet etmez, aksine sizi kızdırır ve tiksindirir. Eğer (Ben Deli miyim?) hikâyesinde Kalender Nuri laubali düşünüyor, laubali konuşuyor ve laubali hareketler yapıyorsa bunları yapan Hüseyin Rahmi Bey değil, Kalender Nuri'dir ve Kalender Nuri bir yarım akıllıdır. Üstad, hayatını incelediği bu yarım akıllıya tam akıllıların hayatını verseydi, işte o vakit sanat adına suç işlemiş olurdu.

İddia makamı, (Ben Deli miyim?) romanına karşı umumi adaba muhalefet davasını tahkik etti. Perşembe günü başlayacak olan muhakeme bu davayı bir karara bağlarken son anlayışa göre umumi edebin neden ibaret olduğu anlaşılacak ve ona muhalefetten sakın-

mak imkânı doğacaktır. Bizim maksadımız, davanın haklı olup olmadığına karışmak değil, vakit okuyucularının gözleri önünde büyük üstada karşı eskiden beri beslediğimiz hayret ve saygı ile baş eğmektir. Mahkeme, şüphesiz adilane bir karar verecektir. Halk ise kararını çoktan vermiştir.

Ali Haydar Emir
25 Eylül 1340
Vakit gazetesi

Yine Genel Edep Konusu

Yaşlı üstadımız Hüseyin Rahmi Bey bizim başımızdan hiç eksik olmayan "Açık yazı" derdiyle, mahkeme huzuruna cevap vermeye çağrıldı. Üstad, altmış yıllık hayatında ilk defa böyle bir kazaya uğradığını söylüyor. Anlaşılan yaşının, irfanının olgunluğuna karşın, basın hayatının bu bölümünde çok tecrübesizmiş... Üstadın bu büyük üzüntüsünün bundan ötürü olduğunu kabul etmekten başka çare yok. Yoksa şimdiye kadar aynı sebeple mahkeme huzuruna çağırılanlar, ahlaksız kimseler değillerdi, ya? Düşünülecek olursa, hepimiz aynı masum yahut suçluyuz... Üstad, hakikatı söylediğini iddia ediyor. Biz, halkı neşelendirmek istediğimizi söylüyoruz. Bir başkası sanat yaptığını ileri sürüyor. Hepimizin hakkı var. Hatta Savcı Beyefendi'nin bile! Bizim şaka yollu, ima ederek bile söylemeye cesaret edemediğimiz şeyleri üstad, hakikat adına ulu orta meydana vurunca, kanunun buna ait maddesi harekete geçti. İşte sorun bundan ibaret...

Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin can ve gönülden beraet etmesini dilerken, bir noktayı hatırlatmak istiyoruz. Mahkemeye kadar gelen, yolda ellerini öpen, beraetini isteyen halk, acaba üstadın felsefesine, akıl ve irfanına mı hayrandır? Doğrusunu söylemek gerekirse hayır? Bu halk kütlesi bu kadar senedir kendisini güldürdüğü, neşelendirdiği, hoş dakikalar yaşattığı için üstada yakınlık ve ilgi gösteriyor. Bu işi hor görmemeli!.. Çünkü mihnet ve zorlukla dolu olan bu hayatta velev geçici bir zaman için olsun, binlerce kişiyi güldürmek, eğlendirmek, neşelendirmek az şerefli bir iş midir?.. Neden bunu söylemekten çekiniyoruz, bilmem ki?!.

Eğer Hüseyin Rahmi Bey bu kadar yıldır halkı eğlendireceğine, esnetseydi ara yerde seçilmiş hakikatler

söylemiş olsa bile kimse adını anmaz, arkasından gelmezdi.

Üstad, kırk senedir halkı eğlendirdi. Kuşku yok ki halkı eğlendiren şey genelin edebine aykırı olamaz. İğrendiren şey halkın edebine aykırı olur. Bu davanın hüküm ve kararını ise halkın kendisi verir ki, bu mahkûmiyet "yirminci madde"ninkine benzemez. Sahibinin asını ve nişanını ortadan siler götürür. Yazı yazanlar için bu kadar ağır ceza varken, artık başkasına ne gerek?..

Papağan

Ben "Deli miyim?" ve "Esrar-ı Askeriyeyi Faş" Davaları

HÜSEYİN RAHMİ BEŞİNCİ CEZA MAHKEMESİ'NDE

"Dün halkla dolan mahkemede Hüseyin Rahmi kendini savundu. Son Telgraf namına Subhi Nuri Bey, "Esrar-ı Askeriye" davasının siyasi bir dava olduğunu ve kasten açıldığını söyledi."

Dün sabah saat on birde, Beşinci Ceza Mahkemesi'nde "Ben Deli miyim?" tefrikasından dolayı yazar Hüseyin Rahmi ve "Son Telgraf" Mesul Müdürü Fevzi Lütfü aleyhine açılmış olan "Genel ahlaka aykırı yayım" davasına bakıldı. Adı geçen gazetede yayımlanmış "Bahriyemizin Hali", "Yavuz Tamir Edilmezse Batacağı Söyleniyor" ve "Seylab" adındaki makaleler sebebiyle, yazar Subhi Nuri ve sorumlu müdür sıfatiyle Fevzi Lütfü aleyhine açılan "askeri sırları açıklama" davalarına birleştirilerek devam edildi.

Mahkeme Salonundaki Kalabalık...

Salonda yaklaşık beş yüzü geçen kişi bulunuyordu. Dinleyiciler içinde birçok doktorlar, hâkimler, subaylar ve kendilerine ayrılmış yerlerde oturan bayanlar dikkati çekmekteydiler.

İki jandarmanın hazır bulunduğu salona sanık Hüseyin Rahmi siyah bir bonjur giymiş olarak, heyecanlı bir şekilde geldi ve yerine oturdu.

Mahkeme önce (Son Telgraf) aleyhine "askeri sırları açıklama" davasıyla, Hüseyin Rahmi'nin hakkında davaların birleştirilmesine karar verdi. Daha sonra

savcının okuduğu iddianamede "Ben Deli miyim?" tefrikasından dolayı Hüseyin Rahmi'nin ceza kanununun 21'inci maddesine uyularak cezalandırılması istendi.

Daha sonra, Hüseyin Rahmi ağır işittiği için zorlukla anladığı mahkeme başkanının sözlerine şu cevabı verdi:

"Babamın adı Said'dir. 'Paşa' rütbesindedir. Altmış yaşındayım, Heybeliada'da oturuyorum. Yazarlık yapıyorum, çoçuklarım yoktur."

Bundan sonra davaya esas sayılan 21 sayılı tefrika okundu. Bu sırada dinleyiciler gülüşmekteydiler.

Hüseyin Rahmi'nin Savunması

Tefrika okunduktan sonra başkanın sorusu üzerine Hüseyin Rahmi şu sözleri söyledi:

"Bu bir romandır. Bunu söyleyen de deli, yapan da... Delinin hareketi akıllı ağzından anlatılamaz. Çıplak oluşu bu yüzdendir. Önceki romanlarda daha açık kısımlar vardır. Bunların ahlaka aykırı olacağı hiç aklıma gelmedi. Hem bunda şehveti harekete geçirecek hiçbir şey yok...

Arzu edebilirse Doktor Mazhar Osman gelerek tıbben gerekli bilgiyi verecektir. Eğer benim eserim "Hâkimiyet" ya da "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlanmış olsaydı, herhangi bir takip yapılmazdı"

Başkan Dr. Mazhar Osman'ın tanıklığına şimdilik gerek olmadığını bildirdi. Başkan: «Velevki bir delinin ağzında çıksa dahi, kanun bu kabil şeylerin neşrini yasaklamış ve edebe aykırı saymıştır» dedi.

Hüseyin Rahmi: «Başka bir gazetede bulunsaydı böyle yorumlanmayacaktı. Sandığınız şekilde yazılmış bir yazı değildir. Rica ederim siz söyleyin başkan bey... Kırk beşinci eserden sonra yazdığım bu eserde namusa, şerefe aykırı bir hareket bana yakışır mı? Benim öteki eserlerim de aynı şekildedir. Gerçi eserde bazan perde kaldırılıyor, ama edebe aykırı değildir.»

Müteakiben Hüseyin Rahmi'nin vekili Ali Haydar, basın davaları ve suçlamalarında memleketimizde usul ittihaz edilmiş olmadığı halde "Ehl-i Vukuf" gerekebileceğini ileri sürdü. Ve uzmanlardan müteşekkil bir kurulun mütalaasının alınmasını istedi.

Bundan sonra mahkeme heyeti on dakika müzakereye çekildi. Sonunda eserin böyle bir kurula havale edilmesinin kanuna aykırı olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine sanık vekili Ali Haydar, bazı kişilerin savunma şahidi olarak dinlenmesini istedi. Ve savcının engel oluşuna itiraz etti. Savcı ise ortada tanıkların ifadesine ihtiyaç gösterecek bir durum olmadığını, eserin okunan kısımlarının örtmeye ve tevile imkân veremeyecek derecede ahlaka aykırı olduğunu, bu gibi suçlarda bütün öteki devletlerin uyanık olduklarını bildirdi ve Hüseyin Rahmi'nin cezalandırılmasını istedi. Suçları sabit olmadığı sebebiyle de Subhi Nuri ve Lütfü Bey'lerin beraatini talep etti. Bunu takiben mahkeme savunmanın yapılması için gerekli mühleti verdi.

Askeri Sırları Açıklama Davası

Bundan sonra, sanıklardan Subhi Nuri kendisini şöyle savundu:

"— Uçaklar hakkında yazdığım makale bir muvafık gazetede çıksaydı, hakkımızda takibat yapılmazdı. Beni mahkemeye getiren ne genel edebe aykırı hareket, ne de askeri sırları açıklamadır. Buna sebep, siyasi bir meseledir.

Bu sırada savcı ayağa kalkarak sanığın sözlerinin devam ettirilmemesini istedi. Başkan, Subhi Nuri'ye saded dışına çıkmaması gerektiğini hatırlattı.

Subhi Nuri: "— Pek çok gazeteler, uçakların çürüklüğünden söz açtığı halde, onların hiçbirinin savcılıkça takibe uğratılmadığını görüyoruz" dedi ve devamla:

"— Demek ki yazının mahiyetine değil, doğrudan doğruya gazeteye saldırılıyor. İşittik ki birisi, -bunun burada adını söylemek istemiyorum- 'Cumhuriyet'te gazete kapatmak yasaktır, fakat biz bunları sık sık mahkemeye sürükleyerek yıldırırız' demiş... Kısaca bu davada özel bir maksat vardır. Cumhuriyet devrinde, yüksek heyetinizin hiçbir'fırkanın' âleti olmamasını temenni ederim. Zarar yok, biz mahkûm olalım, fakat en büyük temennim, Türk Adliye'sinin hiçbir tesir altında kalmamasıdır."

Bundan sonra Fevzi Lütfü savunma vekili tutacağını söylemiş ve savunmanın dinlenmesi için dava 30 eylül salı günü saat ona bırakılmıştır."

26 Eylül 1924 tarihli
Tevhid Efkâr

"Ben Deli miyim?" Mahkemede Bu Sabahki İkinci Muhakeme ve Beraat Kararı

Heyet-i Hâkime, "Ben Deli miyim?" romanının ahlaki süslemeye hizmet ettiğine hükmetti Hüseyin Rahmi ve sorumlu müdürümüz hakkında beraat kararı verdi. Aleyhimize açılan iki dava için de beraat kararı verilmiştir.

Gazetemizde tefrika edilmekte olan Hüseyin Rahmi'nin "Ben Deli miyim?" adlı romanından dolayı, savcılıkça, "genel ahlaka aykırı yayım" davasına bu sabah saat on birde Beşinci Ceza Mahkesi'nde devam edildi.

Mahkeme, geçen perşembe günkü gibi hıncahınç doluydu. Gençler, genç hanımlar, Hüseyin Rahmi'nin hayranları salonu dolduruyordu.

Mahkeme heyeti yerlerini aldıktan sonra Hüseyin Rahmi, Fevzi Lütfü salona alındılar. Subhi Nuri'nin gelmediği anlaşıldı.

Bunun üzerine Subhi Nuri hakkındaki dava gıyaben başladı. Tam o sırada sözü geçen davalı da içeri girdi. Sanık vekili Ali Haydar aşağıdaki şekilde savunmasını okudu:

"— Sayın savcı, müvekkilim Hüseyin Rahmi hakkında söylediklerinde kasıt olup olmadığının aranmayacağını ifade etti. Sözü geçen tefrika, basit ve zahiri bir fikirle mütalaa olunursa böyle bir hüküm verilebilir. Fakat makalenin konusu, sahibi ve gayeleri düşünülürse, neticede iddia makamının ileri sürdüklerinin aksi çıkar. Zaten heyetinizin vereceği karar, objektifin yalnız dışını değil, içyüzünü de, olayların gerçeğini göstermesi gerekir. Bu, hâkimler için esaslı mühim bir görev olduğu kadar bizler için de bir haktır.

Böyle bir olayda, leh ya da aleyhte bir hüküm verebilmek için olayın ruhuna inmek gerekir. İddia makamının bu meselede "Kasıt olup olmadığı aranılmaz" görüşünü kabul etmiyoruz. Eğer böyle dahi olsa meselede bir ahlak dersi gerçeği ortaya çıkar. Hâkimler büyük bir takdir hakkına maliktirler. Bu nedenle, suçun sebebini izah etmek isterim.

Sayın Hüseyin Rahmi, eğer bu sözleri ve işleri, akıllı bir adama yaptırmış ve söyletmiş olsaydı, yani işin içinde tahrik ve adi maksatlar bahis konusu olsaydı, savcılık belki isteğinde haklı olabilirdi. Halbuki, bunları yapan ve söyleyen bir delidir. Savcı diyor ki: "Deli de olsa sözleri ahlaka aykırıdır. Niçin dikkatli olmadılar?" Bunu söyleyen deli olduğuna göre, olayı hastalık açısından ele almamız gerekir. Böyle olunca da yazara hak vermemiz icap eder. Hukuk tahsilimiz sırasında adli tıp derslerinde de buna benzer olayları hatırlarsınız. Şüphesiz yüce heyetinizden de rastlayanlar olmuştur. Ben hukuğun son yılında iken, üstad Raşit Tahsin beş yüz kişilik bir öğrenci ve halk kitlesi önünde bize bir deli gösterdi. O deli, o kadar kişinin önünde sahnede aynı hareketi yaptı. Ama hiçbirimizin aklına o deliyi tenkit ve bize onu gösterdiği için üstadı suçlamak gelmedi.

"Çünkü bu adam delidir. Yaptığı hareketten dolayı delidir. Biz bundan gerekli ahlak dersini aldık. Yazar, Raşit Tahsin Bey'in beş yüz kişi önünde yaptığını beş yüz bin kişi önünde yapmıştır. Bunda duyguları gıcıklamak maksadı yoktur. Hastalığı teşhis etmiş ve realiteyi olduğu gibi göstermiştir.

Sayın savcıdan olayı mutaassıp bir gözle değil, sanat ruhuyla görmesini rica edeceğim. Böyle olunca yazarın yüksek amacını anlayabilecektir.

Hüseyin Rahmi Bey, iğrenç olayları tasvir etmekte yalnız değildir. Ahlakı bozucu olarak tavsif edilen ve mahkemelere verilmiş nice yazarlar vardır ki, mahkûm edilmişlerdir. Ama tarih bugün bunları yüksek terbiyeye hizmet etmekle övüyor.

Bir dâhi, bazan kendisinden geçer, belki yüksek tasvir için hoş olmayan kelimeler kullanır. Eğer aksini düşünürse yazar hiçbir şey yapamaz. Sayın başkan, yüksek yazarlar genellikle zamanlarında takdir edilmemişlerdir. Onları gelecekler yüceltmiştir. Fakat yüksek mahkeme bütün eserleri tetkik edecek olursa, hükmünü lehimizde verecek ve ayrıca büyük bir edibin korunma ve yücelmesini yapmış olacaktır.

Savcı:

"Sanık vekili dedi ki, Hüseyin Rahmi, uzun bir geçmişe maliktir. Biz aksini iddia etmedik. Bütün söylenenler, sanığın suç işlemesine engel olmaz. Ortada genel ahlaka aykırı bir yazı vardır. Bunu aile arasında okuyabilir miyiz? Utanmaz mıyız? Bu bir suçtur. Bu meselede hedef dikkate alınmaz, genel ahlak üzerinde yaptığı yıkıcı tesir dikkate alınır. Bu nedenle isteğimde ısrar ediyorum.

Bundan sonra Fevzi Lütfü özetle aşağıya aldığımız iddianamesinde demiştir ki:

"— Yavuz'un çürüklüğü, Hamidiye'nin yolunun azlığı ve en nihayet, uçakların selden harap olduğu bilinmediği ileri sürülüyor. Bunları İstanbul halkı, bütün açıklığıyla gördükten sonra ve gazeteler aylarca bu gemilerin bu uçakların halinden bahis ettikten sonra, hatta Büyük Millet Meclisi'nde bu hususlarda şiddetli tartışmalar geçtikten sonra, ortada gizli bir sır kalmış denebilir mi?..

İşte bizi mahkemeye sürükleyen bunlardır. Sonra, daha dün akşam bizi mahkemeye veren Milli Savunma Bakanı paşanın gemilerimiz ve uçaklarımıza dair açıklaması vardı. Eğer bunlar savaş esrarı ise, paşa bunlardan nasıl söz açmıştır?

Gelelim ikinci meseleye: Her şeyden vaz geçtik, saygıya değer ve ihtiyar bir zatı, bizim yüzümüzden buraya getirmek bizi çok üzmüştür.

Üstadın son eserini gazetemizde yayımlamaktan dolayı sorumlu oluyoruz. Halbuki bu eser, yazarın öteki bütün eserleri gibi gerçek hayattan alınmıştır. Onda

zerre kadar hayal ve rüya göremezsiniz. Üstad realist bir romancıdır. Eserinin mükemmel olduğuna şüphe yoktur. Eğer yazarı bu eseri yazdı diye mahkûm ederseniz, onun takib ettiği edebi yolu, yani "Realizm"i de mahkûm etmiş olursunuz... O halde böyle bir karar, Türk topraklarında, Türk Edebiyatından "Hüseyin Rahmi" adını silmek olmaz mı?.. Yazar görevini hakkıyla yapmış ve bize eserini sunmuştur. Bir teşrih hocası, bir frengi uzmanı da bundan başka ne yapar? O halde bir vücudun açık yerlerini örtmüyor diye bir heykeltıraşı, frengiden, tenasül uzuvlarından bahsediyor diye bir bulaşıcı hastalıklar doktorunu da mahkûm edecek misiniz?..

Sayın baylar, bu eser sizin için, Adliye için, ceza kanunu kadar kıymetli bir eserdir. Eğer bir gün bir hükümde başınız sıkılırsa, onu kütüphanenizden indirip bakınız. İşinize yarayacaktır. Ama heyhat, halbuki bu büyük eser, sanık sıfatıyla bugün huzurunuzdadır.

Sayın baylar, Hüseyin Rahmi, terbiyece temiz bir insandır. İlme, sanata bir değer veriyorsanız eğer, onu ve beni bırakınız... Göreceksiniz ki, en fazla alkışlanacak kararınız bu olacaktır.

Mahkeme heyeti, Hüseyin Rahmi'nin de savunmasını dinledikten sonra yarım saat müzakereye çekilmiş ve sonunda her üç dava hakkında da beraat kararı vermiştir.

Hüseyin Rahmi'nin Savunması

Hüseyin Rahmi kendisini şöyle savunmuştur:

"Ünlü Fizyolojist Klad Bernar eksperimantalizm, yani deney usulünü tıbba tatbik ettikten sonra hikâyeci 'Emil Zola' bu metodu roman'da inceleme konusu olarak aldı.

Tecrübe metodu nedir? Fizik, kimya gibi tabii ilimler bu yolla incelenir. Mesela, tabiatta meydana gelen bazı olayların sebeplerini toplayarak bu ilimlerin

inceleme alanına giren bölümlerini biz de bir laboratuarda ele alabiliriz. Ve aynı sonuçları buluruz.

Bu metod sayesinde bugün bazı ilimler eski, teorik ve hayale dayanan iddiaları kendi alanlarından dışarı atıyorlar. Çürütüyorlar. Tabiatın bilinmeyen yönlerini ve olaylarını aydınlatacak güneşi, ilimlerin saf göklerinden bekliyoruz.

Bir olayı görüyoruz, onu beş duygu organımızla hissediyoruz. Bu olayın reel olup olmadığını idrak ettiğimiz ve gördüğümüz gibi göstermeye mecburuz. Tabii olaylardaki duygularımız ne ise, ona kendi dimağımızın yarattığı hayalatı karıştırmak ya da ondaki mevcut gerçekleri örtmek bizi hakikate götürmez. Zamanımızda çocukları eğlendirmek için her dilden tercüme edilen garipliklerle dolu olan masalları bir kenara itersek, bugün artık "Naturalizm", "Realizm" sınırları içinde bir hikâye yazmak, büyük bir ustalık isteyen derin bir ilimdir.

Önce, iklimiyle, güneşiyle, havasıyla, sosyal ve ahlaki çevresiyle kötü ya da mizaç ve karakterleriyle bir çevre alacaksınız; sonra her tabakadan seçeceğiniz kahramanların ruhlarına girerek bu faziletli, fesat, bilgili ya da cahil, hayırlı, alık, cani, masum, namuslu, namussuz, terbiyeli, terbiyesiz, mağdur, gaddar, zalim, mazlum kişileri bir arada tabiatta gördüğünüz gibi yaşatacaksınız. Bir sürü sosyal yaralar açacaksınız, frengi delilik gibi feci marazların ırsi etkilerini göstereceksiniz, doktorla orospuların muayenesine gideceksiniz, morga gireceksiniz, teşrih masası başında çürümüş etleri, sinirleri karıştıracaksınız, ilim ve gerçek için yürüyerek insanlardan hiçbir şey saklamayacaksınız...

"Emil Zola" işte böyle kişi ve olayları bir araya toplayıp her sebebin altındaki gerçekleri inceleyip kıyasladıktan sonra, bunların hangi yollardan sonuçlara vardığını ortaya koyuyor...

Bu janr hakkında biraz tafsilat verebilmem için sayın heyetiniz önünde böyle birkaç yüz sahife okumam icap eder. Burada, henüz bilinmediği için değeri

takdir edilemeyen gerçek hikâyecilik her fenalığı, her hastalığı, her gizli fesadı, yarayı aydınlığa çıkaran bir kudret rolü oynuyor.

Memleketimize yeni giren bu «aciz bakıcı» metodu, bu amansız sanatı tutuklamak için sayın savcı, jandarmalarıyla onu karşılamamalıdır.

Ünlü eserinden dolayı çıkan gürültülere, dedikodulara karşı Viktor Margrit şöyle bağırmıştı:

— Bazılarınıza dokunan şey, gerçeğin kendisi öyle değil mi? Onu çıplak görmeye tahammül edemiyorsunuz. Kirli ellerinizi eldivenle örterek temizlik taslamak istiyorsunuz. Ve böyle kılıf içindeki kirliliği açık temizliğe üstün tutuyorsunuz. Sanatın piri, Fransız edebiyatının en yücelmiş, en olgun başı olan Anatol Frans da bu konuda şunları söylemişti:

"— Sayın baylar... Yalnız genel vicdanın çözebileceği bir dava hakkında hüküm vermekle düşeceğiniz tehlikeyi size hatırlatırım. Bu tür davalar daha önce de hâkimler önüne çıkarıldı, fakat sonunda ellerinde kalan övünülecek ve kutlanacak bir netice değildir...

Şimdi ben de siz sayın mahkeme heyetinin iznini alarak diyorum ki: "Savcılık makamı böyle açık ve çirkin görünen tasvirlerin ilmi ve edebi bir yol olabileceğini sanmıyor. Oysa ben romanımızın tekniğinden ve metodundan biraz söz ettim. Siz kanun ve adalet adamlarısınız, kanunu, vicdanınızla birleştirerek her türlü kararı ve hükmü vermek yetkisi içindesiniz. Benim kırk yıldır, tecrübe edindiğim bu sanat yolundaki gerçekliğimi düşünürseniz, hareketimde sorumluluk getirecek bir şey olmadığına hükmedeceğinizden eminim... Halk romanlarımı okur ve beni sever. Çünkü gözlerinin önüne serdiğim çirkin ya da güzel satırların namuskâr bir elden akmakta olduğuna yıllardan beri inanmıştır.

Kanunlar çok kez, ilmin gizli sırları hakkında durur ve ondan rey ister. Tıbbi alanda olduğu gibi (adli tıpta), bir kan lekesinin meydana çıkardıklarını bir operatörün bilgisinden öğrenir, o zaman doktor konu-

şur hâkim dinler. Delilik adli tıbbın yetki alanı içine giren bir incelemeyi gerektirir. Ancak tıpla onun gerçeklerine inilebilir. Biz işte bu hastalığı romana tatbik ettik. Doktor arkadaşlarımla beraber okuyucularımız önünde bir "klinik" yapıyoruz.

Hikâyemizin tafsilatı içine deliliğin bütün gizli sebeplerini, hezeyanlarını ve sırasına göre, bazı hâyâsızca tecavüzlerini derin bir objektivite içinde alıyoruz.

İddia makamı buna suç diyor ve bunu gazete sürümü temin etmek için yapılan aleladeliklerden biri sanıyor. Oysa sürüm temin edecek bir konu değildir bu...

Sayın savcı, bizi karşısına her gün çıkan itimatsız kişilerden biri sanarak sözlerime güven duymuyor. Kırk yıldır, sabıkasız geçen hayatımda bir suç işlememişim, öyleyse sayın savcının benim böyle bir suçu işleyeceğim hakkındaki kanaati nereden geliyor?.. Bu hususta vicdanından da bir ses duymuyor mu?

Naturalizm yolunun sosyal yararlarından sayın savcıya söz açmak gereği karşısında utanıyorum. Bir gün toplumun içinde öyle bir tipe rastlayacaksınız ki, "İşte Kalender Nuri..." teşhisiyle parmağınızı uzatıp onu göstereceksiniz.

"Kalender"i hikâye sahifelerinden çıkarsak bile tabiatın içinden alıp çıkaramayız, yani o, tabiatın içinde mevcuttur.

Viktor Margrit diyor ki:

"Geçen yüzyılın en ahlaki romanı olan 'Madam Bovari', müellifi Güstav Flober'in aleyhinde takibat yapıldığı dönemlerden çok uzaktayız. 'Emil Zola'nın çıplak, dişi kahramanlarının kopardığı skandalları da hayli geride bıraktık... Dansing kuşağının bize vaat ettiği 'erkek kızlar' nazarında bundan yirmi yıl sonra, benim bugünkü kahramanım, 'Munik Leviyye' acaba ne olacaktır... Belki pek günahsız bir kız... Ahlak gerilemesi böyle devam ettikçe, tasvirlerinde benim gibi gerçeği yansıtacak olan geleceğin romancılarına acıyorum..."

Bu yazarın sözlerini bütün anlamıyla kavrayabilirsek, başımız döner, büyük bir üzüntüye kapılırız.

Geçen mahkemede sayın savcı, tefrikamız hakkında: "Eserin bu kısmı ahlaka o derece aykırıdır ki, örtülmesine ve teviline imkân yoktur. Bu gibi suçlar hakkında bütün devletler uyanık bulunmaktadır." demişlerdi. Acaba sayın savcı şu saatlerde başka memleketlerde neler yazıldığını biliyorlar mı?..

Yukardan beri arz ettiğim sebeplerle romanım ahlakın aynasıdır. Onun objektifi gördüklerini alır, sayın savcı istiyor mu ki, roman, gördüğü çirkinlikleri, yarın kokusunu değiştirsin?.. Riyaya, cehle ve taassuba alet olarak gerçeği diri diri gömdürmeye razı olsun?

Fakat o takdirde sanatın, hikâyenin ne anlamı kalır?.. Hayır efendim hayır... Hiçbir hükümet, hiçbir memleket sanatını asaletinden soyup yalancı şahit seviyesine indirmez. Eğer iyi şeyler görülmek isteniyorsa, aslı ıslah edilmelidir.

Sayın savcının buyurdukları, "örtme" ya da "tevil etme" sözlerini söylenmemiş sayıyorum...

Neyi örteceğim, neden tevile mecbur olacağım?.. Herkesin gözü ve kulakları önünde gerçek bütün açıklığıyla kalemimden şelaleler gibi fışkırırken, örtme ve teville dava kazanmaya tenezzül etmem. Yalnız savcılıktan değil, hiç kimseden gizleyecek bir hareketim yoktur.

Ahlahsızlık her memlekette iğrenilen, korkulan, fakat önüne set çekilmeyen bir nehir gibi çevresindekileri de sürükleyerek akıyor. "La Garson" müellifi, bu nehrin ilerde alacağı coşkunluğu yürekleri titretecek bir coşkunlukla ve açıklıkla anlatıyor:

Gelecekte hayatının çirkin güzel bütün manzaraları, "reallism" ve ikiyüzlülüklerin kaleleri, temellerinden yıkılacak ilim ve obektivite projektörlerini sosyal yaraların üzerine çevireceklerdir.

Çeşitli hastalıkları teşhir eden müzeler, halka açıktır. Cerahatli yaralarla teşhir olunan gizli ve mik-

roplu illetlerin tahrip ettiği uzuvlar açıktan açığa gösteriliyor. Bu yıkıcı hastalıkların uzuvları en çirkin şekilde gösterilirken, kimsenin aklına "ayıp" sözü gelmiyor.

Tersine o manzara ve teşhirlerden ahlaki sonuçlar çıkarılmakta Bunlar karşısında, kalplerde o dertlere tutulmamak için açıkça korkular meydana geliyor, halk uyanıyor. Frengili bir hastaya, "sakın derdini söyleme, seni ayıplarlar" denemez. Fakat bugün sosyal açıdan buna yakın ters bir nasihat gerçekleştirilmektedir. Asıl mesele, sanatla rezilliğin, edeple edepsizliğin sınırlarını tayindir. Ahlak telakkiyatı da zamana göre değişiyor. Bunu bir misalle belirtmek isterim:

Bazan rahimde ceninin fena bir pozisyon almasıyla doğuramayan hamileler vardır. Biçare kadın, iskemlesi üzerinde son tahammülüne kadar ağrı çeker, nihayet canı dayanmaz feryatlar koparır, kadın ebeler ne yapacaklarını bilmeyerek tehlikeyi haber verirler. Bir erkek doktor çağırmak gerekir. Fakat ayıbın sınırını tayinden aciz mutaassıp koca:

"— Ölürse ölsün... Ben karımı öyle açık saçık bir halde bir erkeğin eline teslim edemem der. Koca aynı inatla ayak direr ve kadın da bağıra çağıra ölür. Çocukluğumdan beri böyle üzücü kaç olaya şahit oldum.

Herhangi bir sanat fırçası, bir mezbeleyi, bir cifeyi de tasvir etse, gerçeğe uyduğu için nezihtir. Mesela levhamızda "Yemiş İskelesi" çevresini tespit edeceğiz, deniz kenarını dolduran muzahrafatı, çürük meyveleri, kokuşmuş sebzeleri, suyun yüzünü örten cüzamlı, kokuşmuş mikrop yuvasını, içinde bitli insanlar uyuyan o pis kayıkları, yağlı, katranlı, rakılı, şaraplı, gazlı benzinli kalın bir çamur tabakasıyla örtülmüş sokakları sinekleriyle, arılariyle, uyuz kedileri köpekleriyle, berbat pis miçolarıyla, meyhanelerden gelen meze kokularıyla, sarhoşların nara ve küfürleriyle göstermek gerekir.

Eğer bütün bu çirkinlikleri temizler, şarap iskelesini "Nis" sahilinden bir parça gibi tasavvur edersek

sanatı tahkir etmiş, onu iki yüz yıl geriye tekmelemiş oluruz.

Ben Avrupa'dakiler seviyesinde büyük bir yazar değilim. Hiçbir hasis çıkar önünde baş eğmedim. Yalnız gerçek aşkıyla yürüdüm. Geçmiş, kişinin iş ve ahlak aynasıdır. Hal, sınav alanıdır. Gelecekse cümlemizin en yüce hâkimidir.

30 Eylül 1924 Tarihli
Son Telgraf gazetesinden

Hüseyin Rahmi
Mahkemede Kimleri Selamladı?

Roman yazarı Hüseyin Rahmi'den bir mektup aldık. Aşağıya koyuyoruz:

Sayın efendim.

Tevhid Efkâr'ın 1 Ekim tarihli nüshasında ve birgün önceki muhakemeye ait tafsilatın sonunda şu satırları okudum:

"Mahkeme kararı okunurken Hüseyin Rahmi, son derecede heyecanlanmış ve hiç beklenmeyen bir olayla karşılaşmış gibi ne yapacağını şaşırarak hayran bakışlarla hâkimler heyetini birkaç defa selamlamıştır."

Yazar arkadaşımın bu ufak dalgınlığını düzeltmek için iznini rica ederim. Ben savunmamı okuduktan sonra mahkeme heyetiyle göz göze geldim. O saygıdeğer yüzlerde beraat edeceğime dair kararlarını hemen okudum. Bu sebeple, o anda ümit edilmeyen bir olaya maruz kalmış bir insanın şaşkınlığından çok uzak bir ruh hali içindeydim.

Sağ tarafımda pek seçkin bir hanımlar kalabalığı vardı. Hepsinin yüzlerinde vakur, ciddi bir mana gördüm. Sanıklığımın kederini kendi kalbimden önce, bu genç hanımların yüzlerinde okudum. Beraat ettiğim sırada, o samimi çehrelerden hüzünler hemen gitti, temiz elleri çırpınarak sanıklıktan kurtulan ve adeta sorgunun küsufundan sıyrılıp yeniden sanat dünyasına doğan Hüseyin Rahmi'yi alkışlıyorlardı.

Ne bahtiyardım, Allahım ne mutluydum?.. O memnun, o sevinçli ve durmadan bana gülümseyen o melek zümresinin hepsi benim manevi kızlarımdı. Mahkeme heyetini selamladıktan sonra verdiğim fazla

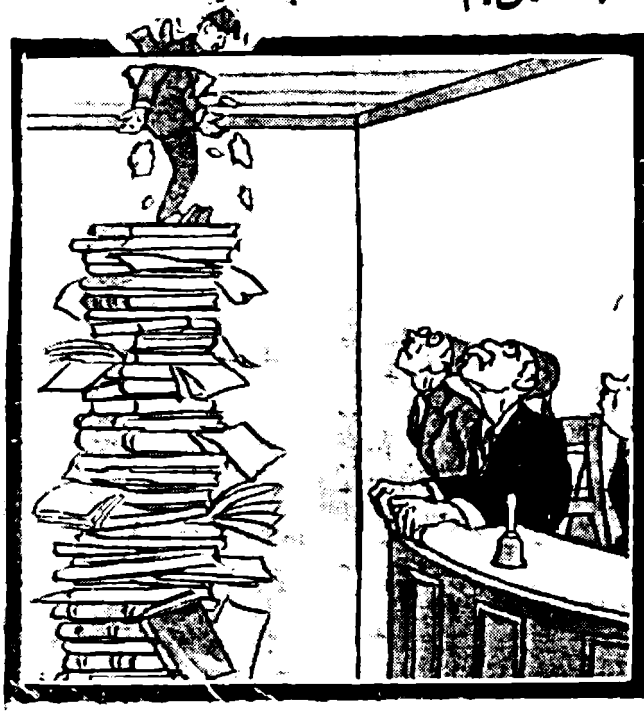
selamlar bu kızlarımaydı. Hatta birkaç da reverans yaptım. Ve sonra çevremden beni alkışlayan halkin manevi varlığına saygı ifade ettim.

HÜSEYİN RAHMİ
4 Ekim 1924 tarihli
Tevhid Efkar

Üstadın mektubundan, genç hanımların alkışları üzerine ruhunun gençleştiğini, nazik ve nazenin ellerin çırpınması karşısında kalbinin de çırpındığını anlıyoruz. Davayı takip eden zümreler arasında sanatçının dikkatini erkeklerden çok latif cinste olanların çekmesi, buna delalet eder. Kendine üst üste selam ve reveranslar yaptıracak kadar heyecanlı bir memnunluk içinde bırakan seçkin hanımlardan söz açarken, Hüseyin Rahmi, "Melek zümresi" tabirini kullanıyordu. Yani hâkimler heyetine ve özellikle savcıya karşı; hanımların kendisi için bir koruyucu melekler olduğunu anlatmak istiyor. Üstadın hayatın çirkinliklerinden, riyakârlıklarından, yarım ve tam deliliklerinden bıkmış ve bezmiş olan ruhuna, kendi için çırpınan hanım elleri gerçekten bahtiyarlık hissi verdi ise, yazar, yalnız "beraat" kararıyla değil, aynı zamanda mahkemeden "saadetle" de çıkmış oluyor... Heybeli'de tek başına ve bir kenarda yaşayan Hüseyin Rahmi için bundan büyük mazhariyet olur mu?..

تنبیه شوره

« بن دلیمی یم ؟ » محرری جلدلرینك او ستنده

Hüseyin Rahmi Bey'in kırk beş cilt romanından mürekkep abide-i asarı üzerine (Ben Deli miyim?) romanının ahlak-ı umumiyeye muzayyer olduğunu ispata çalışırken.

"Ben Deli miyim?" davasında Hüseyin Rahmi Bey müdafaasını okurken. (Son Telgraf) gazetesinden alınmıştır.

Ben Deli miyim?

Hüseyin Rahmi Bey'in Halkın Coşkusuna Karşı Teşekkürü

Heybeli'de muhterem üstadımız Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye

Eserlerinizin biz sevenleri beraatinizden dolayı samimi sevinçlerinizi bildirerek sizi kutlarız.

Anlatya'da Hacı Emir, Cavit, Antalya başyazarı Dr. Ferah Niyazi, Dr. Burhan, Dr. Vasfi, Ali Haydar, Dr. Remzi.

★★★

Sayın hâkimler ve bir mahkeme dolusu adalet aşığı aydın genç halk huzurunda kazandığım beraat dolayısıyla aldığım tebrik mektupları her birinin ayrı ayrı tebriklerine cevap vermeye yetişemeyeceğim kadar çoktur.

Bu dava etrafında uyanan ilgi yalnız vilayet gazetelerimize geçmekle kalmadı. Avrupa'ya kadar taştı. (Ben Deli miyim?) hikâyesinin yabancı dillerine çevrilmesi için koşulların bildirilmesi hakkında mektuplar alıyorum.

Birinci muhakemeden çıktığım günü Ayasofya meydanında el çırparak lehime haykıran halkın bu taşkın etkisi karşısında gözyaşlarımı tutamadım. Çünkü bu, hak ve hakikat yoluna türlü zorluklar içinde döktüğüm göz nurlarının kırk yıl sonra aldığım mükâfatıydı. En büyük ve en tatlı uğraşılar en geç ve zor kazanılanlardır.

Sevincim bu davadan bu aciz varlığıma ve yaşlılığıma bir şeref peyı ayırmak için değildir.

Şimdiye kadar sansürle, tehditle, tahkirle tekmelenen hikâyeciliğim yanlış ve ilksel iddialara karşı

takdir edici ellerin şakırtılarıyla bugünkü üstünlüğü gördüğüm içindir.

Yukarıya aldığım Antalya telgrafhanesinin altındaki imzalardan çoğunun birer doktor sıfatıyla gösterdikleri bu sayın kimselerin hepsine teşekkürlerimle beraber İzmir'de yayınlanan (Hilaliahmer) gazetesine ve beni savunan ve tebrik lütfunda bulunan bütün Anadolu gazetelerine teşekkür ve saygılarımın bildirilmesini (Son Telgraf)tan rica ederim efendim.

Hüseyin Rahmi
Heybeliada
Son Saat 1924

"Ben Deli miyim?" Savunması

Hâkimler'e, Okuyucularıma ve Halkın Bilgi'sine "Perşembe Günü Beşinci Ceza'da Aleyhimize Açılan Dava:

Savcılığın, (Ben Deli miyim?) romanından dolayı sorumlu müdür ve üstad aleyhine açtığı dava, perşembe günü Beşinci Ceza Mahkemesi'nde görülecektir. Bu dava dolayısıyla Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin bir açık mektubunu aşağıda yayınlıyoruz. Genel edebe aykırı yayın iddiası karşısında Rahmi Bey diyor ki:

"Benim hakikatları yazan kalemim, sahte vekar kelimelerin yaldızlarını sıyırıyor. Bunda şehvet ve edepsizlik yoktur. Teşrih masasındaki sayın öğretmenin elleri de aynı kokmuş şeylerle bulaşıktır."

★★★

Her ne denirse densin, düşüncesi henüz olgunlaşmamış uzak bir diyarda yaşıyoruz. Bu memlekette herhangi bir eseri beğenip ve yazarını da övecek bir makam yoktur. Fakat cezalandırmak için bin dil, bin kalem ve o kadar makam hemen çalışmaya geçer.

Burada feylesofluk hakaret gören bir vasıftır. Eğitimciler sefildir. Öğretmenler açlıktan ölür. Fakat dört satırlık Türkçeyi doğru anlatmayı başaramayan bilgisiz eğitimciler, cepleri kâğıt paralarla şişkin gezerler. Bizde en büyük marifet, esen rüzgârın yönüne uymayı bilmektir. Bizde içki yasaklanır. Bu yasağın uygulanmasına memur olanları zil zurna görürsünüz.

Hepimizce bilinen bu hali yüz örnekle anlatıp, sizleri yormak ve yorulmak istemem. Hava aldırmamak için müzminleşmiş yaralarımızı muşambalarla sararız. Ufunet için için bünyemizi çürütür. Bir gün deşilir. Zehirlenmemek için burunlarımızı tıkarız.

Bu çıbanlar hangi kötü kullanışın eseridir? Bunu biliriz, lakin ortada bir tek kabahatli bulamazsınız. "Gide gide bu derde deva aramaya bedel, bu sorundan söz etmek suç sayılır. Abdülhamid zamanından beri, bu memlekette susmanın mükâfatı, söylemenin cezası vardır. Bu hakikatları hapimiz tecrübe etmişiz."

Yeni prensiplerimiz, daha doğrusu prensipsizliklerimizle ahlakımız kaynaşmak şöyle dursun, büsbütün bulandı.

Onun bugüne kadar taraf taraf tehlikeli bir fesada uğradığını hiçbir zamanda görmedim. Bu önceleri oldukça üstü kapalı bir lağım gibiydi. Bugün ahlaksızlığın, fuhşun mecrası yer yer patladı. Şimdi her fenalık açıkta, gözlerimizin önünde taşarak, etrafa fışkırarak akıyor.

Gözleri yakan, kanları tutuşturan hallere rastlıyorum. Savcılığın bir ikinci ilgisini çekmemek için, bunları geçiyorum. Ben bu memlekette yalnız yaşamıyorum. Benim gördüklerimi gören, işittiklerimi işiten, sen, o, öteki binlerce kişi daha var.

Ahlaklı ahlaksız hepimiz bu kokmuş akıntının kenarında seyirci değil miyiz? Biz bu zehirli çirkefin içinde çırpına çırpına her gün binlerce genç vücutların boğulduklarını görmüyor muyuz? Bu müthiş görüntü ruhlarımıza ürperti vermiyor mu? Kanlı yaşlarla karşımızda boyun büken analara babalara bir kurtuluş ümidi, bir teselli sözü nereden gelecek?

Bugün köprü üzerinde, püften bir ipeğin içinde dolgun vücudunun bütün çekici çizgilerini belirterek çalkalana çalkalana giden şu yarı çıplak kadına bakınız. Üzerine dikilen yüzlerce gözlerin kıvılcımlar saçan kargıları altında neden hiç utanma duymuyor? Neden bu kadar utanmaz olmuş? Bu hale nasıl düşmüş? Bunun sebeplerini aramak, bütün çıplaklığı ile açıklamak ahlaka, edebe aykırı mıdır? Yoksa büyük bir hizmet midir?

★★★

Birkaç gün evvel gazetelerde "Ben Deli miyim?" romanı aleyhindeki savcılığın edebe aykırılık davasını okuyunca, derin bir hayrete daldım. Bu eser şöyle böyle bir hikâye değil, ahlaki bir derstir.

Birkaç aydır, bu konuya dair en itibarlı eserleri inceliyorum. Memleketimizin en tanınmış uzmanlarına birer mektup yazdım. Cevap aldım. Okuyucularımız takdir ederek okudular. Uygar memleketlerde bu soruna dair verilen konferanslardan, geçerli kanunlardan, ünlülerin oy ve düşüncelerinden, yarı delilerin davranışlarından ne dereceye kadar sorumlu olacaklarından söz ettik.

Mazhar Osman Bey verdiği cevapta:

"Yarım deliler birbirinden derece derece ayrılır. Bir kısmı daha çok akıllıları andırır. Ahlak ve seciye kusurları o kadar görünür değildir. Bir kısmı daha ziyade deliler sınırına yaklaşır. O kadar ki deli veya akıllı olduğunu anlamak uzun uzadıya incelenmeye bağlıdır."

"Hayatta başarılı olabilmeye yarar tarafları, o çarpık dimağlarında alabildiğine gelişmiştir. Örneğin ifrat derecede utanmaz ve hilekâr, dalkavuk ve ikiyüzlü, şarlatan ve gösterişli adamlardır. Gerçi çoğu parlak zekâları derecesinde bu seciyesizlik yüzünden, hayata basit bir aptal kadar faydalı olmadan, hiçbir şeye başarılı olamadan sönüp gider" dedi.

Bunların ani hiddetlerle kaynayarak, her gün polis olaylarını dolduran çok elim cinayetlerinden söz yürüttük. Başka memleketlerde pek önemli tartışmalara yol açan bu sorundan dem vurmak, bizde neden suç sayılsın? Acaba biz yarım delileri yok denecek bir hale getirdiğimizle mi övünüyoruz? Hikâyeme bu ölçüsüz ve hâyâsızlardan iki tip aldım. İstiyor musunuz ki, birinin başına koca bir sarık sarayım. Ötekinin eline bir tespih vereyim, her ikisine fazilete örnek olacak bir sofu hayatı yaşattıktan sonra, hikâyemi bitireyim?

Bir (klinik) dersinde delinin bütün hareketlerini incelemeye ve saptamaya izin verilmez mi? Sanat

neşterini bu acı konuya dokundurmak için, belediyeden izin belgesi alan bir bakkal gibi, savcılıktan izin mi istenecekti? Adımlarını kesmek için, sanatın önüne yine engeller mi çıkarıyoruz? Yetişir efendim, o çaresiz zaten kan ter içindedir. Roman bir sanattır ve sanat bağımsız ve özgürdür. Gösterdiğim şeyler hep tiksindirici şeylerdir. Şehveti tahrik için bir kelime yazdığım iddia olunursa, aksini ispata her zaman hazırım. Etrafta hoş görmeyenler varsa, yaranın üzerine bütün kuvvetimle baş parmağımı bastığım içindir.

Sanat aşkının yüksek hisleriyle yazılan satırların arasında hasis çıkarlara, tiksindirici adiliklere yer yoktur. Fakat sanatın yüksekliğinden ziyade, alçalmasına uğraşılan memleketlerde sanatçının alnını karartmak için etraftan avuç avuç çamurlar atılması, sosyal tehlikeli hastalıklar gereğidir.

Otuz beş yıldır bu hasta çevreden çektiği her türlü eziyetlere karşın, üzerine aldığı mürebbiliği bitmez tükenmez bir sebat ve çalışma ile ileri götürerek, bir yığın kitabın içinden son acı gülümsemesiyle size bakan ak saçlı, yorgun bir baş saygıya değerdir efendilerim.

Çekilen can yıpratıcı zahmetlerin, geçirilen müthiş tehlikelerin ve çeyrek yüzyıldan uzun süren ve başarıyla geçen bir uğraşının karşılığı bu değildir efendim. Hüseyin Rahmi adını edebe aykırılık suçuyla yan yana getirmeden önce, çok düşünmelidir. Çünkü, yalnız bu yazarın masum adını zedelemekle kalmaz. Otuz kırk bin Türk okuyucusunu sarsar. Çünkü küçücük bir kütüphaneye sahip olan her Türk evinde bu emekçinin mutlaka birkaç cildi bulunur.

Bugün kirli bir top gibi, mahkeme parkelerine fırlatılmak istenilen bu isim, bu ana kadar memleketin hiçbir kirli sorununa karışmamıştır. Ve hemen kırk yıldır kafasına doldurduğu felsefeyi etrafına saçan bir mürebbi birdenbire edebe aykırı bir tavır alarak, halka edebsizlik aşılamaya nasıl kalkışır? Eseri ve ondan yazarın billurlaşan namuslu ruhunu seçerek ve göz yaşılı bir neşeye bürünmüş acı felsefelerini ilaç gibi yudum

yudum içerek garazsız, karşılıksız yalnız bir okuma aşkıyla beni izleyenleri bugün haklı olduğumu söylemeleri için şahitliğe çağırıyorum. Bu, onlar için bir vicdan borcudur.

Söyleyiniz efendiler! "Ben Deli miyim?" hikâyesi edebe, düşünceye, ruha göre anlatış olarak "Şıpsevdi"den, "Tebbessüm-ü Elem"den, "Cehennemlik"ten ve diğerlerinden pek başka türlü bir şey midir? Hepsinde aynı yazarın dimağını, felsefesini, sinir galeyanlarını ve bazan gerektiğinden açık bir anlatış ile ahlaksızlığa gırtlak gırtlağa mücadelelerini görmüyor musunuz? Aralarında edebe aykırı doğru derin bir başkalık varsa anlatınız.

O halde içinden türlü türlü devreler geçen otuz beş senedir edebe aykırılık suçuyla bana yan bakmayan adliye, bugün birdenbire bu iddia ile neden beni huzuruna çağırıyor? Yoksa dünkü çevrenin hayatında bugünkünden fazla edebe aldırışsızlık, ahlaksızlık mı var? Vicdanınızdan sorduğum soru işte budur:

— Değişen ben miyim? Adliyemiz midir?

İşte efendim her şey bu sorunun içinde düğümlüdür. Zaman en büyük çözücüdür. Onun çözemeyeceği düğüm yoktur. Bu adalet sesi Viktor Hugo'yu da, Güstav Flober'i de ki -dömopasan'ı ve daha pek çoklarını da huzuruna çağırmıştır. (Madam Bovari) hikâyesinin davası ünlüdür. Ama bu davaları ileri süren savcıların, hâkimlerin hep ad ve sanları unutulmuştur. Bugün Fransızların ve başka uygar milletlerin anılarında saygıyla yaşayan ve takdirle, şükranla, minnetle anılan o büyük yazarların adları ve eserleridir. Zaman adesesi olayın hakikatını incelemiş, iyiyle kötüyü ayıklamış, gereksiz isimleri, hükümleri gömmüş ve gereklileri güneşe çıkarmıştır."

Yine tekrar ediyorum efendim, bugüne kadar kalemimin çatlağından kirli fakat kazançlı hiçbir sorunun çirkabı akmamıştır. Bu memlekette hikâye vadisi, yapanını ihya etmek değil, orta halli geçindiremez bile...

Bu bir kanaat tekyesidir ki, kâr ümidiyle oraya koşanların pek çoğu çilelerini doldurmadan başka mesleklere kaçmışlar. En yüksek hikâyecimiz Uşşakîzade Ziya Beyefendi'den sorunuz. Bu meslekteki lekesiz ve üstadane çalışmaları ile bu irfan hazinesinden geçim kasalarına ne kadar para akıtabilmişlerdir. Bu cevabı işitmek hepimizi üzer. Hikâyeciliğe özenen bütün genç kalemlerin cesaretlerini kırar. Sanatımızın üstadı Halid Ziya çeşitli memuriyetlerle geçinmişlerdir.

Bu hususta benim ayrıcalığım vardır. Daha doğrusu yılmaz bir sebat ediciyim. Kırk yıl bu tekyeyi bekledim. Fakat şimdi içeceğim çorbaya, beraber sunulan zehiri katık etmek zorunda kalıyorum. Edebe aykırı yayının Türkçe manası edepsizlik demektir.

Hayır efendim; bu yaşlı yazarın acı düşüncelerle buruşmuş saygıya değer alnına karşı böyle bir söz fırlatmak yanlışından sizi kurtarmak isterim.

Hayır efendim! Bu çevrede edepsiz bir kalemi besleyen, yaşatan binlerce okuyucu düşünmek, bir kısım halka karşı da bir kötü bakıştır.

Genelin vicdanı verdiği hükümde yanılmaz. Fakat mahkemelerin çok hataya düşdükleri az değildir.

Ben edebin bayraktarıyım. Karşıtı değil. Bugünlerde yapılması pek moda olan edebe aykırı şeyleri halk görüyor. Sayın adalet memurları siz de görüyor ve belki de fazla üzüntünüzden şaşırarak öfkenizi Hüseyin Rahmi'den çıkarmak istiyorsunuz.

Memleketimin irfanına hizmet aşkı ile kırk beş cilde doldurduğum felsefemin çelik zırhını edebe aykırılık tükürüğü ile kimse delemez. Çünkü ben edebin hizmetindeyim. O benim koruyucumdur. Ve çünkü kötü anlayış ile aramıza girmek isteyenlerden sorarım:

— Ona benden daha çok hizmet, aşk ve sevginizi gösteren belgenizi çıkarınız. İşte benim elimde bütün okuyucularımın ilgileriyle tasdikli yirmi otuz bin sayfalık bir şahadetname var. Ve bu berati alıncaya kadar döktüğüm kan, terlere kırk sene sonra verilecek mükâfat bu mudur?

Edebi şaşı gözle görmeyelim. Bir hikâyede söylenen romancının kendi değildir. O saptadığı görüşleriyle olaylar düzenler. O utanma bilmeyen bir delinin hareketlerini düzeltmez. Onun huyunu göstermeye mecburdur.

Bundan hikâyeciyi sorumlu tutmak, sahnede rol gereği çıldıran bir aktörü tımarhaneye göndermeye kalkışmaya benzer. Bizde bu ne tuhaf görüştür. Hikâyedeki bütün gizlilikler, yazarın kendisine ait diye kabul edilir. Romandaki bütün olan şeyleri hep o yapmıştır.

Ben sevicilik gibi kötü hastalıkları yazmadım. Ama kitapçı vitrinlerinde bu konularla dolu ciltler var. Bin bir günahın yastığı üzerinde uyuyan genelin edebi, benim bu yazım üzerine neden başını kaldırıyor?

Ben bir uzmanı imdadıma çağırarak, sanatımın fenni bir zemininden yürümeye uğraşıyorum. Şimdiye kadar edebiyatımızda girilmemiş bir yol. Yazı yazarlar için hazmı mümkün olmayan satırlar var. Ben susayım fakat bu sosyal hastalıklar toplumu inletiyor. Yaralar işliyor. Her gün artan mikropların virüsleri etrafa yayılıyor. Susmak, Abdülhamid devrinde bu, meşrutiyet devrinde bu, Cumhuriyet de mi böyle olacak? Uyandıracak derdi göstereni niçin o fenalığı icat eden sanıyorsunuz? Tekrar ediyorum, eserimde şehveti tahrik eden tek bir satır yoktur. Sanatın içinde edepsizlik arayanlar yanılıyorlar. (Mikel Anj)i kaptif heykelinde, (Turkan)ı (Lavuger) ve (Alzelen)i Hacer ve İsmail eserlerinde kapaması gereken uzuvların üzerlerine yaprak koymamış oldukları için, hiçbir savcı mahkemeye çağırmamıştır. (Luver) ve (Lüksenburg) müzeleri bu heykellere övünür.

Ama yine de, "Ben Deli miyim?" hikâyesinin şimdiye kadar yayınlanan kısmında henüz hiçbir kadınla erkek arasında, ne bir öpüşme, ne bir kucaklaşma hiçbir şekilde aşk atılımı anlatmadım. Okuyan varsa söylesin. Bir delinin iğrenç bir saldırısından dolayı genel edep, neden böyle şahlanıyor? Öteki eserlerimi gör-

meyerek adaletin bu son yazılarımdan kuşkulanmasından bir mana çıkaramıyorum. Tasdik edilen bir yığın eserin sonuncusunda ve altmış yaşından sonra, bir yazarın birdenbire edepten ayrılışını akıllar kabul edemez. Bunda bir sır, bir şaşırma var ve sanıyorum ki, şaşıran ben değilim.

Benim kabahatım, bazı bazı nezahetten çok ayrılan çıplak anlatışımdadır. Yalandan hoşlanmayan, hakikatı veren kalemim sanat gereği olarak, çoğunlukla konunun derinliğine iniyor. Örtülmesi gereken pisliği karıştırıyor. Birçok sahte vekar kelimelerin yaldızlarını sıyırıyor. Bunda şehvet ve edepsizlik yoktur efendim. Teşrih masasının başındaki sayın uzmanın elleri de aynı kokmuş şeylerle bulaşıktır efendim.

— Irza geçme, bükrü ortadan kaldırma, kötü hareket (Fiil-i şeni) ve benzeri tabirlerin kullanılmasına edep ve kanunun müsaadesi vardır. Fakat bunların tercümelerine asla. Dilimizi Arapça ve Farsça kelimelerden ayıkladığımız gün, bu terkipleri öz dilimizle nasıl anlatacağımızı çok merak ediyorum. Tabirin Arapçasını, Farscasını söyleyen edepli, yalnız Türkçesini kullanan edepsiz oluyor. Hayret edilecek bir hal...

Parmaklarımı nasırlayan kalemimin kırk yıllık hizmetini ve beyaz saçlarımı her türlü kuşkulara karşı birer (Paratöner) gibi sanarak ve geçirdiğim uzun tecrübelerin, gördüğüm büyük ilginin verdikleri cesaretle, bu vadide kendimi bir çeşit özel imtiyaza sahip bilerek, tatmin olucu adımlarla yürüyordum. Bu defa bir karakol sesi bana:

— Dur! Sen kimsin? Senden hesap soracağım. Sen bir edepsize benziyorsun, dedi. Yolumda irkildim. Aman yarabbi. Bundan sonra kendimi, millete, hükümete tanıtmak için bir nüfus, bir sicil belgesi göstermek, etraftan benim için bir iyi hal tasdiknamesi dilenmek, "Ben edepsiz değilim" feryatları ile çırpınmak, suçu kabul etmemek için deliller aramak zorunda kalmak, benim için ve bu çevre için ne büyük bir ardır, efendim.

Otuz beş senedir kırk beş ciltlik bir yükün altında beli bükülmüş, namuslu, alnı açık ve terlemiş Hüseyin Rahmi'den başka Türklüğün bir yazarı daha varsa gösteriniz. Önünde secde edeyim.

Bir memlekette yalnız yazanlar değil, edebe aykırılığın ve uygunluğun ne olduğunu okuyanların da hakkıyla anlamaları gerekir. İnsanların yanlış görüşlerinden sakat muhakemeler çıkar. Sosyal bünyeyi daima bozan işte budur.

"Ben Deli miyim?" hikâyesini anlatan bir delidir. Bir deli, başka bir delinin hareketlerini anlatıyor.

Delileri incelemek ve dinlemek için, hiç bir akıl hastanesine gittiniz mi? Onların sözlerinden, hareketlerinden genel edep adına mana çıkarmak kimin aklına gelmiştir.

Bir sanatkâr tablosunda, bir romancı hikâyesinde bir deliyi bütün kızıl dediliği ile anlatamayacak mıdır? Romanın fezalar kadar geniş sahası her konu için açıktır. Sosyal ve bünyevi hastalıkların her çeşidi bütün çıplaklıkları ile hikâyelere girer.

Ama denecek ki, akıl hastanesindeki rezaletler her zaman aynen tefrika edilemez.

Derdini birkaç aydından başka kimseye anlatamayacak bir memleketin garibi olduğumu biliyorum. Hâkimlerimizin, daha dün kalemi eline almış genç bir mizah yazarı ile, kırk yıllık Hüseyin Rahmi'yi fark edememelerine, bu ihtiyarın mesleğini, sanatını takdirden uzak kalmalarına çok teessüf olunur.

Ben bu, yaş, tecrübe ve mümareseden sonra Nuri Bey'in Huriye Hanım'a âşık olduğunu yazacak değilim. Derin konular içinde dolaşacağım. Tasvirlerimi rezalet sananların gafletlerine ağlanır. Ben altmışındayım. On beş yaşındaki çocuklar için yazmıyorum. Zaten onlar (genel edep) düsturundan muaf tutulmuş sinemalarda her istediklerini görüyorlar.

Ben toplumun hastalık ilmi öğretmeniyim. En tanınmış (Patolojist)lerimize ellerimi uzattım. Beni

yanlarına kabul ettiler. Sanki hikâye şeklinde görüp okuduğunuz sayfalar, akıllarınıza gelen şeylere vücut vermek için yazılmıyor. Böyle sanmak edebe karşı bir iftiradır. Hiçbir eserin geneli hakkında yalnız bir tefrikasına bakılarak karar ve hüküm verilemez. Veyahut ki, bağlantı sebebi inceleşmeden koca bir romanın yalnız bir tefrirası hakkında şöyledir, böyledir denemez. Hükümlerinde acele edenler, hikâyenin ne evvelini okumuşlar, ne de sonunu beklemişlerdir.

Diğer bazı hikâyelerimde de beni suçlamada acele edenler, bittikten sonra geldiler ellerimi öperek af dilediler.

Kırk yıldır bu yoldan giden bir seyyah, bundan sonra önüne bir genel edep ve güzel ahlak kılavuzu almaktan kurtulmuştur. Kalemim, bu suretle kelepçelenemez. Hikâyenin son sayfalarını bekleyiniz ve hükümlerinizi sanatın çağdaş anlayışına uygun olarak veriniz. İnsan denilen şifa bulmaz hastayı, koltukla meydana çıkaracağım. Onun göğsünü arkasını merak edenlere dinleteceğim. Ne gizil dertler var göreceğiz. Ve bunardan bazılarını da kendi nefislerimizde hissederek üzüleceğiz.

Siz hâkimler, sosyal dertlerin, ahlaksızlıkların her gün her çeşidini görüyorsunuz. Mesleklerimiz bazı noktalarda birleşiyor. Siz bazı gizli, elim itiraflarda mahkeme kapılarını kapıyorsunuz. Bana da çok kadınlar başvurarak, gizli dertlerini ağlayarak anlattılar. Deva sordular, aklımın erdiğini söyledim. Fakat bu sırların hiçbirini yaftalarını değiştirmeksizin yayınlamadım. Ben sanatı büsbütün dört duvar arasına hapsedemem. Bazı bazı bu zora katlanmadığımdan dolayı, benim de bu memleketin maneviyatını bozanlardan biri olduğuma vicdanınız razı olur mu?

Beni, dün gece naraları ile mahallenin rahatını kaçıran bir sarhoşun, bir serserinin kaldığı yere çağırıyorsunuz. Fakat düşününüz, sanık sandalyesine oturttuğunuz ben değilim. Türklüğün ilim ve irfanıdır.

Ciltlerini birbiri üzerine yığıp da en üstüne çıkarsam, başım mahkeme salonunun tavanından yukarı aşar.

Hakkımda verilecek iyi veya diğer türlü hükmün rüzgârı, maneviyatıma dokunamaz. Mağdur sanatı huzurunuzda daha ziyade inletmek istemem.

Kanaatınız her ne ise adaleti icra etmek ödevinizdir.

Kulların mahkemeleri huzurunda değil, Allah'ın divanına çıksam söyleyeceklerim yine ancak işte bunlardır.

Heybeliada
20/Eylül/1340-1924
Hüseyin Rahmi

TİYATRO ELEŞTİRİLERİ

Temaşa

Yakın vakte kadar bizde Türkçe ismi olmayan "Tiyatro"yu, bu Farisi kelimeyi tahsisi ile kendi dilimizde ona bir ad vermiş olduk. Bu lügat için lisanımızda geçerli makaronya, loca, bilet vesaire kabilinden karışık ecnebi kelimeleri hakkındaki kadar müsamahakâr kalmadığımıza teşekkür olunur. Fakat bilinmez her nedense halk bu yeni tabire çekingen duruyor. Temaşaya gittim, temaşadan geldim diyene pek tesadüf olunmuyor. Herkes, Ferah Tiyatrosu, vesaire tiyatrosu demekte berdevam...

"Bu iki tabirden hangisini kullanmakta daha kârlıyız?" gibi bir soru ileri sürerek, rengârenk malumat alacaklarını ortaya sermeye vesile arayan bazı avare kalem edipleri bu lakırdı kıtlığında söz başına davet tehlikesine meydan okumaktan korkarım.

Yalnız şu kadar söyleyeyim ki temaşa tabirini kullanmaktan korkmak yeniliğinden dolayı ise bu, büyük bir hatadır. Çünkü vaktiyle bu dünya bir "temaşahane"dir, diyen eskiler icat şerefinde temaşayı icat edene göre daha eski sayılırlar. İnsanı asıl gönülden yaralayan mesele bu değil. Temaşa tabiri tiyatro makamında herkesin kabulüne mazhar olsa bile mesele tıpkı: iş üç nal ile bir ata kaldı, durumunu andırmaz mı? Bu yeni ismin milliyet şerefini hangi muhteşem temaşa binasının gururlu cephesinde parlatacağız? Tiyatro adını aşağılayarak bu ismi verdiğimiz salaşlar içinde halkımız komedi, facia niyetine birtakım abur cubur seyrede ede temaşa hakkında tedavisi güç yanlış bir duyguya kapıldı.

Her şeyden önce herkesin bu yanlış zan ve hissini düzeltmek lazımdır. O ada müstahak bir tiyatro binasının yapılması para ile ilgili bir mesele olduğundan bunun halli bir millet için imkânsız sayılamaz. Fakat tiyatromuz olsa piyesimiz yok. Piyesler yazılsa temsil

verenleri yaratmak lazım gelir ki işte asıl bunun çabuk yetişmesine imkân yok.

Şehrimizde tiyatro sanatını kurmak için Şehremaneti birkaç sene evvel Avrupa'dan bir uzman getirmişti. İşte o uzman, bu yokluğu tarif için, şöyle diyordu:

"Hepimiz aşk ve şevk ile çalışalım. Çünkü Türkiye'de tiyatro kuracağız. Yani hiç yoktan bir varlık yaratacağız.

Hiç yoktan bir varlık yaratmak cenab-ı kadir-il mutlaka mahsustur. Uzman frengin bu sözleri bizde hakiki mevcudiyetiyle bu sanatın kurulması imkânının ne büyük güçlük ve fedakârlıklara dayanacağını anlatmaya ölçü olabilir.

İnşallah sonunda zafer kazanılarak barışa eriştikten sonra bir veya birkaç tiyatromuz olur. Fakat Avrupa fabrikalarından hiçbirine ölçü üzerine Osmanlı piyesleriyle aktör ve aktrisleri sipariş edemeyiz. Bunlar milletin kendi göğsündeki ilham ve sanattan doğacaktır. Bunların ruh ve cisimleri Türklüğün beyninden taşması lazım gelirken Dar-ül bedayi'imizin ilk kurucuları binayı çürük temel ile atıldıktan sona milli sahneyi bir adaptasyon cilvesidir kapladı. Fransız piyesleri edeplerimizin irşadıyla birer birer ihtida ederek Türkleşiyorlar. Adaptasyon nedir? Zavallı Türk okuyucularının kafaları idrak ekilmiş tarlalarında zor yetiştiği kabul edilen böyle kelimelerle daima çatışma halindedir. Bu yabancı sözcük gazete ve risaleler sahifelerinde birkaç defa tarif ve izah olundu. Bu düpedüz bir şeyi diğerine tatbik etmek, uydurmak demektir. Bir şeyi savunma kendine gerekeni tutmalarını yabancı ölçüler üzerine ölçüye vurarak beyhude yoran icatta beceriksiz ediplerimiz Frenk piyeslerini Türkçe'ye uyduruyorlar, nasıl? Of nasıl olacak... Monmarter'e Cerrahpaşa tepesi, Luise'e Ayşe, Jozef'e Yusuf ve keza ve keza demekle... Avrupa'dan buraya naklettikleri bir vakayı bize garip gelen bakışlarımız önünde karyola kurar gibi bir maddiyetle düzenleyerek...

Acaba Cerrahpaşa'da Monmarter hayatı mı vardır? Luise'deki Fransız kadını ruhu Türk'ün Ayşe'si gibi mi duyar, düşünür? Jozef'i Yusuf yapmakla frenk çevresinin bu dimağdaki doğuşu ve soydan gelen duygu hislerini değştirebilmiş oluyor muyuz?

Şimdiye kadar Milli Kütüphanemizin yerli roman ve piyes cihetinden fakir değil adeta fakirin de daha fakiri kalmasında en büyük sebep ihtiyaçlarımızı hep tercüme suretiyle elde etmek gafletinden hâlâ uyanamamış olmamızdır. Hâlâ roman ve tiyatro zeminlerinde düşünüp ortaya bir sanat eseri koymayı öğrenemedik, çünkü bunun için hiç çalışmadık ki öğrenelim. Adaptasyon suretiyle milli sahnemize eser yazmaya uğraşanların bence saman kâğıdıyla resim çizmeye çabalayan istidatsız öğrenciden hiç farkları yoktur. Ruhunda milli sanat coşkusu bulunan hayal gücü zengin ve tabiattan aktarma yeteneği olan bir düşünür, ciddi bir müellif, adaptasyon denilen bu illeti başka birinin eserini fikrini sözünü benimsemeye tenezzül etmez. Niçin? Efendim niçin bir ipnotize gibi başkasının kafasıyla düşüneyim? Diğerinin ayağımı sıkan kundurasıyla gezinmektense yalınayak dolaşmayı tercih ederim.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Diğer lisanlardan Türkçeye eser tercüme edilmesin demek istemiyorum. Tercüme ihtiyacı başkadır. Fransız milleti, sayısız tercümelerle kendi dillerine naklettikleri Şekispir'in eserleriyle öğünemez. İngiliz'ler Goethe ile hiç... Biz ise tercümede böyle büyük eserlerle hiç uğraşmadık. Her lisanın adi taraflarını aldık. Lazım olan edebi ve bedii zevki halkta hâlâ uyandıramadık, gereksiz tercümelerle oyalanarak milli edebi serveti ihmal ettik. Şimdi böyle eli boş, ziyan görüp kaldık. Avrupa'nın panayır oyunlarından beş onu tercüme edildi. Fakat (Faust)u, (Hamlet)i Türk sahnesi üzerinde kim gördü? Bu bakımdan tercümenin zararı bir ise adaptasyonun beştir. Çünkü adaptasyon hazır elbiseye benzer. Kendimize uydurmak için yakasını koltuğunu ne kadar bozup genişletsek yine bedenimize uymaz. Bu sanat hırsızlığı

kişisel ilhamları yükselmekten men ederek kendi duygumuzla bir milli temaşa hüneri icadından bizi daha çok zaman alıkoymaya sebep olur. İlham olmayınca sanat olur mu? Yabancı lifler ilhamı üzerine dokunan milli kumaş nasıl olur? Hiçbir millet, sanayiine kendi milli ruhunu üflemedikçe kendi soyuna yaraşır, doğuştan özelliklerini gösteremez. Marifet taklitçi olmak değil, taklit edilir olmaktadır.

Adaptasyon, yabancı ıstanpası üzerine işlenmiş bir beyaza çekme, kopyacılık değil midir? Bununla sanat ilerlemez...

Meşhur eleştirici (Jul le Metr) tercüme ettiği Araplığı canlandıran "Kısmet" piyesini yüzlerini boyayarak temsil eden Fransız artistleri ne kadar Arap olabilmişlerse adaptasyon ile millileştirilen bir piyes de o kadar Türk olabilir. Frenk âleminin bütün temaşa edebi servetini Türkçeye nakletmiş olsak yine bir tane Türkçe piyes yazmış olamayız.

Adaptasyondan önce tiyatronun ne olduğunu düşünsek. Tiyatro nedir? Bu kelimenin herkesçe kazanmış olduğu bilinen şöhretine bakılırsa böyle bir sual ileri sürmek abes görülebilir. Fakat bunu cidden bilmek kanaatiyle kendilerini cevaba salahiyetli görenlerin içinde bile susturucu bir tarif bulabilecekler azdır.

Bizde eski zihniyetle tiyatroya "Mekteb-i edeb" denirdi. Bu tabir şimdi maksadı ifadeye yumuşak gelmemekle beraber biraz da gülünç kalıyor. Çünkü temaşada bulunanlara edep dersi verilmez.

Romanlar, nazariyat ise, tiyatrolar da onların sanat kurallarına uyularak yapılanları gibidir. Şimdiki hikâye ve temaşalarda ise, edepten biz doğuluların çıkarttığımız anlama bakılırsa, bedenle ilgisi olmayan sevimli hisler tasvir olunmuyor. Batı sanatındaki edebin ne olduğu şimdilik bizim temiz ve utangaç bakışlarımız önünde kurcalanması uygun olmayan bir meseledir. Edebin riyakâr olanı ile hakikisini birbirinden ayırmak lazımdır. Eski devirde iffet riyakârlığı, bir zamanlar, o dereceye gelmişti ki romanlarda hiç âşık ma-

şuk kavuşturamaz olmuştuk. Aşıkane bir vakayı pişirip kurtarırdık. İki sevdalı tam birbirinin boyunlarına atıldıkları sırada sansör kırmızı kalemiyle onları kucaklaşmadan derhal ayırır, yalnız iki masum kardeş gibi el ele tutuşmalarına müsaade ederdi.

Şu münasebetle aklıma bir vaka geldi. Yine o devirde bir ramazandı. Fakat hangi sene idi pek hatırlayamıyorum. Şehzadebaşı'nda oynayan bir at canbazı kumpanyası kadınlarının ortaya mayo ile çıkmalarını zaptiye nezaretinin aşırı iffetçileri bir türlü hazmedemedi. Nezaretin emriyle bu canbaz kadınlara uzun paçalı donlar giydirildi. Ve bütün gazeteler, mübarek günde halkın gözlerini bu suretle kirlenmekten korumalarına karşı sütun sütun şükranlar yağdırmışlardı.

Şimdi sözü Fransız eleştiricilerinin kalemine bırakıyorum. Dinleyiniz: "Komediden maksat ne vaaz ve nasihatlarda bulunmak ve hatta ne de halkı güldürmektir. Belki sosyal toplum içindeki orta sınıfın âdet ve ahlakını hakiki şekilleriyle yaşatmaktır. Genel yaşamımızda bir nevi kural dışı ve kaidelere uymayacak çevreler temsil edilmeli. Sahnede bunu yaşatanlar birer kukla olmamalı, bunlardaki ruhi haller yalnız fanteziden ibaret bulunmamalı, aslına benzer portreler vücuda getirilmeli, şartları ve hisleri olan hakikatler sahneye konulmalı, derhal başarı kazandıktan sonra uzun süre rağbete hak kazanacak bütün tiyatroların programı işte budur."

"Bu bakımdan yapılacak eleştirilerin müelliflerle ahaliye büyük hizmet ve menfaatleri olabilir. Müellifler bazı hususlarda ahalinin zevkine uymak zorunda kaldık bahanesini öne sürerek halkı suçlamaya kalkışmaktadırlar. Bu, kabule şayan bir mazeret değildir. ahali hiçbir zaman sanatı bir kalıba sokmaya zorlamaz. Belki kendine kalıcı olanını alır. O, rehbere muhtaç, itaat eden kişiliktedir.

Şimdi ne anladık? Tiyatro ne medrese imiş, ne mektep, ne vaaz ve nasihat yeri, ne de gülme ağlama

yeri... Bunların hiçbiri olmadıktan sonra oraya niçin gitmeli? Bilmem, bilmem...

Yine Frengi dinleyelim bakalım ne diyecek:

"Bir tiyatro yazarı sanatında yükselmek istedikçe sahne üzerine bir sosyal mesele çıkarmak ihtiyacını hisseder. Aileye, terbiyeye, evlenmeye, boşanmaya, mahkemelere vesaireye dair sanat değeri olan sözler.

Eğer sosyal toplumumuz henüz kurtulamamış ise bu kabahat tiyatroların parlak ziyaları altında kendine yüz türlü çare göstermede kusur edilmiş olmasında değildir."

Eleştiricinin, kendi milleti aleyhinde savurduğu başa kakıp çıkışmaya bakılırsa bizim zavallı halkımız için insan ne diyeceğini şaşırıyor. Çünkü halkımıza tiyatroların parlak ışıkları altında hiç sosyal fikir telkin eden olmadı. Bizim dram kumpanyalarının müthiş cinayetleri karşısında aşırı etkilenerek mendil ıslatanlar ile, komedya sahnelerimizin (komik-i şehir)leri önünde kahkahadan çamaşır kirletenler de hâlâ bedii zevk uyanamadığına şaşırmakta haksızlık etmiş olmaz mıyız?

İşte bir daha tiyatro nedir? Bilinmeyen tarafı bizde pek derin olan bu kelimeyi tanımak ve tanıtmak için böyle makaleler değil ciltler yetmez. (Emil Fage) bunu şu kısa soru cevapla özetliyor:

"Fakat efendim tiyatrodan maksat?.. Hissettirmek, düşündürmektir. Ötesi Allahın yardımı ile belki husül bulur."

Heybeliada
Hüseyin Rahmi
18 Temmuz 1917 İkdam

Temaşa Mevzuları

Fransızlar, tiyatroya olan tapınma derecesindeki büyük sevgilerini şu cümlede topluyorlar: Ne dites pas de mal du théatre: c'est la derniere religion de la France. (Tiyatro hakkında fena söylemeyiniz. O Fransa'nın son dinidir.)

Tiyatro ile dindar olmayı ilan eden bir ulusun manevi garipliğine şaşmazdan önce bu sanata ve bununla beraber bu sanatla uğraşanlara ne kadar önem verildiğini tartışmakta elbette büyük fikri istifade vardır.

Fransızların tiyatro dedikleri bu edebi mabetlerinde en çok meşgul oldukları mevzuları anlamak için biraz (Emil Faqué)yi dinleyelim:

"Şimdiki tiyatromuz şayan-ı hayret bir yeknesaklıkla devam ediyor. Çünkü bütün Paris tiyatrolarının her akşam değişik unvan altında aynı piyesi oynadıkları iddia edilse yalan söylenmiş olmaz."

Paris halkının tapındığı yüz isimli bu yegâne konu Adultére denilen gayrimeşru ilişkiler meselesidir. Bir zamanlar bütün tiyatro sahnelerini kaplayan: Comédie d'intrigue dedikleri usulün yerine şimdi bu geçerli oldu. Bu konunun sanat sehpası üç şahıs üzerine kuruluyor. Zevc, zevce, âşık... İşte günün temaşasının üç birimi. Bu üçkenden gülünç, feci bin türlü sosyal dava çıkarabilirsiniz. Katiller, intiharlar, boşanmalar, heyecanlar, dehşetler... Fransa'daki zevcler, zevceler, âşıklar bu edebi yiyim yerinin her akşam diğer bir kapta ısıtılıp ısıtılıp önlerine konmasından bıkıp usanmıyorlar. Çünkü büyük bir merak ve sihirli durumda temaşa ettikleri sahnelerde besbelli özel hayatlarının kendilerine bağlı ve yüreklerini oynatan bazı yansımalarını görüyorlar. Bu üç şahıs belki de aralarında arapsaçı gibi birbirine dolaşmış meşru ve meşru olmayan bağların erimesine sosyal çareler arıyorlar.

Kocasını kıskanan karılar, karılarından şüpheye düşen kocalar ve bu ikisinin arasındaki aşkın yerini

korumaya uğraşan sevdalılar için cidden titreyerek seyredilecek bundan âlâ ne konu olabilir? Batı temaşa sanatından şehrimize getirilen bu hastalığın reçetesinde aynı formülü görüyoruz. Adapte edilen piyesler bu bakımdan tetkik edilerek incelenirse mevzuun bu üç güçlü esasını hemen buluruz. Emil Faqué bu üçlük usuldeki komedileri ifade için nezahati hakikaten feda ile La comedie concuestre acayip tabirini icat ediyor. Kalemimi kabalaştırmadan bunu Türkçeye aynen tercüme kabil olmayacak.

Zarafetle nezahatı ikiz zannedenler Faqué'nin bu misalinde hükümlerinin gerçek olmadığını görürler. İcat zarif ama nezih değil. Bu tabiri üstü kapalı bir açıklıkla ifade lazım gelirse:

Karılarının sadakatsizliğine uğrayan bedbaht kocalara bizde kabaca bir ad verilir. İşte bu, o nama izafe edilen bir komedya demektir. Nezahat ve temiz yürekli milliyetimiz hasebiyle bize pek kaba gelen bu tabir Fransa'da o kadar korkulup çekinecek bir söz değildir. Ve hatta bu kelime batıda, doğudaki üzücü sosyal ayıp sayılan durumu her gün bir parça daha kaybederek gitgide alışılmış bir mana peyda etmektedir. Daha tuhafı bu sanat orada yalnız buna müstahak erkeklere değil, kocalarının sadakatsizliklerine uğrayan kadınlara da verilir.

Fransa'da halkın bir türlü iştahını teskin edemediği bugünün sanat aşkı işte budur. Fakat orada artık eleştiriciler bu konudan usandıklarını çoktan haykırmaya başladırlar. Artık bunu pek ayak takımı için ve pek müptezel buluyorlar. Bu hakikati anlamak için şu eleştirici konuşmasını dinleyiniz:

— Bu zamanın tiyatro tarihi yazıldığı zaman bu nevi komedyadan sanata hiçbir önem verilmeyerek yalnız bir hatıra kabilinden söz edilecektir.

— Lakin ortada bundan başka bir şey yoksa?

— Azizim o halde Fransa'da tiyatronun sonu gelmiş ve daha doğrusu mevcut değil demektir."

Şimdi oranın müptezeli bugün burada bizim içerisine yeni adım atmaya uğraştığımız sanat kapısının tepe noktasını oluşturuyor. Uzmanların kavillerine göre: Fransa'da tiyatro iki kısımdır. Birincisi consommation qutidienne yani günlük harcamalara mahsus olanıdır ki, işte bunlar ekseriya sanat yönü pek gözedilmeyenlerdir. İkincisi ciddi ve fikri gıda veren sosyal konular üzerine yazılmış büyük okuyup araştırma ürünü önemli eserlerdir. İkdam'ın makaleler için ayırdığı bu dar sahifelerin bu işte geniş ayrıntılara girmede elverişli olmadığına üzgünüm.

Temaşasına gittiğimiz herhangi bir tiyatro sahnesinde, karı koca, arada bir de gönül vermiş gördünüz ve bunların kavga, entrika, ipitla, kıskanç, katı ve intiharlarına şahit oldunuz mu, sosyal fayda bakımından bilmem kaçıncı kuvvete kadar özü alınmış müptezel bir konu karşısında bulunduğunuzu anlayınız. Bu, bizden çok veya kızını baloda, kötü niyeti bilinen bir âşığın kolları arasına teslim etmek medeni mecburiyetinde bulunuyor.

Bu üçlük temposundan hariç fikri, besleyici büyük eserlerden birini burada misal olarak arz edeceğim. Her tarafta şimdiki sosyalogları yoran bir kadın meselesi var. Bugün yalnız burada değil Avrupa'da bile geçmişteki haline benzemeyen ve geleceği bugünkü durumundan başka türlü olacağı görünen kadın bir aşama devresi geçiriyor. Şimdi Avrupa'da kadın geçim için hayat mücadelesine girdi. Birçok noktalarda erkeklere rekabet yumruklarını gösteriyor. Fransa'da Apsent sarhoşluğu vesaire etkilerle bozulmuş erkek ameleden daha fazla yük kaldırıyor, sabırlı, çalışkan, kanaat ehli olduğu için bazı yönlerde üstünlük sağlamaya başladı. Erkek işçileri telaş aldı. Tiyatro yazarlarından (Brillot) bugünün şu mühim meselesini (Tek Başına Kadın) isimli eseriyle sahne üzerine çıkarıyor. Bu eserin birkaç konuşmasını anlamına göre ve kısaltarak tercüme ediyorum.

Evlilikten ümitsizliğe kapılarak bir sanata girip çalışıp uğraşarak geçinmek isteyen (Therese) ismindeki genç bir kadına arkadaşlarından (Morillot) şu cevabı veriyor:

— Azizem Therese, ne sanat tutarak geçineceksin? Mürebbiyelik mi edeceksin? Aileler evvelce yüz frank kadar verirdi. Şimdi elli frank veriyorlar ki aşçı kadın aylığından daha az para... Yalnız başına kadının geçinebilmesi güçleşti. Hür kadın unvanlı risalede üç aydanberidir şöyle bir ilan görülüyor:

"Çocuk terbiyesi, musiki ve resim fenni, stenografi ve İngiliz dilini bilen ve iyi derecede ehliyeti olan bir genç kız bir aile yanında öğretim hizmetinde bulunmak arzu ediyor."

İşte bu genç kızı tanırım. Zavallıcağız benimle dertleşti. Evine çağırıldığı bir aileden dersinin saatine iki frank ücret istemiş. Bu isteğine gülerek Paris darül-bedayii'nin eski öğrencilerinden birincilik mükâfatı almış diğer bir kadının bu fiyata ders verdiğini söylemişler... Kadın çok, iş yok. Şimdi kadınlardan en yüksek derece diplomada yazılı şeylerin dışında işler isteniyor. Bugün Paris'te iş arayan yirmi bini aşkın kadın var ki her çeşit idarehane, fabrika ve mağazalara hizmet verdikleri halde iş bulamıyorlar. "Tek Başına Kadın" piyesinin üçüncü perdesinde, fabrikasında kadınlar işleyen bir fabrikatöre, Paris amele merkez komitesinden bir vekil müracaatla kurulmuş olan kadın sendikasının feshi talebinde bulunuyor. Fabrikatör bu isteğin sebebini sorunca şu cevabı alıyor: İşçi vekili -Her tarafı kadın istila ediyor. Bu rekabetten kurtulmak isteriz.

Fabrikatör:

— Bu kadar telaş edilecek bir rekabet değil.

İşçi vekili:

— Öyle mi zannedersiniz? Durunuz size küçük bir misal ile meramımı izah edeyim. Ben buraya Paris'ten geldim. Tren biletimi elime bir kadın verdi. Postane gişesinin önünde oturan bir kadındı. Telefon telinin öbür

ucunda duran yine bir kadın. Bankadan para almaya gittim. Bunu bana veren yine bir kadın eli oldu. Kadın doktorlardan, avukatlardan söz etmiyorum. İşte görüyorsunuz ki her yerde kadın erkeğin yerini kapmaya uğraşıyor. Maden imalathanelerine varıncaya kadar bugün kadın görüyoruz. Rekabete karşı kendini koruma hakkını herkes haizdir." Bugün erkek işçi mevcudiyetini müdafaa ediyor.

Fabrikatör:

— Kadına karşı nefsinizi müdafaa ediyorsunuz. Çünkü bu kadının erkekten daha kanaat ehli, iş yerinde daha cesaretli olduğu için daha ucuz çalışıyor. Cinsi latifi bu faziletlerinden dolayı mı mahkûm ediyorsunuz?

Vekil:

— Biz kimseyi mahkûm etmiyoruz.

Fabrikatör:

— Evet ediyorsunuz. Kadını işinden mahrum ederek sefalete veyahut fuhşa mahkûm bırakıyorsunuz... Siz rakip değil adeta hasımsınız. Fabrikamdaki kadın işçilere hep birden yol verirsem bu biçarelerin halleri ne olur? Sonra ne yaparlar?

Vekil:

— Önceden ne yapıyorlarsa yine onu yapsınlar. Evlerinde otursunlar.

Konuşmanın burasında fabrika işçilerinden ihtiyar bir kadın söze karışıyor.

— Evet evimizde barkımızda oturmayı biz de isteriz. Fakat mösyö bugün evimizde oturup da ne yapacağız? Eski zamanda kadın evinde otururdu. Çünkü orada görecek işi vardı. Şimdi zavallı büyükannemi hatırlıyorum. Her şey bugünkü gibi hâlâ gözümün önünde... Sabah olunca odun toplamaya çıkar, sonra su taşımaya çeşmeye giderdi. Ekmek yoğurur, bez dokur, çorap ve daha çok şeyler örer, kışlık elbise ve zahire hazırlardı.

İşçi vekili:

— İşte iyi ya!... Siz de büyükanneniz gibi yapınız.

İhtiyar kadın:

— Mösyö o zamandan beri her şey değişti. Bu zamanın kadınına, o saydığım eski işlerden hiçbiri kalmadı. Artık şimdi su için çeşmeye kadar gitmeme lüzum yok... Önümdeki musluğu çevirince su akıyor. Ateş yakmaya da hacet kalmadı. Gaz musluğunu döndürünce bu da hasıl oluyor. Ekmek önümüze hazır pişmiş geliyor. Diğer yiyecekler de konserve kutularında hep hazırlanmış durumda. Tepeden tırnağa kadar giyecek de böyle. Evinde yapacak işi kalmayınca kadın bu hazır ihtiyaçların bedellerini kazanmak için fabrikalara vesair kazanç yerlerine giderek çalışmaya mecbur oluyor. Eski zamana nispetle olacak kâr ve zararı siz dengeleyiniz. Bugün fabrikalarda kazandığımızı suya, gaza, ekmeğe ve diğer işyerleriyle esnafa veriyoruz. Bugün sefiliz. Öyle sefiliz ki evimizde bucağımızda temiz bir aile havası içinde gülerek çalışmaya bedel fabrikaların isleri, buğuları, kokuları, dumanları arasında terleyerek, boğularak işliyoruz. Fakat heyhat, bugün eski günlere dönmek kabil değil. Artık kadının eski ferah evi kalmadı. Şimdi küçücük odası, uyumak için kirli, sefil bir döşekciği var. Başka şeyi yok. Ne yapalım mösyö? Mademki bu zamanda başka türlü yaşamak mümkün olamıyor... olamayacak... Biz de Allah'ın mahlukuyuz. Bırakınız hayatımızı biz de kazanalım.

İşte size sosyal toplumun hastalığı üçlük temposundan arınmış bir konu. Bu sade sözler birer hakikat oldukları için gayri tabii, entrikalı uydurma konulardan, lakırdılardan ziyade insanda derin bir tesir bırakıyor. Piyesteki bu konuşmanın eksik bir yanı böyle kâğıt üzerinde değil, bunun bütününü sahne üstünde görmekteki tesiri tasavvur etmeli. İşte piyes bunlara denir.

Sokaklarımızda eli süpürgeli işçi kadınlar bizde de görülüyor. Şimdi mağazalarda, gişelerde vesair yerlerde de kadın var. Bizde henüz olmayanlar:

(Brillot) gibi tiyatro yazarları (Ferodi) ayarında aktörler, (Rejan)a (Brandes)e benzer güçte aktrisler, bir de, elinde tabancasıyla pusuda karısının âşığını bekleyen kocanın ağlamaklı durumuna acımak heyecanından başka sade, tabii, samimi konulardaki sanatı, faydayı takdire alışkın temaşa ağırlığı olanlar.

Fena piyesleri alkışlamakta iyilerinin vücut bulmasını geciktirmek mücazatı vardır.

İkdam 9 Ağustos 1917
Heybeliada
Hüseyin Rahmi

Sahne Üzerine

İçimizden en aptallarımızın, şu hayat sahnesi üzerinde nasibin tayin ettiği rolleri oynamakta gösterdikleri mahareti en sanatkârlarımız taklitte büyük güçlükler çekiyorlar.

Bir aktör için sanatkârlık, bir rolü evvela aylarca ruhen ve duyarak yaşamak ve sonra sahne üzerinde yaşatmaktır. Aktörlük, güzel sanatların mühim bir şubesidir. Biz yazarlar veya ressamlar, kalem ve fırçalarımızla binlerce enzarın ihtimal-i istihzaları önüne çıkıyor isek, aktörler tefsir ve temsil-i sanatta bütün endamlarıyla halk karşısında bu tehlikeye maruz kalıyorlar.

Düşünelim ki bu güzel sanatlarda lakaydiye mahkûm kalan sürülere nispetle alkışlananların adetleri pek azdır, pek...

Görünüşte pek kolayca yapılıveriyor sanılan bu komedyenlik sanatındaki güçlüğü halka anlatmak mümkün değildir. Bir aktörün sahne üzerinde sühulet, maharet ve başarıyla yapabildiği hareketler rolde ne usandırıcı çaba ve çalışmaların, uzun zamanın meşakkatlerinin gizlenmiş olduğunu bilseniz. Bu güçlükler sanata girmeden önce bilinse gençlerde sanatkârlık hevesi yüzde doksan kırılır. İyi bir kunduracı olmak fena bir aktör olmaya tercih edilir.

Böyle serbest sanatlara yeltenen gençlerin hevesleri ekseriyetle işsizlik, diğer hizmetlerden ürkeklik, tembellik, ne yapacağını bilememezliktir. Bunların çoğu, oyunlarda giyecekleri parlak kostümlerin şatafatana kapılırlar. Fakat bu zavallılar bir kere sahnede halk karşısına çıkınca başarısızlıklarından dolayı suçlu gibi kalırlar. En basit sözlerde kekelemeye, alacakları en sade hareketi unutmaya, ne tarafa gideceklerini şaşırmaya, çarpuk çurpuk yürümeye başlarlar. Ceplerinden çıkardıkları ellerini ne tarafa koyacaklarını,

nereye sarkıtacaklarını bilemezler. O iki boş eli tabii surette idare bile büyük bir maharete muhtaçtır.

Oynanan oyunun ruhuna girebilmek istidadı olmayınca aktör kuklalıktan, papağanlıktan kurtulamaz. Ezberci bir okul öğrencisi gibi kendine meşk ve talim olunan sözleri ve hareketleri aynen tekrarlayıp durmayı sanat zanneder.

Rolü yalnız ezberlemek yeterli değildir. Oynadığını anlamak ve anladığını anlatmak yani hissetmek ve ettirmek lazımdır.

Şahıslar sırasına girdikleri bir olayı yaşatan büyük aktörün yaradılışlarında kendilerine has tarzları vardır. Bunlar o kadar güçlükle elde olunur ki maharetle istiğnaklar bir dudak büküşü ne kabil-i taklit bir sanat hareketi sayılır. Ruhun teessüratını belagatiyle göstermek, mülayemetten şiddete doğru hissiyatın bütün derecatını sıtk ile eda ne müşküldür.

Teellüm, matem, hiddet, gazap sahnelerinde o mütemadi höngürtüler, o kulak yırtan gürültüler, yaygaralar, şiddetler, sanatsızlığı kapatmak için yapılan şarlatanlıklardır. Rollerini hakkıyla bilip anlayamayan aktörler bu tür şamatalı tuluatla kusurlarını örtmek isterler.

Ağlamanın kaç çeşidi vardır. Bunu yaşatılan şahsın ruh haleti ve bünye ve mizacına uygun olanını seçmek icap eder. Ağlamanın en tesirlisi mutlaka en büyük feryat koparılarak ızhar olunanı değildir. Okuldan diploma ile çıkan bir öğrenci henüz âlim sayılmaz. Ondan sonra geniş bilgi lazımdır. Aktör de tahsilini tamamlayarak Darülbedayi'den çıktıktan sonra çalışmalıdır. Hem de nasıl, muallimlerden gördüğü konuşma tarzları, ses perdelerini bütün unutarak artık kendi başına araştırma vadisine girerek çalışmak...

Bir tiyatro sanatkârının meşkhanesi tabiattır. Suni model önünden kalkan her talip sanatla ilham dolu, büyük, asıl modeli tabiattan başka neresi olabilir? Sokaklar, tramvaylar, vapurlar, kahveler ve birahaneler, en adi meyhaneler, hastaneler, her nevi cemiyet, me-

rasim, kavga, gürültü yerleri aktörler için hep birer araştırma sahalarıdır.

Oralarda tetkik edilecek ne simalar, ne yaradılışlar, ne âdetler, ne konuşma ve ne düzgün ve sanat değeri olan ifadeler yüzlerde ve ruhlarda görülür.

Karşı karşıya horoz gibi duran iki mütehevvirin halleri göz önüne getirilsin. Sevinç, keder, ümitsizlik, sevgi, nefret, kıskançlık, intikam arzusu, ıstırap, şaşkınlık, tevekkül vesaire gibi ruh tepkilerinin her birine mahsus çehrelerde beliren yankılanmaları vardır. İşte dargınlık ve kırgınlık bunlardan biridir. Sinirleri öfke ile depreşen bir insanda beniz sararır, gözler döner, el ayak titrer, ağız açılır, soluk sıklaşır, telaffuza kesiklik ve tutukluk gelir. Kelimeler şiddet boğuntuları içinde yarım kalır, bunalır. Halbuki 'öfke baldan tatlıdır' sözüne bakılırsa bu tepki o anda şiddetle hissolunan bir ıstırap değildir. Bu karşınızdakini tepelemek için sizi kendinizden geçiren ve hemen hemen insanlığınızı ve her acıma ve rikkat, sabır ve teenniyi unutturan bir çeşit dimağ fırtınası elinize geçeni kırıp dökmeyi size pek lezzetli gösteren ani bir sarhoşluktur.

Öfkenin bütün araz ve alametini göstererek sahnede hiddetlenmenin güçlüğü tasavvur buyrulsun. İşte bu pek büyük güçlüğüne kurulmuş sahnede hiddetlenen beceriksiz aktörlerin etrafı sarsan yaygara ve şiddetlerine rağmen bu parlayışlarındaki sahtelik daima gözlerinde okunur. Ve alelekser diğer ruhi tepkilerin yapmacıkları da böylece meydana çıkar.

Avrupa'dan gelen bir dostum şöyle anlatıyordu:

"Büyük sanatkârlardan bir kadının sahne üzerinde pembe, latif yanaklarından aşağı iri iri yaş taneleri dökerek ağladığını gördüm. Ön sırada idik. Yanımda bir de arkadaşım vardır. Bizim de gözlerimiz sulandı. Çünkü kadın hissettiğini bize de duyuruyordu.

İnsan yalandan gülebilir. Fakat böyle şakır şakır ağlamak... Ve bu yaşları karşısındakilere de sirayet ettirmek.

Bu iki oyunda az çok başarı kazandıktan sonra her şeyi bilmek davasına kalkarak çalışmayı ihmal edenler yarı yolda kalırlar. Asıl en ciddi araştırma lüzumu, sanatı anlamak melekesi geldikten sonra başlar. Hayatın incelenmeye muhtaç vücuhu bitmez. Tabiattaki her hareket, her manzara sanatkârlar için birer derstir. Bunlar ise binlerce kuruntular, değişiklik içinde görünür. Sanatkâr muhitinin değişik çehrelerini âdet ve ahlakını, faziletlerini, garipliklerini, rezilliklerini, cinnetlerini ve bunların yüzlere giydirdiği muhtelif maskeleri araştırma ihtiyacından kurtulmuş olamaz. Vazifesi zihninde zaptettiği bu hayat şekillerini sahne üzerinde temsil, tefsir, tercümedir.

Bir rol, muhtelif suretlerde anlaşılıp oynanabilir. Ve oynanan da ekseriya en iyi temsil usulünü bulmuş olduğu zannına düşer. Birçok şeylerde bu zan ilerlemeye engeldir. Sanatlarından daima şüphe edenler ve attıkları adımların fevkinde daha çok kademeler keşfine uğraşanlar durmak veya alçalmak tehlikeleriyle karşılaşmış olurlar.

Bir sanatkârın, yaşadığı muhiti temsil için etrafında meşk edilmesi mümkün birçok model görebilir. Fakat geçmiş zamanı yaşatmak icap edince işte bu pek müşküldür. İnsanlığın ihtirasları sonsuz ise de etkileri gösterme tarzları zamanla değişiyor. Oysa mazideki eserleri şimdiki usulde oynanır sanmak hatadır.

Şu aşağıdaki satırları bir Fransız edibinin sahifelerinden özetleyerek tercüme ediyorum:

"Genç aktörün biri himaye ve nasihatlar talebi için zamanının en meşhur komedyenlerinden birine müracaat eder, aralarında şu soru ve cevaplar başlar.

Komedyen:

— Temsillerde en beğendiğiniz roller hangileridir?

Genç aktör:

— (Biritanikus)ün (Neron) rolünü en iyi oynarım.

— Alaa, fakat evvela bana Neron'un kim olduğunu söyleyiniz bakayım... Bu adam imparatorluğa nasıl sahip oldu? Hangi nesilden geldi? Nasıl terbiye görerek

büyüdü! Karakteri, eğilimleri, faziletleri, fesatçılığı, nüfuz ve iktidarı ne idi? Temsil etmek istediğiniz bu şahsın tarihini, hayatını kendiniz kadar iyi bilmeniz ve zamanının âdetlerini ve ruh hallerini öğrenmiş bulunmanız icap eder. İşte oynayacağınız rolün anahtarı buradadır. Ötekisi mihaniki bir keyfiyetten ibaret kalır.

Bu sualler karşısında biçare genç aktör mahcubiyetinden kızarır, bozarır. Bu sorulan şeylere bir nebze cevap verebilmekteki aczini itirafa mecbur olunca komedyen:

— Peki, sorduklarımı bilmiyorsanız bildiklerinizi söyleyiniz. (Neron)un (Narçis) ile birinci ve (Berehus) ile olan üçüncü bölümlerini oynayınız.

Genç aktör oynar. Temsilden sonra komedyen tenkide girişerek:

— Bu oynadığınızın sanat bakımından hiçbir değeri yoktur. Aşk ile tehevvürü oldukça temiz oynuyorsunuz. Fakat hakikatte ne âşıksınız, ne mütehhevvir! Oynadığınız (Neron) canlanmıyor. Hareketlerinizde daima bir kukla kalıyor. Bu tabii değil imal edilmiş bir Neron azatlısı (Narçis) ile mürebbisi (Berehus)a olan hitaplarında yüzünün maskesiyle sesinin perdesi hiç değişmiyor. Neron'un kendisi ise pek mahir bir komedyen idi. Size bu rolün anahtarı edilebilmesinin zatiyle tarihinin iyice tanınmasında olduğunu söylememiş miydim?

— Şüphesiz, fakat efendim temsil edilecek bu kadar şahıslar var. Bunların hepsinin âdetleri, ahlak, karakter ve tarihlerini hangi kitaplarda bularak tetkik ve derinliğine inceleyebileceğiz?

— Tabiatın büyük kitabında... Bu herkese açıktır. Fakat bunun içinde bulunanı yalnız görebilenler okurlar. Hayatı istinsah ediniz, hakikati oynamış olursunuz.

— Heykel ve tablolardan ihtirasları ve hareketleri araştırmak için müzelere devam lüzumunu mösyö (Monet) bana tavsiye etti.

— Müzelere devam iyi, fakat doğrudan doğruya tabiattan tetkikatta bulunmak daha iyidir. Sanata tercihan tabiatın araştırılmasının genel kaide olduğunu unutmayınız. Çünkü asıl daima kopyaya tercih edilir. Deha sahibi olmaya çabalayınız. Çünkü her şeyi keşfeden, her eksiği tamamlayan dehadır.

— Çabalamakla dâhi olmak herkes için mümkündür? Buna bence imkân yoksa?

— O halde komedyenlikten vazgeçmeli ve yahut ki şöhret ümidini aklınızdan çıkarmalısınız. Çünkü bu sanata girmenizden, sahne üzerinde asık çehre ile tepinip haykırarak bakışanların dikkatlerini çekmeye uğraşan aktörlere bir zavallı daha ilave etmiş olmaktan başka bir netice çıkmaz. Komedyen ile genç aktörün konuşmasında, büyük hakanlarımızı temsile uğraşan aktörlerimiz için yararlı bir ders vardır. Kavuk, sorguç, kürk, hançer ile şeklen Fatih'e, Yavuz'a benzemek mümkündür. Fakat sahne bir müze değildir ki halk, kıyafetleriyle bu şehnişahlara benzer kalıplar görmekle yetinsin... Herkesin görmek istediği, hazret-i Fatih'in etiyle kemiğiyle, olan cevvallik ve şahane evza ve hareketlerin sahnede tecellisine sanatının delaletidir.

Tebalarının mukadderatına Allah'tan sonra hâkim olmuş bu fanilerin cesetlerine bir sanat ruhu gibi hulul ile onları azametli tahtlarındaki yumuşak davranışları, gazapları, ulviyetleri ve zaafıyla sahne üzerinde birkaç saat yaşatabilmek için ne mühim tarihi malumatlar ve ne büyük temsil kudreti ister... Onlarla ilgili bilgileri ne mektepte, ne medresede, ne Darülfünun'da, ne Dar-ül bedayi meşkhanesinde değil, bu büyük ölülerin maneviyatı gezinen İstanbul'un harap surlarında, asrın hâlâ deviremediği eğri kale duvarlarında, çatlak burçlarında zaman denilen o hakikati tarih yazarının kendi eliyle çizdiği satırlarda okumalı ve eski saraylaların siyah, narin servilerle gölgelenmiş asırlık çiçekli ağaçlı yolları arasına korkunç geceler karanlıklarını yayar, yahut aynı sükûnetle semadan o asırların sey-

retmiş bulunan ay esrarlı nurlarını oralara saçarken bu her şeyini açığa vuran tabii dekor içinde geçmiş zamanları yaşamaya uğraşmalı temsile ruh vermek için heybetli boyları, ipekli hilatlarıyla etrafınıza dolan bu manevi kişilerin konuşmalarını dinleyerek sanattan ilham almak çarelerini aramalıdır.

Bilmiyorum ah mı diyeyim, of mu? Her ikisiyle de derecesini tarif kabil olmayan bir tessürle söylüyorum:

Bizde Şecere-i Al-i Osman'ı (Osmanlı padişahlarını) sırasıyla şaşırmadan sayan kaç tarih muallimi vardır ki bu iktidarda bir mümessil bulunsun?

Heybeliada
Hüseyin Rahmi
İkdam 16 Ağustos 1917

Rol ve Aktör

Bazı öğrenciler vardır. Yılın öğrenim günlerinde tembellik eder. Dersine çalışmaz. İmtihan yaklaşınca çalışmaya karar verir. İmtihana bir ay, bir hafta, bir gün, bir saat kalır. Bu efendide hâlâ iyi niyetle çalışmak isteği sürer. Fakat çalışmasına engel olan nedir? Anlaşılmaz. Bir yıldır biriktirdiği satır yığınlarına sınav yapacak dershanenin kapısı önünde şöyle bir göz gezdirmek ister. Bu gibi davranışlarda, isteğinin yerine gelmesi için sığındığı evliyalara bilmem kaç okka mum adadıktan sonra öğretmenlerin önüne çıkar. Öyle manevi yardım hatırı için kendisi gibi bir haylazı korumaya çağırmanın ve buna sığınmanın tembellikten büyük bir kabahat olduğunu düşünmez.

İşte böyle zihinleri uyuşmuş aktörler vardır, rollerini gece gündüz ceplerinde gezdirirler. Defterin kâğıtları yıpranır. Dökülür. Her provada tahakkuk eden eksikliğini tamamlamayı diğer provaya bırakırlar. Provalar, provaları takip eder. Nihayet kati oyun günü gelir çatar. Hâlâ aktör rolünü zihninde değil cebinde taşır.

Bu hal zavallı piyes yazarı için, kendi zihninde oluşturabileceği facialarn hepsinden daha acıklıdır. Rolünü hakkıyla bilmeyerek sahneye çıkan aktörlerin o zor durumdan kurtulmaları için iki çare vardır: 'suflör' ve tuluat...

Aktör bütün ruhunu dikkat-i kalb ile kulağında toplayarak suflöre vermiş olursa sanatı ne ile canlandırabilecektir? Rolünü yapmak söz söylemekten ibaret olmadığını tekrara hacet yok. Tuluat ise bir piyesi öldürmek için balta hükmündedir. Piyes haricinde söz sarfı rollerini iyi ezberlemiş olanları da bozar. Cüretkâr aktör bazı piyeslerin tertip ve yazılışındaki zorluğu ve her kelimenin o mahalle nazik vezinli bir şiir gibi tartılarak ölçülerek konduğunu bilse, yazarın aylar

ve belki senelerce uğraştığı o cümlelerin yerlerini öyle hemen uydurduğu sözlerle dolduramayacağını anlar. Uygunluğu düşünülmeden eklenen sözler asıl ile kaynamaz. Daima yama gibi kalır. Tiyatro piyesleri karşılıklı konuşma, daha doğrusu bir nevi soru ve karşılığı verilerek devam eder. Bir ağızdan çıkan söz diğer ağızdan çıkacakla uygun olmalıdır. Yoksa mantıki bağ zinciri kopar. Büyük oyunculardan bir ikisinin tuluatla bazı piyesleri başarısızlık hatrından kurtardıkları rivayet olunursa da bu her eser hakkında genel bir kaide olamaz. Böyle bir başarı binde bir aktörün harcı değildir.

Vazifesini ezberleyemeyen haylaz bir aktör lüzumsuz şatafatlarla kabahatini örtmeye uğraşır. Rolünü doldurmak için birtakım uydurma sözler çıkarır. Oradan buradan aklına gelene bir çare bulmak telaşıyla gözlerini her tarafa dolaştırır durur.

Halbuki yapılacak hareketler, söylenecek sözleri canlandırmak mahiyetinde olacaktır. Bütün görüntüsü ile vücut rol de ağzın muavinleridir. Sesin perdeleri, söyleyişin türlü değişikleri piyesin metni üzerinde ahenk yaratır. Aynı cümleyi birçok kimse ezberleyerek söyleyebilir. Kuvvet, azamet, parlaklık, sadelik gibi meziyetlerin hangilerini haiz olursa olsun, o sözün ruh ile ilişkisini keşfedip sanat değeriyle ona icap eden kuvvet ve tesirini vermedikçe o kelimeler canlanmaz.

Piyes yazarının sinirleri sarsacak şekilde yazdığı cümleler vardır. Bu sözlerin sahnede seyirciler üzerinde yaptığı etkiyi görmek ister ve bekler. Fakat, piyesin bu yönünü kavrayamamış aktörün bu sözleri kekelediğini, parçaladığını, öldürdüğünü görmesi üzerine bulunduğu locasından:

— Sus... Çekil oradan! Anlamamışsın beni de kendinle beraber öldürüyorsun...

Azarı ile ve yas içinde bağıracağı gelir.

Pek gençliğimde (Aşk Delisi) adlı bir piyes çevirmiştim. Eserdeki birkaç köylünün dilini bizim Anadolu

şivesi üzerine yazdım. Müslüman olduktan sonra Yakup Efendi adını alan Güllü Agop'a takdim ettim. Bu Anadolu şivesi Güllü'nün pek hoşuna gitti. Fransızca:

— Şarman, şarman... diyerek iltifatta bulundu. Piyesin oynanmasına karar verildi. En mühim rolü Fasulyeciyan Efendi oynayacaktı.

Bizde rollerini öğrenmeye önem vermeyen aktörler ekseriya şöhretlerine güvenenlerdir. Fasulyeci şöhretliydi.

İhtiyar bir de karısı vardı. Bu bayat pilaki kakavanlığına bakmayarak La Dame au Camella piyesinde (Margeritte Gautier) rolüne çıkmayı emeli hayat edinmişti.

Aşk Delisi oynanacağı gece bana bir loca verdiler. Piyesi çevirmekteki zahmetim işte yalnız bu loca ile ödeniyordu. Bir iki arkadaşımla gittim. O zamanki gençlik saffetimle fevkalade bir şey oynanacağı beklentisinde idim. Ah nasıl anlatayım? Büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Oyuncuların çoğu geviş getiriyorlardı. İyi oynamaya özenenlerin de o zamana göre büyük bir önem ve özen ile çeviriye uğraşarak yüksek addettiğim o cümleler ağızlarına hiç yaraşmıyordu.

Nihayet bütün ümitlerimin oluşmasını yüzlerinde aradığım Fasulyeciyan Efendi uzun boyu ile sahnede arzı endam eyledi. Rolünü hiç, ama hiç ezberlememişti. O milli şivesiyle aman efendim bir set sepettir başladı. Kulağını suflörden hiç ayırmıyor, kavalı karnaval, arıyı karı anlıyor. Bazen yanlışlarının farkına vardıkça bir anda söyleyişiyle beraber jestlerini değiştirerek 'garip'i 'ağrep' yapıyordu. Saparak gitgide coştu. Suflörden alamadıklarını kendi irfanıyla tamamlayarak:

— Afife ve bâkire kerimesi hamlini vazettiğinde bir pedere ariz olan ar ve hicap, yes ve keder ve elem-i perişaniyetin cümleten tümünü nefsinde duyarak zavallı namuskâr kont dö (Proven) kırmızı (kızıl makamında) evet kıpkırmızı bir divaneye döndü.

Ben, "böyle bir cümle yazmadım" protestosuyla locanın karanlığına gömüldüm. Teşekkür ettim ki divaneliği renklendiren fikir erbabı daha canlı olması için bu kırmızıya yeşil, mor, sarı renkler de ilave etmemişler. Fasulyeci hepsini sayıp dökecekti. Çünkü rolünü doldurmak için ne saçmalar yumurtlayacağını bilemiyordu.

Tüluatta başarı ümit edecek aktörlerin biraz da yazar olmaları icap eder. Mesela Fransa'da, "Sacha Guise" gibi yazdıklarını oynayan da var. Bizde henüz böyleleri yetişmedi.

Fakat baş gösterdi. Başarı Allah'tan...

Abdürrazzak merhum mektep görseydi belki (Molier)imiz olurdu. Komik Hasan Efendi Frenkçe bileydi lütfen bir adaptasyon ile bizi neşelendirirdi. (Sara Bernar)ın piyes yazdığı pek işitilmedi. Fakat Peruz Hanım'ın yazarlığını duymayan kaldı mı? Sahnede göbek atar, evinde piyes yazardı. Yazdı. Oynadı. Hem de çok oynandı. Hem yazar, hem şarkıcı, hem oyuncu, hem komedyen, hem trajediyen her şey, her şey... (Cenab-ı Hak bu kadar evsafı bir arada her kuluna bağışlamaz. Fakat şimdiki meşguliyetini sormayınız...)

Ah bizde artistliğin sonu böyledir. Düşmez kalkmaz bir mevla...

★★★

Donanma mecmuasında bu bana yazılan açık mektubun hamiyetli sahibine:

Hakkımdaki takdirlerinizi, pek cömertçe ve candan yapılmış bir teveccüh olarak kabul ederim. Yok diğer suretle o sözlerinize liyakatımı ispat pek müşkül olur.

Bulunduğum köşemden bendeniz şimdi âlemi dürbün ile seyrediyorum. Uzun susuşum, bu uzaktan seyranımın tesiri de duygularımı kâğıda aksettirebilmek

için, yenilik ile zenginleştikçe yozlaşan, kuvveti kaçan, rengi solan lisanımızın şimdi herkesi düşürdüğü acz ve tereddüt içinde beni de kıvrandırdığından ileri geliyor. Bayat kelimeleri tezelemek fennini öğrenmeye uğraşarak, budanan eski köklerden yeni filizler üremesini bekliyorum.

Bir lisanı otuz sene yazdıktan sonra birdenbire öyle dilsiz kalmak bir yazarın ihtiyarlığı için ne acıdır.

Tiyatrolarımızdan şikâyetlerimizin milli izzet-i nefsimiz namına bazı hamiyetleri tahrik kuvvetini göstermesi umduğum mükâfatların bence en büyüğüdür. Söz dalga gibidir. Birbirini kabartır... Bir benden, iki sizden, üç ötekinden ortaya saçılan sözler milletin kültüründen nüma bulacak mahiyeti haiz olurlar ise yavaş yavaş bir muhassala kuvvetini peyda ederler. Fakat böyle şeyler bizde pek güç, pek geç oluyor. Çok uyumuşuz.

Şehzadebaşı tiyatrolarının yamalı gecelerini, yayları firlamış kanepelerini, ellilik kirli vikontlarını lezzetle temaşa edenlerden çoklarımız, yani tiyatro seven efendilerimiz namına istihkak kazananlarımız, bu sahne sefaletini sanat icabatından zannetmek, yanlış duyguya kapılmak gafletinde bulunurlar.

Oturdukları kanepelerin firlak yay uçları gerilerine battıkça sıçrayan artislerimiz maharetlerinden hopluyorlar sanıyoruz.

Devr-i sabık zenginlerinden bir zat bu kumpanyalardan birine piyanosundan vazosuna kadar bir salon hediye etmek mürüvvetinde bulunmuştu. Az zamanda bu eşya sahneden yok oldu. Zannederim ki kumpanya bu mefruşat içinde sanatı ziynetlendirmekten ise bunları birer birer satarak karın doyurmayı daha kestirme buldu. O zamanın artislerinden birine böyle bir serzenişte bulunmuş ve şu cevabı almıştım:

— Bir sanatkârın evvela karnını doyurmalı, sonra ondan hüner ve marifet istemeli.

Ben de sözü şu suretle iade ettimdi.

— Bu millet işe yarar zannıyla çok boş heriflerin karınlarını doyurdu. Ciddi sanatkârlar hiçbir zaman aç kalmazlar. Fakat bizim yardımcı olduğumuz maksat, hüner ve sanat değil, sırf karın doyurmak keyfiyetidir.

Heybeliada
Hüseyin Rahmi
İkdam 1 Eylül 1917

Tiyatro Yazarları

Bizde henüz yoktur... Bir iki roman, küçük hikâye, beş on makale karalamış olanlarımız tiyatro yazmak için kalemlerinde geniş bir kudret bulurlar. Bu hal sanatı takdir gücünden yoksunluğumuzu gösterir.

Gerçekten fazla garipliğe yakın bir konu uydurduktan, yahut biraz rengini kaçırarak aşırdıktan sonra onu sahne ve perdelere bölmek, konuşma tarzını da koyarak maksada varmak. Bütün maharet, eseri bol nükte ve fıkralarla süslemeye gayret etmek. Sonra anlatış ile seyircileri heyecana düşürmek. Bilhassa düzgün ifadeye dikkat edilir. Herkes büyük bir alaycı sözlerle ötekini mat etmeye uğraşır. Piyeste her sınıftan insan vardır. Fakat hepsi hatasız, pürüzsüz, tertemiz birer edip diliyle konuşurlar. Hizmetçilere, çocuklara varıncaya kadar hepsinin beyanlarında ahlakı düzeltmeye çalışan bir felsefe, öğüt sözü vardır. Orada çevrenin köşe ve bucağına ait hiçbir şekil ve renk göremezsiniz. Anlatışı da hep benzeri görülmemiş seçme sözlerle devam eder. Eserin sahibi edebiyatçı olduğuna göre sözler ve ifade de edebi havadan çıkamaz. Vakadaki oyuncular yüz kişi de olsa bu kalabalık hep görünüşte eşit imişler gibi aynı çabayı sürdürürler. Karakter hiç değişmez. Yazar da kendini görür.

Oyuncu nasıl oynadığı şahısların varlıklarına sanat ruhu gibi girerek görevi yaparsa yazar da vakalarda kendini değil, kendinde onları yaşatacak, kendi hüviyeti diğer karakterler, mizaçlar ile örtülerek kendisi görünmeyecektir. Bu pek zordur. Bir yazarın yaradılışındaki mizaç özelliklerini, etkilerini tamamıyla örtebilmesi hemen olmaz gibidir. Fakat bizde üsluplarıyla tanınan bazı sanatkârlar yazılarına imza da koymasalar o satırlarda bütün kalıplarıyla boylu boylarınca görünürler. Piyeste aynı üslubu sürdürmek doğru değildir. Şahısların hüviyetlerine taksim olunmuş bir ifade ister. Tasvir olunan kimse mahalle bekçisi midir? O

yazarın diliyle değil, yazar onun diliyle konuşacaktır. Bütün zihniyeti ve elinde sopası ile bekçi babayı göreceğiz. Kalemiyle yazar beyi değil.

Tiyatro piyesinde görünecek şey tabiattır. Tabiat sahneleri yazarın, çok defa eseri ağırlaştıran açıklığa kavuşturma, güzel ve etkili konuşma ve anlatış gücü değil. Piyes yazmak için tabiattan çekip uyguladığı ustalık ve alışkanlıkla elde ettiğini yaşatmak lazımdır. Orada rolü olmayan bir güzel ve etkili konuşma hocasının işi ne? Tabii olmak ve tabiatı bulmak için sanatın sırlarına girebilmeye hiç uğraşmayız. Tersine tabiiliğe yer vermemeyi marifet ve meziyet sayarız. Piyesin felsefesi, güzel şiiri tabiiliği ile uçurmaktır.

Hakikat temas gözetilmeyerek birçok güzel sözleri bir araya toplamakla tiyatro yazılmış olmaz. Tiyatro dekorlarında olduğu gibi piyesin tertip edilen sahnelerinde de manzaralar lazımdır. Olayı canlandırmak için birinci, ikinci, üçüncü planlara dikkat etmeli. Tabiatta cereyan eden bir vakayı tiyatro sahnesine sokmak üzere sanat bakımından tetkik ederseniz hep bu farkları görürsünüz. Sahnede hareketsizlik seyircileri can sıkıntısından esnetir.

Sahne bir veya iki oyuncuyla tenha kaldığı zamanlar beliren durgunluğu gidermek zordur. Sahne kalabalık olup yalnız iki kişi söyleyerek öbürleri uzun süre put gibi duramazlar. Figüranlar bir nevi dekor demek olduğundan, vakaya ait şahıslar arasında rolce olan lüzum ve ehemmiyete göre, birinci, ikinci ve daha çok planlara göre söz taksim edilmek lazım gelir. Kalabalık bir sahne oluşturulduğu zaman yalnız bir ikisinin söyleyip diğerlerinin sustuğu görülmüş şey değildir. Tersine herkes oyunu bildirmek için atılır.

Belki dikkat etmişsinizdir, bazı yabancı tiyatrolarında sahne kalabalık olunca, birinci planda iki üç kişi konuşurlarken, ikinci üçüncü plandakiler de tebessümlerle çene oynatarak güya önemli şeyler görüyorlar gibi (tabiri affedersiniz) burada tam manasıyla karşı

karşıya afî keserler. Bu elden geldiği kadarıyla sahne hareketleriyle uzaktakileri de ilgilendirmek içindir.

Fransa'da meşhur tiyatro müelliflerinden (Capo) hakkında saygıyla överek şöyle diyorlar: "Piyeslerindeki entrikaların sadeliği ve konuşmalarındaki tabiiliği, açıklığı, milli şeref ve haysiyete yer vermesi, güzel açıklama ve toplum karşısında etkili olması tumturaklı, kof, sıkıcı alayişten uzaklığı şöhret kazanmasına başlangıç teşkil etti." Bir tiyatro yazarında bulunması gereken birinci üstünlük işte bunlar.. Cümleler kısa, sevimli, sade, tabii olmakla beraber, konuyu canlandıracak sanat gücünü göstermeli. Tirad denilen uzun uzun söylenmelerden kaçınmalı, tiyatro yazarlığının eski usullerden olan apart kabilinden tabiata ters düşen tertiplerde bulunmamalı... Konuya örnek olarak (Julien Berar)ın bir piyesinden şu parçayı tercüme ediyorum:

"Batıl fikirli değilim, çok ahmak ve pek mahcup olmayarak biraz insafla yaradılmamış güzel bir insanın geçen hayatında bir mutluluk ve talih getiren saati vardır. Bu mutluluğa kavuşmak için birçok adamlar çalışıyorlar, olgun meyveler koparılmak için uzanıyorlar sanılır. Küçük Şarlotçuğum, söylemesi acı ve üzüntü verir, fakat işte bu mutlu saati bize bahşeden ne çalışıp iş görme, ne cesaret, ne de sabır ve metanettir. Bu an göze görünmeyen fakat çalışması duyulan bir saattir. Bu kurulmuş saat bizim için çalmayınca ne mertebe, kudret, maharet, tedbir ve fazilet göstersek boşunadır. Çöp kadar ehemmiyetimiz olamaz."

İşte bu bir (tirad) ve felsefedir. Fakat ne kadar latif, dimağda sermaye, duyuşta genişlik olunca bu kadarcıklarından kalemi korumak güçleşir (pol erovyö) (Moris Doney) ayarında en ünlü birçok tiyatro yazarlarında şu zikrettiğimden uzun tirad ve felsefi ahlak konuşmalarını görüyoruz. Fakat fikir ve kaleme dolaşan bu fazlalıklara karşı mümkün mertebe perhiskârlığa uğraşmalı...

Eleştiricilik, yazarın birbirinden ayrı iki hüneridir ki bunların bir adamın üzerinde toplanmasına nadiren tesadüf olunuyor.

Eleştirici, sanatkârların kusurlarını teferruatı ile böylece ortaya döküyor. Fakat kendi bir sanat eseri vücuda getirmek isteyince bu kusurlardan kurtulamıyor. Bunu bir örnek ile açıklamak isterim:

En meşhur eleştiricilerden (Jul lö Metr) sahne âlemini insaf bilmez yaman eleştirileriyle kasıp kavurduktan sonra kendisi Révoltée isminde bir piyes yazar. Eleştiri şamarına uğramamışlardan birçok yazarların bakışları bu esere dikilir. Evvela (Sarsey) başlar:

Eserde hayret edilecek bir tecrübesizlik bulunduğunu söylemekten çekinmez. Bu suçlama üzerine (Jul lö Metr) eserini savunmak değil, fakat eleştiri organı olan (Deba) gazetesi sahifelerinde kendi kendini suçlamak büyüklüğünü gösterir. İtiraz edenin hakkını kabul ederek eseri inceledikten sonra tereddütsüz kendi aleyhinde şu hükmü verir:

"Eleştiricinin, dördüncü perde hakkındaki kötülemesine iştirakle bunun uygunsuzluğunu ben de itiraf ederim. Bu hakikatin ispatından sonra bu son perdeyi düzelterek mükemmel bir şekle sokmak yolunu düşünüp buldum. (Andrél) ölmeyecekti. Onu öldürmemeliydim. Fakat ne fayda... Öldürdüm gitti..." demekten çekinmez.

★★★

Hüner ve marifetin iflas ettiği yerde, komedyenlerimiz gaz tenekeleri ile vazife görür ve halkı güldürürler. Bu gümbürtülerden zevk almaya alışmış kalın kafalılarımızı sanatın ince espirilerine ulaştırmak için tamburadan piyanoya, Karagöz'den sinemaya kadar uzun bir mesafe vardır. Gerçi memleketimizde piyano birçok eve girdi. Fakat her yerde Bethofen'in, Gono'nun nağmelerini getiremedi. Şopen'lerin, Alkan'la-

rın üstün sanat havasını vermeyi beklerken bizde zavallı aletlerle ekseri evlerimizde çiftetelliye tempo tutmak haysiyetsizliğine uğradık. Sinama da öyle... Artistik filmlerin seyrinde sanata yabancı çoluk, çocuk ve toplum sözde neşe saçıyormuş gibi gülmeden kırılırlar.

Ne zaman inceleneceğiz?

— Boza, şampanya olmak terbiyesini kabul ettiği vakit.

Heybeliada
Hüseyin Rahmi
İkdam 26 Eylül 1917

Ahmet Cevdet Beyefendi'ye

Mektubunuzla kalbimin sızan yaralarını deştiniz. Her cümlesine bir mesele sıkıştırdığınız satırlarınıza böyle birkaç makaleyle cevap vermek mümkün değildir. Ömrüm varsa, size sorularınızın cevaplarını eserlerimde vereceğim.

Siyaseti anlayanlarına terk ederim. Tiyatroyu da, şimdi onunla meşgul olma hevesindeki gençlere bırakıyorum. Size yalnız biraz romanlardan söz açacağım, hikâyeler az çok hayatın aynalarıdır. Hayali olsun, gerçek olsun, kaynaklar hayattan akar... Gerçekleri hayalle karışıktır. Çünkü bir olayı tabiattan aynen almak hikâye değil, tarih olur, kuru bir kopyacılık sayılır. Resim de öyledir. Bazı yağlı boya üstad tablolarında dehanın tabiata karıştırdığı şiiriyet dimağınızı bilmem nasıl bir sanat sihriyle okşar? Sizi adeta hayran eder. Sanatın büyük büyüsü işte budur. Ruhu okşayarak heyecanlandırmak ve tesir altına almak, sarsmak!..

Romanda tiyatroda, aslan avında, uçakta, en aklı durduran tehlikeli cambazlıklarda, hep aradığımız, frenklerin "Emotion" dedikleri ruh halidir... Bu heyecanı bulmak için Avrupalıların, Amerikalıların, delilik derecesine çıkan işler yaptıklarını hep bilirsiniz. Fakat bu heyecan olaylarının hepsine sanat adı verilemez. Bizi heyecanlandıran, tabii bir manzara önünde gözleriniz sulanır, yüreğiniz çarpar, insanlığınızda bir değişme başlar.. Bir seviyeden daha yücesine çıkar gibi olursunuz. Fakat bu sanat çekmesine karşı ruhunuzu açabilmek için his ve fikirleri terbiye etmek gerekir.

Mithat Efendi merhum, kendi anlatırdı: Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistre" piyesi Gedikpaşa Tiyatrosu'nda temsil edilirken, hazret cezbelenerek kaskatı kalıvermiş.. Aynı piyesin bize o etkide bulunacağını şimdi sanmam..

Biz henüz ne muşamba üzerinde, ne sahnede, ne hikâye sahifelerinde, milletimize bu hazzı tattıracak bir eser veremedik. İkdam'ı kurduğumuz zaman, kalplerimiz kelepçeler altında kıvranır, zihinlerimiz cendere altında ezilirdi... Bir noktanın ilavesi ya da atılması, bir mürettip hatası, hayatımızı tehlikelere düşürürdü. O müthiş baskıya rağmen, yine o zamanın eğitim alanını büsbütün boş bırakmadık... İstibdat satırına arada bir kurbanlar, nezirler vererek mümkün mertebe ilerlemeye uğraşırdık. Bu talihsiz memlekette, hiçbir gün sanat ve ilerlemenin kanatlarını serbestçe çırparak yükseldiğini görmedim. Biz o zaman bugünkü çöküntü bulutlarının, ufukta siyah ve tehdit edici dolaştıklarını görür ve oda kapılarımızı kapatıp, içimizi çeke çeke dertleştirdik... En dayanıklılarımızın yürekleri ağır biraz bezginlik, çaresizlik, ümitsizlik üzüntüleriyle kanardı. Siz kaç defa matbaayı kapatıp savuşacağınızı, ben kaç defa bir daha elime kalem almayacağımı birbirimize söylememiş miydik?.. Abdülhamid döneminde ahlak bozukluğu salgın bir hal aldı. Kimseye güven kalmadı. Baba oğuldan, oğul babadan korkar oldu. Şimdiki kangrenin ufunetini taa o zamanda aramak gerekir. O meşum devre ait yüzlerce roman, tarih, piyes yazılsa azdır.

Ahmed Refik kardeşimizin, "Abdülhamid'in Naaşı Önünde" adlı bir şah eseri vardır. Onu teneşir üzerinde tasvir etmektedir. Tabiattan alınmış ibret verici bir levha.. Bu zavallı sultan o delikli tahtaya yatmamak için hasta dimağının doğurduğu vehimlerle otuz iki yıl cenkleşti.. Kendi sağ kalmak ihtirası uğruna milletini öldürdü.. Birçok olayları tarihlerden, birçok kelimeleri lugatlardan çıkardı. Zaman onun bu deliliklerine güldü. İstisnası olmayan ezeli ebedi hüküm, onu da ezerek yürüdü, geçti. Ama şimdi biz ağlıyoruz..

Makalenizi okuyunca biraz fazla nikbinleşmiş olduğunuzu anladım. O beklediğiniz şeylerin yakınlarda hiçbiri olmayacak sanırım. Bugün kolumuzu başımıza götürecek kadar bir sosyal serbestliğe erebilsek de,

yüzyıllardan beri geçirdiğimiz hastalığın, pek tehlikeli bir "atlatma" dönemindeyiz.

Çok zayıf düştük, daha doğrusu öldük... Şimdi de ölümden sonra dirilmeye uğraşıyoruz... Kütük çürüdü, bundan filizler yeşermesini bekliyoruz... Sultan Hamid devri kapandı, İttihatçılar hükümeti def oldu, fakat henüz sanat sıkıyönetim karakolunu geçerek, serbest ve mutlu gelip kapımızı çalmadı.

Bugün ortada görülen ilim ve sanat gürültüleri, merhum Süleyman Şahabeddin'in arzu ettiği gibi çıkarsız, yani kendiliğinden bir çalışma değildir. Bütün ilim peşindekilerle, sanat adamlarımız açlık korkusu ve hatta belki de ıstırabıyla birer kazanç hummasına tutuldular... Uzaktan işittiğiniz didinme işte odur.

Ortada ismi dolaşan "Darülbedayi" nerede? Nasıl kuruldu? Beyoğlu, Balıkpazarı'nda birkaç odalı bir eve bu parıltılı adı vermek, doğu mübalağacılığının en gülünç bir örneği olmaz mı?..

Siz oradan "Darülbedyi" demekle hangi üstadları, hangi sanatçıları, hangi güzellikleri kastediyorsunuz? Bugün Kadıköy'ünde, yarın Şehzadebaşı'nda, öbür gün bilmem nerede, tercüme, "üvey kardeşler" (süt kardeşler demek istiyor) adapte, ceza kanunu oynayan trupu mu?.. Artık dost ve düşmana karşı böyle hiçten varlıklar icadında, biraz daha düşünceli olmalıyız... Ciddiyetimizi takınmak zamanı gelmeyecek mi?..

Bu parlak ismi benimseyen birkaç kişi mars olunca kadar, "dört cıhar"larında devam edeceklerdir. Bu tekelciler kendileri çalıp kendileri oynayan güruhtandırlar. Aktörler piyes yapıyorlar. Bugünkü anlaşmamız gereğince, adaptasyonlara da yabancı malı hırsızlığı, yani bir "Derobe" şeklinde bakılarak, bu edebi, bu ahlaki hırsızlığa bir ceza tayin edilirse, bu kadar kahrını çektiğimiz bir barışın biraz da lütfuna uğramış oluruz...

★★★

Sözünü ettiğimiz "Vels" aya kadar uçup gelen, ilim ve sanattan harikalar çıkarmaya uğraşan hayali bir romancıdır. Bizde zuhur etseydi, estetik ve hece vezniyle uğraşmayıp, fennin garipliklerine dalmış olduğundan dolayı, (Cadı romanında bana yaptıkları gibi) taşlanırdı. Bu romancının "Ayda İlk İnsanlar", "Na Meri Adam" başlıklı eserlerinde sosyolojiye dair bir şey yoktur. Birçok garabetler arasına insanlığın tabiatına ait bazı gerçekler sıkıştırılmıştır. Emil Zola, Jül Vern' in eserlerini romandan saymazdı, ilme girmeyen bu eserlerin hangi sınıfa sokulacağı bilinmez, derdi.

Roman her şeyden önce vakit geçirmek için bir eğlencedir. Nitekim hiçbir kimsenin, ahlakını düzeltmek için tiyatroya gittiği görülmemiştir. Eğer oraları cidden ahlak için temizlik yerleri olsaydı, dünyanın en saf huylu yaratıkları aktör ve aktristler olmak lazım gelirdi. Ya da onların arasında aramak gerekirdi. Böyle olmadığını kanıtlamak için tanık tutmaya gerek görmüyorum. Siz de sözümün aksini iddiada ısrar etmezsiniz sanırım..

Şimdi burada çok önemli bir tartışma kapısı açılıyor.

Siz dersiniz ki, yazarların, şairlerin, sanatçıların, ahlakça kendi özelliklerine bakılmaz, çünkü onlar sanatın yorumcuları, temsilcileridirler. Cevabım acizane şudur:

Geçtiği süzgeci temizlemeyen bir sanatın herkese müspet tesir yapacağına inanmam...

Romanın, tiyatronun, sinemanın halk üzerinde hiçbir tesir yapmadığını, yapamayacağını iddia etmiyorum. Tesirin türünü tayin etmek istiyorum. Bu üç sanat yolunun bugünkü eserlerini incelerseniz, hemen hiçbirinde işleri insanlığa iyi örnek olacak hiçbir kahraman göremezsiniz... Tipler hep bozuktur. Şimdi bunun sebebini arayacağız ki bu çok önemlidir. Önce söyliyeyim ki, roman hayallere tutulmuş genç dimağlar

üzerinde, adeta "Suggestion" yani "telkin" etkisi yapar. Verter'in yayımlandığı zaman âşıkların intiharlarının artması buna en güçlü bir delildir. Büyük bir tasvir gücü ile yazılmış bir hikâye okunduğu zaman, herkes olayın içinde kendi tabiat ve istidadına uyan tipleri seçer ve ona benzemek ister. Hayattaki güçlü şahsiyetlerden bazılarının tavır ve hareketleri, âdetleri, giyiniş şekilleri taklit olunur. Bundan Avrupalıların "Snobisme" dedikleri bir moda çıkar. Böyle böyle, haberimiz olmadan bulaşarak, iyi kötü birçok fikirler, âdetler, meraklar, tuhaflıklar, delilikler ediniriz.

Dinleyiniz... Kalemi bu konuda gayet yetkili bir ele, ünlü "Maks Nördavu"ya bırakıyorum; şimdi o söylüyor:

"— İnsanların asabilikleri, hırçınlıkları, ahlaksızlıkları, hikâyelere kadar bulaştı. Gerek hayali ve gerekse gerçek, yani naturalist denilen türlerden olsun tasvir için daima marazi (hastalıklı) konular seçiliyor..."

Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, halk okuyacağı kitaplarda evvelce bildiği, tanıdığı, bıktığı şeyleri tekrar görmek istemiyor. Yeni yeni duygular, olaylar, heyecanlar arıyor. Bu ise eski duygu ve şuurdan yenilerine geçiş oluyor. İçinde yaşadığımız şartlarla duygularımız o derece taşmıştır ki, doğduğumuz günden beri, baskısı altında bulunduğumuz havanın ağırlığını duymadığımız gibi, çevremizde olan şeyleri de görmüyor gibiyiz... Bu sebeple, yazar okuyucularını tenbih ve heyecanlandırmak için görülmedik vaziyetler, olaylar, şahsiyetler icat etmelidir. Bu tasvir örnekleri de, aleladenin, çoğunluğun alıştıklarının ötesinde aranacaktır.

İkinci sebepteki illet ise, okuyucuda değil yazardadır. Bugün yaklaşık bir yüzyıldan beridir ki, roman ve tiyatro yazarları büyük şehirlerde müebbet oturmaya mecbur gibidirler. Bu nedenle şehir havasına uymakta

ve onun manevi etkisi içindedirler. Büyük kentlerin halkı, eğer üç ya da dört batında bir, bir kırdan gelmiş temiz kanlı kişilerle hayatlarını tazelemezlerse, ölüme ve çöküntüye mahkûm olurlar.

Havadan kanları, çevrenin kirliliğinden ahlakları, sinirleri bozulan bu zavallılar, hep hastadırlar; hemen hepsi çabuk etkilenen, çabuk kızan, aşkta, dargınlıkta aşırıya yatkın hayalperest ve her şeyde insanlık dışı hareket ederler. Hareketleri gariplikler doludur. Türlü, tuhaf emeller beslerler, yaptıkları yapacakları birbirine uymaz, hırçın, huysuz, sebatsız olur, hasılı çekilmez bir hal alırlar. Bunların aralarında yaşayan romancıların sağlıkları, dimağları, düşünüşleri, sinirleri bozulmamak kabil midir? Tasvir için çevrelerinde daima kötü, hasta örnekler görürler. Sağlam kimselerce duyguyu tahrik etmeyen bir olay bu hastaların arasında facialara sebep olacak kadar fesada uğrar. Şehir denilen bu geniş hastane romancılarının eserlerinde de artık isterilerin, deliliklerin, cinayetlerin, aile facialarının, içtimai ahlaksızlıkların, kalıtımla geçen müthiş hastalıkların türlülerini görürsünüz."

"Sağlam yaşamak, doğru görüp düşünmek için güneşin ışıklarına, çayırdan akan ırmağın şakırtısına, ormanların gölgeliklerine, dağların ruhu okşayan serinliklerine, vadilerin çiçek kokulu rüzgârlarına, hasılı hayatımızı tabiatın hayatına karıştırmaya ihtiyacımız vardır. Bütün bu yorgunluklarımıza karşı tedaviyi eczanelerde değil, tabiatta aramalıyız. Sağlığımız üzerinde şifa verecek düsturu o verebilir. "Tabiat...

Efendim, şehirde ikamete mecbur, mahkûm, hasta, sinirli yazarlardan biri de benim. Emin olunuz, –işte gözlerim yaşararak söylüyorum ki,– filozofun tasvir ettiği tabiat parçalarının yıllardan beri derin bir aşkla hasretlerini çekiyorum. Bulunduğum Heybeliada, şehirden gelen en solgun hastaların, son ümitle ıstıraplarını serdikleri deniz ortasında pek hazin, yeşil bir hastanedir. Hele bu son günlerin boğucu sıkıntıları

içinde, okuyucularımı biraz avutmak için, kalemim bazan eğlendirici, oyalayıcı ortamlar ararken, gözlerimden yaşlar dökülür, güldürmek istediğime ağlarım...

(Heybeliada)

Hüseyin Rahmi
17 Ağustos 1920 tarihli
İkdam

Şimdiki Sanat ve Sanatkâr

Ekonomi, dalgaları şahlanan bir okyanus gibi sanata saldırıyor. Sanatçı, dimağıyla midesi arasında açılan bu savaşta şuurunu ve istikametini şaşırmıştır.

Edebiyat, şiir, resim, müzik, hasılı güzel sanatlar buketine giren bütün fikir mahsulleri, gelenek zincirini koparmış, kaide bağlarından arınmış ve silkinmiş, başları boş birer küheylan azgınlığıyla orta yerde dolaşıyorlar.

İstekle yanan ruhlarını tatmin edecek ilahi menbaı bulabilecekler mi? Yoksa önüne katıldıkları ejderin yolverişine mi tabi olacaklar?..

Bugün roman fırtınalı bir buhran geçiriyor. Romanlar önceleri, yazıldıkları topluluğun psikolojilerini gösterirlerdi. Ama bu ruh haleti yavaş yavaş değişiyor, her gün geçmişe biraz daha arkamızı dönüyoruz.

Medeni memleketlerde roman alanında klasiğin, romantizmin, realizmin geçirdiği devirleri bizde aramak boşunadır. Roman bizde henüz idrak dönemine girmemiş bir çocuktur. Bazı bazı başarılı gibi göründüğü olsa da, iddialı bazı kişilerin fantastik tasvirleriyle saraya tutulmuş gibidir, çok defa saçma sapan eserler ortalığı doldurmakta... Apaçık bir realiteyi burada tekrarlamaktan niçin çekineyim? Halen gazete ve mecmualarımızda bu çerçeveye sokulmak istenen eserler, sürgitsin yazılmış, gündelik ne bayağı şeylerdir. Biraz daha yüksek seviyeli yazılar da halk tarafından okunmadığı için okuyucu bulmak çok güçleşiyor. Daha aşağı seviyedeki yazarların bile içinde bulundukları zorluklar yürekler acısıdır. Başımızı bir an, sanat alanından bu yazarlara çevirelim ve realite karşısında bugünkü yazarın durumunu düşünelim. Bu zavallılar her şeyden önce ihtiyaç ejderinin kamçısı altındadır. Aldığı para açıklanmayacak kadar azdır. Roman ve hikâyesini gazetelerde yayımlayabilmesi de ayrı mesele..

Çünkü ceplerinde eskimiş yazı tomarlarıyla kapı kapı dolaşanlar pek çok.. İdarehanelere yarı fiyatına eser vermek isteyen nice meraklı gençler var..

Beri taraftan, zabıta olayları yazar gibi, yazılan romanların her sahifesinde kanlı sahneler gösterilmedikçe okuyucuların "güzellik" duyguları harekete geçemiyor. Bu şöyle dursun, aradıkları hayvani heyecan ve lezzeti bile bulamıyorlar...

Tiyatroya geçiyorum:

Bugünkü kuşağın dedeleri ve babaları Güllü Agop ve Mınakyan kumpanyalarının kullandığı şiveye alışmış, onların oynadıkları dramlar önünde hüngür hüngür ağlamış, Abdürrazzak'ın, Kel Hasan'ın soytarılıklarına katıla katıla gülmüş, "sanat" sözünü yalnız kulaktan duymuş ilkel bir kitledir.

Dramcılar geçen yüzyılların romantik eserlerini abartılmış jestler içinde oynamaktan ileri bir şey bilmiyorlar, komedyenlerimiz de, rasgele ortaya atılmış birbirine sövüp saymaktan başka halka hiçbir şey veremeyen zavallı kişilerdir. Bunlar, kıyı bucakta yetişmiş, göbek atarak güldürmeyi başarı sayan gerçekten çirkin oyunculardır. Sanat bahsi açılınca, biz o devirleri şöyle böyle yaşamış olanlar, çok şeyler hatırlıyoruz. Doğru sözü takdir edenlerin faziletlerine güvenerek söyleyeceğim.. Evet, onlardan destur dileyerek belirteceğim ki, bugünkü Darülbedayi seyircilerinde bile bu "paratavizm", yani dedelerinden kalma huy halen sürmektedir. Kuşaktan kuşağa bu alışılagelmiş etki devam ediyor. Bir İspanyol seyirci, boğa güreşinden nasıl bir heyecan duyarsa, bizim seyircilerimiz de ortaoyununa kaçan sahne hünerlerinden böyle hoşlanıyorlar.. Kavuklar, çakşırlarla, sövüp saymalı sözlerle, Arap, Acem, Yahudi taklitleriyle karşılarına çıkan oyunculardan ziyadesiyle hoşlanıyorlar.

Halkın bu soycu hastalığını tedavi için acaba ne yapmalı?.. Sarhoşu, içkiyle tedavi eder gibi bıktırıncaya kadar onlara hep böyle oyunlar mı vermeli?.. Kişileri beş altı kişiyi geçmeyen çağımızın sanat eserleri

karşısında belki de çoğu uyuyacaklardır, bu yolla da bir ilerleme yapılamaz. Çok geçmeden tiyatro sahnelerinde in cin top oynamaya başlar...

Belediyenin bir piyesin edebi değeri hakkındaki ölçüsü nedir? Kalabalığın kesafeti nasıl yorumlanıyor?.. Tiyatro, parterden paradiye ne kadar dolarsa eser o kadar başarılı sayılmaktadır. Bu gerçek ölçü müdür?.. Bu kitleyi çoğalttıkça, bu değerlendirmeyi sürdürdükçe, sanatı tanımak yeteneklerinden yoksun kitlelere ve zevksiz ölçülere kurban etmiş olacağız.. Hemen belirtelim ki, bu günah bugün bile hâlâ sürüyor. Bu hastalığı görüp de sonunu düşünmemek bizde sahne sanatının geleceği için büyük tehlikedir. Vebaldir.

Darülbedayi artistleri büyük çile çekiyorlar. Halkın bu isteğini gerçekleştirmek gayretiyle her zaman mucizeler yaratmak zorundadırlar... Ama meselenin burasında yine ekonomi meselesi dönüp dolaşıp karşımıza çıkmakta. Bu ejderin homurtuları idareciyi, sanatçıyı, yazarı ve tüm oyuncuları tehdit ediyor.

Bugün korosuyla birlikte kırk elli kişilik bir operet oynanır, yarın butları teşhir edilen "huri"lerin sayıları artırılır, öbür gün dayanılmaz masraflı kostüm ve dekorlara ihtiyaç gösterilir, halk her gün dozu artırılan bir morfinman gibi bu cicili bicili konfor ve lükse alıştırılır, sonra biraz daha ötesini ister ve daha öbür gün ne yapılır bilmiyorum...

Bugün roman kendini okutturabilmek, tiyatro seyirci çekebilmek için harikalar yaratmak zorunluğundadır. Harikalar mı? Hayır... Kelimeyi kötüye kullanmayalım, harikayı güç yetişmiş kabiliyetler, dehalar yaratabilir. Bu gündeliğin, gündelikçinin işi değildir. Her önüne gelenin halkı, kendi idrak seviyesinin üzerine çıkarmaya kalkması, bu amaçla oynadıkları oyunlar, yazdıkları yazılarla elbette başarı sağlanamaz. Böyleleri harika değil, birer acibe sayılırlar.

Reklamlarda okuyoruz: Tüyleri ürpertici bir sah-

ne, bir olay, bir roman... Hedefi daima halka kanlı ziyafetler çekmektir, tüyleri ürpertmek, okumak ve seyretmek zevklerini bu yönlere çekmek tiryakiliği...

Zavallı saf kişi... Heyecanın bu çeşidini, romanlarda, tiyatrolarda, sinemalarda cinayet ve ölüm tehlikelerinde ne arıyorsun? İşlenen facialarî gerçek kaynaklarında inceleyerek gör ve titre... Bu kana, cana susamış yüzyılın bizi nerelere götürdüğünden haberin yok galiba?..

Konumuzu bağlayalım:

Halkı memnun edecek nasıl bir tiyatro olmalı?.. Bizim için geçmişten gelen bağlayıcı kayıtları yeni çağın sahne eserlerine mi aşılayalım? Yani alaturka –Zuhuri oyunu gibi– bir sahne tarzını sürdürelim mi?.. Böyle bir yolu tavsiye edersek, şüphesiz ki bu bir alay olur.. Bugün söylenecek şudur: Sanat olarak bize bugüne kadar getirilen sınırları kırmak, parçalamak gerek. Ancak ayağımızdaki bukağıları böylece çözebilir, yeni çağın sanatına adım uydurabiliriz.

Hüseyin Rahmi
(Darülbedayi Mecmuası 1932)

Tiyatro Tenkitleri

Mürebbiye

3 perde - 1 tablo

Yazan
Hüseyin Rahmi Bey

Hürriyetperver Namık Kemal Bey'in (Vatan)ı, Sayın üstad Şemseddin Sami Bey'in (Besa)sından sonra hikâyenüvis ünlü Hüseyin Rahmi Bey'in (Mürebbiye)si temaşa sahnesinde kendini gösterdi. (Mürebbiye) milli ahlakımızı, cehalet yüzünden bozmaya çalışan bazı cahil yabancıların sefihçe sürdükleri hayatı anlattığı için, hakikaten seyretmeye değer.

Piyesin konusu biliniyor. Dehri Efendi adında bir beyin bir oğlu, bir damadı, bir de kardeşi var. Dehri Efendi'nin iki de küçük oğlu var. Dehri Efendi bunlara çok güzel bir mürebbiye tutmuş... Zaten maksat belli. Hem çocukların terbiyesi, hem de kendi sefahetini temin. Fakat bu mürebbiye son derece hâyâsız. Evdeki beylerin, hatta aşçıbaşının bile kalbini çalıyor.

Nihayet âşıkların arasında bir kıskançlık meydana çıkıyor. Bir gece Dehri Efendi'nin oğlu, madmazelin aşkının ateşiyle yanıyor. Kıskançlığını söndürmek için madmazelin odasını basıyor. Elinde hançer olduğu halde madmazelin üzerine saldırıyor. Her tarafı arıyor. Nihayet gardrobu açmak istiyor. O zaman perişan saçlarıyla yerlere serilen Anjel: "Açmayınız! Sonra pişman olursunuz!" diyor. Fakat delikanlı kıskançlığı yüzünden dayanamayarak dolabı açıyor. O zaman babası, Dehri Efendi, uzun sakalı, gecelik entarisi ile meydana çıkıyor ve bu güzel komedi bu şekilde sona eriyor.

Evvelki gün (Varyete)de sahneye konulan bu oyun cidden parlak oldu. Madmazel Anjel rolünü oynayan madmazel Rozali tiyatronun sonuna kadar o derece parlak bir rol yaptı ki, hakikaten takdire layıkdır. Di-

ğer aktörler arasında aşçıbaşı ile Dehri Efendi ve Amca'nın rolü de olağanüstü parlak şekilde oynanmıştır. Diğer roller de takdire değerdir. Son perdenin sonu çok şairane olmuştur.

Piyesin her faslında aşçıbaşı ile amca beyin çok güzel bir şekilde oynadıkları roller son derece alkışlanmıştır.

Bu güzel piyes, sessizlik içinde oynanmıştır. Nutuklar vesaire verilerek, seyirciler kesinlikle rahatsız edilmemişlerdir. Bu sebeple gerek Mürebbiye yazarı Hüseyin Rahmi Beyefendi'ye ve gerek bu piyesi çok düzgün bir şekilde tertip eden Ömer Sadi Bey'le, çok mükemmel bir şekilde sahneye koyan bütün kumpanya heyetine tebriklerimi bildiririm.

24/3/1324 - 1908
Millet Gazetesi

ELEŞTİRİ ÜZERİNE

Münakaşaları

Hüseyin Rahmi'nin edebiyat hayatında birçok sunturlu kavgaları olmuştur; üstad, aynı zamanda bir polemik muharriridir. Canlı, hareketli, kavgacı Hüseyin Rahmi'nin bu sahadaki yazıları da bir tetkik mevzuu sayılır. Bu kavgaların hepsi, başkalarının üstada taarruz etmeleriyle başlamıştır.

İlk defa bundan kırk yıl önce "İffet" romanını neşrettiği zaman, bazı kimseler bu eserin Fransızcadan aşırılma olduğu yolunda iddialara girişmişlerdi. O zamanın tanınmış şairlerinden Andelip, bu iftiraya şu cevabı verdi:

— İnsaf ediniz yahu, Fransa'da Edirnekapı mezarlığı, Yenibahçe çayırı, Kaledibi mahallelerimizin hayatı var mıdır? Hüseyin Rahmi bu halkı dil şiveleriyle, bütün âdetleri, feci ve gülünç ahlakları, sefaletleriyle yaşatmıştır. Mezarlıklarda gördüğümüz şiir de büsbütün yerlidir, hiç Fransız poezisini andırmaz. İffet, ipliği, yünü, boyası yerli olan eski Türk halıları kadar Türk'tür!

Hüseyin Rahmi'nin asıl uğradığı büyük hücum, meşrutiyet yılları içinde, 1913'te sahası hayli genişleyen, içine birçok imzalar karışan, tantanalı, gürültülü bir hadise şeklindi tecelli etti. Üstadın "Gulyabani" ve "Cadı" isimli romanları intişar etmişti. O sıralarda Rübab ismiyle bir haftalık mecmua intişar ediyordu. O zaman edebiyat muallimliği de eden ve gazetelerde tenkit makaleleri yazan Şahabeddin Süleyman, bu Rübab mecmuasında[1] bir makale neşrederek Hüseyin Rahmi'ye "Gulyabani" ve "Cadı" romanları münasebetiyle şiddetli bir hücumda bulundu. Bu yazıda bilhassa Hüseyin Rahmi'nin gerek mevzularının, gerek üslup ve ifadesinin pek adi, avam işi olduğu, Hüseyin Rahmi'nin edebiyat için ölmüş sayılması lazım geleceği ve

(1) Rübab mecmuası, sayı: 51

artık kendisinden hiçbir iyi eser beklenemeyeceği ileri sürülüyordu.

Bu makale üzerinde yine "Rübab" mecmuasında[1] Mevhibe Ziya imzalı bir mektup intişar etmiştir; bu mektupta, "Burada hakikati tayin edecek biri varsa o da Cadı muharririnin kendisidir. Ümit ediyorum, bu edib-i muhterem yeniden neşredeceği bir eserle henüz hayat-ı tahririyede yaşayacağını ispat edecektir" deniliyordu.

Rübab mecmuası, Şahabeddin Süleyman'ın o şiddetli yazısını koyduktan sonra bitaraflığını göstermek için bu mektubu da neşretmişti; fakat Şahabeddin Süleyman bu münasebetle bir makale daha yazarak hücumlarını tekrarladı. Bunun üzerine "Cadı" muharriri, "Zamane Münekkitlerine Cevap - Cadı Çarpıyor" başlıklı 72 sahifelik bir risale neşretti.[2]

Hüseyin Rahmi, bu kitabın başlangıcında şunları söylüyor:

"Halkta bir ihtiyacı mütalaa vardır. Bazâri matbuatta ne bulursa onunla tagdiye-i zihn ü fikre mecburdur. 'Gulyabani' ve 'Cadı' avami ve adi ise alilerine yazmak için çok şükür kimsenin elini, kalemini tutan yok. Yazsınlar... Daha iyileri meydanı alınca Hüseyin Rahminin hikâyeleri kendi kendine düşer, söner, unutulur; azılı kalemler de zahmet-i katilten azade kalırlar!"

Hüseyin Rahmi bundan sonra Rübab mecmuasının kendi eseri hakkındaki hücum yazısını muhtevi olan 51'inci sayısını baştan aşağı tenkit ederek münderecatının kofluğunu, hiçliğini ortaya koyduktan sonra "Cadı" hakkındaki makaleye dönüyor ve diyor ki:

"Şahabeddin Süleyman Bey'in bu hikâye hakkında yapmak istediği tenkit değil, tecavüzdür, tecavüz ile edep ise birlikte barınamazlar. Nasıl ki, öyle olmuş, Münekkit, estağfirullah mütecaviz "Cadı"dan ziyade edebi rencide etmiş.

(1) Rübab mecmuası, sayı: 56
(2) Özgür Yayınlarından çıkıyor. Pek yakında.

Hiçbir kimseye karşı 'benim eserimi niçin beğenmiyorsun?' tahtiasile itiraza hakkım yoktur. Fakat bir mahsulü sayi balta ile hedme yürüyene karşı da sükût edilmez."

Hüseyin Rahmi bundan sonra Şahabeddin Süleyman'ın o sıralarda "sanat sükût ediyor" yaygarasıyla Tevfik Fikret'i, Yakup Kadri'yi, Celal Sahir'i, Refik Halid'i ve daha başkalarını söndürmek, öldürmek istediğini, Abdülhak Hamid hakkında bile diş gıcırdatmaya başladığını söylüyor. Şahabeddin Süleyman'ın o sıralarda "Sabah" gazetesinde çıkan "Vahime-i Mesuliyet" başlıklı yazısının Fransız muharriri Emil Fake'den çalınma olduğunu söylüyor, Şahabeddin Süleyman'ın hiçbir ehemmiyetli eser vücuda getirmediğini, buna rağmen kendisini pek beğenmiş bir adam olduğunu iddia ediyor. Cadı hakkındaki hücumlara cevap veriyor ve diyor ki:

"Görüyorum, Fransa'da, İngiltere'de (garibe) mevinden avam firip romanlar çoğaldı. Bizim saha-i matbuatımızı da Arsen Lüpenler, Şarlok Holmesler, Natpinkertonlar daha bilmem neler kapladı. Kaarilerime bu nevilerden milli nümuneler takdim etmek üzere (Garaip faturası) külliyatını tesis ettim. Bunlar uzun ve mugaddi eserlerimin salata kabilinden telzizi dimağla iştah açacak şeylerdir.

Her eserin, hatta şöhretleri, kuvvetli mertebe-i icaza varan en büyük şaheserlerin bile zayıf noktaları vardır. (Cadı)nın da mekaisi bulunmak tabiidir. Fakat münekkit bunların hiçbirini görememiş. Çünkü onun ince tetkikata vakti yoktur. O, bir katil-i müteammittir. O, zaten kararını kablelmütalea vererek hazırladığı bir iki avuç çamuru, eserin laalettayin orasına burasına sıvayarak ifayı vazife ettim zanneylemiş. Fakat (Cadı)dan ziyade kendini bulaştırdığından zavallının haberi yok.

Cadının en büyük kusurlarından biri de, Şükriye Hanım tarafından hiç durmaksızın gramofon gibi hikâye edilmiş olması imiş...

Subhanallah ne büyük kusur! (Muadele-i Sevda) unvanlı hikâyeyi baştan nihayete kadar romanın kahramanı (Naki) Bey kendi nakleder. Bu eser yazılalı on beş sene oldu. Defaatle tabedildi. Belki yirmi - otuz bin kişi okudu. Bu noktaya ilişmek kimsenin hatırına gelmedi... Nasıl gelsin? Bu usulü ben icat etmedim. Ta (Pol ve Virjini)den tutunuz da, zamanımıza kadar, bu tertipte yazılmış size pek meşhur eserler sayabilirim.

O (Kürt) ile roman arasında bir münasebet yokmuş...

Affedersiniz, münekkit bey! Hikâyedeki ırgatbaşı (Kürt) değil Eğinli (Türk)tür. Şive-i tekellümünden bunu anlamalıydınız. Mensup olduğu lisanın (diyalekt)lerini gayr-i farık bir adam kendi zuğmunca mesail-i bedia münekkiki olsa da münekkit olamaz. Buna Kürt deyişiniz ne kadar bir eser-i cehl ise ırgatbaşının orada adem-i lüzumu hakkındaki iddianız da o kadar indî ve gülünçtür. Bir hikâyedeki eşhasın lüzum ve lüzumsuzluğu tayinindeki miyarınız nedir? Bunun için tabiatta bir katiyet mi vardır?

Münekkit "bu büyük masalda biraz üslup, biraz hüsn-ü tanzim ve tertip, biraz dikkat ve ihtimam bulunsaydı ne güzel bir eser olabilirdi" diyor.

Üslup oyununa gelince, o nasıl şeydir? Sorarım... Bu üslup oyunu yeni üdebamızın acemi ellerinde, edebi fakat pek gürültülü ve havai bir (futbol) şeklini aldı. Birbirine atan atana... Bu, lisanımızın hayatına taalluk eder bir meseledir ki, zavallı Türkçe bundan dolayı hastadır. Adeta tehlikededir. Selis, açık, sade yazmak ayıp sayılmaya başladı. Şu dar sahifeler bu geniş bahis için bir zemini münakaşa olamayacağından şimdi bunu geçiyorum.

Münekkit beni üslupsuzlukla itham ediyor. (İffet) istisna edilirse[1] Mürebbiye'den Cadı'ya kadar diğer asârım hemen birbirinin aynıdır. Ne eskilere ne yenilere benzemeyen, kendime has, açık, sade bir üslubum

(1) Çünkü onu bir iddia üzerine (Vecihi)yi takliden yazmıştım. H.R.

vardır. Muvaffakiyetimi temin eden de işte bu süssüz şaşaasız ifademdir. Eserlerimde anlaşılmayan bir cümleye tesadüf edilemeyeceği gibi aklımın eremediği mesaile de girişmem.

Şahabeddin Süleyman diyor ki: "Avam için, belki bilmezsiniz edebiyat olamaz"

Bu cesaretli iddia karşısında insan donakalıyor. Anlıyorum ki Şahabeddin Süleyman Bey, vaktiyle okuduğu beş altı kitabın esaret-i fikriyesi altında bunalmıştır.

Her sınıf halkın ruhunu tehsiz edecek mahiyette sözler, eserler vardır. Herkes kabiliyet-i fikriyesine göre anlar ve anladığı şeyleri arar.

Karşımızda yükselmek tazarru ile ellerini bize uzatmış milyonlarla halk var. Bir milletin irfanı umumisi birkaç bedi hocasının hasıla-i tetebbuu ile ölçülmez.

Avam için edebiyat olamazmış... Ne hezeyan! Avam cehl içinde boğulsun, koca bir millet mahkûm-u zeval olsun, biz karşıdan seyrine bakalım öyle mi?

Siz edebiyatı kendi tedavül eder kalp akçeye, yalnız havasa mahsus bir şifreye çevirmek istiyorsunuz. Tarikat-ı edebiyenizden hariç kalanları zevilukulden saymamaya kalkıyorsunuz. Yanlış bedi hocası... Yanlış. "Avam için edebiyat olamaz" diyemezsiniz. Çünkü bu tamamiyle hilaf-i hakikattir. Çıktığın kürsüi gururdan belki: "Ben edebiyatın avami derekesinden demsaz olamayacak kadar yüksek bir bedi muallimiyim" diyebilirsin. Bu mağruriyetle bulutlara kadar yüksel... Zemin-i sanata inme. Bu suretle olsun sahib-i meslek ol. Çünkü aramızda şimdilik senin kadar bâlâpervaz bedayi şinasana lüzum yoktur. Senin gibi bedi muallimi yerine, millet adamakıllı on tane mektep kalfasına malik olsa daha ziyade istifade eder.

Yuttuğun benki bedayile göklerde uç. Fakat benim gibi havastan ziyade avamın, akalliyetten ziyade ekseriyetin terbiye-i içtimaiyesine hasr-ı nefs etmiş bu emel ile senelerce çalışmış bir hûdimi samimiyi devir-

mek için saldırmayı şeref zannetme. Zaten ne kadar çalışsan da deviremezsin. Hüseyin Rahmi'yi devirebilmek yalnız bir şey ile olur. Onun eserlerini itibari halkten iskat edecek daha mükemmellerini meydana koymakla... Sen ise muazzamat-ı millete çarparak uçan bir yarasasın. (Karabela) münasebetiyle büyük (Kemal)i yıkmak için olanca gayzınla saldırdın. Kemal tenkit edilir. Fakat öyle değil. (Kemal) avam muharriri imiş... Hâlâ mı hâlâ edebiyat kitaplarında nesirleri, şiirleri en rakik en ulvi hislere misal getirilen ve zamanının bir dâhi edibi olduğu şek götürmeyen bu büyük adama karşı umumun hissi tekrimini çekememek: İşte edebiyatta yenilik.

Şahabeddin Bey (Emil Zola)nın Viktor Hügo'ya gösterdiği hüner-i tenkidi Kemal'e yapmak istemiş. Fakat arada ne farklar ne mesafeler var. Zola mektepten çıktığının ikinci senesi münekkid-i azam kesilmemişti. O, Sertâki edebe mühim âsârı sanat talik ettikten sonra "eser böyle olur" demiş, göçmeye başlayan romantizmin harabesi üzerine (Realist)liğin kasr-ı metinini inşaya uğramıştı.

Bugün Rusya'dan başlayıp, hep Avrupa'yı dolaşınız, Amerika'ya kadar gidiniz. Dünyanın en mesbukul himme, en harikanüma, en büyük muharrirleri en ziyade (Popülarite) kazanmış olanlar, yani akalliyetin değil ekseriyetin, havasın değil avamın telziz-i dimağına, tezyid-i irfan ü izanına uğraşanlardır.

Geçen sene İngiltere, en büyük romancılarından olan (Charles Dickens)in yüzüncü sene-i zaferini tebcil ettiği vakit bütün dünyanın gazeteleri bu hikâyenüvis için yüzlerce dasitani şeref yazmışlardı. Bu muvaffakiyeti azimesine sebep de İngiltere'deki kadar Amerika'da, Fransa'da, her yerde tanınmış (tabir caiz ise) avamiyet kazanmış bulunmasını gösteriyorlardı. (Dickens)in yüzü mütecaviz âsâri vardır. Eğer bu İngiliz muharriri de bizim münekkit bey gibi günlerce ancak bir makale karalayabilen soğuk bir üslupçu olaydı bu bereket-i mahsulü gösteremezdi. Onun için külfet-i sa-

kimeye boğulmuş, natamam (fantaziye)lerin sanatkâri hasiri olup kalırdı.

Hepiniz ince düşünüp, ince yazıyorsunuz. Neticede "Püf"ten başka bir şey yok... Bırakınız içinizde hakikat-i tabii itinsahla meşgul benim gibi bir de kaba muharrir bulunsun!

Avam için edebiyat olmazmış! Bugün Avrupa'da avam için ne kadar risaleler, mecmualar, gazeteler, kitaplar, romanlar çıkıyor, (piyes)ler yazılıyor, tiyatrolar oynanıyor. Bunların ezhan-ı nası tenvir hususundaki tesirleri, hizmetleri inkâr olunur mu? Mesela memleketin bütün haddi meşakı mesaisi altında ezilen amele takımının fikren, zihnen telzizini, terbiyesini, tefrihini düşünmemeli midir? Tiyatrolar var ki, pazar akşamları yalnız amele ile doluyor."

"Cadı Çarpıyor" risalesinin sonunda "Enzar-ı İbrete" başlıklı bir yazı vardır. Hüseyin Rahmi burada Şahabeddin Süleyman'ın tenkitlerinin samimiyetten uzak ve garez mahsulü olduğunu söyleyerek Namık Kemal'in Karabela isimli piyesi meşrutiyetten sonra kitap halinde basılınca Şahabeddin Süleyman tarafından yapılan hücumu misal olarak göstermektedir.

Cadı Çarpıyor risalesi sonunda 20 Nisan 1329 (1913) tarihini taşır ve Heybeliada'da yazılmıştır.

Hüseyin Rahmi'nin bu cevabı üzerine mesele alevlendi; Rübab mecmuasında bir yandan Şahabeddin Süleyman cevap vererek hücumlarını artırdı. Bir yandan irili ufaklı tanınmış tanınmamış meşhur bir muharrire çatarak şöhret kazanmak isteyen kalemler yazılar neşrettiler.

Bu münakaşa arasında Rübab mecmuasında (Hemedanizade Ali Naci) imzasıyla çıkan yazı Hüseyin Rahmi'yi en çok sinirlendirmiş olanıdır.

Hüseyin Rahmi bu sefer hücumlara "Şakavet-i Edebiyye" isimli yüz altmış sahifelik bir kitapla cevap verdi.(1)

(1) Şakavet-i Edebiyye. Hüseyin Rahmi, 1913 Matbaa-i Hayriye ve Şürekası. Hilmi Kitabevi. Özgür Yayınlarından yeniden yayınlanıyor.

Bu kitap, kaarilere karşı özür dilemekle başlar. Hüseyin Rahmi zamanında harbin birbirine benzeyen silahlarla edilmesi usül olduğunu, kendisinin de kendi hakkında kullanılan silahla mukabeleye mecbur kaldığını ve bunun için lisan ve ahlak temizliği namına kaarilerden af dilemeye lüzum gördüğünü söyler.

"Şakavet-i Edebiyye"de birkaç yazı vardır. Birincisi Ali Naci'nin Rübab mecmuasında çıkan (Cadı Hortladı)[1] başlıklı makalesi münasebetiyle yazılmıştır; kırk sahifedir. İkinci yazı, Şahabeddin Süleyman'ın cevap yazısına cevaptır; elli sahifedir. Üçüncü yazı Şahabeddin Süleyman'ın "Çıkmaz Sokak" isimli piyesini tahlil için yazılmıştır. Dördüncü yazı Şahabeddin Süleyman'ın sanatın faydalı olmayacağı menfaat mevzuunda uzak olması lazım geleceği, binaenaleyh cemiyet için çalışamayacağı yolundaki noktai nazarını reddetmek için yazılmıştır; Şahabeddin Süleyman, tezini frenk muharrirlerinin yazılarına dayandırdığı için Hüseyin Rahmi de bazı garp estetikçilerinin bu meseledeki düşüncelerini naklederek Şahabeddin Süleyman'ın davasını çürütmektedir.

Beşinci yazı, "Bizim İçin Meselenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?" başlığı altındadır ve milletin kültür seviyesinin yükselmesi için konuşmaya ve yazı dilleri arasında fark olmaması, herkesin anlayabileceği bir dille yazı yazılması lüzumuna dairdir.

Altıncı yazı, Ali Naci'nin Hüseyin Rahmi'ye cevap verirken kullandığı "Vicdan nedir, buna ne lüzum vardır?" şeklinde anlaşılan bir sözüne cevaptır; nihayet "Netice" başlıklı yazı geliyor.

Hüseyin Rahmi'nin Cadı romanı münasebetiyle uğradığı ilik hücum ağırdır; "Cadı Çarpıyor" risalesi bu hücumlara verdiği cevaptan sonra ikinci defa uğradığı hücum evvelkisinden daha ağırdır; Hüseyin Rahmi bu harekete edebiyat eşkıyalığı ismini verdikten sonra edebiyat eşkıyası adını verdiği muharrirleri de

(1) Rübab mecmuası, sayı: 61

adamakıllı tenkil etmeye karar vermişti; bunun için "Şakavet-ı Edebiyye" isimli kitap hayli ağır olmuştu.

Ali Naci o sıralarda neşriyat hayatına henüz girmişti. Tecrübesizdi, davasında da elbette haksızdı; nitekim aradan yıllar geçtikten sonra büyük romancının değerini, hizmetini teslim etmiş, aralarındaki ne yazılmasına ne tekrar edilmesine bugünkü matbuat ve ceza kanunlarının asla müsaade etmeyeceği münakaşa da böylece senelerin arkasında kalmış ve unutulmuştur. Onu uyumakta olduğu nisyan karanlığı içinde bırakmak lazımdır.

"Şakaveti Edebiyye"de Şahabeddin Süleyman'a cevap olan ikinci yazı şöyle başlıyor:

"Bir kitap tab olduğu zaman intişarı ilan edebilmek için gazete idarehanelerine gönderilir. "Cadı"yı Sabah matbaasına götüren zat orada Şahabeddin Süleyman Bey'e tesadüf eder ve kitabı uzatır. Münekkid-i mağrur kaşlarını çatar; eline aldığı eser ile kitabı takdim edenin yüzüne havai kavis çizerek:

— Rahmi'yi biraz hırpalayacağım!..

Buyuruyorlar. Engizisyon mahkemeleri gibi "Cadı" aleyhindeki idam hükmünün kitabı okumadan verilmiş olduğunu pervasızca anlatırlar; işte Şahabeddin Süleyman Bey'in edebiyattaki mesleği...."

Bundan sonra Şahabeddin Süleyman "Cadı Çarpıyor" risalesine Rübab mecmuasında verdiği cevap[1] tahlil ve münakaşa edilmektedir. Şahabeddin Süleyman, "Hüseyin Rahmi Bey lisanımızda sadeliği elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün feryat başlamış olacaktır, diyorlar; demek ki, kendi fetvasınca büyük romancı edebiyatla lisanı karıştıracak kadar bir sadegîi ruyet ve adem-i vukuf sahidir" demişti. Hüseyin Rahmi lisanla edebiyat arasındaki rabıtanın ne derece kuvvetli olduğunu göstererek "Edebiyat gayesine doğru yükselmek için çırpındıracağı kanatlarının kuvvetini lisandan alacaktır; lisan tayyare-i sanatın pervanesidir" diye cevap veriyor. Türkçenin son bir buçuk

(1) Rübab mecmuası, sayı: 62

asır içinde geçirdiği tekamül devirlerini tetkik ediyor, "yazıdan maksat anlatmak ve anlamaktır" diyor; meşrutiyetten sonra Türk dilinin gramerini bozarak yazı yazmaya kalkan kimselerin ektikleri fenalığı belirtiyor; bugün de hâlâ kıymetini muhafaza eden bir fikir olarak "edebiyattan, sanattan gaye herhalde bir menfaat-i içtimaiyedir"(1) "muharrir ismi anılınca vukuf-u ilmi ve edebisini kasabalarımızın, köylerimizin en izbe köşe bucaklarına kadar neşir imkânını düşünen ve bu memleketin ihtiyacatını tamamiyle müdrik hayırhah büyük kafalar lazımdır."(2) diyor.

"Bizim İçin Meselenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?" başlıklı fasıl ehemmiyetlidir. Hüseyin Rahmi' nin bu yazısından şu sözleri alıyorum:

"Türkçemiz Avrupa lisanları derecesinde mütekâmil değilse de mahrumiyet-i ilmiye, fenniye ve edebiyemizi izaleye hiç yaramayacak kadar kabiliyetsiz de değildir; terakkiye müsaittir; fakat bugün onu Çinceye çevirmeye uğraşanların suikastları cahilane tahripleriyle bitiyor. Şivesini, letafetini, kuvvetini, vuzuhunu, bütün mahsusat-ı milliyesini kaybediyor. Biçareyi kimimiz Fransızcaya, kimimiz İngilizceye, kimimiz acemceye benzetmeye uğraşıyoruz. Halbuki o Türk kalmak şartiyle bizim olabilir. Türklüğün en büyük mümessili odur. Çünkü her şey ondan doğacaktır. Bir milletin hayatı lisanının varlığı ile ikizdir. İkisi beraber yaşar, beraber ölür, lisanı ölmüş, milliyeti payidar olmuş bir millet gösterilemez".(3)

Şakavet-i Edebiyye'nin sonunda 19 Temmuz 1329 (1913) tarihi vardır; bu da Heybeliada'da yazılmıştır.

Muarızları Hüseyin Rahmi'nin bu kitabına "Feth-i Meyyit" isimli bir kitapla cevap verdiler; fakat, mesele halledilmiş, dava anlaşılmış bulunuyordu. Hüseyin Rahmi sövüp saymalara tekrar cevap vermeye lüzum görmedi.

---

(1) Şakavet-i Edebiyye, Hüseyin Rahmi, sahife: 55.
(2) Şakavet-i Edebiyye, sahife: 59
(3) Şakavet-i Edebiyye, sahife: 119

Hüseyin Rahmi'nin bu münakaşada uğradığı hücumlardan müteessir olan Abdülhak Hamid, Viyana'da "İhkak-ı İstihkak" ismini verdiği bir şiir yazmış ve bunu Süleyman Nazif vasıtasıyla Hüseyin Rahmi'ye göndermişti. Hüseyin Rahmi'yi pek sevindiren bu manzum iltifat şudur

1

Ey hikâyet nüvisi bî mânend
Hüseyin Rahmii hakikatgü!
Sen ikin Türklerin Emil Zolası
Ne demek kale almamak üdeba?

2

Hiç reva olmıyan bu hale sebep,
Guraba hastahanesinde gibi
Sürülen ümri sakitanenle
Fartı mahviyyetin midir acaba?

3

Sen bizim yoksa hal ü şanımızı
Bir maharetle eyleyüp tasvir
Halka bildirdiğin için mi nedir,
Ederiz dest-i sanatından iba?

4

Bu ehibbayı bî mahabadan
Ayrılıp tek bulunmak evladır.
Halk ederdin sen, isteseydin, o
Üdebadan büyük küçük rukaba.

5

Gâh gâh âmiyâne olsa bile.
Sözlerin bence aynı felsefedir.
Nazm-i mensurun, ey musavvir-i şir
Olmaz erbap elinde mahv ü heba

6

Ben eminim ve sen de mutmain ol,
Sökecek öyle bir şafak ki yarın,
Senin, ey vaizi hâyâ ü edep,
Olacak namın eblegi hutebâ.

7

Bî hâyâlar hayatını yazışın,
Halkı mahza hâyâya davettir.
Nâsa olmakla nakil-i ziştî
Olmaza zişt bir fem-i ziybâ.

8

Asrı hazırda lemsi hünerin
Leyle-i cehl içindedir ki bugün
Görmüyorlar o nuru, çünkü güneş
Dîdelerden nigâhrubâ.

9

Kendi şevki müşevvik-i evvel,
Yetişir, olmak istemem sânî:
Sana lazım değil senâ, netekim
Çehre-i hüsne bürkaı diba(*)

10

Bu senin bir havayı marifetin,
Bu senin ruhunun tenessümüdür.
Gülşeninden gelir senin bir peyk,
Sana gönderdiğim bir peyki salâ

A.H.

(*) Yahut: Cismi billura câmei diybâ
(Abdülhak Hamid'in kendi notu).

Hüseyin Rahmi'nin münakaşaları çoktur, dedim; bunların en sunturluları ve eskilerinden biri hakkında malumat verdim; biraz da yenilerinden bahsedeyim.

Cumhuriyet yılları içinde "Çankaya" ismiyle aylık bir mecmua intişara başlamıştı; zannederim yalnız bir nüsha çıkabildi. Bu ilk nüshasında da durup dururken Hüseyin Rahmi'den bahseden ve üstadın eskidiği, okunmaz olduğu yolunda iddiaları ileri süren bir makale vardı.

Hüseyin Rahmi, bu yazıya şiddetli bir cevap vermiş, bu cevap Vakit gazetesinde neşredilmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin beş altı yıl önce Cumhuriyet gazetesinde intişar eden bir makalesini bazı genç muharrirler kendi aleyhlerinde saydılar. Bu yüzden gürültülü bir münakaşa koptu; bunu da anlatayım.

Hüseyin Rahmi bu yazısında umumiyet itibariyle edebiyatın günden güne alçaldığını, ortaya çıkarılan birtakım yeni sanat cereyanlarının akıldan, mantıktan uzak, gülünç şeyler olduğunu söylüyordu. Bu arada yeni edebiyat eserlerinin cılızlığına sebep olarak da muharrirlerin az kazandıkları, bunun için muntazam bir hayat yaşayamadıkları, gündelik gazetelerde her gün yazı yazmak mecburiyetinde olan kimselerin ortaya her gün yeni ve güzel bir eser koymalarına imkân olmadığı ileri sürülüyordu.

Bu yazıda gençliğin sözde yeni bir şey yapmış olmak, bir orijanilite göstermek için her şeyi başaşağı ettiği yolunda bir cümle de vardı.

Hüseyin Rahmi'nin yazısı matbuatımızda hayli akisler bıraktı, Mehmet Nureddin'in o aralık çıkan Hareket isimli haftalık gazetede bir makalesi intişar etti, daha bazı genç muharrirler reddiyeler yazdılar; Cemal Nadir bir karikatürle mukabele etti, Vâlâ Nureddin bu karikatürü medhetti. Bu arada Selami İzzet Akşam gazetesinde şiddetli bir makale neşretti. Bunun üzerine Hüseyin Rahmi, Selami İzzet'e Vakit gazetesinde neşrettiği bir yazı ile cevap verdi. Hüseyin Rahmi'nin bu yazısı da Selami İzzet'in makalesi kadar ağırdır.

Eskilerden Cenap Şahabeddin de Hüseyin Rahmi'nin fikirlerine iştirak etmediğini söylemişti, Hüseyin Rahmi'nin cevabında ona da karşılık olan yerler verdır.

Hüseyin Rahmi bu yazısında şunları söylemiştir:

"Cumhuriyet gazetesinde çıkan makalemde hiç kimseyi kastetmediğim halde, Selami İzzet o yazıyı kendi üstüne almıştır. Böyle bir şüpheye düştü ise:

Behey adam, sen şöyle böyle isnadat savurmuşsun; onlar bana mı? Söyle cevap vereceğim!

Diyebilirdi; dememiştir.

Benim sözlerim gayri şahsi idi; onunkiler hotbehot oldu. Ben ona demişim, o da bana diyecek bulmak için yirmi yıllık eserlerimi karıştırıyor. Bula bula "Şıpsevdi"deki Arabın kirli bezlerini kancasına takıyor. Biliktiza her evin birkaç helası bulunduğu gibi bazı romanların da bulaşık çukurları olur. "Şıpsevdi"de ne güzel felsefi satırlar vardır, niçin onlardan bahsetmiyor?

Sonra "Feth-i Meyyit"ten bahsediyorsun, peki ama kim öldü, kim kaldı? Şahabeddin Süleyman mezarında toprak oldu. Ali Naci Bey itirafı kusur etti. Dost olduk. Diğer yaygaracılardan kimse kalmadı. Ben bugün onlardan ve senden ziyade berhayatım.

Gençliği başaşağı eden ben değilim; sizin karikatüristinizdir; ben o ibareyi meşhur münekkit Kâmil Mukler'den aldım. Fransa'da aynı davanın sürüldüğünü makalemde söylemiştim.

Kritiğin sözlerini kendi dilinden işte aynen naklediyorum:

Si tout le monde marche sur les mains, qui marchera sur les pieds passera vite pour orijinal.

(Herkes elleri üzerinde yürürse ayakları üzerinde yürüyen orijinal sayılır). Ben mealen hafif bir takdim te'hir yaptım; işte bu kadar.

Gençliği tepeaşağı gösteren sizin ressamınızdır.

Cenap Şahabeddin Beyefendi ilk makalemi okumadan söze salahiyattar olamazlar, eski koleksiyonlar

üstadın gençlere karşı açmış olduğu harplerle doludur. Ben Fransa'da kopan bir davanın bir kısmını buraya naklettim, başka bir şey yapmadım. Şahabeddin Bey ilk hamlede beni reddedebilirler; fakat büyük Fransız kritikleri huzurunda biraz düşünmeyi makul bulacaklardır sanırım. Sürrealismden bahsediyorlar; mesela orada kalmamış, şimdi bir de zütism çıkmıştır. Biraz bizim yuhayı andıran bu müzeyyif sada ile bütün makulata karşı ıslık öttürüyorlar.....

Hüseyin Rahmi'nin Selami İzzet'e vermiş olduğu cevap bugünkü kanuni mevzuatın nakline müsaade etmeyeceği şekilde ağır, fakat polemik sanatı bakımından cidden ehemmiyetli ve güzel buluşlarla doludur. Aziz arkadaşım Selami İzzet de böyle bir ağır cevabı davet edecek şekilde yazılar neşretmişti. Selami'nin yazısını Akşam, Hüseyin Rahmi'nin yazısını Vakit gazetelerinin koleksiyonları ve mazinin sükun ve nisyanı içinde bırakmayı uygun görüyorum.

Senelerce Vakit gazetesinde "Gelişigüzel" başlığı altında ve "Topluiğne" imzasıyla mizah edebiyatımıza en güzel parçaları kazandırmış olan değerli muharrir Mehmed Nureddin Artam, Hüseyin Rahmi'ye samimi surette saygı besler; üstad da kendisi ve sohbetinden zevk alır. Bu iki muharririn dostlukları daima bütün kuvvetiyle devam etmiştir. Böyle olduğu halde bir aralık Topluiğnenin bir şakası Hüseyin Rahmi tarafından iyi karşılanmadı; bilmem Mehmed Nureddin'in vaktiyle (Hareket) gazetesinde üstada karşı neşrettiği reddiyenin Hüseyin Rahmi'de bırakmış olduğu intiba da bunda müessir midir?

Bir gün Hüseyin Rahmi'den bir mektup aldım. Adıma hitap edilerek yazılmış bir mektup almakla beraber Vakit'te neşretmem maksadıyla gönderilmiş olduğu meydanda idi, neşretmedim, mektubu sakladım.

Mehmed Nureddin'in Vakit gazetesinin sütununda çıkan bir yazısı bu mektupta mevzuubahis ediliyordu; bu mektuptan şimdiye kadar Mehmed Nureddin'e

de bahsetmedim; fakat Hüseyin Rahmi için bir kitap yazmaya kalktıktan sonra onun münakaşalarından bahseden böyle bir fasılda bu mektubu nakletmeyi lüzumlu görüyorum.

Mektup şudur:

"Azizim efendim"

Geçenlerde gazetenizde[1] çıkan bir yazım münasebetiyle Topluiğne takdir yollu birtakım tenkitler yürütmüş; okumamıştım; etraftan edilen ihtarlar üzerine yeni öğrendim. Yapılan mizah, bahsolunan şahsın hal ve şanı ile münasebet alacak surette olmalıdır. Bu cümlelerden birkaçını burada tekrarlayarak cevaplarını veriyorum:

"Cehennemi andıran gecelerden birinde müthiş bir tahtakurusu hücumuna uğradığı anlaşılan Hüseyin Rahmi Bey can acısı ile tatlı bir makale yazmıştır."

Birincisi: Evimiz çamlığın ortasında olduğundan dört tarafı her rüzgâra açıktır, binaenaleyh adanın alt mahalleleri sıcaktan bunalırken, biz yukarıda pencere açamayız.

İkincisi: Tahtakurusu pis evlerde olur; bizde bu mundar böcekten bir tane yoktur; fakat toplumun havamızı cehenneme, evimizi tahtakurusu yuvasına çevirmesinde teemmülsüz bir kelime oyunu vardır. İşte şu:

"Can acısı ile tatlı bir makale yazmak" tezadına zemin hazırlamak hünerbazlığı...

Bir yerde de yazımdaki darlanma tabirine muarız çıkarak: "Kelime daralma mıdır, yoksa darlanma mıdır, şüphedeyim;" buyuruyorlar.

Her ikisi de, efendim bollanmadan sonra daralma ahenksiz düşeceği için ikincisini tercih etmiştik. Muarızın bu şüphesini halledivermek çok kolaydır.

Şemseddin Sami Bey'in "Kamusü Türkî"sini açalım. Sahife 860.

(Darlanmak: Dar olmak, daralmak, çekilip büzülmek, tazyik etmek; bu fanila yıkandıkça darlaştı ve ilâahirihi....)

Kâfi mi? Benim yanlışımı çıkarmış olmak sevinciyle mi bu şüpheye düşmüşlerdi acaba? Lakin bu şüpheleriyle Türkçe bu iki mastardan birini bilemediklerini ilan etmiş oldular.

Benim mizahçılardan ders almak zamanım çoktan geçti. Biz de vaktiyle mizaha özendikti ama pireden pirelenmeyi çıkarmak gibi zarafetler yapmadık."

Bir başka münakaşa:

Şair Necip Fazıl, Akşam gazetesinde Hikmet Feridun'un yaptığı bir edebiyat anketine cevap verirken, içlerinde Hüseyin Rahmi'nin de dahil bulunduğu nesil muharrirlerine hem de isim tasrih ederek çatmıştı. Değerli arkadaşım kendisinden evvelkileri ve kendisinden başkalarını toptan inkâr etmekte tamamen haksızdı. Sözlerinin şekli de pek sertti. Matbuat sahası geniştir. Herkes kendi kıymetini serbestçe ortaya koyacak yer bulabilir. Türk edebiyatına hizmet etmiş, köşesinde sessiz sessiz çalışan insanlara, durup dururken hem de şiddetle dokunmayı uygun bulmam. Bu düşünce iledir ki, Vakit gazetesinde imzamla bir makale neşrederek kıymetli şair Necip Fazıl'ın bu meselede haksız olduğunu söyledim. Tuhaf bir tesadüfle Milliyet gazetesinde Burhan Cahid bir yazı neşrederek Necip Fazıl'ın hareketini takbih etti. Necip Fazıl, Burhan Cahid'e cevap olmak üzere hazırladığı bir yazıyı Vakit'te neşretmek üzere bana gönderdi; arkadaşım, benim yersiz ve haksız bulduğum eski düşüncelerinde ısrar ediyordu. Altında mesul müdür sıfatiyle imzam bulunan bir gazetede doğru bulmadığım, iştirak etmediğim düşüncelere yer vermedim. Bunun içindir ki, Necip Fazıl'a bir mektup yazarak özür diledim, yazısını geri gönderdim. Vakit'te bu mesele hakkında neşrettiğim makalemi hatırlattım. Necip Fazıl, bana hiddetli bir mektup gönderdi. Elyazısıyla yazılı olan, altında imza-

sını taşıyan bu mektupta genç şair, benim kendisinin ilk eseri çıktığı zaman ilk defa onun kıymet derecesini tespit etmiş ve yüzükara çıkmamış bir münekkit olduğumu söylüyor, o şairin yaptığı bir kıymet ve fikir mücadelesinde ona refik olacak kadar, hiç olmazsa onun laflarını küfür telakki etmeyecek kadar kendime, kendi mazime ve kendi hükümlerime sadık kalmam lazım geldiğini hatırlıyor, bana bir araba küfür ediyor, yazımda kendisini bilmeden dâhi olarak ilan ettiğimi söylüyor, makalesini bana olan merbutiyet hissiyle gönderdiğini, fakat benim o yazının kıymetini bilmediğimi ve geri çevirdiğimi ilave ediyor. Milliyet gazetesinin Burhan Cahid'in o makalesini neşrettiği için tavzih neşrederek özür dileyeceğini söylüyor, sakın bu mektubunu neşretmememi ve başka bir emrim olursa kendisine yazmamı istiyor.

Dostum Necip Fazıl'ın bu mektubu arzusu üzerine neşredilmemiştir, dosyamda saklıdır.

Necip Fazıl'ın şiirlerini beğenirim. İlk defa kitapları çıktığı zaman Vakit'e neşrettiğim tenkit yazılarında bu arkadaşın değerini belirtmeye çalıştığımı işte kendisi hatırlayıp söylüyor. Bana sövüp sayan o mektubundan sonra Şehir Tiyatrosu'nda oynanan "Tohum" isimli piyesi münasebetiyle Kurun'da bir makale neşretmiştim; sanatkârlığı hakkındaki sempatimin hiç eksilmemiş olduğunu bu yazı da gösterir.

Fakat bütün bunların dışında Necip Fazıl Vakit'e gönderdiği yazısını neşretmemiş olmama kızarken öte yandan Hüseyin Rahmi de buna benzer bir sebeple darılmış gibiydi; o, Necip Fazıl'ın bana bir yazı gönderdiğini ve benim onu neşretmediğimi biliyordu; bunu ona söylemedim. Hüseyin Rahmi'nin dargınlığına sebep şudur:

Akşam gazetesinde Necip Fazıl'ın hücumu intişar edince *Hüseyin Rahmi oturup zemzehir bir yazı yazmıştı; bu yazıda Necip Fazıl'ın elle tutulur yerini bırakmıyordu.* Bu cevap da Vakit'te neşredilmek üzere

bana getirildi. Hiçbir sebep ve hakikatın aydınlanmasına hizmet etmeyecek ve karşılıklı ağır sözlerle sürüp gidecek olan bu münakaşadan fayda ummuyordum; bu yazıyı neşretmekten vazgeçmesini Hüseyin Rahmi'den de rica ettim. *Yazı bir hatıra olmak üzere dosyamda duruyor.* İşte Hüseyin Rahmi'nin o zaman bana hissettirmemeye çalıştığı dargınlığın sebebi!

Eski Babıali caddesi kavgasız gürültüsüz yaşamaya tahammül edemez; Hüseyin Rahmi gibi büyük bir şöhrete çatmak her zaman insana şöhret kazandırabilir; hele üstad cevap verirse...

Gel zaman git zaman, günün birinde Hüseyin Rahmi durup dururken İstanbul'un gündelik gazetelerinden birinde yine bir hücuma uğradı. Bir iki gün sonra, Şişli'de oturmakta olduğum apartımanımı üstadın mütekaid Miralay Hulusi ile birlikte şereflendirdiklerini görüp sevindim.

Üstadın bu ziyareti dosyama yine el yazılarıyla kıymetli bir hatıra daha kazandırmış olduğu için iki defa değerlidir.

Hüseyin Rahmi, "Karşımda kim olursa olsun, daima aynı silahla vuruşmak âdetimdir" der; vuruşmaktan da pek zevk alır; daima genç ve heyecanlıdır, hareketlidir, mücadeleden hoşlanır, cengâver bir ruhu vardır; sövünce de dehşetli söver; fakat böylece faydasız münakaşalarla geçecek zaman üstadın sanat için çalışmasını durduruyor ve bize zararlı oluyordu. Mütekait Miralay Hulusi, Necip Fazıl münakaşası münasebetiyle bana yazdığı bir mektupta pek haklı olarak şöyle diyordu:

"Bendeniz, Rahmi Bey'in verdiği cevabı hiç münasip görmüyorum. Onun içindir ki, Akşam gazinoda müsveddeyi size verdirmemek istedim. Mesele alevlenecek, imzalarını gazetede görmek isteyenlerden birçokları münakaşaya kalkışacaklar. Müsveddeyi müretiphaneye vermemenizi rica ederim. Rahmi Bey'e söz anlatmak cihetini bendenize bırakınız. O, çok güzel bir

roman yazmakla meşguldür. Bu meşguliyeti sektedar etmeyelim.

Hulusi bu bahiste daima haklı idi; Hüseyin Rahmi çok güzel romanlar yazmakla meşguldür. Bu meşguliyeti lüzumsuz münakaşalarla sektedar etmemek lazımdır. Onun içindir ki, Necip Fazıl münakaşasında olduğu gibi ondan sonra başkası tarafından uğradığı hücumda da verdiği cevabı neşretmedim. İşte o yazı:

"Ona layık olduğu methiye.

Bu hasetçi mahlukun hayatını yakından tanıyorum, fakat tanıyanların da onun iftihara şayan faziletlerinden bahsettiklerini hiç işitmedim. Atak, müfteri ve terbiyesiz kaleminin şöyle böyle şöhretini sinirlerinin bozgunluğuna medyundur. Şu onundur, denilecek anılmış bir eseri yoktur. Perakendecidir; fakat tanınmış eser sahiplerinin pek hiddetli düşmanıdır. Aşinalığa tenezzülden sakınan insanlara durup dururken bulaştığı zaman ocak zifirine benzer; kokusu ve sıvışıklığı... artık temizlenemezsiniz.

Bazen sinirli köpek otomobilin, trenin arkasından koşarak havlar, ulur; saldırdığı çeliğin üzerinde dişlerinin kırılacağını bilir ama... köpektir, cibilliyetini göstermekten kendini alamaz.

Bu adam kimdir? Adını söylemeyeceğim: Hokkamın mürekkebini niçin kirleteyim?.."

Bu yazı üstadın bugün için pek caiz sayılmasa da yakın vakitlere kadar matbuatımızda moda olan ve bilhassa okuyucusu pek çok bulunan polemik üslubuna ne kadar hâkim olduğuna bir küçük misaldir. Selami İzzet'e, Necip Fazıl'a, Çankaya mecmuasını çıkaran ismini şimdi hatırlamadığım muharrire ve daha evvel de Ali Naci'ye verdiği cevaplar eski tarz polemik sahasında müstesna buluşları ihtiva eder.

Üstadın en küçük tenkide dahi tahammülü yoktur. Eseri beğenilmezse türlü sebepler arar, vehimlere düşer, kızar ve tenkitçinin haddini bildirir. "Kadın Erkekleşince " isimli piyesi Şehir Tiyatrosu tarafından

İstanbul'da oynandıktan sonra İzmir turnesinde de tekrar edilmişti. İstanbul gazeteleri bu piyes hakkında pek müsait yazılar neşrettikleri halde İzmirli gazeteciler beğenmediler. "Kadın Erkekleşince" piyesi aleyhinde İzmir gazetelerinde şiddetli yazılar çıktı. Hüseyin Rahmi'nin onlara cevap olarak neşrettiği şu yazı üstadın sinirli ifade ve haleti ruhiyesinin hususiyetlerini ihtiva eden bir örnektir:

Not: Refik Ahmet Sevengil'in Hüseyin Rahmi Gürpınar isimli kitabından alınmıştır. (A. Tanrınınkulu)

Tenkit

Bizde sözü edilip gerçekte mevcut olmayan bir şeydir. Tümen tümen üstadlarımız, şair ve ediplerimiz, siyasi, ilmi makalecilerimiz, hatiplerimiz hikâye yazarlarımız vardır. Lakin ihtisas sahibi ciddi, muktedir, tarafsız tenkidin ruhuna girmiş, ıvaz ve garazdan uzak bir "Münekkit" eleştirmen ne mazide, ne halde ortaya çıkmadı ve bizi aydınlatmadı.

Ara sıra bazı gazeteler, mecmualar bu isim altında sütunlar, sahifeler açarlar... Çoğunlukla zıpçıktının biri böyle bir role girerek ortada umacı gibi boy gösterir. Atar, tutar, yakar, yıkar.. Ne öncekileri bırakır, ne de sonrakileri.. Hülagu gibi bakarsınız birden def olur gider. Bir süre sonra edebiyat mülküne sahip gibi görünen bu azgın münekkidin bir daha ne adını, ne de sanını duyarsınız. Öylesine gider ki leşlerini saklayan birtakım hayvanlar gibi bakarsınız bir tarafta kalemini ebediyen dinlendirir. Öyleleri vardır ki, Huda en günahkârlarımızı bile bunların diline ve kalemlerinin şerrine düşürmesin. Bu cüretkârlar, kurt gibidir, biri uludu mu derhal arkasından bir sürü peydah oluverir, Edebi konuda sizinle baş edemeyeceklerini anlayınca meseleyi derhal değiştirler, umumi efkârı, yobazları aleyhine çevirmek isterler, iş tenkit hatta ahlak ve insaniyet alanından çıkar, iki tarafın kalemlerinden çirkefler akar. Sermayece ilim ve irfandan yoksulluğumuzun foyası derhal sırıtır. Edebe aykırı tam Sulukule usulüyle üstünlük sağlamaya uğraşırız. İşte o zaman ortaya atılacak tür tür, iğrenç sözler, iftiralar buluruz.. Bu vesileyle bir iki gazeteye gün doğar, okuyuculara eğlence çıkar, bu bizde, adeta koç horoz dövüşü, pehlivan güreşi gibi halka heyecan veren bir gösteridir.

Bunların bazıları kolera, veba, tifüs gibi periyodiktir. Zaman zaman edebiyat mahfillerinden başlarını çıkarırlar, dillerinin, kalemlerinin kirlerini ve paslarını ortaya saçıp yine bir köşeye çekilirler... Bu matah kişi-

lerin başka yararları da yoktur, âleme edep dersi vereceklerine, bir eserin nasıl yazılıp çizileceğini tarif edeceklerine, sırf tenkitle uğraşırlar. Ortaya iki düzgün nümune koysalar ya... Hayır. Bunların birkaç güdük makaleden başka sermayeleri yoktur. Bunlar Meşrutiyetten sonra boşanmışlar, rasgele saldırıyorlar. Yerliden, yabancıdan kalemlerinin kara cehaletini sıçratmadık sanat kişisi ile alanı bırakmadılar. Önce bu kuduzluklarına aldıran olmadı, sonra da birbirlerini ısırarak dağıldılar.

Evet, şimdi bunlar pusuya mı çekildiler, yoksa nerelerdedirler bilmem? Birkaç yıldır havlamalarını aksettirecek ses veren uygun bir yer bulamadılar.

Eskiden beri bizde tenkit garip tecellilere uğrar. Şimdi de adeta bu dar alanda yine bunalımlar geçiriyor.

İdrak ettiğim ilk tenkit devri Muallim Naci zamanına aittir. Diz çöküp kurulduğu gazetede gerçek bir mektep hocası gibi vazife görürdü. Tetkikine sunulan eserleri, bir üstad tavrı içinde gözden geçirir, sonra da bu eserlerin takdimcileri olan ufak tefek kişileri adeta haşlardı.. Bazan alaylı bir tarzda kalemini şöyle oynatırdı; Mesela:

filan kafiyeli şiirin yazarı Asım Efendi, yeni bir hevese kapılmış. Üçüncü mısraındaki "nâz"ın meddi çekilir belalardan değil... İki beyte, dört tane aruz kaidesi sıkıştıranın büyük bir ustalık olduğunu reddetmeye kimin kalemi cesaret edebilir? A çocuk... Ömründe yarım sahife seçkin söz de mi okumadın? Vezinleriniz topal deve çanı gibi ikide bir aksıyor, galiba çok goygoycu dinlemişsiniz..."

Gibi alaylı ve karşısındakinin cehaletini dile getiren tenkitler Hocada sık sık rastlanan âdetlerdendir. Bazan cümlelerin arkasından falaka değneği sesleri veren daha şiddetli bağırmalar, saldırmalar.. Fakat pek az sarf edilen kutlama, teşvik etme sözleri, "aferinler" "tahsinler.."

Bir zamanlar Muallim Naci'den en ufak bir takdir alabilmek, Maarif Vekâleti'nden, berat ve Teşvik belgesi almaktan daha mühimdi. Tercüman-ı Hakikat matbaasında Muallim'i ara sıra görürdüm. Kayınpederle damat çok sevişirlerdi. Muhabbet kökleri önce çok parlaktı, sonraları birden hava değişti. Bir sinirli gününde Ahmed Mithat Efendi, "Bir Mülahaza-i Edebiye" adlı ünlü makalesiyle Muallim ve takdir edicilerini matbaadan süpürttü. Bu fırtına esnasında, Efendi'nin yeğeni Mustafa Refik'le iki çocuk biz muharrir odasında uzun süre titreştik.

Mithat Efendi'nin öfkesi müthiş olurdu. Mehmed Efendi adında gözleri şaşıca bir başmürettip vardı, hassas bir delikanlı idi.. Bir gün Efendi'nin kötü bir azarlamasına uğrayarak yanından çıktı. Zavallının beti benzi uçmuş, eli ayağı titriyordu, korkudan üst dudağı çatlamıştı.

Tası tarağı toplayıp matbaadan kaçarken sordum:

— "Nereye?

— "Bugün azarlanırken öldüm öldüm dirildim, ikinci defa böyle bir zaparta yersem, Efendi'nin önünden sağ çıkmayacağıma eminim.. Haydi hoşça kalın.."

Zavallı Mehmed, sonra galiba veremden öldü..

Efendi şifahi bahislerinde de hiddet ve şiddet gösterirdi. Bayramlarda matbaa topluluğu "biz", Akbaba' daki çiftliğe gider, birkaç gece kalır, yer içer eğlenirdik.. Merhum üç dört kadeh parlattıktan sonra iddialı bir bahse girerdi.. Şeyh Vasfi, Matbaa-i Âmire günlüğünü çıkaran Hasan Efendi vesairleri biz hep karşısında:

"— Aman efendim. Evet efendim.. Keramet buyurdunuz efendim" gibi şaşkınlık ifade eden pozlar içinde ona kavuk sallardık.. İçimizden yalnız, –o zaman pek genç bir yazar olan– şimdiki İkdam sahibi Ahmed Cevdet Bey, bu dalkavukluğa katılmaz, düşünce ve kanaati neyse hiç çekinmeden onu söylerdi. Bu da Efendi'nin küplere binmesine sebep olur, çünkü ekseriyetle zıt kutuplarda dolaşırlardı.

Hasan Efendi tuhaf bir Çerkes'ti. Bazan usulcacık yanımıza gelir Cevdet Bey için:

"— Aman bu çocuk müthiş inatçıdır, hiçbir meselede Efendi'ye karşı bir gün evet dediğini işitmedim. Adamcağızı kızdırıyor, onun pek sağı solu yoktur. Bir akşam bizi hışmına uğratıp hepimizi kapı dışarı ettirecek.. diye alaylı şekilde konuşur bizi kahkahalara boğardı.

Muallim Naci Tercüman'dan ayrıldıktan sonra başka gazeteye gitti.. Bir yazar için gazete değiştirmek, kâğıt değiştirmek kabilindendir, düşüncesindeydi.

Naci, kayınpederine karşı olan saygı ve minnetini hiçbir zaman bozmadı. Tercüman-ı Hakikat'teki hoş geçen günlerinde kayınpederle damat karşılıklı şakalaşırlardı. Muallim merhum, küçük küçük kâğıtları iri iri yazılarla doldururdu. Fakat bu müsveddelerin on beşinden yarım sütun bile yazı çıkmazdı. Kayınpeder ise tersine kâğıtların üzerine sinek bacağı gibi gayet sık ufak tefek hatlar, noktalar döker, yazıdan ziyade küçültülmüş ince hiyeroglife benzer okunmaz bir şeyler karalardı. Lakin en küçük kâğıdı iki sütun tutardı. Kayınpeder, damadın önünde on beş yirmi kâğıt yazı birikmiş olduğunu görünce:

"— Aferin Naci.. Yine bugün gazeteyi doldurdun gitti," yollu alay ederdi. Fakat şair damat bu alaya:

"— Efendimizin kaleminin feyiz ve bereketinden, irfanından benim gibi acizlere yer kalırsa ne âlâ..." şeklinde karşılık verirdi.

Naci Bey, çok kaideci bir adamdı. Hiç kimsenin ufacık bir yanlışını affetmezdi. Bir saatte dört sütunu haklayıveren kayınpederinin her gün birçok dayanıksız ifadelerini görür ses çıkarmazdı..

Şairin sağlam, pürüzsüz, her kelimesi tartılı, her bağlantısı güçlü nesri (kaideye uymak hevesinden ziyade) hocalık kokardı.. Bazı güzel şiirleri gibi ün yapmış mensur parçalarını bilmiyorum... Pek düzgün şeyler de yavan oluyor... Eskimiş kurallardan silkinen,

şahlanan, sağından solundan özgürlük arayan yetenekli, tatlı yaramaz kalemleri severim...

Bizde kimin kimden çıkaracak öcü varsa, hemen tenkide sarılır, enine boyuna döşenir... Dünyada leh ya da aleyhinde fikir ileri sürülmeyecek hiçbir şey yoktur.

Tenkidin, bugün Avrupa'da "Remi dö Gormon" ve "Rene domik" ayarında kalemlerde gelişen şekli çok makbuldur. Buna çok muhtacız. Fakat aslında ne derece değersiz olursa olsun, onun bunun eserlerini bir küfe çürük domatese benzetmek, yazarını türlü cehalet ve gerilikle itham ve teşhir etmek tenkit değil, fazilet ve edebe sığmayan bir ahlaksızlıktır. Zaten edebi değerden yoksun bir eseri tenkit gerekir mi? Bir eseri tenkit etmek, onun değerini kabul ve tasdik etmek değil midir? Nasıl olur da bazı iyi yanları bulunan ve kabul olunan bir eserin elertutar yeri bırakılmayacak gibi aleyhine yürünür? Sırf değersiz bir eserin boşluğunu ispata uğraşmakta, yani malumu ilanda bir tenkit haysiyeti tasavvur olunabilir mi?.. "Remi dö Gormon" "Jül Lümter"in "Jorj One" aleyhindeki hücumunu hoş görmüyor. Tenkit, cahiller elinde bir hınç ve şer aleti olunca, pek zararlı bir gayeye yol açar. Çünkü gerek cehalet, gerekse haset sebebiyle iyi şeye "fena" demek, fena şeye "iyi" demekten daha günahtır.

Bir münekkit çoğunlukla bir edebi eserin ince, alaylara elverişli kusurlarını işarette maharet göstererek kalemine ün kazandırabilir.. İşte bu cihet bizde pek yanlış kullanılıyor, münekkit esere atacağı iftiralar ile değerleniyor(!) Zaten biz iki uçta dolaşırız: Ya bir dostun değersiz eserini yedi kat göklere çıkarırız, ya da hoşlanmadığımız, daha doğrusu haset ettiğimiz birinin irfan dolu eserini esfel-i sâfiline (kötülüklerin en aşağısına) indiririz. Başkasını küçülterek kendimize ilmi bir paye kazandırırız. Kısaca, özlü sanat ve gerçek adına yorulanlarımız yoktur.

Bazı yetenekli gençlerimizin başarılı eserlerine, şiirlerine tecavüzler yapılıyor... Buna kızmak değil hoşnut olmak gerekir. Ortada güzel bir şey görününce,

derhal iyi eser vermeye hasret çekenlerin hasetleri gıdıklanır, çekemezler, birkaç tükürük fırlatmadan sinirleri rahat edemez.

Bizde edebi zevk ve sanat bakımından (eski, orta, yeni) diye adlandırılan üç zümre var. Bunların aralarında az çok birbirinden ayrılan farklarla temayüz ediyor. Aynı eser herkesin zevkini aynı derecede okşamaz, ama en önceki safha, yani atılım yapma eğilimi gençlerdedir. Onlar, geride kalanları dinleyemezler.. bekleyemezler. Onların gözleri ümitsiz yorgun yaşlılardan çok daha iyi ileriliğin nurlarını seçebilmektedir. Türk dehasının gelecekteki ışıkları olan bu gençlere tavsiyem şudur:

"— Bu taşlı, dikenli yola istihkâm alayı gibi kazma kürekle çıkınız. İlerlemenize engel olmayan değersiz eserleri çökertmeye uğraşmayınız... Bu yücelme savaşınızda, birkaç adım bile kaybetmeniz büyük bir ziyandır. Önünüze, yolunuza engel bir kütük çıkarsa, işte bütün gücünüzle onu baltalayınız... (Heybeliada)

Hüseyin Rahmi
16 Mart 1920 tarihli
İkdam

İş Kıtlığından Münekkitlik (Eleştiri)[1]

— Aman birader...

— Ne var?

— Halim harap... Ev kirası, üst baş masrafı, boğaz derdi...

— Yetişir.... Dert dinleyecek vaktim yok... Bu saydığın felaketler hepimizin başında...

— Fakat senin kılık kıyafetini düzgünce görüyorum. Çenen de hiç durmuyor, kahve değirmeni gibi bir düziye bir şey öğütüyor... Ne yiyorsun?

Arkadaşının eline üç dört tane sıkıştırarak:

— Taze fındık... Mide aldatıyorum....

— Bugün böyle birkaç fındıkla beni başından savamazsın. Bana bir akıl öğret...

— Ne gibi?

— Geçinemiyorum...

— Ne iş görüyorsun?

— Gördüğüm işleri sana anlatsam bana hem güler hem acırsın... Fakat bir iki işle yaşamak kabil değil ki.

— Sermayen var mı?

— Sermayem olsa hiç sana gelir miyim?.. Müşkül mevkideyim, diyorum... Bana sermayesiz bir iş sağlık ver...

— Yazar ol... İşlek kalemin vardır. Bilirim pekâlâ yazar çizersin...

— Yazarlık büsbütün sermayesiz bir meslek midir? Ona da ilim ve irfan varlığı ister...

— Düşündüğün şeye bak...

— Ne demek düşündüğün şeye bak!.. Yazarlık demek senden daha akılsız olanlara kâğıt üzerinde akıl satmak değil midir? Benim herkesten fazla aklım olacak da bunu satarak geçineceğim.

— Monşer sen zamane adamı değilsin... Bu zamanda geçinemezsin. Gözlerini aç... Hakikati anla...

---

(1) Sözüm biraz evvele aittir. Çünkü eskiye oranla şimdiki eleştiricileri yedi defa zemzemle yıkanmış görüyorum....

Bu vakitte iş demek karşındakini aldatmak demektir... Günde ne kadar çok adam aldatabilirsen o kadar çok kazanırsın. Sözlerime iyi dikkat et... Sen eski kafa ile bugünkü yeni ticaret işinde yaşayamazsın...

— Yazar bir kitap yazar. Mesela kırk kuruş kıymet kor... Şu suretle bir kitapçı camekânı içinde bir imzayı teşhir etmek, bana kırk kuruş veriniz bakınız size neler söyleyeceğim demek değil midir?

— Pekâlâ...

— Yalan dolanla halkı aldatmak bunun neresine sığar?

— O ho ho ho... Ne kalın kafalısın be.

— Neden?

— Çünkü bazen kendinde on paralık ahlak olmadığı halde yazar ince kıyım moralden bahseder. Yapraklarını hiç çevirmemiş olduğu fenlerden, ilimlerden, sanatlardan dem vurur... Gitmediği görmediği yerler, manzaralar hakkında uydurma resimler yapar... Hiç inanmadığı, kahkahalarla güldüğü temiz içgüdülerin en hararetli yanlısı görünür... Kaç defa söyleyeyim. Her sanatın en büyük adamları, aldatmayı en iyi bilenlerdir.

— Yazarlıktan ne kazanılıyor?

— Günde on liradan yarım liraya kadar... Yazarına göre...

— Fena para değil... Fakat benim gibi adı sanı malum olmayan bir yazara ne verirler?

— Başlangıcta çok bir şey değil, lakin zihnin dalavereleri hemen kavrarsa çabuk üne kavuşursun.

— Hangi dalavereleri?

— Pek çok... Hangisini söyleyeyim?..

— Mesela pek önemlilerinden birkaçını...

— Tanınmış imzalara karşı daima düşündüren sözler fırlatırsın... Ün yapmış edipleri taşlamak fırsatını iş güç edinirsin... Onlar bir müddet aldırmazlar... Lakin nihayet bir gün birisinin sinirli bir saatine tesadüf eder. Sana hareketlerini geri çevirerek cevap verir. İşte o zaman işin iştir... O zatın yumruğu reklam yeri-

ne geçer. Kim olduğunu merak ederek yazılarını okumaya başlarlar... Kendini methettirecek arkadaşlar bulmalısın... Yazarlık dünyasında yalancı şahitliğin büyük etkisi vardır. Her kapıya dalmalı... Yılan gibi her deliğe, kovuğa girip çıkmalı... Her konuya atılmalı... Her meseleye karışmalı... İyi kötü daima kendinden söz ettirmeye çabalamalısın...

— Benim hiçbir şey hakkında yeteri kadar bilgim, uzmanlığım yok...

— Bilgi yetersizliği yazarlık için bir engel değildir.

— Peki ama ne yazacağım?.. Kalemimle hiçbir şey beceremem ki..

— Başka bir şey beceremezsen eleştirici ol...

— O... o... o... En zorunu teklif ediyorsun... Benim gibi iki eli böğründe iflas etmiş bir edebiyatçı nasıl eleştirici olur? Bu yazarlık dalında ilmi, fenni büyük güç ister..

— Hay utanmaz hay... İş ilimde bilgisizlikte değil cesarettedir... Mesela mimarlık fenninde hiçbir bilgin yok... Herkesin beğendiği bir binaya itiraz et... Mesela de ki başlıklarla sutünlar arasında üslupça bir uygunluk yok... Zaten o eseri beğenenlerin çoğu bilerek bir kanı ile takdir etmiş değillerdir... Duyarak onu sevmişlerdir. Sizin böyle dediğinizi işitince bilgisizce takdir edenler hemen şaşalarlar... Edebiyat da aynen böyledir. En güzel bir eser hakkında ortaya bir fişek salıver. Sonra çekil bir tarafa, seyreyle gürültüyü...

— Edebiyatta da siyaset gibi partiler, inançlar, meslekler var...

— Edebiyatta meslekler mi var? Aman aklına şaşayım...

— Öyle gürültüler işitiyorum. Fakat ne olduğunun farkında değilim... Bunları bilmeden nasıl eleştirici olurum?..

— Hep bu gürültüleri üç bölümde toplayabiliriz: Edebiyat-ı cedide, dünküler, bugünküler.

— Bunlardan evvel kimse yok muydu?

— Bunlardan evvel Hacı İbrahim'in pilav zerde kazanına kadar türlü edebiyat imaretcileri vardı ama artık onlardan söz edilmiyor...

— Bazen terkibin başına bir de yeni sıfatı eklenen "Edebiyat-ı cedide"ciler kimlerdir?

— Bunlar Ahmet Mithat Efendi'nin sembolist mektebine bağlı yazarlarıdır. Bu çenesi ve kalemi düşük üstadlardan bazıları şimdi (Moliyer)in ilk hocası kadar antika, anlaşılmaz, gülünç ve mantıkçı kaldılar...

— Dünküler?

— İki dalga arasında çalkantıda bocalayanlardır. Edebiyat meslekleri açıklığa kavuşup yerine oturmadı. Nesillerini tespit için ortaya henüz bir abide dikemediler.

— Ya şimdikiler?

— Bunlar yecüc mecüc... Ettikleri curcunalarına bakılırsa sermayeleri o kadar hafiftir ki altmış yapraklık bir defterin yapracıklarına sığdırılabilir.

— Her üçü hakkında ne fikirdesiniz?

— Şarkta (meşime-i şeb) denen döl yatağından bir dördüncü kuvvetli nesil doğarsa hepsini yalar, yutar patırdtı kesilir...

— Teşekkür ederim. Epeyce sermaye edindim...

— Bir şey değil...

— Davayı uzatarak zihinleri kızıştırmak için bahse nereden başlayayım?..

— Muallim Naci ve ona karşı olanlardan bir giriş yaparak çalakalem ortalığı budarsın... Korkma cesaretli ol... Kuvvetli bir kaleme karşı üç gün ciddi mukavemet sermayesi hiçbirinde yoktur. Bir iki bam bum, bir de bakarsın ki kuvva-yı milliyeciler gibi önündekiler darmadağın. Çünkü yenilerin üç gün evvelki edebiyat hayatından, olaylarından haberleri yoktur. Edebiyat-ı cedideciler ise onları küçük görerek yecücleri okumazlar. Yorgunlukları nedeniyle yenilik adına başka mütalaalarla fikirlerini geliştirmeye istekleri de pek zaiftir. Fikir birikimleri bakımından bin üç yüz on iki

senesindeki kafaları ne ise hâlâ odur o... Sen şöyle (Donkişot)vari ortada bir boy göster. Yedi kalenin anahtarını fethedersin...

— Başka bir nasihatınız?

— Yine tekrar ediyorum, cesaretli ol. Güm güm at tut... Sekiz on sene öncesine dair edebi her ne herze yersen ye... Seni yalanlamak için hakikatle uğraşacak kimse yoktur. Olmayacak şeyleri olacak şekilde göster. Aslı yok iken zihinde kurulmuş şeylere yer ver... Bak.. Şimdi insanların akıllıları ayı topa tutmak çaresini aramakla meşgul. Yaradan Allah Dünya uydusunu top menzilimizin pek dışında bulundurmakta ne kadar isabet buyurmuş... Eğer Ay atmosferin içinde olaydı maazallah uçaklarla hücum eder, orada oturanları esir alır, Ay âlemini de Afrika gibi sömürge edinirdik... Her şeyde bilgisizlik... Cesaret, küstahlık anladın mı efendim?

Hüseyin Rahmi
Heybeliada
2 Ağustos 1920 İkdam

Tenkit Kavgaları

Çok methedilen şeyleri sevmem.. Çünkü bu övüşlerin yüzde birinin bile yerinde yapılmadığını bilirim. Methetmek; bazı ahmakları aldatmak için çok kere değersiz hatta zararlı şeyler hakkında yapılır. Göklere çıkarılan bayağı eserler, sürüm için yağlandırılan ballandırılan adi çürük mallar, hiçbir kelimesi gerçeği zerre kadar yansıtmayan o mübalağalı, gülünç reklamlar, hep bu kabildendir. Evet, bunlar saf sürülerine kurulmuş tuzaklardır, bu şarlatanlıkların muhatabı olanlar, bal sanıp zamka tutulan sinekler gibi bu ökselerde avlanır dururlar...

Çok methedilen şeyleri daima ihtiyatla karşılamalıdır. Çünkü iyiyi övmek ve doğruyu kabul etmek hasleti insanlarda en az vücut bulan bir fazilettir. Bir şey ki, çok methediliyor; bunda iyi niyetten çok bir kasıt, bir "guguk", affedersiniz bir kazık olduğunu unutmayınız.

Tarafsız tenkit ve takdir, ileriliğin, sanatın, adaletin ruhudur. Bu ruhla canlanan milletlerin ömrü sürer gider. Fakat her yerde takdir duygularının önünü kapayan bir haset duvarı vardır. Hemen hiç kimse kendine bir çıkar sağlamaksızın medih yapamaz. Her iyi eser takdirkârları mutlu etmekten çok ona haset duyanların yüreklerini kavurur... Oradan buradan eseri, ya da onu meydana getireni kötülemek, silmek için durmadan saldırırlar. O zaman gerçeği savunmak için söyleyeceğimiz sözlerin yapacağı akisleri düşünürüz, bunda biraz da kendi çıkar kaygımız söz konusudur. Genellikle bu tür olaylarda, vicdanlarımızın sesini kaygıyla duyar ama nedense susmak zorunda kalırız.

Edebi tartışmalarda eseri ve onu meydana getireni "yok etmek" modası, bizde birkaç yıl önce icat edildi. Bu rezil hali, hiçbir milletin tenkit usullerinde göremezsiniz...

Edebiyatçılar, bizde "gençler", "orta yoldan gidenler" ve "geçkinler" olmak üzere tabur taburdur. Her tabur ötekiler için silahlarını daima dolu bulundurur. Hepimiz bu savaşın ve edebi politikanın gönüllü erleriyiz. Her tabur kendi taraftarlarını göklere çıkarırken kural şudur: Karşı tarafı batırmak... Bu sebeple kendilerine ait bayağı eserlerin methedilmesi bir gelenek olmuştur.

Bu gayretle eskiden beri etrafında gürültü koparılan ne kadar değersiz eser varsa, milletin iftihar listelerine asılmış, ötekilerse -ki yaşamak meziyeti ve hasletlerini üzerlerinde toplamışlardır- onlar hakkında ya susulmuş ya da inkâr edilmiştir. İşte bu sebeplerle birkaç pohpohçunun ortaya atılıp reklam için çıkmış herhangi bir eseri göklere çıkarması karşısında şüphe etmemiz gerekir. Bunun gibi şiddetle yerilenler hakkında da bu kıskançlık ve husumeti çekecek değer aramamız icap etmektedir.

Münekkidin, "eleştirmenin" bilgisi geniş, ifadesi iyi, vicdanı sağlam olmalıdır. Tenkit sanatını, yılların içinde gömülmüş olan tahkir ve aşağılama bataklığından ve kötülerin yardakçılığından kurtarmalıyız. Hiçbir değeri olmayan kötü eserleri tenkitten nasıl bir şeref ümit edilebilir? Kötü eserler hakkında "sükût" en büyük tenkittir.

Tenkit Fransa'da bugünkü inceliğini, sanata uygun ve ilmi değerini buluncaya kadar ne büyük kavga ve düellolara sebep oldu!.. Hatta bu sanat su-i kasıtlara bile sebep olmuş ve nice büyük edip ve şairleri kötü ve küçük sözler söylemek derekesine düşürmüştür... Balzak, eserlerini insafsızça hırpalamış olan "Saint Bouve"ye karşı şeşi beş gören cahil manasına: "Sainte Bevue" demekten kendini alamamıştı. Realistlerin saldırısından bıkan Wictor Hugo, o şair ve muhteşem dehasına hiç de yakışmayan kirli bir tabirle (eserlerinde) ekolüne pek çirkin tafsilat katan Zola'ya hitaben:

"— Heyy, Müsyü... Köpek duvar kenarına bir saygısızlık etti, tasvirinizi onunla süslemeyi unutmuşsunuz..." deyivermişti.

Bir acı tenkit meselesinden dolayı, "Glop" gazetesi sahibi dö Buva ile Saint Bouve arasında geçen düello çok ünlüdür. Evet, o gün pek şiddetli yağmur yağıyormuş... Saint Bouve, düello alanına bir elinde tabanca, öteki elinde şemsiyesiyle çıkmış... Düello kurallarına uygunsuzluğu sebebiyle, şemsiyeyi bırakması gerektiği hatırlatılınca, ünlü üünekkit şu cevabı vermiş:

"— Asla.. Asla.. Ölüme razıyım, ama nezleye tutulmak istemem. Hikâye tarihçisi Alfons Kar'ın amansız tenkitlerinden tedirgin olan ve kötü duygulara kapılan Loisse Coulet adında bir şair kadın, kendisini tenkit edeni yok etmek maksadıyla bir akşam hasmının iki kürek kemiği ortasına koca bir mutfak bıçağı saplamak istemişse de romancı daha hızlı davranarak aleti yakalamış büyük bir beladan kurtulmuştu. Sonradan üzerine şöyle bir yazı yazarak suç aleti bıçağı kendi evinde halka teşhir etti:

"Donne
Par Mme Loisse Coulet A M. Alphonse
karr dans le dos"

Münekkitler, yalnız sözle, keskin zehirli alaylarla karşılanmazlar, böyle fiili tecavüzlere de maruz olurlar.

On ikinci yüzyılda Fransa'da münekkitlere âlâ sopa çekerlermiş... Böyle bir devre bizde de başlasa, kimlerin falakaya yatırılacağını ben bilirim...

Yaramaz ediplerimizden her birinin kaçar değneğe tahammül edebileceklerini de, tıbba intisapları sebebiyle Cenap Şahabeddin Bey üstadımıza havale ederdim. (Azizim Yusuf Ziya Bey.. Tabanlarınıza keçe bağlayınız...)

Bizim edebiyat tarihimiz ve tenkit sanatımız, Fransızlarınki kadar gülünç ve acıklı olaylarla dolu değildir. Yalnız kitap geçmişimiz; otuz yıl önce, iki

büyük yazar (edibimiz)in, baston bastona, tokat tokada yaptıkları alaturka bir düellodan söz eder.

"Bülbül", "Deli Sevdalı" namındaki şair ve ediplerin sık sık meyhanelerde yaptıkları kavgalar da unutulmamıştır. Bu tütsülü kafalar sansür, jurnal, zaptiye kapısı korkusu olmasa daha çok seslerini yükseltirler, hemen her konuları yeni olaylara sebep olurdu. Bu şair ve ediplerin ellerinden en çok "Ştayin Bruh" meyhanesinin sahibi "İspiro" çekerdi.. Garsonlar "Andelip"e içki vermemek için tembihliydiler.. Lakin o nağmesi bol kuş, her gün başka yerlerde öter öter, son demlerini çekmek için yine "Ştayin Bruh" meyhanesine düşer, fakat iki kolunda birer garsonla aynı debdebe ile kapının dışarısına teşyi olunurdu...

Bizde tenkit hicivden doğmuştur. Hâlâ da o hırs, o ısırganlık ve kötüleme karakteri içindedir. Çünkü tenkit demek, eseri ve yazarını maskaraya çevirmektir. Sanat, bu yıkıcı kalemlerin içinde elbette barınamaz.. Bunda çevrenin etkisi büyüktür. İnce, derin, yararlı bir tenkidin ilmi bir araştırmanın bizde okuyucusu pek azdır. Fakat iki tarafın "Sulukule" çingeneleri gibi bayraklarını açarak kalemlerini çamurlaştırmaları oldukça büyük ilgi çeker, sövüşmeyi, hakaretleri dinlemek için koşan koşanadır... Bu hastalığa öylesine tutulmuşuz ki, en seçkin kalemlerimiz bile edebi hayatlarında hiç değilse birkaç kere mütecavizlerine aynı seviyede gayızlarını tükürmek kabalığından kurtulamamışlardır. Çünkü bizde edeple edepsizliğin arası pek yakındır. Birinden ötekine hemen geçilir. Tenkit edenle tenkit olunan birbirine mevlit okumazlar, fakat çok kez nezahet ve incelik dairesinde birbirine sitem ederler.

Ruhlarını sıkacak kadar "Prosodie"[1] kaidelerine tutkun olan Parnasyenler ile serbest nazım taraftarı sembolistler arasında çıkan bir tartışmada aruzcu "Sulli Prodom"un:

— "Şiiriniz, mümkün değil okunmaya gelmiyor, okuyamn nefesi yetişmiyor."

(1) Batı aruzu.

Mealindeki sataşmasına karşı, sembolistler:

— "Ne yapalım.. Sizin nefesiniz kısa... cevabını vermişler.

Bir gün Akademi'de Fransova Kupe:

— Fransız şiiri üzerine sisli, soğuk bir hava çöküyor, şikâyetinde bulunmuş. Ertesi gün serbest nazımcı bir sembolist; Kupe'nin evine küçük bir paket bırakmış.. Şair bunu açınca içinden yünden yapılmış bir boyun atkısı çıkmış... (Heybeliada)

Hüseyin Rahmi
9 Ağustos 1920
tarihli İkdam

Edip Olmak İsteyenlere Hüseyin Rahmi Diyor ki

Hanımlar, Efendiler

Affedersiniz, soyunuzda deli var mı? Evet mi? Tebrik ederim. İşte dehanın birinci fabrikası. Şimdi delilik o kadar moda ki, herkes aklından utanıyor, çarpık lakırdı söylemek için düşünüyor. Önceden doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlarmış. Şimdi edebiyat kadrosundan dışarı atıyorlar.

Yetişen çocuğunuz var mı? Edip mi yapacaksınız? Bir mütehassısa kafasını muayene ettiriniz, cinneti kuvvetlensin. Üslupsuzluk, tekniksizlik, densizlik öğrensin.

İşte görüyorsun, gözler döndü, yüzler kanlandı. Dudaklar titriyor. Kalemler hokkalara girip çıkıyor. Her gün bir hikâye ile kendini yoran, halkı bıktıran ham, hasut bir kısım gündelikçi matbuat amelesi harekete geldi. Sözüm, meslektaşlarımın umumuna değildir. Onlar aralarında başları havada, ayakları çamurda ona buna çatmek için vesile arayan kaç azgın bulunduğunu bilirler. Açlık bir zarurettir, ama kuduzluk bir illettir.

Vay efendim, bunları söyleyen sen misin? Telaş etmeyiniz aşınmış kalemlerinizle kâğıtları delersiniz. Yorgun kafalarınızın her günkü yavanlıklarıyla baş ağırtırsınız. Biliyorum, şimdi bir sendika oldunuz. Bakkallar sendikası... Niçin edebiyat da bir ihtikâr teşekkülü yapmasın? Niçin muharrir, romancı, şair filan hanım, filan bey, filan efendiden mürekkep bir inhisar şirketinin her gazete sütununda, her köşe başında reklamlarını görmeyelim? Niçin pink haplarından, Bloks macunundan, Baküs rakısından da az meşhur kalasınız.

İşte hiddet topukları sardı. Diş gıcırtılarıyla birbirine bakıyorlar. Ne küstahlık, ne yapalım? Sen saçlarından yakala, ben kulaklarından çekeyim. Sen beline bir tekme indir. Of of ben paçalarından korkarım.

Beyefendiler kabarmayınız, şişmeyiniz, çatlarsınız. Zaten içiniz balon gibi sade hava ile doludur. Rica ederim sülhu sükûnet... Bu sözler Avrupa'dan esiyor. Ben sadece size tekrar ediyorum. Elçiye zeval yok.

Edebiyat her yerde teverrüm etti. Her diyarda maraz ve ümitsizlik birbirinin aynı...

Fransa'da eskiler, yeniler birbirine giriyorlar. (Albirik Kahü) (Abel Bonar) (Pol Sudey) gibi kritikler silah başına toplandılar. Zamanın sanat cinnetine karşı ateş püskürüyorlar.

Bu deliliğin kanları, dimağları bozan kırk bir derecelik humması şu kelimededir: (Orijinal) olmak ve orijinal olmak birbirine benzememek demektir. Dünya ediplerinden, şairlerinden her biri tüneklerinden başka başka makamlardan öterlerse tezat, tenafür ve ahanksizlikle kopacak curcunayı tasavvur ediyor musunuz? Bu konserde flütü tersinden üfleyenler, kemanı bekçi sopasıyla çalanlar, piyanoyu ayak parmaklarıyla kurcalayanlar, hallaç yayını viyolensel yapanlar hasılı sanatı karnavala çevirenler alkışlanacak. Kim akıl ve şuur hududunun öte tarafına çıkabilirse, kim zekâsının okuyla maverayı delebilirse, kim eski tegaddi usulüdür diye ağzını bırakıp burnundan yemeye başlarsa, kim saçmanın ekstrasıyla konuşup yazarsa yeni sanatın harika tipini yaratmış olacak.

Size bundan sonra şapkalarınızı ayaklarınıza, iskarpinlerinizi başlarınıza giyeceksiniz derlerse derhal başınızı ayak, ayaklarınızı baş yaparak modanın bu zarafetine sevineceksiniz.

Kritiklerden biri şöyle diyor:

(Herkesin, iki bacağını havaya kaldıran cambazlar gibi elleri üzerinde yürüdüğü bir muhitte tabii meşiyetle giden bir adam görülünce:

— Bakınız şu avanağa, hâlâ eski usulde yürüyor, tenkidiyle etraftan kahkalar kopacak...

Orijinal olmak, her ne pahasına olursa olsun orijinal olmak işte yeni sanat havasını dolduran füsunkâr sis... Bu rutubet henüz makamını bulamamış acemi gırtlakların her birine başka bir tuhaflık öksürtüyor.

Tahsil, mülahaza, muhakeme, üslup, talan mazi olmuş marifetlerin bu kadit ziynetleri, kuvvetleri, yeni sanatın mezarlığına gömülüyor. Bu leşlerin gübresinden yeni kültür tarlasında neler filizleniyor?

Asri edebiyat (arenin)de maça soyunanlar bağırıyorlar:

— Düşünmek hamakatten gelen zaaftır. Biz dâhiyiz... Kafalarımızın volkanlarından bedahetler saçılır. İrtical lavlarımız düştükleri yerleri yakar yıkar. Fikirlerinizin bir münüv danesi yoktur. Onlar doğdukları ve fırladıkları anda birer hakikat mucizesi parıltısını verirler. Daha örnek istemez. O yoktan yaratan mübdi, bir Allahtır. Bizi yarattığını söyleyen Allahı biz yeryüzünde niçin yaratamayalım...)

İşte görülüyor ki bunları daha ziyade söyletmeye gelmeyecek. Firavuna isnat olunan şirki tekrarlayacağa benziyorlar.

İşte Avrupa'da kopan fırtına bu... Şimdiye kadar Allahın ve kulların yaptıkları her ne varsa hepsinin üzerinden bir silindir geçirdikten sonra bu genç müsyüler dünyayı yeniden yaratacaklar.

H. Rahmi
13.5.1924 İkdam

Not: Esat Mahmut Karakurt için yazılmıştır. (Abdullah Tanrınınkulu)

Muhayyel Bir Münekkide Karşı

Tenkit, münekkit, kritik Türkçesi, Fransızcası beyinde leylek laklakası yapan baş ağırtıcı ve bazı haşin münekkitlerin elinde tokmaklaşan takır takır sevimsiz bir kelime, geçim arayan türlü çeşidini gördük.

Kompetanını, pedanını. Hatta eşeğin kulağını deveye, deveninkini eşeğe nakille bedii ölçü bakımından yaradanı tenkit eden amatörlerini bile Koyfi'nin küheylanına binip de herkesin eseri üzerinde nal ve kırbaç şaklatmak hoyratlığı. Mizacımız, irfanımız, kültürümüz, psikolojik temayüllerimiz, estetik görüşlerimiz, sanat zevklerimiz birbirinin aynı mı? Niçin fikir modellerimi kendi keyfi patronun üzerine kesip biçmeye davet ediyorsunuz beni? Zevkimi zevkinin ibresi üzerine ayar ettirmeye çalışıyorsun. Ne selahiyetle? Sanat duygusunda kendi özelliğimce senden çok başka, sana hiç benzemez edebi bir hüviyet hürriyetine sahip değil miyim? Orjinalite sanatkârın sırf kendi ibdaından doğar. Bırak ben ben olayım. Sen de sen kal. Ben bir eser vücuda getirmişim. Yapmakta sana takaddümüm var. Sen, cüretkâr kaleminle bu mevcudu delik deşik didikleyerek varlığa çıkmak sanatını tutmuşsun. Tıpkı yağlı kâğıtları dişleriyle oyan fareler gibi. Kendi sanat kaynağından (initiative) bir eser fışkırtamayarak tıpkı o ziyankâr mahluklar gibi onun bunun fikri malından kokusunu aldığın yağlarla geçinmek. Ve daima yağı, balı alınacak tutulmuş eserlerin özlerini emmek. Çöreğini benim mayamdan kabarttıktan sonra bir de üstünlük iddiasıyla böbürlenmek. Ben ve eserim olmasaydık senin şahsiyetin taayyün edebilecek miydi? Parazitliğin bu şekli neden makbul sayılıyor?

Sanıyorum ki bu laubali tegaddide vicdanlı mideler muhakkak fesada uğrarlar. Sen ise başkasının zararına bu beslenişi helal sayıyorsun.

Edebi dehanı şunun bunun eserleri üzerinde tebarüze hasretmek yalnız kemirmek için yaratılmış muzır

tırtılların işidir. Hep kerametlerin kendinden menkul. Bir de sanatını nefsine tatbikle sübjektif bir adeseden liyakatini seyretsene. Eleştirdiklerinden üstün gördüğün kudretinin, Beyazıt kulesi gibi yanmaz yıkılmaz bir anıtını ortaya dik, işte eser böyle olur de. Önünde hep eğilelim. Sen bu harikanın eri olaydın yüksek ruhun başkalarında kusur aramak zevkine tutulmazdan önce seni, kusurluğun timsalini sırf kendi dehanın güneşinde göstermenin mümaziyetine eriştirirdi.

★★★

Çok uzak bir mazisi olmayan eski tenkitçilerimiz:

Şöhret afettir diyen bir meselimiz var. Bu denenmiş atalar sözüdür. Şöhret sahibine daima şeref, gurur hazzı vermez. Bazan onu boğucu, zıt heyecanlarla tırtıklar durur. Sanılır ki o kocaman bir kemiyet külçesidir. Birine çok isabet ederse başkaları kendilerine hisse kalmayacağı üzüntüsüyle yanar tüterler. Çok tenkitlerde hüsnüniyeti andırır gülünç şiddetle haksız tenkitlerin zemberekleri boşanır. Okuyucular âleminde bu edebi zilletten tiksinerek hakka yerini verecek temyiz kuvvetini haiz bir ekseriyet yoktur. Matbuat havasında ara sıra kopan bu fırtınalar çoklarınca merakla karşılanır. Bu adeta boks, futbol, at yarışları, pehlivan güreşleri gibi seyircilere heyecan zevki veren bir kalem maçıdır. Kim kimi tehzilen, terzilen tepeleyecek? Hangi kalemin mürekkebi daha çirkefli? Bu hakikat, sövüşmelere bayrak açan iki gazetenin sürümleri artmakla sabittir.

Bu yazı tulumbacıları edebi tahlilden aciz oldukları kadar zati haysiyete hücumda mahirdirler. Fikri seviyeleri düşkün kısmen demogogluğunu yaparlar. Okuyucularının tenkit üzerinde toplanan kanaatleri şu ayardadır:

— X gazetesinde dünkü atışmayı okudunuz mu? (C), (L)i bitirmiş. İler tutar yerini bırakmamış. Aşkol-

sun, hasmı ilzamdaki kalem cerbezesi işte bu kadar olur.

Ciddi kuvvetteki bir taraf, asil edebi tenkit tekniği çoklarımıza haz vermez. Can sıkıcı bir çoraklık arzeder. Bu namı gazab eden küfürlü yazılara ise koşan koşanadır.

★★★

Matbuat dünyasına ilk gözlerimi açtığım zaman edebiyatın Zuhuri'yi andırır bir şeklini gördüm. Hacı İbrahim'in başkanlığı altında din ve edep bayrağı açmış bir kavuklu alayı skolastik küflü mantıklarıyla etrafa yaylım ateş ediyorlardı. Ortada ne münasebetle çıktığını bilmediğim bir pilav zerdei ehlen ve sehlen garibesi dolaşıyordu. Biz bunu Hacı'nın edebi firması sayıyorduk. Bilgileri fodla ile beslenmiş bu imaretçiler kafadan ziyade işkembeyi hatırlatan bu iki kelimeli silahla ortada bir İslamiyet papalığı kurmuşlardı. Dinsiz, kâfir, didon, frenk isnatlarıyla aforozladıkları kimseler hükümetin şüpheli nazar, muhitin taassup husumetine uğrayarak lekelenirdi. Fikirde, yazıda arabi ve Arap olmayan her şey menfur sayılırdı. O zamanın genç Türkleri zümresinden Freşşeri Semseddin Sami Bey'i, o kamuslar babası muhteremi sıgaya çektiler. Arapçaya mübalatsızlığı münasebetiyle kendine saldıranlara karşı Ahmet Mithat şu cevabı haykırıyordu:

"Suriye'de çıkan Elcenne mülhid gazete de bu dilden yazılıyor. Hangi lisan tahsisen mukaddes kalabilir?"

Şiirlerine frenk çeşnisi verdi diye Hamid'in ağzına ucundan küfür tüten bir pipo sundular. Hasan Basri'nin 54 farzından imtihan için Numunei Terakki müdürü Mehmet Nadir'i Ayasofya top kandilinin altına çağırdılar. İyi bir riyazi ama din bilgisi zayıf olan Nadir'in benzi sarardı.

Edebiyatta kalemi dini taassubun mesağ ölçüsüne uydurarak yazmak zihni, fikri köstekleyen ne müthiş

bir zorlama idi. Bu taassub zorbalığı memleket sınırlarını aşarak Avrupa'ya taşmaya başladı. Bütün ömürlerinde tabiat bilgilerinden iki satırcıkla kafaları aydınlanmamış bu gibi hocalar filozof Renan'a, materyalist Buhner'e camiin son cemaat yerinde ramazan vaizi Eğinli hocanın Volter için: (Bu habisin kemiklerini necasete bulayıp da öyle yakmalıdır) ayıbıyla haykırdığını işittim. Cami kubbesini inleten bu galiz küfrün aksiyle kulakları zedelenmiş olanlardan sağ kalmışlar varsa şehadete çağırıyorum.

★★★

Hacı İbrahim'in pilav zerde kaynatan (Kazganı Şerif)i Recaizade'nin Talimi Edebiyatı münasebetiyle gene aş meydanına çıkarılmıştı. Kulplarına yapışan derbeder kavuklular bağırıyorlardı:

(Bu eser için Fransızların retoriklerinden alınmadır deniyor. Kitap aslen frenktir. Talebeye ilhamı kâfirane olur. Muhteşem Altıparmak Abdurrahman Süreyya'nın (Sefinei Belagat)ına benzemiyor.) O Altıparmak ki biz ona Sefinei Belagat denizinin babatoriği diyorduk.

★★★

Hey gidi edebiyatımızın pilavlı zerdeli şenlikli geçmiş günleri...

İmaret, koca sarıklı heybet veren eski âlimler, edebiyatın ancak dinden kuvvet alacağı iddiasıyla kükrüyorlardı. Zamanımızın edebi felsefesi ise bu hükmün büsbütün zıddınadır. Edebiyat dinamik fikirlerin saçtıkları nurlardan doğar. Dünyalar gibi, bulutlar gibi daima değişen bir kudrettir. Değişir değiştirir. Dinin değişmez betaetine bağlı köle kalamaz.

★★★

Biz, şimdikiler tenkit terbiyesinin kaçıncı aşamasındayız? Son yıllar zarfında gördüğümüz birkaç örnek henüz şahikada olmadığımızı ispat ediyor. Ara sıra sanat babalarımızın ruhlarını şadedenler bulunmuyor değil. Modern kültürlerimizin Cumhuriyet terbiye, dayanışma, disiplin müzüvarı altından çok tuhaf ifadeli bir sırıtışı var.

Ben bu gülümsemede dedelerimizin atavik mirasını okuyorum.

Cumhuriyet
24/Eylül/1939

GAZİ
MUSTAFA KEMAL
İÇİN

İstanbul'un Öksüzlüğü

Bu okuyacağım satırlar, bundan altı yıl önce, yaz sonunda, Gazi Hazretleri'nin İstanbul'dan Ankara'ya döndükleri bir zamanda yazılmıştır.

Gazi, İstanbul ufkundan uzaklaşırken bu öksüzlük hüznünü Türklerin samimi ruhuna döktü. Riyasız Türkler bu sızıyı yüreklerinde duydular. Üç aydır onun varlığıyla şereflenen bilmem ki nasıl büyük ümitlere yükselen, nurlanan eski payıtah halkı, şehriayinden çıkarak birden sönük gecelere düşen şenlik çocukları gibi boyunları bükük, neşesiz kaldılar.

Bu eleme karşı şununla müteselli oluyorduk. Güneşler için mesafe yoktur. Onlar seyyarelerini sonsuz uzaklıklardan pürnur ve feyizdar ederler.

Tarihin en karanlık gecelerinde geleceğinin yolunu kaybeden Türklük, zavallı bir âmâ gibi düşmanlarının ayakları altında sürünürken senin dehandan çakan şimşekler ona istikbalini gösterdi. Onu beşer evladından hiç umulmaz bir kudretle omuzlarından tutup kaldırdın, silkerek uyandırdın.

— Yürü...

Dedin. İşte hep senin ruhumuza verdiğin savletlerle yürüyoruz. Dehan ilahi bir projektör gibi tali ve istikbal ufuklarımızın kesif sislerini yırtıyor. Gazi, hep bu aydınlığa gidiyoruz. Hep dehanın ışığına koşuyoruz.

Mustafa Kemal, Türkiye cisminin ruhudur. O memleketin hangi vilayetinde bulunursa bulunsun, feyzi, himmet siyaneti her köşeye şayidir. Ayırt etmeksizin her Türkün halaskârı (kurtarıcısı) ve her Türk, onun edebi minnettarıdır. Biz onunla âşık maşukuz. Saadetimiz bu yürekbirliğiyle, sevgimizin bu ahengiyle payidardır (yaşayacaktır).

İdrakleri (anlayışları) açık olanlar bu sözlerdeki samimiyeti elbette ruhlarının derinliklerinde duyarlar.

Böyle olmakla beraber bu iftirakın (ayrılığın) yüreklerimizdeki acısını bir türlü susturamıyoruz.

Bunu nasıl tarif edeyim? Gazimizin İstanbul'daki varlığı, bizim için yalnız şeref değil, geçirdiğimiz bütün hüsranları unutturan, varlığımızı kendilerine izafe ile hissettiren ruh, manevi bir neşedir.

Evvelki teşriflerinden birinde şöyle buyurmuşlardı:

"İki büyük cihanın mültekasında Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan bir şehirdir.

Türk ulusunun asıl gözbebeği İstanbul değil, sensin Gazi. Tarihin nice kanlı vakalarından dul kalan bu meşhur dilber sinesine doğrulan süngüler altında halet-i nez'in (can çekişmenin) son ihtilaçlarıyla (çırpınışlarıyla) ölüm döşeğine serilmişti. Haydutların bile vatanları aleyhinde irtikabından çekinecekleri ve memlekete suikasttan başka bir surette tefsir edilemeyen dahiyane muahedelerin (anlaşmaların) suni teneffüsleriyle onu yaşar göstermeye uğraşıyorlardı. Sen olmaya idin Gazi, cihanın mihveri bu meşhur banu, kati sükûtuna kadar yalnız Düvel-i muazzama'nın değil, küçük Balkan hükümetlerinin bile siyasi bir tiyatrosu olacak, Türk tarihinin son facialarını bu sahnede oynanacaktı. Türklerin bu memlekette tasarrufları lafzi (sözde) idi. Fener ve Kumkapı patrikhanelerinden ültimatom telakki (kabul) eden bir hükümetin harice karşı siyasi ne haysiyet ve mevcudiyeti olabilirdi?

İstanbul'u İstanbullulara veren sensin Gazi. İstanbul'a akan düşman selleri, senin dehanın ördüğü setlere çarparak geri döndü. Biz şehrin bütün halkı, kurtarıcımızın yüksek nasiyesi önünde ne kadar eğilsek, gökleri yıldızlara kadar donatsak, büyük mucizenin şükranını eda etmiş olamayız.

Saray pakına dikilen abiden senin büyüklüğün yanında ne kadar küçük kalıyor Gazi. Bugün düşmanları alargada tutan senin mucizeli sırrına remz ve timsal olabilecek azamette hiçbir heykel düşünemiyorum. Sa-

na zamanın yıkıcı kuvvetine ram olmayarak (baş eğmeyerek) asırları istihzaları altında ezen, ufuklara karşı daima başı göklere değen, daima mağrur bakan ehramlar, Ebülhevler lazım; fakat belki de hiçbir taş, hiçbir tunç parçası senin zaferini, bizim övüncümüzü, gönüllerimizin hakiki coşkunluğuyla ifade edemez. Sen buna da müftakâr değilsin. Sen heykelini ebediyete diktin. Tarih seni bütün hayret ve ihtiramiyle (hürmetiyle) layemut (ölümsüz) kahramanlarının ön safına geçirdi.

Çoktandır saygınlığını kaybetmiş olan Türk, şimdi seninle müftehirdir. Onun asırlardan beri devamlı mağlubiyetlerle donan yüreğine ilk zafer heyecanını sen verdin. O hayattan, geleceğinden yılgın ve ümitsizdi. Asırlar asırları takip ettikçe sen daha büyüyeceksin. Şanlı destanını bütün Türk nesilleri, fırçaları, kalemleri, sazlarıyla senin zaferlerinle halelenmiş maneviyetinin etrafına toplanacaklar, bütün yüksek hayat ilhamlarını senden alacaklar. Türk'ün saadet ve irfanına sen ebedi ve ilahi bir sünuhat kaynağı olacaksın.

Gazimizin timsalini nerede görürsek yüreklerimizin kuvveti artar. O bize gayret ve hamleler veren bir tılsım olur.

İşte Nadi Beyefendi (Yunus Nadi), bu fikir ve çalışma evinin bahçesine bu yüksek faaliyet örneğini rekzetmekle hem o büyük namı tebcil, hem de önümüze açılan nurlu yolların rehberine işaret etmiş oluyorlar.

Hüseyin Rahmi

Not: Cumhuriyet gazetesinin bahçesine dikilen Atatürk büstünün açılışındaki konuşmadır. (Abdullah Tanrınınkulu)

Milliyet Gazetesinin Açtığı (Gazi'nin En Büyük Eseri Nedir?) Anketine Verdiği Cevap

Bu sorunuzun heybeti önünde sarsıldım. Acaba Gazi'nin hangi eseri küçüktür ki içlerinden büyüğünü seçebilmek için bir ölçü hazırlamaya kadir olabilelim?

O, dünyayı hayran eden bir zafer kazandı. Bu zaferin halesiyle dünyanın bütün ufuklarından parladığı zaman, bu mucizeden gözleri kamaşan dost ve düşman:

— Acaba bu bir insan mı?

Hayır dediler, bu beşer fevkinde bir hilkattir. Harp, bir gaye değil bir vasıtadır. Tarih birçok harp dehaları sayar. Onların yaratmış olduğu mucizelerin önünde hayretle düşünürüz. Fakat, kazanılan menfaatler, ekseriya zevale mahkûmdur. Gazi'nin ise sönmez, tükenmez, asıl himmeti ve kudreti harptan sonradır.

Bu ikinci mucize, birinciden üstündür. Bu da, taassup ejderiyle olan gazası ve büyük zaferidir. Kafes arkasında, peçe altında boğulan kadın, tabiata aykırı mahpesten yüzünü kurtardı, tabiatın bütün mahluklarına has olan açık havada nefes alma hakkına erdi.

Kadın loşluklarda yaşayan bir köstebek, anonim bir varlıktı. Batılılar ona muamma diyorlardı. O pek az muhrem nazarlara açılabilen kara örtülü bir Beytullahtı. Kadının bu mahpesten kurtuluşundan sonra, bizde sosyete olmaya başladı. Hayat uyandı. Gazi'nin taassubu tepelemedeki kudretini en büyük görüyorum.

— Niçin?

Çünkü bu ejder, hâlâ kanlarını, canlarını emdirtmekte devam eden Afrika ve Asya Müslümanlarının altında inledikleri yabancı boyunduruklarını görerek ibret almak, Gazi'nin bu eserindeki büyüklüğü takdir için yeterlidir.

Büyük hürmetlerimin kabulünü rica ederim.

Cemal Nadir Beyefendi'ye

Efendim:

Müslüman muhacirlere ve Hilal-i Ahmer (Kızılay) menfaatine neşrolunacak "Zafer Kitabeleri"ne girmek üzere duygularımı anlatan bir makale istemişsiniz. Naçiz varlığım için ne bahtiyarlık, aciz kalemim için ne şeref... Fakat lütfen beni layık gördüğünüz bu şerefe liyakatimi tasdikte en büyük muteriz (itiraz eden) şu kalemimi tutan parmaklarım, yani vicdanımdır.

Şimdi küçük bir izah ister: Ya sizin isteğinizde büyük bir samimiyet var veya benim anlayışımda kocaman bir cahillik... Böyle bir istek vukuundan evvel duygularını gazete sütunlarına geçirmek isteyenlerin yazılarını görüyorum. Satırların beşte iki kısmı mahzuf (silinmiş) çünkü samimi düşündüğünüzü söylemeyecek, size düşünmeye müsaade olunanı yazamayacaksınız. O halde azizim o duygu, o fikir benim değil, sansür heyetinindir.

Böyle bir duyguyla göndermek için ruhumun öyle kutsal bir mevzua dair olan helecanlarını tespit edemem. Beynimin üzerinde cehlin müthiş tazyiki, bileklerimde kelepçe... Sonra bana, "Haydi düşün, haydi yaz." Bu latifeniz beni sinirlendiriyor. Bu şartlar altında yüreklerimiz yüksek heyecanlara karşı soğudu, riyakâr oldu.

Romanlarım için, sansürü ıztırarı kabul ediyorum, lakin muzafferiyetimiz bahsinde, zedelenmek için, ruhumun imanını hürmetsiz ellere teslim edemem.

Yalnız şu kadar söyleyeyim ki, çoktan beridir, ihtiyar gönlümde aşk, prestiş hisleri ölmüştü. Şimdi yeni bir canan (sevgili) bunları nurlandırdı. Bu yeni sevgilim, Mustafa Kemal'dir. Zafer gününden beri onun fotoğrafı değil, hayali her an karşımda... Çünkü resim göz ile görülür, hayal ruh ile...

Mustafa Kemal'in büyük himmetiyle cehalet, tazyikinden hafiflediği, bileklerimin esaret zincirleri gev-

şediği günü düşündüğümü söylemekle insanlığımı anlayacağım.

Hürriyet, verilmez alınırmış... Şimdi de bu koldaki hükümeti tecrübe edeceğiz. Hürriyet, büyük bir el tarafından kabili tevzi midir? Bu hakikati öğreneceğiz.

Fotoğrafımı istiyorsunuz. Ben kendi kendimi görmemek için odamdan aynaları kaldırttım. Sahibini bile sıkan çehremle âlemi rahatsız etmeye vicdanım razı olmuyor.

Şu sözü, merhum (Mopasan)dan öğrendim ve pek beğendim:

Yazılarımız umumun malıdır. Fakat çehrelerimize, bizden başkası sahip olamaz. Simalarını sıkça sıkça neşretmekle kendilerini çok kârlı bulanlara gülünür. Mahaza fotoğrafım olaydı, zafer şenliğinde okuyuculara tabii bir karikatür seyrettirmek için takdim ederdim. Malesef yok.

★★★

İnanınız emrinize itaat için zaferiniz hakkındaki ihtisasımı yedi sekiz defa mükerreren kâğıda çizmeye başladım. Fakat feveranla yazdığım için, her satır bana ürküntü veriyor, derhal yırtıyorum. Bu söz, şuna dokunur, bu cümleden şu mana çıkar tereddütleriyle mustarip kaldım.

Eskidenberi ne yazsam: "Yine zülfüyare dokunmuşsun" hitabına uğrarım. Bu azardan o kadar bizar kaldım ki, yola yola yazımın başında bir tel saç bırakmadım. Onu hâlâ zülüflü zannedenlere artık gülüyorum.

Umumi seviyeden yukarı yükselmek isteyen başı göklerde fikirlerini sansürlere budatmaktan müteessir olmayanlar yazarlar. Bu suretle ekseriya yüreksiz, ateşsiz, ruhsuz söz yığınlarından ibaret birbirine benzer makaleler vücuda gelir... Kocakarıların geveledikleri bu çengel sakızlarını zafer neşesiyle açılan ağızlara artık yaraştıramıyorum...

Bu makalelerden üç fazla, sekiz eksik olmasın da "Zafer Kitabeleri"nin şerefine velvele katacak veya kıymetini azaltacak büyük bir kâr veya zarar göremiyorum...

Serbest fikrimin bu masum tasvirimi (Zafer Kitabeleri)nde ta-mülaza olarak göremezsem, sözlerimin acı isabetiyle artacak meyusiyetime iştirakten siz de kendinizi alamayacaksınız sanırım.

Heybeliada
Hüseyin Rahmi

Not: Büyük Zafer'den sonra Maarif Neşriyat Yurdu sahibi Naci Kasım merhum tarafından uygulanan (Zafer Kitabeleri) isimli eseri hazırlayan Cemal Nadir (karikatürist Cemal Nadir değildir). (A. Tanrıınkulu)

17 Ağustos 1864'te İstanbul'da doğan ve 8 Mart 1944'te Heybeliada'da hayata gözlerini yuman Hüseyin Rahmi Gürpınar, 80 yıllık ömrünün 65 yılını telif ve tercüme hikâye, roman, tiyatro, tenkit, makale türünden yüzlerce eser vererek geçirmiştir.

Yazdığı romanlar ile haklı bir ün kazanmıştır. Çok okunan bu romanlar tekrar tekrar basılmış ve halen de basılmaktadır.

Hocası Ahmet Mithat Efendi'nin açtığı "popüler roman" çığırını "realist" ve giderek "natüralist" ölçüler içinde Meşrutiyet ve Cumhuriyet yıllarında da başarıyla yürütmüştür.

Sayıları 53'e ulaşan eserleri, bir ayarda tutulabilmesi için bazı eserleriyle birleştirilerek 31'e indirilmiş ve kapak taşır hale getirilmiştir.

Romanlarının dışında olan bu çalışma, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın arşivinden derlenerek kitap haline getirilmiştir.

Bu kitabın edebiyat tarihimiz açısından, önemli saydığımız boşluğu dolduracağına, okuyucuları ve araştırmacılar için faydalı olacağına inanıyoruz.

Abdullah-Gülçin Tanrınınkulu

ISBN 975-447-097-9

9789754470970